

NOI TENDINȚE ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ

Minte, cogniție, informație

Felicia Ceașu
(Coordonator)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

NOI TENDINȚE ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ

Minte, cogniție, informație

FELICIA CEAUȘU
(coordonator)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2026

COMITET ȘTIINȚIFIC

- Dr. **Felicia Ceașu**, CS III la Institutul de Cercetări Economice
și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași
- Dr. **Marinela Rusu**, CS II la Institutul de Cercetări Economice
și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași
- Dr. **Nicoleta Vasilcovski**, lector la Universitatea „Ștefan cel
Mare”, Suceava, Romania
- Dr. **Eugenia Bogatu**, conferențiar la Universitatea de Stat
din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departa-
mentul de Filosofie și Antropologie

*Autorii își asumă întreaga responsabilitate pentru conținutul și drepturile
privind folosirea imaginilor.*

ISBN 978-606-37-3084-9

© 2026 Coordonatoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Repro-
ducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul
coordonatoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel.: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>
<https://libraria.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Introducere (Felicia Ceașu)	6
Georgiana Corcaci	
Departamentul Resurse Umane vs. Departamentul Psihologia Muncii. Convergențe și divergențe Human Resources Department vs. Work Psychology Department. Convergences and Divergences	9
Felicia Ceașu	
Consecințele psihologice și comportamentale ale bullyingului școlar: Narrative review extins <i>The psychological and behavioral consequences of school bullying: Extended narrative review</i>	20
Georgiana Corcaci, Carmen Daniela Zaharia Mihalache	
Dimensiunea psihosocială a fenomenului bullying în mediul școlar <i>The Psychosocial Dimension of the Bullying Phenomenon in the School Environment</i>	33
Traian Hoidrag	
Credințe despre serviciile psihologice la adolescenții cu comportamente Adictive <i>Beliefs about psychological services for adolescents with addictive behaviors</i>	44
Teodora Maidaniuc-Chirilă	
Bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății victimelor. O revizuire sistematică <i>Workplace Bullying and Its Effects on Victims' Health: A Systematic Review</i>	61

Ionuț-Constantin Isac

Aspecte metodologice ale validării cunoașterii

în filosofia deschiderii la experiență

Methodological Aspects of Knowledge Validation

in the Philosophy of Openness to Experience 72

Nicoleta Vasilcovski

Schimbările climatice, loialitățile economice, de mediu

și culturale în contextul provinciei Alberta, Canada –

de la informație și date la educație și cunoaștere

Climate change, economic, environmental and cultural

loyalties in the context of the province of Alberta, Canada –

from information and data to education and knowledge 92

Mihaela Nikolic, Nicoleta Vasilcovski

Comportamentul alimentar sănătos din perspectivă psihologică:

factori cognitivi, emoționali și sociali

Healthy eating behavior from a psychological perspective:

cognitive, emotional and social factors 102

Mihaela Grasu, Silvia Popovici

Strategii de coping la părinții copiilor cu CES

Coping strategies among parents of children with SEN 114

Camelia Sadovei

Rolul și căile artelor contemporane. Manifestare și mesaj

The role and the ways of contemporary art.

Manifestation and message..... 125

Marius Dumitrescu

O psihanaliză asupra despărțirii de maestru: cazul Freud–Jung

A psychoanalysis of separation from the master: the Freud–Jung case.. 136

Carmen Palaghia

Victimele traficului de ființe umane de la vulnerabilitate,

la reziliența psiho-socială

Victims of Human Trafficking and Post-Traumatic Stress Disorder 146

Dimi Vladikov

AI și branding-ul de țară

AI and Nation Branding..... 163

Dimitar Moscov

Motivația pentru exercițiul fizic la persoanele
de peste 40 de ani. Cercetare privind factorii care influențează
motivația de a practica exerciții fizice la persoanele de peste 40 de ani
și modul în care aceștia se raportează la situația lor de viață

Exercise motivation among people over 40.

Research on factors affecting motivation to exercise in people

over 40 and how they correlate with their living situation 172

Ana Maria Bastiurea

Egoismul, altruismul și sacralitatea iubirii de sine:

o perspectivă antropologică culturală

Egoism, Altruism and the Sanctity of Self-Love:

A Cultural Anthropological Perspective..... 190

Tapas Pal, Dumitru Mihăilă, Prakash Ray, Nguyen Anh Tru,

Ayagoz Aubakirova, Nurgul Musaeva, Le Quang Tuan,

Karesha Faith C. Cañetan, Teotima E. Gorres-Abato

Gândirea stereotipică în mediul de afaceri și societate:

reconsiderarea spectrului de gen și sex pentru o dezvoltare incluzivă

Stereotype Thoughts in Business and Society:

Rethinking Gender and Sex Spectrum for Inclusive Development 201

Natalie Bowman

Liceul West Central. Impactul scutirilor de la examenele finale
asupra rezultatelor și motivației (2024-2025)

West Central High School. Impact of Final Exam Exemptions

on Achievement and Motivation (2024-2025) 235

Introducere

În acest volum sunt prezentate numeroase contribuții științifice care se concentrează pe teme care sunt foarte actuale pentru cercetarea actuală, cum ar fi inteligența artificială, psihologia aplicată, educația, sănătatea, filosofia, antropologia culturală, artele contemporane, vulnerabilitatea socială și dinamica schimbărilor globale. Acest volum, rezultat al Conferinței *PSYCHOLOGY AND ITS EXPLANATORY PARADIGMS*, ediția a 6-a, 2025, organizată în cadrul Institutului de Cercetări Economice și Sociale „Ghe. Zane”, Iași, Filială a Academiei Române, este interdisciplinar și oferă un loc de conversație între puncte de vedere teoretice, analize empirice și reflecții critice asupra problemelor cu care se confruntă societatea modernă.

Volumul, coordonat de Felicia Ceaușu, se încadrează într-o linie de cercetare care apreciază întâlnirea dintre științele socio-umane, psihologia, educația, filosofia și științele moderne. Textele incluse subliniază faptul că o singură grilă disciplinară nu este suficientă pentru a înțelege lumea modernă. Interpretările complexe, care integrează elemente cognitive, sociale, culturale, etice și instituționale, sunt necesare pentru fenomenele analizate, de la bullyingul la locul de muncă, comportamentele adictive, strategiile de coping, schimbările climatice și vulnerabilitatea victimelor traficului de ființe umane.

Analiza efectelor inteligenței artificiale asupra societății este o direcție principală a volumului. Studiile privind relația dintre inteligența artificială și brandingul națiunii, precum și mediul digital și viitorul psihologiei, discută potențialele transformări ale tehnologiilor inteligente și riscurile asociate acestora, cum ar fi pierderea autenticității, manipularea informațiilor, supravegherea, inegalitățile digitale și nevoia de reglementări etice. Volumul abordează inteligența artificială ca un fenomen cultural, politic și psihologic, mai degrabă decât doar ca un instrument tehnologic. Aceasta schimbă modul în care indivizii, comunitățile și națiunile se reprezintă pe sine.

Elemente psihologice și psihosociale sunt o altă componentă semnificativă. Nuanțele asupra modului în care oamenii își construiesc capacitățile de adaptare sunt prezentate de cercetări privind motivația pentru exercițiu fizic la persoanele de

peste 40 de ani, opiniile adolescenților cu comportamente adictive cu privire la serviciile psihologice, perspectiva psihologică asupra alimentației sănătoase și abordările de coping ale părinților copiilor cu cerințe educaționale speciale. Aceste informații demonstrează că contextul familial, social, cultural și economic al unei persoane afectează sănătatea fizică și mentală. Înțelegerea comportamentului uman depinde de motivație, încredere, sprijin comunitar, acces la servicii și capacitatea de autoreglare.

Volumul abordează, de asemenea, aspectele morale și filosofice. Un loc de reflecție asupra identității, libertății, cunoașterii și devenirii subiectului este deschis de studiile despre egoism, altruism și sacralitatea iubirii de sine, validarea cunoașterii în filosofia deschiderii la experiență sau despărțirea simbolică a lui Freud și Jung. Cititorul este invitat să ia în considerare relația dintre sine și celălalt, precum și cea dintre tradiție și inovație. În aceste scrieri, filosofia este prezentată ca o modalitate de a rezolva problemele fundamentale pe care le întâmpină oamenii, mai degrabă decât ca o activitate abstractă.

Studiile privind victimele abuzului la locul de muncă și victimele traficului de ființe umane arată dimensiunea socială a volumului. Aceste contribuții pun în evidență forme de vulnerabilitate, traumă și marginalizare care necesită răspuns instituțional, profesional și comunitar, precum și o analiză academică. Volumul își asumă o responsabilitate morală prin abordarea acestor teme. Aceasta înseamnă că trebuie să transforme cercetarea într-un instrument de înțelegere și, în măsura posibilului, într-un instrument de intervenție socială.

Nu în ultimul rând, volumul include gânduri despre artă și cultură contemporană. În continuare, arta este un spațiu privilegiat al mesajului, al manifestării și al interogării lumii, conform studiilor privind rolul și căile artelor contemporane. Arta continuă să ofere mijloace de expresie, rezistență simbolică și reconstrucție a sensului într-o epocă dominată de tehnologii digitale, accelerarea informațională și transformări sociale rapide.

Acest volum, prin varietatea temelor abordate, confirmă că cercetarea interdisciplinară este esențială pentru înțelegerea lumii actuale complexe. Contribuțiile prezentate aici nu oferă răspunsuri definitive, ci propun ipoteze, formulează întrebări, creează legături între domenii și deschid noi perspective de analiză. Valoarea sa principală constă în capacitatea de a aduce împreună puncte de vedere diferite pentru a facilita discuția științifică necesară.

Felicia Ceașu, care a coordonat volumul, oferă cititorilor o lucrare care reflectă interesul pentru cercetarea exhaustivă, pentru temele care sunt abordate

în prezent și pentru relevanța umană a cercetării științifice. Volumul se adresează cercetătorilor, profesorilor, specialiștilor în educație, psihologie, științe sociale, filosofie și artiștilor, precum și oricui care dorește să înțeleagă schimbările contemporane.

În esență, acest volum este o invitație la gândire asupra societății, tehnologiei, culturii, oamenilor și responsabilității cunoașterii. Cercetarea este una dintre cele mai importante modalități prin care putem construi sens, discernământ și orientare într-o lume care se schimbă mereu.

Felicia Ceașu

Departamentul Resurse Umane vs. Departamentul Psihologia Muncii. Convergențe și divergențe

Human Resources Department vs. Work Psychology Department. Convergences and Divergences

Georgiana Corcaci¹

Abstract: This paper aims to investigate the similarities and differences between the Human Resources Department (HRD) and the Work Psychology Department (WPD), from the perspective of organizational roles, objectives, and methods used. The analysis highlights how the two fields collaborate and complement each other, as well as the points of divergence that can generate tensions or overlaps in competencies. The paper also includes case studies and comparative tables that illustrate the practical applicability of collaboration between the two departments.

Keywords: *human resources, work psychology, organizational behavior, organization, competencies.*

1. Introducere

În ultimele decenii, transformările economice, sociale și tehnologice au redefinit profund modul în care organizațiile își gestionează capitalul uman. Într-o economie globalizată, marcată de competiție intensă și digitalizare accelerată, avantajul competitiv al unei organizații nu mai rezidă exclusiv în capitalul material, ci în calitatea și motivația resurselor umane. Pe fondul acestor transformări, domeniile Resurse Umane și Psihologia Muncii au dobândit o importanță strategică tot mai mare în arhitectura organizațională contemporană (Zlate, 2004).

Deși provin din tradiții diferite – una managerială, cealaltă psihologică – ambele discipline au ca obiect comun studiul comportamentului uman în context profesional. Resursele Umane se concentrează pe procesele administrative și

¹ Associate Professor Ph.D., "Petre Andrei" University, Iasi, email: georgiana.corcaci@upa.ro

strategice care privesc gestionarea personalului, în timp ce Psihologia Muncii urmărește înțelegerea mecanismelor psihologice care influențează performanța, satisfacția și adaptarea angajaților (Pitariu, 1999). Această complementaritate a condus, în ultimii ani, la o creștere a interesului pentru colaborarea interdisciplinară între specialiștii din cele două domenii.

În mod tradițional, departamentele de Resurse Umane au fost percepute ca entități administrative, centrate pe recrutare, salarizare și relațiile contractuale cu angajații. Însă, în prezent, accentul se deplasează spre un rol strategic, în care resursa umană este tratată ca element fundamental al competitivității și sustenabilității organizației (Dessler, 2015). În paralel, Psihologia Muncii – ramură aplicativă a psihologiei – oferă o perspectivă științifică asupra proceselor cognitive și emoționale care influențează comportamentul profesional, devenind un partener indispensabil în managementul performanței și al climatului organizațional (Rusu & Iliescu, 2018).

Analiza comparativă a celor două departamente – Resurse Umane și Psihologia Muncii – este deosebit de relevantă într-un moment în care organizațiile se confruntă cu provocări multiple: fluctuația de personal, stresul ocupațional, digitalizarea proceselor, diversitatea generatională și nevoia de adaptabilitate continuă (Robbins & Judge, 2019). În acest context, înțelegerea convergențelor și divergențelor dintre RU și Psihologia Muncii devine esențială pentru eficientizarea relației dintre individ și organizație.

Literatura de specialitate subliniază că abordările manageriale și cele psihologice trebuie să funcționeze complementar, nu competitiv (Zlate, 2004). Psihologul organizațional contribuie cu diagnoza motivațională, analiza stresului și evaluarea satisfacției profesionale, în timp ce specialistul RU transpune aceste concluzii în politici de recrutare, training și retenție. Prin urmare, colaborarea interdisciplinară dintre cele două departamente nu este doar benefică, ci absolut necesară într-un mediu organizațional complex. De exemplu, în cadrul companiei UiPath, unul dintre liderii globali în automatizare, departamentele de RU colaborează strâns cu psihologii organizaționali pentru a proiecta programe de employee engagement bazate pe analiza motivației și pe reducerea stresului ocupațional. Rezultatul a fost o creștere semnificativă a productivității și o scădere a ratei de turnover, conform datelor interne publicate în UiPath Annual HR Report (2023). Pe de altă parte, în companii tradiționale precum Toyota, se observă o integrare a principiilor psihologice în modelul de lean management, unde accentul pe echilibru emoțional și cooperare a devenit parte a culturii organizaționale (Liker, 2004).

Această lucrare își propune să identifice puncte de convergență și divergență dintre departamentele de Resurse Umane și Psihologia Muncii, dintr-o perspectivă teoretică și practică. Ne propunem astfel, delimitarea conceptuală a celor două domenii; analizarea relației dintre funcțiile administrative și cele psihologice;

evidențierea rolului colaborării interdisciplinare în dezvoltarea organizațiilor; prezentarea unor studii de caz relevante privind integrarea celor două abordări. Prin intermediul acestor obiective, cercetarea propune o viziune integrativă asupra managementului resurselor umane, în care dimensiunea psihologică este esențială pentru obținerea performanței sustenabile.

De asemenea, articolul își propune să evidențieze faptul că, în epoca post-pandemică, sănătatea mentală a angajaților și echilibrul dintre viața profesională și cea personală au devenit indicatori majori ai succesului organizațional. Conform studiilor realizate de Organizația Internațională a Muncii (ILO, 2022), companiile care includ psihologi organizaționali în structurile lor au o rată de retenție cu 25% mai mare și un nivel de implicare crescut al angajaților.

Cercetarea pornește de la ipoteza că există o zonă consistentă de convergență între cele două domenii, dar și diferențe fundamentale de abordare, generate de paradigmele lor epistemologice. Ipoteza principală afirmă că integrarea dimensiunii psihologice în managementul resurselor umane contribuie semnificativ la creșterea performanței și satisfacției profesionale. Întrebările de cercetare vizează identificarea punctelor comune, diferențelor majore, valorificarea colaborării și bunele practici din companii românești și internaționale.

Metodologia utilizată este calitativă, de analiză teoretică și comparativă, completată de studii de caz descriptive. Au fost analizate surse bibliografice de specialitate (Zlate, 2004; Pitariu, 1999; Robbins & Judge, 2019), articole recente din reviste științifice internaționale, precum și rapoarte corporative privind politicile de resurse umane și wellbeing organizațional. Au fost comparate modele din UiPath, Banca Transilvania, Google și IBM, pentru a ilustra aplicabilitatea practică.

2. Fundamente teoretice

Termenul de resurse umane (RU) a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, reflectând schimbarea percepției asupra angajaților — de la simpli executanți ai sarcinilor organizaționale la parteneri strategici ai dezvoltării instituționale. În accepțiunea modernă, managementul resurselor umane (MRU) reprezintă „un ansamblu de activități și politici orientate spre atragerea, dezvoltarea, motivarea și păstrarea angajaților în scopul atingerii obiectivelor organizaționale” (Dessler, 2015, p. 21). Potrivit lui Zlate (2004), resursa umană este „singura resursă a organizației care se autogenerază și se autoregenerează, având capacitatea de a învăța, a se adapta și a inova”. Din această perspectivă, omul nu mai este privit ca o simplă „piesă” în angrenajul instituțional, ci ca un vector al schimbării.

Managementul resurselor umane include o gamă largă de funcții: recrutare și selecție, instruire și dezvoltare, evaluarea performanței, compensare și beneficii,

consiliere, sănătate și securitate ocupațională, precum și relațiile de muncă. Toate aceste activități converg spre un scop comun: armonizarea obiectivelor individuale cu cele organizaționale (Robbins & Judge, 2019).

În contextul contemporan, RU nu mai reprezintă doar o funcție de suport, ci o componentă strategică a managementului general. Astfel, specialistul RU nu este doar administrator al personalului, ci și arhitect al culturii organizaționale, facilitator al schimbării și promotor al diversității (Armstrong & Taylor, 2020).

Un exemplu concret de transformare strategică poate fi observat în cadrul Băncii Transilvania, unde departamentul de RU a implementat, în ultimii ani, o strategie bazată pe principiile „Employee Experience” și „Human Capital Analytics”, reușind să îmbine analiza datelor cu abordările psihologice privind satisfacția profesională. Rezultatul a fost o îmbunătățire semnificativă a retenției de personal și a nivelului de implicare, conform Raportului Anual BT (2023).

Psihologia Muncii este o ramură aplicativă a științei psihologice care studiază comportamentul uman în context profesional. Obiectivele sale principale sunt optimizarea performanței, creșterea satisfacției în muncă și prevenirea problemelor psihosociale (Pitariu, 1999). Această disciplină se bazează pe teorii fundamentale care explică motivația și comportamentul profesional: ierarhia nevoilor (Maslow, 1954), teoria celor doi factori (Herzberg, 1966), teoria echității (Adams, 1965) și teoria expectanței (Vroom, 1964). Aplicarea acestor teorii în mediul organizațional a permis dezvoltarea unor practici precum selecția psihologică, consilierea vocațională, evaluarea personalității și a competențelor, dar și programe de wellbeing organizațional.

În România, domeniul Psihologiei Muncii s-a dezvoltat sub influența școlii clujene (Pitariu), care a promovat utilizarea testelor psihometrice în selecție și orientare profesională. Pe plan internațional, companii precum Google sau IBM au demonstrat că investiția în psihologia organizațională are impact direct asupra performanței (Bock, 2015).

În literatura contemporană, Psihologia Muncii oferă fundamente științifice pentru practicile MRU. Rusu și Iliescu (2018) arată că, în timp ce RU definește ce trebuie făcut, Psihologia Muncii explică de ce și cum reacționează oamenii. MRU are o dimensiune normativă, iar Psihologia Muncii una explicativă. Relația de interdependență se reflectă în activități precum: recrutare și selecție (expertiză psihologică + logistică RU), formare (analiza nevoilor de învățare), evaluarea performanței (criterii + instrumente psihologice), gestionarea conflictelor și a stresului (intervenție psihologică + abordare administrativă RU).

Din nou, un exemplu relevant este UiPath, care utilizează selecția bazată pe Big Five și analiza motivațională pentru potrivirea culturală (UiPath HR Report, 2023).

În mediul românesc, Rompetrol a implementat programe de evaluare psihologică periodică pentru personalul operațional, reducând incidentele cu 18%. Enumerăm câteva modele relevante pentru integrare includ: modelul biopsihosocial al performanței; modelul resurse–cerințe ale muncii (JD-R), care echilibrează job demands cu job resources (Bakker & Demerouti, 2007); modelul competențelor integrative (Armstrong & Taylor, 2020). Prin urmare, putem afirma că resursele umane (RU) oferă cadrul de aplicare, dar psihologia muncii (PM) oferă explicația științifică.

3. Convergențe între Resursele Umane și Psihologia Muncii

În ultimele decenii, mediul organizațional a cunoscut o transformare profundă, determinată de globalizare, digitalizare și schimbarea valorilor profesionale. Aceste schimbări au determinat o apropiere semnificativă între departamentele de Resurse Umane (RU) și Psihologia Muncii (PM), două domenii care, deși diferite ca formare și tradiție, au obiective comune în optimizarea relației dintre individ și organizație (Rusu & Iliescu, 2018).

Atât RU, cât și PM urmăresc același scop: crearea unui mediu de lucru performant, sănătos și echitabil, în care angajații să își valorifice potențialul, iar organizația să își atingă obiectivele strategice (Zlate, 2004). În acest context, convergențele devin evidente la nivel de valori, procese, instrumente și rezultate. Valorile comune includ respectul pentru individ, dezvoltarea continuă, echilibrul viață–muncă și bunăstarea psihologică. Exemple: Google a integrat funcțiile RU cu expertiza psihologilor în People Operations (Bock, 2015); în România, programul MindSpace@Work al BCR a crescut satisfacția cu 17% (BCR HR Annual Report, 2022). În urma analizei efectuate, am identificat următoare convergențe:

- Convergența în recrutare și selecție: RU definește cerințele postului și administrarea procesului; PM realizează evaluarea științifică a competențelor și personalității (Pitariu, 1999). Practici: analiza muncii, interviu comportamental, teste psihometrice, assessment centers. UiPath folosește Big Five și analiza motivațională; MApN utilizează selecție psihologică obligatorie.
- Convergența în formare și dezvoltare: RU identifică nevoile de training, PM analizează stilurile de învățare și motivația (Rusu & Iliescu, 2018). Programe bazate pe Kolb (1984) și Bandura (1977). IBM aplică regula 70-20-10; în România, OMV Petrom – Leadership Academy cu evaluare 360°, creștere 25% a scorului de leadership (OMV Petrom Sustainability Report, 2023).

- Convergența în evaluarea performanței: RU stabilește KPI și obiective; PM dezvoltă instrumente de evaluare și feedback. Metode: feedback 360°, evaluare pe competențe, coaching post-evaluare. Microsoft aplică dialogul continuu al performanței (Buckingham & Goodall, 2019).
- Convergența în cultura organizațională și climat: RU gestionează politici și recompense; PM studiază dinamica echipelor și relațiile (Zlate, 2004). Google monitorizează constant climatul; Dacia-Renault a implementat analize de climat cu facultăți de psihologie (Popescu & Marinescu, 2022).

Astfel, convergența RU–PM generează o interdependență funcțională și epistemologică; colaborarea produce sinergie strategică, în care PM conferă profunzime proceselor manageriale, iar RU oferă cadrul aplicativ.

4. Divergențe conceptuale și funcționale

Deși între Resursele Umane (RU) și Psihologia Muncii (PM) există numeroase puncte de contact, ele se diferențiază prin scopuri, metode, instrumente și poziționare epistemologică. RU urmărește eficiența organizațională, în timp ce PM se concentrează asupra înțelegerii și optimizării comportamentului uman. Armstrong & Taylor (2020) subliniază că, în timp ce MRU „se bazează pe reguli, proceduri și indicatori”, PM „se bazează pe observație, măsurare și interpretare”. Această distincție generează o dublă perspectivă asupra organizației: una macro, orientată spre strategie și rezultate, și una micro, orientată spre individ și motivație. Divergențele nu exprimă o opoziție, ci o complementaritate necesară, însă în lipsa unei coordonări eficiente pot apărea tensiuni între abordarea administrativă și cea umanistă (Zlate, 2004). Putem identifica următoarele tipuri de divergențe:

- Diferențe de obiective și orientare: RU maximizează performanța și rentabilitatea capitalului uman; PM crește bunăstarea și adaptarea psihologică. RU este managerială și operațională; PM – științifică și preventivă. Relația cu angajatul: RU – contractuală și procedurală; PM – relațională și consilieră. Motivația extrinsecă excesivă poate eroda motivația intrinsecă (Deci & Ryan, 2000).
- Diferențe metodologice: RU – instrumente cantitative (KPI, audituri, rotație), PM – metode calitative și psihometrice (interviuri, teste, observație). Exemplu: IBM Romania – analiza stresului de rol a explicat variația productivității dincolo de indicatorii RU (IBM Romania HR Review, 2022).
- Diferențe epistemologice: RU aparține managementului aplicat; PM – științelor comportamentale. RU se bazează pe economie și dreptul muncii; PM – pe psihologie cognitivă și socială. RU pune accent pe eficiență; PM pe echilibru psihic (Zlate, 2004; Rusu & Iliescu, 2018).

- Diferențe de rol și poziționare: RU are poziție centrală în organigramă; PM poate fi departament consultativ. În multe companii românești, psihologul are rol secundar; modele precum People Operations (Google) sau Talent Science (UiPath) arată efectele integrării (Bock, 2015).
- Conflicte potențiale: diferențe de limbaj, priorități și așteptări. RU poate considera evaluările psihologice lente; PM poate percepe politicile RU ca mecaniciste. Studiu Popescu & Marinescu (2022): în 37% din cazuri, recomandările psihologilor privind stresul nu au fost implementate, din cauza priorităților operaționale.
- Comparativ internațional: în Scandinavia accent pe wellbeing și ergonomie psihologică (Bakker & Demerouti, 2007); în Asia de Est – viziune colectivistă; în România – convergență graduală, doar 41% dintre companiile mari au psiholog intern (Raport ARACIP, 2023).

Divergențele RU–PM sunt resurse complementare; RU aduce structură și eficiență, PM – profunzime și echilibru. Performanța durabilă rezultă din îmbinarea procedurilor cu știința despre oameni.

5. Sinergii organizaționale: spre un model integrativ

După cum am arătat anterior, RU și PM sunt domenii complementare, care urmăresc obiective comune: eficiență organizațională, performanță sustenabilă și bunăstare psihologică. Diferențele dintre ele constituie o bază pentru sinergie. În context organizațional, sinergia desemnează interacțiunea dintre subsisteme care produce un rezultat superior sumei efectelor individuale (Rusu & Iliescu, 2018).

O sinergie RU–PM presupune combinarea abordării strategice și procedurale a MRU cu abordarea științifică și diagnostică a PM, în vederea creării unui model integrativ de gestionare a capitalului uman. Oamenii sunt tratați ca actori cognitivi și emoționali implicați în dinamica organizațională. Conform lui Armstrong și Taylor (2020), succesul depinde de echilibrul dintre „hard HRM” (procese, indicatori, performanță) și „soft HRM” (valori, cultură, motivație). PM oferă instrumentele necesare pentru dimensiunea „soft”, transformând politicile RU în practici cu impact psihologic pozitiv.

Modelul integrativ se bazează pe trei niveluri: *strategic* (politici + competențe psihologice), *tactic* (sisteme de evaluare, formare, recompensare adaptate profilurilor psihologice) și *operațional* (consiliere, coaching, evaluări psihometrice, monitorizarea climatului). Câteva exemple care solidifică idea unui model integrativ: UiPath – Talent Dashboard bazat pe date psihometrice și KPI, anticipând burnout-ul și îmbunătățind retenția (UiPath HR Report, 2023). Kaufland România –

proiect „Human Balance”, redefinirea onboarding-ului și evaluării, cu interviuri psihologice de adaptare, integrare +28% (Kaufland CSR Report, 2022).

- Dimensiunea psihologică a managementului strategic: aplicarea modelului JD-R (Bakker & Demerouti, 2007) pentru echilibrarea cerințelor cu resursele muncii; distribuirea rațională a sarcinilor și reducerea fluctuației. IBM Europe – „Cognitive HR” identifică tendințe de stres și motivație, oferind date obiective către RU.
- Colaborarea interdisciplinară și echipele mixte RU–PM: RU – legislație, administrare, strategie; PM – procese cognitive, emoționale, comportamentale. Zone de colaborare ar putea fi: formare adaptată, criterii de selecție comportamentală, leadership coaching, evaluarea impactului intervențiilor. OMV Petrom – „Human Performance Lab”: satisfacție +20%, absenteism –12% (Petrom HR Review, 2022).
- Cultura organizațională ca spațiu al sinergiei: Schein (2010) vorbește despre cultura ca fiind un ansamblu de convingeri și comportamente împărtășite. Sinergia aliniază cultura declarată cu cea reală. Banca Transilvania – programe de coaching colectiv; engagement în creștere (BT Sustainability Report, 2023).

Într-adevăr, putem întâlni diferențe de limbaj, lipsa recunoașterii reciproce, presiunea pe rezultate imediate, structuri rigide. Dar ca soluții avem guvernanta colaborativă, participarea psihologilor la decizii strategice, formarea RU în psihologie organizațională. Sinergia profesionalizează managementul uman, iar beneficiile includ scăderea turnover-ului, creșterea satisfacției și productivității, îmbunătățirea climatului și consolidarea brandului de angajator.

6. Discuții și implicații practice

Analiza convergențelor și divergențelor dintre RU și PM relevă o realitate complex. Aceste domenii, deși distincte ca metodologie, sunt profund interdependente în practica organizațională modernă. Sinergia nu se limitează la cooperarea procedurală, ci presupune o integrare funcțională a dimensiunilor economice și psihologice în strategia organizației.

Pentru managementul strategic, PM contribuie la decizii bazate pe date umane (people analytics), oferind interpretări calitative ale datelor cantitative. Indicatorii precum turnover sau engagement sunt corelați cu variabile psihologice (stres, apartenență, satisfacție) (Bakker & Demerouti, 2007). IBM a redus cu 30% plecările voluntare folosind predictive analytics și intervenții timpurii (IBM HR Insights, 2022).

În România, Banca Transilvania (BT) utilizează Pulse Survey 360°: RU colectează date, psihologii interpretează pentru acțiuni corective – o trecere de la managementul resurselor la managementul experienței umane. În urma analizei efectuate, am identificat numeroase implicații, cu un important rol benefic în multe domenii.

- Implicații pentru cultură și leadership: dezvoltarea leadershipului empatic, cu suportul psihologilor în competențe de inteligență emoțională. Goleman (2006) arată că IE este predictor al succesului în leadership. OMV Petrom – program de emotional leadership: +24% satisfacție (OMV HR Report, 2023).
- Wellbeing organizațional: colaborarea RU–PM este esențială pentru programe de sănătate mintală și prevenirea riscurilor psihosociale (WHO, 2021). UiPath – „Mental Health Days” 2022: stres raportat în scădere, engagement +15% (UiPath HR Report, 2023). Kaufland & BCR – consiliere psihologică gratuită pentru angajați.
- Selecție și integrare: evaluarea psihologică anticipează compatibilitatea culturală și potențialul. Iliescu (2017) arată o scădere cu 23% a fluctuației în companiile care includ evaluări psihologice. Dacia-Renault – teste de inteligență emoțională în selecția liderilor, coeziune crescută (Renault Group HR Review, 2022).
- Performanță și inovație: sinergia stimulează creativitatea (teoria fluxului, Csikszentmihalyi, 1990). Google – „20% Time” a generat inovații majore (Bock, 2015). UiPath – „Innovation Fridays” combină autonomia cu recunoașterea meritelor.

Din această cercetare, nu excludem limitările. Spre exemplu, rezistență la schimbare, lipsa competențelor psihologice în RU, resurse financiare limitate, dificultatea măsurării efectelor psihologice. Totuși, printr-o formare continuă, un cod de etică interdisciplinar, cercetare aplicată (Rusu & Iliescu, 2018), aceste limitări pot fi mult diminuat sau chiar înlăturate. Sinergia RU–PM transformă mediul de lucru într-un ecosistem echilibrat între performanță și bunăstare și astfel psihologia devine componentă strategică a dezvoltării organizaționale. Astfel, putem contura câteva direcții de cercetare viitoare. În *minunata lume nouă*, după modul în care inteligența artificială se dezvoltă, putem considera IA în RU cu suport psihologic pentru etică și echitate, putem discuta despre wellbeing digital, dar mai ales despre rolul psihologului strategic în organizație.

7. Concluzii

Lucrarea și-a propus să analizeze raportul dintre Departamentul de Resurse Umane și Departamentul de Psihologia Muncii, evidențiind că, deși provin din paradigme diferite, urmăresc un obiectiv comun: echilibrul dintre performanță și bunăstare (Zlate, 2004; Rusu & Iliescu, 2018). RU conferă stabilitate structurală și eficiență economică; PM adaugă dimensiune științifică și umanistă.

Am identificat convergențe majore precum scopul comun (valorificarea capitalului uman), orientare spre dezvoltare (Kolb, 1984), utilizarea complementară a metodelor (interviuri, teste, feedback 360°), rolul culturii organizaționale (Schein, 2010), interesul pentru wellbeing. Exemple: Google, IBM, Microsoft; în România: Banca Transilvania, UiPath, OMV Petrom. De asemenea, prin intermediul acestei lucrări am reliefat și divergențele, pe care le dorim a fi constructive: orientare epistemologică diferită (economico-juridică vs. psihologică), metode (cantitativ vs. calitativ/psihometric), finalitate (eficiență vs. bunăstare). Acestea sunt unghiuri complementare de analiză (Armstrong & Taylor, 2020).

În urma analizei efectuate, pledez pentru un modelul integrativ RU–PM, care să impună colaborare strategică, tactică și operațională. Deși sunt conștientă de eterogenitatea mediului românesc, consider că rezultatul final duce la cultură empatică și performanță sustenabilă. WHO (2021) confirmă faptul că programele integrate de sănătate psihologică cresc productivitatea cu 20–30%. Implicațiile practice sunt evidente, atât pentru organizații – loialitate, inovație, stabilitate; pentru manageri – leadership empatic; dar mai ales pentru angajați – satisfacție și sănătate mintală. Așa cum am afirmat și exemplificat pe parcurs, în România, Kaufland, BCR, BT ilustrează beneficii tangibile, iar la nivel internațional, Google și IBM setează standarde.

În concluzie resursele umane și psihologia muncii sunt indisolubile în managementul modern – omul este simultan resursă și valoare. Organizațiile care adoptă modelul integrativ obțin un echilibru între raționalitate și empatie; managementul viitorului va fi eminentemente uman.

Bibliografie

- Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267–299). Academic Press.
- Armstrong, M., & Taylor, S. (2020). *Armstrong's handbook of human resource management practice* (15th ed.). Kogan Page.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The job demands–resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309–328.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

- Bock, L. (2015). *Work rules! Insights from inside Google that will transform how you live and lead*. Twelve.
- Buckingham, M., & Goodall, A. (2019). *Nine lies about work: A freethinking leader's guide to the real world*. Harvard Business Review Press.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Dessler, G. (2015). *Human resource management* (15th ed.). Pearson Education.
- Goleman, D. (2006). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ* (10th anniversary ed.). Bantam Books.
- Herzberg, F. (1966). *Work and the nature of man*. World Publishing Company.
- Iliescu, D. (2017). *Psihologia măsurării performanței umane*. Polirom.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Liker, J. K. (2004). *The Toyota way: 14 management principles from the world's greatest manufacturer*. McGraw-Hill.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.
- Pitariu, H. D. (1999). *Psihologia muncii și organizațională*. Presa Universitară Clujeană.
- Popescu, D., & Marinescu, C. (2022). Evaluarea psihologică și performanța organizațională: Studii aplicative în mediul industrial. *Revista Română de Psihologie Aplicată*, 24(2), 55–70.
- Renault Group. (2022). *Renault Group HR review 2022*. Renault România.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2019). *Organizational behavior* (18th ed.). Pearson Education.
- Rusu, C., & Iliescu, D. (2018). *Psihologia organizațiilor și a resurselor umane*. Polirom.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (4th ed.). Jossey-Bass.
- UiPath. (2023). *UiPath HR report 2023*. UiPath Global.
- World Health Organization. (2021). *Mental health at work: Policy brief*. World Health Organization.
- Zlate, M. (2004). *Tratat de psihologie organizațional-managerială*. Polirom.

Consecințele psihologice și comportamentale ale bullyingului școlar: Narrative review extins

The psychological and behavioral consequences of school bullying: Extended narrative review

Felicia Ceașu¹

Abstract: School bullying represents a specific form of repeated and intentional interpersonal aggression, occurring within an unequal power relationship between the aggressor and the victim. This narrative review examines the main psychological and behavioral consequences of school bullying among children and adolescents, integrating perspectives from developmental psychology, educational psychology, social psychology, and mental health research. The literature indicates that bullying victimization is associated with depression, anxiety, low self-esteem, shame, loneliness, psychosomatic symptoms, self-harm, suicidal ideation, social withdrawal, absenteeism, decreased academic performance, risk behaviors, and difficulties in school adjustment. Cyberbullying amplifies these effects through its continuous, public, persistent, and difficult-to-control nature. The review discusses several explanatory theoretical models: stress theory, attachment theory, social learning theory, the ecological model of human development, the relational trauma perspective, and the cognitive-behavioral model. The conclusion emphasizes that school bullying should be understood as a relational and systemic phenomenon, not merely as a disciplinary problem, and that interventions should target not only the victim and the aggressor, but also the group of bystanders, the family, teachers, and the school climate (Moore et al., 2017; Olweus, 1993).

Keywords: *school bullying; victimization; cyberbullying; mental health; depression; anxiety; relational trauma; adolescent behavior; school climate.*

¹ Cercet. Științ. III dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Ghe. Zane” Iași.

1. Introducere

Bullyingul școlar constituie una dintre cele mai persistente forme de violență între elevi și una dintre cele mai importante probleme de sănătate psihologică în mediul educațional. Deși conflictele între copii fac parte din dezvoltarea socială, bullyingul se distinge prin caracterul său repetitiv, intențional și prin dezechilibrul de putere dintre agresor și victimă. Această diferență de putere poate fi fizică, socială, simbolică, psihologică sau digitală. În definițiile actuale, bullyingul este descris ca un comportament agresiv nedorit, repetat sau cu potențial de repetare, care implică un raport real sau perceput de putere inegală între elevi (Olweus, 1993).

Bullyingul poate lua mai multe forme: fizică, verbală, relațională și digitală. Bullyingul fizic include lovirea, împingerea, amenințarea corporală sau distrugerea bunurilor personale. Bullyingul verbal include insulte, porecle, ridiculizare, amenințări și comentarii depreciative. Bullyingul relațional vizează excluderea socială, răspândirea zvonurilor, manipularea prietenilor și izolarea intenționată. Cyberbullyingul presupune utilizarea tehnologiilor digitale pentru hărțuire, umilire, amenințare sau expunere publică (Kowalski et al., 2014; Nixon, 2014; Olweus, 1993).

Importanța temei este dată de impactul său multidimensional. Bullyingul afectează sănătatea mintală, imaginea de sine, relațiile sociale, performanța academică, sentimentul de siguranță și dezvoltarea identității. În copilărie și adolescență, apartenența la grup, recunoașterea socială și acceptarea de către colegi sunt aspecte esențiale ale dezvoltării psihosociale. Atunci când grupul de egali devine sursă de amenințare, respingere și umilire, efectele asupra dezvoltării pot fi profunde (Moore et al., 2017; Samara et al., 2021).

Bullyingul nu afectează doar victima. Agresorii, martorii și întreaga comunitate școlară sunt implicați într-un sistem de relații care poate normaliza agresivitatea sau, dimpotrivă, poate promova protecția, empatia și intervenția. Din acest motiv, fenomenul trebuie analizat nu doar la nivel individual, ci și la nivel de grup, familie, școală și cultură educațională (Bronfenbrenner, 1979; Ttofi & Farrington, 2011).

2. Bullyingul școlar ca fenomen relațional și sistemic

Bullyingul este frecvent interpretat ca o relație între agresor și victimă, însă această perspectivă este insuficientă. În realitate, bullyingul se dezvoltă într-un context social. Agresorul poate obține putere, statut sau atenție prin comportamentul său, iar martorii pot întări agresiunea prin râs, tăcere, distribuirea conținutului umilitor sau neimplicare. De asemenea, reacția adulților este decisivă: atunci când profesorii minimalizează agresiunea, o ignoră sau învinovătesc victima, bullyingul este indirect legitimat (Olweus, 1993; Ttofi & Farrington, 2011).

Mediul școlar joacă un rol important în menținerea sau reducerea fenomenului. Un climat școlar în care elevii se simt protejați, ascultați și respectați reduce probabilitatea ca bullyingul să devină normă de grup. În schimb, un climat competitiv, rece, neimplicat sau permisiv față de agresivitate poate amplifica fenomenul. În acest sens, bullyingul este un indicator al sănătății relaționale a școlii (Gaffney et al., 2021; Ttofi & Farrington, 2011).

Bullyingul are și o dimensiune simbolică. Victima nu este agresată doar prin comportamente directe, ci și prin etichete, reputații negative și poziționări sociale inferioare. În grupurile de elevi, o poreclă, un zvon sau o imagine umilitoare poate deveni o marcă identitară impusă. Această marcă poate persista chiar și după încetarea agresiunii directe, afectând statutul social al elevului (Olweus, 1993).

Cyberbullyingul extinde dimensiunea sistemică a fenomenului. În mediul digital, publicul poate fi mai larg, agresiunea poate continua în afara programului școlar, iar conținutul umilitor poate fi salvat, distribuit și reluat. Astfel, victima poate pierde controlul asupra propriei imagini sociale. Dacă bullyingul tradițional se poate opri temporar la plecarea din școală, cyberbullyingul poate invada spațiul privat, inclusiv casa, timpul liber și somnul (Bottino et al., 2015; Kowalski et al., 2014; Nixon, 2014).

3. Modele teoretice explicative

3.1. Teoria stresului

Din perspectiva teoriei stresului, bullyingul poate fi înțeles ca un factor de stres interpersonal cronic. Spre deosebire de un eveniment stresant izolat, bullyingul presupune expunere repetată, incertitudine și anticiparea permanentă a agresiunii. Victima nu știe când va avea loc următorul episod, cine va participa și dacă va primi ajutor (Lazarus & Folkman, 1984; Moore et al., 2017).

Această incertitudine activează mecanisme de stres. Elevul devine hiper-vigilent, monitorizează permanent mediul și anticipează amenințări. În plan psihologic, acest proces se exprimă prin anxietate, tensiune, iritabilitate și teamă. În plan corporal, stresul poate produce dureri de cap, dureri abdominale, tulburări de somn, oboseală sau alte simptome psihosomatice (Gini & Pozzoli, 2013; Lazarus & Folkman, 1984).

Teoria stresului explică și de ce bullyingul afectează performanța academică. Resursele cognitive ale elevului sunt redirecționate de la învățare către auto-protecție. Atenția, memoria de lucru și motivația sunt afectate atunci când elevul percepe școala ca spațiu de amenințare. Astfel, dificultățile școlare nu sunt neapărat semn al lipsei de capacitate, ci pot fi consecința unui mediu perceput ca nesigur (Lazarus & Folkman, 1984; Samara et al., 2021).

3.2. Teoria atașamentului

Teoria atașamentului oferă o altă perspectivă asupra bullyingului. Relațiile sigure cu adulții și colegii contribuie la dezvoltarea încrederii, reglării emoționale și sentimentului de valoare personală. Atunci când copilul este agresat de colegi și nu primește protecție de la adulți, se poate produce o ruptură a sentimentului de siguranță relațională (Bowlby, 1969/1982).

Victima bullyingului poate ajunge să creadă că ceilalți sunt periculoși, imprevizibili sau indisponibili. Această percepție poate influența modul în care copilul se raportează la relațiile viitoare. În loc să caute sprijin, poate evita apropierea, poate deveni suspicios sau poate interpreta interacțiunile neutre ca posibile amenințări.

Sprijinul familial și relația cu profesorii pot funcționa ca factori de protecție. Un copil care are cel puțin un adult de încredere poate procesa mai bine experiența victimizării. În schimb, lipsa sprijinului adult poate amplifica sentimentul de abandon și neputință. Din această perspectivă, intervenția în bullying nu este doar o intervenție disciplinară, ci și una de refacere a siguranței relaționale (Moore et al., 2017).

3.3. Teoria învățării sociale

Teoria învățării sociale explică modul în care comportamentele agresive sunt dobândite, menținute și întărite prin observație și recompensă socială. Elevii pot învăța că agresivitatea oferă statut, control sau popularitate dacă observă că agresorii sunt admirați, temuți sau tolerați de grup (Bandura, 1977).

Martorii au un rol important în acest mecanism. Dacă râd, aprobă sau distribuie conținutul umilitor, ei întăresc comportamentul agresorului. Dacă rămân pasivi, pot transmite mesajul că agresiunea este acceptabilă. În schimb, dacă intervin, sprijină victima sau cer ajutor, pot reduce recompensa socială a agresorului (Salmivalli, 2010; Ttofi & Farrington, 2011).

Teoria învățării sociale explică și apariția agresivității reactive la unele victime. Copilul agresat poate învăța că relațiile sociale sunt bazate pe dominare și că agresivitatea este o modalitate de apărare. Astfel, unele victime pot deveni la rândul lor agresori, intrând în categoria agresor-victimă. Această categorie este deosebit de vulnerabilă, deoarece combină suferința internalizată cu probleme comportamentale externalizate (Reijntjes et al., 2011).

3.4. Modelul ecologic al dezvoltării umane

Modelul ecologic propus de Bronfenbrenner este util pentru înțelegerea bullyingului ca fenomen multinivelar. Copilul se dezvoltă în mai multe sisteme interconectate: familia, școala, grupul de colegi, comunitatea, cultura și mediul

digital. Bullyingul apare și este menținut prin interacțiunea acestor sisteme (Bronfenbrenner, 1979).

La nivel individual, contează temperamentul, stima de sine, anxietatea, abilitățile sociale și istoricul relațional. La nivel familial, sprijinul parental, stilul educațional și comunicarea pot influența vulnerabilitatea sau reziliența. La nivel școlar, climatul clasei, normele grupului, reacția profesorilor și politicile instituționale sunt decisive. La nivel cultural, valorile legate de competitivitate, statut, diferență și masculinitate/feminitate pot modela formele bullyingului (Bronfenbrenner, 1979; Moore et al., 2017).

Modelul ecologic arată că intervenția trebuie să fie sistemică. Nu este suficient să se lucreze doar cu victima sau doar cu agresorul. Este necesară implicarea clasei, profesorilor, familiei și conducerii școlii. În cazul cyberbullyingului, trebuie inclus și mediul digital, prin educație media, reguli de utilizare a platformelor și responsabilizare online (Bronfenbrenner, 1979; Gaffney et al., 2021).

3.5. Perspectiva traumei relaționale

Bullyingul sever sau repetat poate fi interpretat prin prisma traumei relaționale. Trauma relațională apare atunci când suferința este produsă în cadrul relațiilor semnificative și atunci când persoana nu are acces la protecție, validare sau sprijin. Pentru copil, grupul de colegi reprezintă o sursă importantă de apartenență și recunoaștere. Când acest grup devine sursă de umilire, efectul poate fi profund (Moore et al., 2017).

Victima bullyingului poate dezvolta simptome asemănătoare reacțiilor posttraumatice: hipervigilență, evitare, intruziuni mentale, reacții intense la stimuli sociali, rușine, retragere și pierderea încrederii în ceilalți. Deși nu orice bullying produce traumă, formele severe, cronice și publice pot avea un caracter traumatizant (Nixon, 2014).

Perspectiva traumei relaționale este importantă deoarece mută accentul de la ideea că victima trebuie „să fie mai puternică” la ideea că victima are nevoie de siguranță, validare și reconstrucție relațională. Intervenția trebuie să evite revictimizarea, învinovățirea sau minimalizarea experienței.

3.6. Modelul cognitiv-comportamental

Modelul cognitiv-comportamental explică modul în care bullyingul influențează gândurile, emoțiile și comportamentele victimei. Agresiunea repetată poate produce convingeri negative despre sine, lume și viitor: „nu sunt bun de nimic”, „ceilalți mă vor respinge”, „nu pot avea încredere în nimeni”, „nimic nu se va schimba” (Beck, 1976).

Aceste convingeri contribuie la depresie, anxietate și evitare. Elevul care crede că va fi umilit evită situațiile sociale. Evitarea reduce anxietatea pe termen scurt, dar menține frica pe termen lung. De asemenea, izolarea reduce șansele de a primi sprijin sau de a avea experiențe pozitive care să contrazică gândurile negative (Vacca et al., 2023).

Modelul cognitiv-comportamental este util și pentru intervenție. Consilierea poate ajuta victima să identifice gândurile automate negative, să reconstruiască stima de sine, să dezvolte abilități de coping și să reentre gradual în relații sigure. Totuși, intervenția individuală trebuie însoțită de modificări reale ale mediului școlar; altfel, victima este ajutată să se adapteze la un context care rămâne nesigur (Vacca et al., 2023).

4. Consecințe psihologice ale bullyingului

4.1. Depresia

Depresia este una dintre cele mai frecvent documentate consecințe ale bullyingului. Elevii victimizați pot interioriza mesajele negative primite din partea agresorilor și a grupului. Repetarea umilirii și respingerii poate transforma o experiență socială negativă într-o convingere stabilă despre sine (Ye et al., 2023).

Depresia asociată bullyingului poate include tristețe persistentă, lipsă de speranță, retragere, pierderea interesului pentru activități, iritabilitate, tulburări de somn, scăderea energiei și dificultăți de concentrare. În adolescență, depresia nu se manifestă întotdeauna prin tristețe evidentă. Poate apărea ca furie, cinism, izolare, scăderea performanței școlare sau comportamente de risc (Moore et al., 2017; Ye et al., 2023).

Meta-analizele recente susțin asocierea dintre bullying și simptome depresive. Riscul este deosebit de mare pentru elevii care sunt simultan victime și agresori, deoarece aceștia acumulează atât suferință emoțională, cât și dificultăți comportamentale.

4.2. Anxietatea

Anxietatea apare prin anticiparea agresiunii. Elevul victimă poate deveni permanent atent la semnele de pericol: priviri, râsete, șoapte, mesaje, notificări, apropierea anumitor colegi. Această stare de alertă poate deveni epuizantă (Vacca et al., 2023).

Anxietatea școlară poate conduce la evitarea orelor, refuzul de a răspunde, retragerea din activități, absențe repetate și scăderea participării. Uneori, anxietatea se exprimă prin simptome fizice: dureri de stomac, greață, palpitații, transpirații, tremor sau dureri de cap (Bottino et al., 2015; Kowalski et al., 2014).

În cyberbullying, anxietatea este amplificată de imposibilitatea de a controla circulația conținutului. O fotografie, un comentariu sau un zvon online poate reapărea oricând, iar victima poate simți că nu există un spațiu complet sigur.

4.3. Scăderea stimei de sine

Stima de sine este afectată deoarece bullyingul transmite constant mesaje de inferiorizare. Victima poate ajunge să se vadă prin etichetele agresorilor. Dacă este numită repetat „ciudată”, „slabă”, „urâtă”, „proastă” sau „inutilă”, aceste etichete pot deveni parte a autopercepției (Samara et al., 2021).

Scăderea stimei de sine are efecte pe termen lung. Ea afectează curajul de a participa, de a vorbi, de a cere ajutor, de a construi prietenii și de a se implica în activități. În plan academic, stima de sine redusă poate diminua autoeficacitatea și motivația.

4.4. Rușinea

Rușinea este una dintre emoțiile centrale în bullying. Ea apare atunci când persoana simte că întreaga sa ființă este expusă negativ privirii celorlalți. Bullyingul public, poreclele, fotografiile umilitoare și excluderea socială produc frecvent rușine (Moore et al., 2017).

Rușinea favorizează tăcerea. Elevul poate evita să spună părinților sau profesorilor ce se întâmplă pentru că se teme că va fi judecat, nu va fi crezut sau va fi considerat slab. Această tăcere întârzie intervenția și adâncește izolarea.

4.5. Singurătatea

Bullyingul poate produce singurătate atât prin excludere directă, cât și prin retragere defensivă. Elevul agresat poate fi îndepărtat de grup sau poate evita el însuși interacțiunile pentru a se proteja. Ambele situații reduc accesul la sprijin social (Reijntjes et al., 2010).

Singurătatea este un factor de risc pentru depresie și anxietate. În adolescență, apartenența la grup are o valoare psihologică foarte mare. Lipsa apartenenței poate fi trăită ca respingere identitară, nu doar ca lipsă de companie.

4.6. Simptome psihosomatice

Bullyingul poate produce manifestări corporale ale stresului: dureri de cap, dureri abdominale, oboseală, insomnie, greață, tensiune musculară sau tulburări digestive. Aceste simptome pot fi interpretate greșit ca probleme medicale izolate, fără investigarea contextului relațional (Gini & Pozzoli, 2013).

În multe cazuri, simptomele apar înainte de școală sau în zilele cu activități sociale mai intense. Ele pot reprezenta semnale indirecte ale anxietății și fricii.

4.7. Autovătămarea și ideea suicidară

În cazurile severe, bullyingul este asociat cu autovătămare și ideea suicidară. Această asociere este explicată prin depresie, rușine, neputință, izolare și lipsa sprijinului social. Victima poate ajunge să creadă că situația nu se va schimba și că nu există ieșire (Bottino et al., 2015; Van Geel et al., 2014).

Cyberbullyingul poate crește riscul prin caracterul său public și persistent. Conținutul umilitor poate rămâne online, iar victima poate avea sentimentul că reputația sa este distrusă definitiv. Acest tip de pierdere a controlului poate deveni extrem de dureros psihologic.

5. Consecințe comportamentale

5.1. Evitarea școlii și absenteismul

Evitarea este una dintre cele mai frecvente reacții. Elevul poate evita recreațiile, transportul școlar, anumite coridoare, orele unde se simte expus sau chiar școala în ansamblu. Absenteismul poate fi o strategie de autoprotecție.

Totuși, evitarea reduce participarea educațională și poate accentua izolarea. Cu cât elevul lipsește mai mult, cu atât recuperarea devine mai dificilă, iar anxietatea de întoarcere crește. (Samara et al., 2021)

5.2. Retragerea socială

Retragerea socială poate apărea ca mecanism de protecție. Elevul încearcă să devină „invizibil” pentru a nu atrage atenția agresorilor. Poate vorbi mai puțin, evita activitățile de grup și renunța la exprimarea opiniilor.

Această retragere afectează dezvoltarea abilităților sociale. Copilul sau adolescentul pierde ocazii de cooperare, prietenie și validare socială. În timp, poate deveni tot mai dificil să reentre în relații. (Reijntjes et al., 2010)

5.3. Scăderea performanței academice

Performanța academică este afectată prin anxietate, depresie, absenteism, lipsă de concentrare și scăderea motivației. Elevul agresat poate avea potențial intelectual bun, dar resursele sale sunt consumate de stres și autoprotecție. (Samara et al., 2021)

Scăderea performanței poate accentua suferința. Elevul poate primi critici suplimentare de la profesori sau familie, fără ca aceștia să cunoască adevărata cauză. Astfel, victima poate fi dublu penalizată: prin agresiunea colegilor și prin interpretarea greșită a rezultatelor sale.

5.4. Agresivitatea reactivă

Unele victime pot răspunde prin furie și agresivitate. Aceasta nu înseamnă că bullyingul este justificat, ci că victimizarea poate produce reacții defensive intense. Elevul agresat poate deveni iritabil, impulsiv sau ostil. (Reijntjes et al., 2011)

Categoria agresor-victimă este foarte importantă. Acești elevi au fost agresați, dar agrează la rândul lor. Ei prezintă adesea dificultăți emoționale și comportamentale mai complexe decât victimele pasive sau agresorii puri.

5.5. Comportamentele de risc

Bullyingul poate fi asociat cu consum de substanțe, dependență de internet, comportamente impulsive, autovătămare, conduite antisociale sau afiliere la grupuri deviante. Aceste comportamente pot funcționa ca forme de reglare emoțională maladaptativă.

Elevul poate căuta alinare, control sau apartenență în contexte riscante. În acest sens, comportamentele de risc trebuie înțelese ca semnale ale unei suferințe mai profunde.

6. Cyberbullyingul: particularități și efecte

Cyberbullyingul are câteva particularități care îl diferențiază de bullyingul tradițional. În primul rând, poate avea loc permanent. În al doilea rând, publicul poate fi foarte larg. În al treilea rând, conținutul poate fi persistent. În al patrulea rând, agresorul poate fi anonim (Nixon, 2014).

Aceste trăsături amplifică sentimentul de vulnerabilitate. Victima nu știe cine a văzut conținutul, cine îl va distribui sau când va reapărea. Această incertitudine întreține anxietatea și rușinea (Kowalski et al., 2014).

Cyberbullyingul afectează și somnul. Elevul poate verifica telefonul în mod repetat, poate evita notificările sau poate rămâne conectat compulsiv pentru a urmări ce se spune despre el. În ambele cazuri, relația cu mediul digital devine tensionată.

Cyberbullyingul poate fi deosebit de nociv pentru adolescenți deoarece identitatea lor socială este puternic legată de prezența online. O umilire digitală poate fi trăită ca distrugere publică a imaginii de sine.

7. Factori de risc

Factorii de risc pentru consecințe severe includ:

- victimizare repetată și de lungă durată;
- bullying public sau digital;

- lipsa prietenilor;
- sprijin familial redus;
- reacții pasive ale profesorilor;
- climat școlar permisiv față de agresiune;
- anxietate sau depresie preexistentă;
- dizabilitate sau diferențe vizibile;
- statut socioeconomic vulnerabil;
- apartenență la grupuri stigmatizate;
- lipsa accesului la consiliere.

Cu cât se acumulează mai mulți factori de risc, cu atât crește probabilitatea ca bullyingul să producă efecte psihologice severe.

8. Factori de protecție

Factorii de protecție includ:

- sprijin parental cald și constant;
- relația pozitivă cu cel puțin un profesor;
- existența unor prieteni de încredere;
- climat școlar sigur;
- politici anti-bullying clare;
- intervenție rapidă a adulților;
- acces la consiliere psihologică;
- dezvoltarea abilităților de coping;
- educație socio-emoțională;
- implicarea martorilor în apărarea victimei.

Sprijinul social este unul dintre cei mai importanți factori de protecție. Elevul care simte că nu este singur poate procesa mai bine experiența și poate cere ajutor mai repede (Moore et al., 2017).

9. Implicații pentru intervenție

Intervenția în bullying trebuie să fie multinivelară. La nivel individual, victima are nevoie de protecție, validare emoțională, consiliere și reconstrucția stimei de sine. Agresorul are nevoie de limite clare, responsabilizare și dezvoltarea empatiei. Martorii trebuie educați să nu susțină agresiunea și să ceară ajutor (Gaffney et al., 2021; Ttofi & Farrington, 2011).

La nivel de clasă, este necesară schimbarea normelor grupului. Bullyingul este menținut când oferă statut sau divertisment. Dacă grupul refuză să legitimizeze agresiunea, puterea agresorului scade (Salmivalli, 2010; Ttofi & Farrington, 2011).

La nivel de școală, trebuie să existe politici clare, proceduri de raportare și intervenții consecvente. Profesorii trebuie formați să recunoască bullyingul subtil, mai ales excluderea socială și cyberbullyingul (Gaffney et al., 2021; Ttofi & Farrington, 2011).

La nivel familial, părinții trebuie să fie atenți la semnale precum refuzul școlii, retragerea, tristețea, iritabilitatea, somatizările, schimbarea comportamentului online și scăderea performanței.

10. Implicații pentru cercetare

Cercetarea viitoare trebuie să acorde mai multă atenție studiilor longitudinale. Multe studii existente sunt transversale și arată asocieri, dar nu clarifică suficient cauzalitatea. Este posibil ca relația să fie bidirecțională: elevii vulnerabili pot fi mai expuși victimizării, iar victimizarea agravează vulnerabilitatea (Reijntjes et al., 2010; Reijntjes et al., 2011).

Sunt necesare cercetări care să diferențieze tipurile de bullying: fizic, verbal, relațional și digital. De asemenea, este importantă analiza separată a rolurilor: victimă, agresor, agresor-victimă și martor (Kowalski et al., 2014; Olweus, 1993).

Cercetările viitoare ar trebui să includă și factori de protecție: sprijin familial, climat școlar, relația cu profesorii, reziliență, coping, apartenență școlară și alfabetizare digitală (Moore et al., 2017; Samara et al., 2021).

În context românesc, este nevoie de mai multe studii empirice pe eșantioane reprezentative, care să includă atât bullyingul tradițional, cât și cyberbullyingul, precum și consecințele psihologice și educaționale.

11. Concluzii

Bullyingul școlar are consecințe psihologice și comportamentale importante, care pot afecta dezvoltarea copilului și adolescentului pe termen scurt și lung. El este asociat cu depresie, anxietate, rușine, stimă de sine scăzută, singurătate, simptome psihosomatice, autovătămare, ideeație suicidară, retragere socială, absentism, scăderea performanței academice și comportamente de risc (Gini & Pozzoli, 2013; Holt et al., 2015; Moore et al., 2017; Samara et al., 2021; Ye et al., 2023).

Modelele teoretice discutate arată că bullyingul acționează prin mai multe mecanisme: stres cronic, deteriorarea siguranței relaționale, învățarea agresivității, influența climatului ecologic, trauma relațională și convingerile cognitive negative despre sine și ceilalți. Cyberbullyingul adaugă o dimensiune suplimentară prin continuitatea, publicitatea și persistența agresiunii (Bandura, 1977; Bronfenbrenner, 1979; Lazarus & Folkman, 1984; Vacca et al., 2023).

Bullyingul nu trebuie tratat ca simplă problemă de disciplină, ci ca fenomen relațional, educațional și psihologic. O intervenție eficientă trebuie să includă victima, agresorul, martorii, familia, profesorii și cultura școlii. Scopul nu este doar oprirea unor comportamente agresive, ci construirea unui mediu educațional sigur, în care elevii să se simtă protejați, respectați și valorizați (Gaffney et al., 2021; Ttofi & Farrington, 2011).

Bibliografie

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. International Universities Press.
- Bottino, S. M. B., Bottino, C. M. C., Regina, C. G., Correia, A. V. L., & Ribeiro, W. S. (2015). Cyberbullying and adolescent mental health: Systematic review. *Cadernos de Saúde Pública*, 31(3), 463–475. <https://doi.org/10.1590/0102-311X00036114>
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). Basic Books. (Original work published 1969)
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Feng, Y., et al. (2024). Association between bullying victimization and mental health among adolescents. *BMC Public Health*. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11578976/>
- Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell Systematic Reviews*, 17(2), e1143. <https://doi.org/10.1002/cl2.1143>
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2013). Bullied children and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 132(4), 720–729. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-0614>
- Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L., Wolfe, M., & Reid, G. (2015). Bullying and suicidal ideation and behaviors: A meta-analysis. *Pediatrics*, 135(2), e496–e509. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-1864>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.
- Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>
- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: The impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 5, 143–158. <https://doi.org/10.2147/AHMT.S36456>

- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34(4), 244–252. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.07.009>
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., Boelen, P. A., Van der Schoot, M., & Telch, M. J. (2011). Prospective linkages between peer victimization and externalizing problems in children: A meta-analysis. *Aggressive Behavior*, 37(3), 215–222. <https://doi.org/10.1002/ab.20374>
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>
- Samara, M., Da Silva Nascimento, B., El-Asam, A., Hammuda, S., & Khattab, N. (2021). How can bullying victimisation lead to lower academic achievement? A systematic review and meta-analysis of the mediating role of cognitive-motivational factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), Article 2209. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052209>
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27–56. <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
- UNICEF. (2024). Cyberbullying: What is it and how to stop it. <https://www.unicef.org/stories/how-to-stop-cyberbullying>
- Vacca, M., et al. (2023). Bullying victimization and adolescent depression, anxiety and stress: The mediation of cognitive emotion regulation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10742181/>
- Van Geel, M., Vedder, P., & Tanilon, J. (2014). Relationship between peer victimization, cyberbullying, and suicide in children and adolescents: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 168(5), 435–442. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2013.4143>
- Ye, Z., He, F., & Wang, D. (2023). Meta-analysis of the relationship between bullying and depressive symptoms in children and adolescents. *BMC Psychiatry*, 23, Article 215. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-04681-4>

Dimensiunea psihosocială a fenomenului bullying în mediul școlar

The Psychosocial Dimension of the Bullying Phenomenon in the School Environment

Georgiana Corcaci¹

Carmen Daniela Zaharia Mihalache²

Abstract: In recent decades, school violence, particularly bullying, has become a major topic of interest for researchers, teachers, parents, and policymakers. Bullying is distinguished from ordinary conflicts by its repetitive, intentional nature and by the imbalance of power between the aggressor and the victim. The phenomenon has profound psychosocial implications, affecting emotional development, academic performance, and the overall educational climate. The psychosocial dimension of bullying highlights that it is not merely a conflictual interaction between individuals, but a complex problem influenced by individual factors, dysfunctional educational models, and social contexts. Victims, aggressors, and bystanders are all affected by the unsafe and tense climate generated by such behaviors. Therefore, an integrated analysis that combines both psychological and social perspectives becomes essential for understanding the causes and for identifying prevention strategies. The research results provide a relevant picture of how students and teachers perceive the phenomenon, as well as the effectiveness of current measures. The conclusions underline the need for systemic and collaborative interventions aimed at transforming the school into a safe, empathetic, and inclusive space. The study also proposes concrete solutions for preventing and combating bullying, contributing to the development of educational practices focused on support and inclusion.

Keywords: *bullying, psychosocial dimension, school violence, educational counseling, inclusion.*

¹ Associate Professor Ph.D., "Petre Andrei" University, Iasi, email: georgiana.corcaci@upa.ro

² Psiholog, Profesor Consilier CJRAE, Târgoviște, email: czaharia1717@gmail.com

1. Introducere

În ultimele decenii, fenomenul violenței în mediul școlar a devenit o temă centrală a preocupărilor educaționale, psihologice și sociale. Societatea contemporană se confruntă cu o creștere a comportamentelor agresive în școli, fapt ce impune o analiză aprofundată a cauzelor și consecințelor acestui fenomen. Bullying-ul, ca formă specifică de violență școlară, se manifestă prin acțiuni repetate, intenționate, caracterizate de un dezechilibru de putere între agresor și victimă. Spre deosebire de conflictele obișnuite dintre elevi, bullying-ul are o dimensiune psihologică profundă, afectând negativ dezvoltarea emoțională, socială și cognitivă a celor implicați.

În contextul educațional românesc, problematica violenței și a bullying-ului este deosebit de relevantă. Statisticile recente arată o creștere alarmantă a cazurilor raportate, iar consecințele asupra sănătății mintale a elevilor sunt îngrijorătoare: anxietate, depresie, scăderea performanței școlare și, în cazuri extreme, comportamente autovătămătoare. Astfel, școala nu mai poate fi privită doar ca un spațiu de instruire academică, ci și ca un mediu social complex, în care se formează valori, comportamente și relații interpersonale.

Lucrarea de față își propune să investigheze fenomenul violenței școlare și al bullying-ului dintr-o perspectivă multidimensională, îmbinând analiza teoretică a conceptelor fundamentale cu o cercetare empirică aplicată. Scopul principal este identificarea factorilor psihosociali implicați în apariția și perpetuarea comportamentelor violente, precum și evidențierea rolului consilierului școlar în gestionarea și prevenirea acestora. Ne propunem să abordăm fenomenul violenței școlare dintr-o perspectivă psihosocială, având ca scop evidențierea factorilor care contribuie la apariția și menținerea bullying-ului în mediul educațional. Studiul prezintă aspecte teoretice, metodologice și aplicative, analizând atât cauzele individuale și contextuale ale violenței, cât și rolul consilierului școlar în reducerea comportamentelor agresive. Cercetarea s-a desfășurat în mediul rural, la o școală gimnazială din județul Dâmbovița, implicând 101 elevi și 15 cadre didactice. Rezultatele indică o corelație semnificativă între climatul școlar, frecvența comportamentelor violente și gradul de implicare a consilierului școlar. Concluziile susțin importanța implementării programelor educaționale bazate pe prevenție, empatie și dezvoltare socio-emoțională, menite să asigure un mediu școlar sigur și incluziv.

Abordarea propusă este una interdisciplinară, situată la intersecția dintre psihologie, sociologie și științele educației. Această perspectivă permite înțelegerea fenomenului bullying-ului nu doar ca o problemă individuală, ci ca rezultat al interacțiunilor dintre structurile sociale, culturale și educaționale. Prin urmare, analiza violenței școlare trebuie să depășească nivelul descriptiv și să ofere soluții practice bazate pe cercetări științifice și pe intervenții educaționale eficiente.

Înțelegerea fenomenului violenței și a bullying-ului presupune clarificarea conceptelor teoretice fundamentale care descriu natura agresivității umane și dinamica relațiilor interpersonale. În literatura de specialitate, violența este definită de Organizația Mondială a Sănătății (OMS, 2002) drept „utilizarea intenționată a forței fizice sau a puterii, amenințată sau efectivă, împotriva propriei persoane, a altei persoane sau a unui grup, care are ca rezultat probabil vătămare, moarte, deteriorare psihologică sau privată”. În context educațional, violența se manifestă atât la nivel fizic, cât și verbal, emoțional sau simbolic, fiind un indicator al dificultăților de adaptare socială și emoțională.

Agresivitatea, în schimb, este un construct psihologic mai larg, definit ca tendință de a provoca daune sau disconfort altora, intenționat sau neintenționat (Anderson & Bushman, 2002). Din perspectiva teoriei învățării sociale (Bandura, 1973), comportamentele agresive sunt învățate prin observare, imitație și întărire. Elevii care trăiesc într-un mediu familial sau școlar în care agresivitatea este frecventă tind să o reproducă în propriile interacțiuni. Prin urmare, violența în școală nu poate fi privită ca un fenomen izolat, ci ca parte a unui proces de socializare deficitară.

Modelul ecologic propus de Urie Bronfenbrenner (1979) oferă un cadru explicativ complex al comportamentelor violente, integrând interacțiunile dintre individ și mediul său la diferite niveluri: micro-, mezo-, exo- și macrosistem. Astfel, comportamentul violent poate fi influențat de factori personali (impulsivitate, lipsa empatiei), de familie (stil parental coercitiv), de școală (climat educațional rigid) și de societate (modele culturale care tolerează violența).

În plan educațional, agresivitatea este considerată o expresie a nevoilor emoționale nesatisfăcute și a lipsei de abilități de reglare emoțională. Lipsa empatiei, dificultățile de comunicare și deficiențele în rezolvarea conflictelor contribuie la apariția comportamentelor agresive. Educația socio-emoțională și programele de dezvoltare a competențelor relaționale sunt considerate strategii eficiente în diminuarea comportamentelor violente și în promovarea climatului pozitiv în școală (Ttofi & Farrington, 2011).

De asemenea, teoriile comportamentului deviant (Patterson, 1982) explică violența prin prisma proceselor de întărire negativă și a lipsei de sancțiuni eficiente. Comportamentele agresive pot fi menținute de reacțiile mediului, în special atunci când acestea sunt tolerate sau chiar recompensate. În mediul școlar, lipsa unor mecanisme clare de intervenție și a unei culturi organizaționale bazate pe respect și cooperare contribuie la persistența comportamentelor agresive.

Prin urmare, violența și bullying-ul trebuie analizate dintr-o perspectivă integrativă, care să îmbine explicațiile psihologice, sociale și educaționale. Ele nu reprezintă doar abateri comportamentale, ci simptome ale unor dezechilibre

emoționale și relaționale mai profunde. Înțelegerea conceptelor teoretice este esențială pentru fundamentarea oricărei intervenții educaționale eficiente.

2. Violența școlară – fundamente teoretice

Violența școlară reprezintă un fenomen complex, multidimensional, care afectează profund climatul educațional, relațiile interpersonale și procesul de învățare. Ea include comportamente fizice, verbale, psihologice sau simbolice care au drept scop dominarea, umilirea sau excluderea unei persoane sau a unui grup. Violența școlară nu se limitează la incidente izolate, ci implică un pattern comportamental repetitiv, asociat cu dezechilibre emoționale, deficiențe de comunicare și factori contextuali specifici mediului educațional. Potrivit literaturii de specialitate, violența școlară poate fi clasificată în mai multe tipuri: violență fizică (loviri, împingeri, distrugerea bunurilor personale), violență verbală (insulte, porecle, amenințări), violență psihologică (intimidare, izolare, manipulare) și violență simbolică (Bourdieu, 1998), manifestată prin atitudini discriminatorii, marginalizare sau etichetare. Fiecare formă are efecte specifice asupra dezvoltării psihosociale a elevilor și asupra climatului general din școală.

Cauzele violenței școlare sunt multiple și interdependente. La nivel individual, pot fi identificate trăsături precum impulsivitatea, lipsa autocontrolului, dificultățile de gestionare a emoțiilor și toleranța scăzută la frustrare. La nivel familial, modelele parentale coercitive, neglijența emoțională sau violența domestică pot contribui la formarea comportamentelor agresive. În plan instituțional, climatul educațional rigid, lipsa unor politici clare de prevenire și intervenție, precum și toleranța față de comportamentele agresive amplifică fenomenul. Cercetările internaționale (Craig & Pepler, 2007; UNESCO, 2019) evidențiază faptul că mediul școlar poate fi atât generator, cât și protector în raport cu comportamentele violente. O cultură organizațională bazată pe cooperare, respect și participare activă reduce semnificativ incidența actelor de violență. În schimb, un climat autoritar, centrat pe competiție și sancțiuni, favorizează tensiunile și comportamentele agresive.

Efectele violenței școlare sunt de natură multiplă. La nivel individual, victimele pot dezvolta simptome de anxietate, depresie, retragere socială și scăderea performanțelor academice. Agresorii, la rândul lor, pot manifesta dificultăți de adaptare socială, lipsa empatiei și tendința de a continua comportamentele deviante și în afara școlii. La nivel instituțional, violența afectează încrederea în sistemul educațional, relația profesor–elev și percepția asupra siguranței școlare. Rolul școlii în prevenirea și gestionarea violenței este fundamental. Intervențiile eficiente includ activități de consiliere individuală și de grup, programe de educație socio-emoțională, precum și formarea cadrelor didactice în domeniul managementului

conflictelor. Consilierul școlar devine un actor central în implementarea strategiilor de prevenție, facilitând comunicarea între elevi, profesori și părinți și promovând valori precum empatia, toleranța și solidaritatea. Violența școlară nu poate fi abordată doar prin măsuri punitive, ci printr-o viziune educațională integrată, orientată spre formarea caracterului și dezvoltarea competențelor emoționale. Doar prin implicarea activă a tuturor actorilor educaționali se poate construi un climat școlar bazat pe respect, cooperare și siguranță.

3. Bullying-ul – fundamente teoretice

Fenomenul de bullying reprezintă una dintre cele mai frecvente și persistente forme de violență școlară, având implicații majore asupra dezvoltării emoționale și sociale a elevilor. Termenul „bullying” provine din limba engleză, desemnând un comportament agresiv, repetitiv, exercitat intenționat de către o persoană sau un grup asupra unei alte persoane percepute ca fiind vulnerabile. Potrivit lui Dan Olweus (1993), considerat părintele cercetărilor moderne în domeniu, bullying-ul se caracterizează prin trei elemente esențiale: intenționalitate, repetitivitate și dezechilibru de putere.

Bullying-ul se poate manifesta sub diverse forme: 1) bullying fizic – loviri, împingeri, distrugerea bunurilor personale; 2) bullying verbal – insulte, porecle, amenințări; 3) bullying relațional – excluderea din grupuri, răspândirea de zvonuri; 4) bullying cibernetic – utilizarea tehnologiei digitale pentru a hărțui, intimida sau umili o persoană. Ultima formă, cyberbullying-ul, a devenit tot mai frecventă în contextul extinderii utilizării rețelelor sociale și a platformelor digitale (UNESCO, 2019).

Profilul psihologic al agresorului este adesea caracterizat prin nevoia de dominare, lipsa empatiei, impulsivitate și tendința de a-și impune autoritatea prin intimidare. În contrast, victima prezintă de regulă trăsături de introversie, sensibilitate crescută și o stimă de sine redusă. Totuși, cercetările recente arată că rolurile de agresor și victimă pot fi fluide: unele persoane pot fi simultan victime și agresori, în funcție de contextul relațional (Craig & Pepler, 2007). Impactul bullying-ului este profund și de lungă durată. La nivel individual, consecințele includ anxietate, depresie, tulburări de somn, absenteism școlar și performanțe academice scăzute. La nivel instituțional, fenomenul afectează climatul școlar, relațiile dintre elevi și profesori și imaginea publică a școlii. Bullying-ul are, așadar, o dimensiune socială extinsă, depășind cadrul individual.

Prevenirea bullying-ului presupune intervenții multidimensionale. Programele educaționale bazate pe empatie, colaborare și dezvoltare socio-emoțională au demonstrat eficiență în reducerea comportamentelor agresive (Ttofi & Farrington,

2011). Rolul consilierului școlar este esențial, acesta având responsabilitatea de a detecta semnele timpurii ale fenomenului și de a media conflictele. Totodată, implicarea părinților și a cadrelor didactice este crucială, întrucât bullying-ul poate fi prevenit doar printr-o colaborare strânsă între toți actorii educaționali.

Un aspect important îl constituie implementarea unor politici educaționale coerente la nivel instituțional. Școlile ar trebui să adopte coduri de conduită clare, proceduri de raportare și mecanisme de intervenție pentru cazurile de bullying. Activitățile extracurriculare axate pe dezvoltarea spiritului de echipă și pe gestionarea conflictelor contribuie semnificativ la reducerea incidenței fenomenului. În plus, integrarea educației emoționale și a respectului pentru diversitate în curriculumul școlar poate constitui o bază solidă pentru construirea unui climat educațional pozitiv și sigur. Bullying-ul este o problemă complexă, cu implicații psihosociale profunde. Înțelegerea sa necesită o abordare integrată, care să combine cercetarea științifică, intervențiile educaționale și implicarea comunității. Doar printr-un efort concertat se poate construi o cultură școlară bazată pe respect, empatie și incluziune.

4. Fundamentarea demersului științific

Demersul științific al unei cercetări aplicate în domeniul educației trebuie să se bazeze pe o fundamentare teoretică, metodologică și practică clar structurată, pentru a asigura validitatea și relevanța rezultatelor obținute. În contextul acestei lucrări, care își propune investigarea și înțelegerea fenomenului violenței școlare, cu accent pe bullying, în mediul educațional românesc, fundamentarea științifică are rolul de a defini parametrii conceptuali, obiectivele, ipotezele și metodologia cercetării. În ultimii ani, cazurile de bullying raportate au crescut atât în frecvență, cât și în severitate, fiind însoțite adesea de consecințe precum: anxietate, depresie, scăderea încrederii în sine, absenteism sau chiar abandon școlar (Olweus, 1993; Craig & Pepler, 2007).

Relevanța temei este accentuată de nevoia instituțiilor educaționale de a adopta strategii de prevenție bazate pe dovezi, care să asigure un climat școlar sigur și incluziv. În același timp, lucrarea răspunde unei nevoi practice: identificarea rolului pe care consilierul școlar îl poate avea în reducerea comportamentelor violente. Fundamentarea demersului științific reprezintă coloana vertebrală a oricărei cercetări valide și relevante. În această lucrare, ea asigură coerența dintre obiectivele propuse, teoriile de referință, ipotezele formulate și metodele utilizate, contribuind astfel la înțelegerea profundă și intervenția eficientă în reducerea violenței școlare. Fundamentarea demersului științific presupune raportarea la modele teoretice și empirice relevante:

- Teoria învățării sociale (Bandura, 1973) – explică învățarea comportamentului agresiv prin observare și imitație.
- Modelul ecologic al dezvoltării umane (Bronfenbrenner, 1979) – subliniază influența mediului școlar în interacțiune cu familia și comunitatea.
- Modelul comportamentului agresiv reactiv/proactiv (Dodge et al., 1986) – diferențiază între agresivitatea declanșată de provocări și cea instrumentală.
- Modele de intervenție psihopedagogică în bullying (Olweus, 1993; Ttofi & Farrington, 2011).

Demersul științific a fost ghidat de principiile etice fundamentale: consimțământul informat obținut în scris de la elevi, profesori și părinți (pentru elevii minori); confidențialitatea și anonimatul participanților, respect față de demnitatea și vulnerabilitatea participanților (în special în cazul elevilor minori), voluntariatul participării, cu dreptul de retragere în orice moment; utilizarea exclusivă a datelor în scop științific și educațional. Prin urmare, obținerea acordului părinților și al conducerii unității școlare este obligatorie, iar instrumentele de cercetare au fost formulate într-un limbaj clar, accesibil și non-invaziv.

4.1. Obiectivele și ipotezele cercetării

Cercetarea empirică a avut ca *obiectiv principal* identificarea dimensiunilor psihosociale ale fenomenului bullying în mediul școlar și evaluarea percepțiilor elevilor și cadrelor didactice asupra climatului educațional. Analiza s-a concentrat pe corelațiile dintre frecvența comportamentelor violente, implicarea consilierului școlar și nivelul de siguranță perceput de elevi. Studiul a fost realizat în cadrul unei școli gimnaziale, din județul Dâmbovița, în perioada februarie–mai 2025. *Obiectivele specifice* au fost următoarele: a. identificarea frecvenței formelor de bullying raportate de elevi; b. evaluarea percepției elevilor privind rolul consilierului școlar; c. analiza diferențelor de percepție între elevi și profesori privind climatul școlar; d. formularea unor propuneri de intervenție pentru prevenirea comportamentelor violente.

Ipoteza principală a cercetării a fost aceea că există o relație semnificativă între climatul școlar perceput pozitiv și scăderea frecvenței comportamentelor de bullying.

Ipotezele secundare au presupus că: 1. Elevii care beneficiază de activități de consiliere sunt mai puțin predispuși să adopte comportamente de tip bullying. 2. Cadrele didactice care colaborează constant cu consilierul școlar au o capacitate mai bună de a gestiona conflictele dintre elevi.

Cercetarea a fost realizată printr-o metodologie mixtă, combinând tehnici cantitative și calitative. Instrumentele utilizate au fost: chestionarul de percepție asupra violenței școlare, interviul semistrukturat cu cadrele didactice și observația directă în mediul educațional. Abordarea cantitativă a permis colectarea de date statistice referitoare la frecvența și tipurile de comportamente violente, iar analiza calitativă a oferit informații despre experiențele subiective și semnificațiile atribuite fenomenului.

Eșantionul a fost alcătuit din 101 elevi din clasele V–VIII și 15 cadre didactice, iar selecția participanților a fost aleatorie, respectând principiile reprezentativității și confidențialității. Instrumentele de cercetare au fost adaptate la vârsta și nivelul de înțelegere al elevilor, iar aplicarea acestora s-a realizat cu acordul conducerii școlii și al părinților. Chestionarul aplicat elevilor a inclus 25 de itemi, dintre care 15 au vizat experiența personală cu privire la violență și bullying, iar 10 itemi au măsurat percepția asupra climatului școlar și a implicării consilierului. Pentru analiza datelor s-au utilizat metode statistice descriptive, iar răspunsurile la interviuri au fost analizate prin codificare tematică.

4.2. Analiza și interpretarea datelor

Rezultatele obținute au evidențiat o incidență semnificativă a comportamentelor de bullying în rândul elevilor. Astfel, 45% dintre respondenți au afirmat că au fost victime ale agresiunilor verbale sau psihologice, iar 27% au recunoscut că au fost martori la astfel de comportamente. Aproximativ 15% au recunoscut implicarea activă în acte de bullying, în special sub forma excluderii din grupuri sau a ridiculizării colegilor.

Analiza datelor arată că formele de bullying cel mai frecvent întâlnite sunt cele verbale (porecle, insulte, amenințări) și relaționale (izolare, excludere). Bullying-ul fizic a fost mai rar raportat, ceea ce sugerează o tendință de substituere a agresiunii directe cu forme subtile, dar persistente, de violență psihologică. Cyberbullying-ul a fost menționat de aproximativ 18% dintre elevi, majoritatea incidentelor având loc pe rețelele de socializare.

Rezultatele referitoare la percepția climatului școlar indică faptul că 62% dintre elevi consideră mediul școlar drept „parțial sigur”, iar doar 21% îl percep ca fiind „foarte sigur”. În contrast, 73% dintre cadrele didactice evaluează climatul drept pozitiv, ceea ce evidențiază o discrepanță între percepția elevilor și cea a profesorilor. Această diferență poate fi explicată prin lipsa unei comunicări eficiente și a mecanismelor de feedback în cadrul instituției. În ceea ce privește rolul consilierului școlar, 78% dintre elevi au declarat că acesta are un impact pozitiv în gestionarea conflictelor și în promovarea relațiilor bazate pe respect. Totuși, 15%

dintre respondenți afirmă că nu cunosc suficient atribuțiile consilierului, iar 7% consideră că intervențiile acestuia sunt limitate. Aceste date subliniază pe de o parte necesitatea unei mai mari vizibilități și implicări a serviciilor de consiliere psihopedagogică, iar pe de altă parte, recunoașterea și înțelegerea importanței acestor servicii de către managementul instituției de învățământ.

Interpretarea rezultatelor evidențiază existența unei corelații între percepția negativă asupra climatului școlar și frecvența comportamentelor de bullying. Elevii care percep mediul școlar ca fiind nesigur sunt mai predispuși să raporteze experiențe de agresiune. De asemenea, implicarea activă a consilierului școlar este asociată cu o scădere a numărului de incidente și cu o îmbunătățire a relațiilor interpersonale.

Comparativ cu rezultatele studiilor internaționale (Olweus, 1993; Ttofi & Farrington, 2011), datele obținute confirmă tendința generală conform căreia bullying-ul verbal și relațional predomină în mediul școlar gimnazial. Totodată, se evidențiază importanța intervenției sistematice și a programelor de educație emoțională pentru formarea competențelor sociale și reducerea agresivității. În plan aplicativ, cercetarea demonstrează că activitățile de consiliere și implicarea elevilor în proiecte colaborative contribuie la diminuarea tensiunilor și la dezvoltarea empatiei. Rolul profesorilor diriginți și al consilierului școlar este deosebit de important în detectarea timpurie a situațiilor de risc și în facilitarea dialogului între elevi.

Rezultatele cercetării susțin necesitatea dezvoltării unor strategii educaționale integrate, bazate pe prevenirea comportamentelor violente și pe promovarea valorilor prosoziale. Programele de educație socio-emoțională, atelierele de comunicare și medierea conflictelor reprezintă instrumente esențiale pentru consolidarea unui climat școlar pozitiv. Totodată, este recomandată intensificarea colaborării între școală, familie și comunitate în vederea unei intervenții coerente și sustenabile. Implicarea cadrelor didactice în activități de formare continuă privind recunoașterea semnelor de bullying, precum și instituirea unor mecanisme de raportare și monitorizare a cazurilor, pot contribui semnificativ la diminuarea fenomenului. Consilierul școlar trebuie să aibă un rol activ și preventiv, prin desfășurarea de sesiuni educative și de consiliere în grup. Cercetarea realizată oferă o bază solidă pentru dezvoltarea unor politici educaționale centrate pe bunăstarea emoțională a elevilor și pe formarea unei culturi școlare bazate pe empatie, incluziune și respect reciproc. Rezultatele confirmă ipotezele inițiale și deschid direcții viitoare de cercetare privind corelațiile dintre factori socio-economici, culturali și incidența comportamentelor de bullying.

5. Concluzii

Analiza teoretică și empirică realizată în cadrul acestei cercetări confirmă faptul că fenomenul bullying-ului în mediul școlar reprezintă o problemă complexă, cu multiple implicații psihologice, educaționale și sociale. Violența școlară nu este un eveniment izolat, ci rezultatul interacțiunii dintre factori individuali, familiali și instituționali. În acest sens, școala devine atât un spațiu de manifestare, cât și un cadru de prevenție și intervenție. Rezultatele cercetării au demonstrat că formele de bullying cel mai frecvent întâlnite sunt cele verbale și relaționale, iar climatul școlar joacă un rol esențial în apariția sau diminuarea comportamentelor agresive. Percepția diferențiată dintre elevi și profesori asupra nivelului de siguranță și al relațiilor interpersonale relevă nevoia unei mai bune comunicări și colaborări între toți actorii educaționali.

Consilierul școlar se conturează ca un factor central în prevenirea și gestionarea fenomenului bullying. Intervenția acestuia trebuie să fie proactivă, sistematică și integrată în viața școlii, nu doar reactivă la situațiile de criză. Activitățile de consiliere individuală, de grup, dar și cele preventive, desfășurate în colaborare cu profesorii diriginți, pot contribui semnificativ la reducerea tensiunilor și la dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale elevilor. Cercetarea a confirmat ipoteza conform căreia un climat școlar pozitiv, bazat pe respect reciproc, cooperare și comunicare deschisă, este asociat cu o reducere semnificativă a comportamentelor violente. În același timp, s-a evidențiat importanța programelor educaționale și a formării continue a cadrelor didactice în domeniul managementului conflictelor, recunoașterii timpurii a semnelor de bullying și implementării strategiilor de intervenție.

De asemenea, rezultatele cercetării deschid noi direcții de analiză. Este necesară o aprofundare a studiilor privind legătura dintre factorii socio-economici, stilurile parentale și incidența bullying-ului, precum și dezvoltarea unor instrumente standardizate de evaluare a climatului școlar și a comportamentelor agresive. O atenție specială trebuie acordată și formelor emergente de cyberbullying, care solicită noi tipuri de intervenție și colaborare între școală, familie și mediul digital.

Concluziile generale subliniază necesitatea abordării bullying-ului dintr-o perspectivă multidimensională: psihologică, educațională și socială. Dimensiunea psihologică vizează dezvoltarea empatiei, a controlului emoțional și a abilităților de relaționare. Dimensiunea educațională implică integrarea educației socio-emoționale în curriculumul școlar, iar dimensiunea socială presupune implicarea activă a familiei și a comunității în susținerea unui mediu educațional sigur și incluziv. Combaterea bullying-ului nu se poate realiza prin acțiuni izolate, ci printr-o strategie globală, interdisciplinară și sustenabilă. Prevenirea și diminuarea violenței școlare presupun cooperarea tuturor factorilor implicați – elevi, profesori, părinți, consilieri,

autorități locale – și promovarea unei culturi educaționale bazate pe empatie, respect și responsabilitate. Doar în acest fel se poate construi o școală sigură, incluzivă și orientată spre dezvoltarea integrală a copilului.

Bibliografie

- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice Hall.
- Bourdieu, P. (1998). *La domination masculine*. Seuil.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (2007). Understanding bullying: From research to practice. *Canadian Psychology*, 48(2), 86–93.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Castalia Publishing.
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27–56.
- UNESCO. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. UNESCO Publishing.
- World Health Organization. (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.

Credințe despre serviciile psihologice la adolescenții cu comportamente adictive

Beliefs about psychological services for adolescents with addictive behaviors

Traian Hoidrag¹

Abstract: Addictions have significant biopsychosocial effects and multiple implications for a long period of time. The specialized literature mentions that certain beliefs about psychological services determine adolescents not to turn to a psychologist to start the recovery process. Therefore, the current study aims to identify beliefs about psychological services in a sample of adolescents (N=1302, M=.46, SD=.49) - 703 girls (54%), 599 boys (46%), aged between 12 and 18 years (M=15.01, SD=1.97), and possible correlations with irrational beliefs, the level of satisfaction of basic psychological needs and the type of motivation for counseling. The results show a negative correlation with irrational beliefs and amotivation for counseling, and a positive association with both extrinsic and intrinsic motivation, as well as with the level of satisfaction of autonomy, competence and relationships. The conclusion is that identifying beliefs about psychological services along with challenging irrational beliefs and an approach that facilitates increasing the level of satisfaction of basic psychological needs could increase the degree of access to psychological services by adolescents with addictive behaviors.

Keywords: *addictive behaviors, beliefs, psychological services.*

¹ Doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

1. Introducere

Adolescența reprezintă o etapă de criză și oportunitate în dezvoltarea psihosocială: schimbările neurobiologice, presiunile de mediu și evoluția identității individuale sporesc atât potențialul de adaptare, cât și vulnerabilitatea la comportamente care pot degenera în dependențe (Casey, 2013; Ryan & Deci, 2000). Comportamentele adictive la adolescenți — incluzând consumul de substanțe, dependența de rețele sociale, jocurile de noroc etc — au efecte biopsihosociale profunde: afectează performanța școlară, relațiile interpersonale, reglarea afectivă și evoluția neurocognitivă pe termen lung (Fadus et al., 2019). În acest context, accesul la servicii psihologice adaptate vârstei constituie o componentă esențială a intervenției, atât din perspectiva reducerii simptomelor, cât și din cea a prevenirii riscurilor asociate. Totuși, nivelul de adresare la serviciile de sănătate mintală în rândul adolescenților rămâne scăzut la nivel global. Barierele sunt multiple — structurale (cost, accesibilitate), culturale (norme de gen, stigmatizare), cognitive (credințe despre eficacitate) și motivaționale (lipsa motivației sau formele externe de motivație). Aceste bariere nu sunt distribuite uniform: grupuri specifice (de ex. adolescenți din comunități rurale, minorități etnice sau băieți socializați în norme tradiționale de masculinitate) prezintă modele distincte de reticentă în a solicita ajutor. Înțelegerea acestor diferențe este critică pentru proiectarea intervențiilor de acces echitabil la și pentru politici publice eficiente (Radez et al., 2021).

Un set important de factori cognitiv-afectivi care influențează decizia de a căuta ajutor sunt credințele despre serviciile psihologice — adică percepția utilității consilierii, încrederea în competența specialistului, toleranța față de stigmatizare și intenția de adresare (Ægisdóttir & Gerstein, 2009). Aceste reprezentări filtrează informația, modelează așteptările privind rezultatul tratamentului și pot genera fie deschidere, fie rezistență față de intervenție. În rândul adolescenților cu comportamente adictive, asemenea credințe pot fi parțial formate, dar și parțial distorsionate (de exemplu, minimalizarea propriei probleme prin comparație cu alte tipuri de dependență), ceea ce reduce probabilitatea inițierii unui demers terapeutic.

Modelul autodeterminării oferă un cadru teoretic util pentru a lega credințele despre serviciile psihologice de tipurile de motivație pentru consiliere și de satisfacerea nevoilor psihologice fundamentale: autonomie, competență și relaționare (Ryan & Deci, 2000). Conform Teoriei Autodeterminării, mediile care susțin aceste nevoi facilitează motivația intrinsecă și interiorizarea valorii unei activități; în contextul terapeutic, percepția de autonomie și competență, precum și relațiile de încredere sporesc deschiderea față de intervenție și angajamentul în

procesul terapeutic (Van der Kaap-Deeder et al., 2020a). Astfel, niveluri ridicate de satisfacere a nevoilor psihologice pot fi asociate cu atitudini pozitive față de psiholog și cu motivație autonomă pentru consiliere. Pe de altă parte, cognițiile disfuncționale — denumite credințe iraționale (ex.: cerințe absolutiste, evaluări globale rigide ale sinelui, intoleranță la frustrare) — pot genera reticență față de schimbare și neîncredere în soluții externe, inclusiv în serviciile psihologice (Bernard & Cronan, 2007). Aceste tipuri de credințe diminuează deschiderea la feedback și tind să întrețină defensivitatea, ceea ce afectează atât inițierea, cât și menținerea intervențiilor. Din perspectivă practică, investigarea credințelor despre serviciile psihologice la adolescenți cu comportamente adictive are implicații directe: adaptarea mesajelor de prevenție, proiectarea programelor de intervenție care să țină cont de diferențele de gen și de profilurile cognitive și dezvoltarea unor strategii care să crească accesibilitatea și aderența la tratament. Studiul de față urmărește, prin urmare, nu doar caracterizarea acestor credințe, ci și relaționarea lor cu variabile cognitive (credințe iraționale), motivaționale (tipuri de reglare a motivației) și de satisfacere a nevoilor psihologice de bază, pentru a oferi un tablou integrat util pentru practicieni și factorii de decizie în sănătate publică.

Înțelegerea credințelor despre serviciile psihologice necesită o contextualizare adecvată a realității adicțiilor în rândul populației de adolescenți. Etapa adolescenței se suprapune cu o maturizare incompletă a cortexului prefrontal, responsabil de funcțiile executive, planificare și controlul impulsurilor. Acest decalaj neurobiologic, combinat cu o hiperactivare a sistemului limbic (centrul emoțiilor și al recompensei), explică parțial de ce adolescenții sunt mai predispuși la comportamente de căutare a senzațiilor și la asumarea de riscuri, factori care favorizează instalarea adicțiilor (Casey, 2013).

Prevalența adicțiilor la această grupă de vârstă este alarmantă și în continuă schimbare. Deși consumul de substanțe clasice (alcool, tutun, cannabis) rămâne o problemă majoră, asistăm la o creștere exponențială a dependențelor comportamentale. De exemplu, dependența de jocuri video și de internet a fost recunoscută ca o tulburare emergentă de către Organizația Mondială a Sănătății (World Health Organization, 2019), cu rate de prevalență care variază semnificativ, dar care, în anumite studii, ating cote de 4-6% în rândul adolescenților (Gentile et al., 2011). Aceste adicții sunt adesea comorbide cu alte tulburări de sănătate mintală, cum ar fi depresia, anxietatea și tulburarea de deficit de atenție și hiperactivitate (ADHD), complicând și mai mult tabloul clinic și necesitatea unei intervenții specializate (Liu et al., 2020).

Recunoașterea și tratarea acestor probleme depind de decizia adolescentului de a solicita ajutor. Deși sistemul de sănătate publică și cel privat oferă structuri de

suport, accesul efectiv este limitat de o serie de factori psihologici. Prin urmare, studiul credințelor nu este doar o explorare academică, ci un pas fundamental în optimizarea *engagement-ului* și a aderenței la tratament.

Modelul bazat pe credințe care stau la baza solicitării de ajutor sugerează că decizia unei persoane de a apela la un profesionist este mediată de percepțiile sale legate de: (a) severitatea problemei; (b) susceptibilitatea la problemă; (c) eficacitatea percepută a tratamentului; și (d) barierele percepute (Gulliver et al., 2010). Credințele despre serviciile psihologice se încadrează direct în punctele (c) și (d), reprezentând o lentilă prin care adolescentul evaluează cost-beneficiul apelării la terapie.

O barieră cognitiv-afectivă dominantă este **stigmatizarea**. Cercetările au diferențiat între:

1. Stigmatizarea publică (percepută): Frica de a fi judecat sau etichetat negativ de către prieteni, familie sau societate din cauza problemei de adicție sau a mersului la psiholog (Vogel et al., 2006; Vogel et al., 2013).
2. Auto-stigmatizarea (internalizată): Aplicarea de stereotipuri negative la propria persoană, rezultând în sentimente de rușine, vină și o stimă de sine scăzută. Auto-stigmatizarea este direct asociată cu o probabilitate redusă de a căuta ajutor, deoarece terapia este percepută ca o confirmare publică a „eșecului” personal (Corrigan & Rao, 2012).

Adolescenții, fiind într-o etapă critică de formare a identității, sunt deosebit de sensibili la stigmatizare. Credințele negative despre psihologi (de exemplu, că „terapia este doar pentru cei nebuni” sau că „psihologii nu te pot ajuta cu adevărat”) acționează ca mecanisme de apărare împotriva stigmatizării percepute, justificând astfel evitarea serviciilor.

Așa cum s-a menționat, Teoria Autodeterminării oferă un cadru solid pentru a înțelege cum credințele influențează calitatea motivației (Ryan & Deci, 2000). În contextul adicțiilor, mulți adolescenți sunt inițial motivați extrinsec (de exemplu, forțați de părinți, școală sau sistemul juridic). Succesul terapeutic, însă, este puternic corelat cu o evoluție către motivația autonomă (motivație intrinsecă sau reglare identificată/integrată), în care adolescentul recunoaște valoarea personală a schimbării. Credințele pozitive despre serviciile psihologice (de exemplu, „psihologul mă va ajuta să înțeleg problema”, „voi învăța abilități noi”) facilitează interiorizarea valorii terapiei. În schimb, credințele negative (de exemplu, „psihologul mă va judeca”, „nu am control asupra mea”) subminează satisfacerea nevoilor psihologice de bază: Autonomia (Adolescentul simte că este forțat să participe, nu are un cuvânt de spus în proces), Competența (Adolescentul nu crede în propria capacitate de a se schimba sau în competența terapeutului) și

Relaționarea (Relația terapeutică este percepută ca lipsită de încredere sau sprijin). Un mediu terapeutic care susține aceste nevoi, alături de credințe inițiale pozitive, transformă motivația externă într-una internă și crește aderența (Van der Kaap-Deeder et al., 2020b).

Conform Terapiei Rațional-Emotive Comportamentale, propusă de Ellis (1994), cognițiile disfuncționale iau forma unor credințe absolutiste și rigide, care generează emoții negative și comportamente dezadaptative. În contextul adicțiilor și al căutării de ajutor, anumite credințe iraționale pot fi deosebit de relevante: Intoleranța la frustrare („Nu *trebuie* să fie așa de greu să mă las de dependență. Dacă e greu, înseamnă că nu merită efortul, iar terapia nu mă va ajuta.”), Cerințe absolutiste față de Sine („Eu *trebuie* să pot rezolva singur această problemă. Dacă apelez la ajutor, sunt un ratat.”), Evaluări globale ale celorlalți („Psihologii *trebuie* să fie perfecți și să mă vindece imediat. Dacă nu reușesc din prima, nu sunt competenți.”). Bernard și Cronan (2007) susțin că nivelurile ridicate de credințe iraționale sunt asociate cu o rezistență mai mare la schimbare și o mai mică deschidere către procesul terapeutic, deoarece terapia implică adesea confruntarea cu credințele rigide și tolerarea disconfortului asociat schimbării. Astfel, investigarea relației dintre credințele iraționale și credințele despre serviciile psihologice oferă o perspectivă valoroasă asupra profilului cognitiv care predispune la evitare sau abandon terapeutic.

Deși există o literatură vastă privind barierele în calea solicitării de ajutor de către adolescenți în general, cercetările sunt limitate în ceea ce privește populația specifică a adolescenților cu comportamente adictive. Această populație se confruntă cu o dublă provocare: pe de o parte, necesitatea stringentă a intervenției din cauza naturii progresive a adicției și a riscurilor asociate (Fadus et al., 2019); pe de altă parte, o reticență sporită, adesea alimentată de negarea problemei, defensivitate și o puternică teamă de stigmatizare asociată consumului/comportamentelor problematice (Vogel et al., 2013). Studiile anterioare s-au concentrat predominant fie pe barierele structurale (cost, distanță), fie pe atitudinile generale față de sănătatea mintală (Radez et al., 2021). Există o lipsă de cercetare care să integreze modul în care variabilele cognitive (credințele iraționale) și variabilele motivaționale interacționează pentru a modela credințele specifice despre eficacitatea serviciilor psihologice la adolescenții cu adicții. Înțelegerea acestui tablou integrat este esențială pentru a trece de la intervenții generice la intervenții personalizate.

Studiul de față își propune să abordeze următoarele obiective:

1. Să descrie profilul credințelor despre serviciile psihologice (percepția utilității, încrederea în specialist, intenția de solicitare a ajutorului) la un

- eșantion de adolescenți care manifestă comportamente adictive (inclusiv adicții de substanțe și comportamentale).
2. Să examineze relația dintre credințele iraționale și credințele despre serviciile psihologice (Bernard & Cronan, 2007).
 3. Să investigheze asocierea dintre satisfacerea nevoilor psihologice de bază (autonomie, competență, relaționare) și tipurile de reglare a motivației (amotivație, motivație externă, motivație intrinsecă) cu credințele despre serviciile psihologice. Se așteaptă ca satisfacerea nevoilor și motivația autonomă să fie asociate pozitiv cu atitudini favorabile față de terapie (Ryan & Deci, 2000; Van der Kaap-Deeder et al., 2020b).
 4. Să identifice, pe baza profilurilor identificate, ce aspecte ale credințelor (de exemplu, lipsa de încredere în eficacitate versus teama de stigmatizare) sunt cel mai puternic predictor ai intenției de solicitare a ajutorului, oferind astfel o bază pentru optimizarea mesajelor de prevenție și a programelor terapeutice destinate acestei populații vulnerabile.

În concluzie, prin integrarea perspectivelor SDT, REBT și a modelelor de căutare a ajutorului, prezentul studiu oferă un cadru comprehensiv pentru înțelegerea mecanismelor psihologice care stau la baza reticenței în accesarea serviciilor de sănătate mintală de către adolescenții cu adicții. Rezultatele sunt așteptate să ofere o contribuție semnificativă la literatura de specialitate și să aibă o aplicabilitate practică directă în îmbunătățirea aderenței la tratament.

2. Metodologie și metode

Obiectivul acestui studiu a fost aplicarea pilot achestionarului privind credințele despre serviciile psihologice pe un eșantion constituit din adolescenți români cu dependență de rețele de socializare și corelarea rezultatelor cu credințele iraționale, nivelul de satisfacere a nevoilor psihologice de bază și tipul de reglare motivațională.

Instrumente utilizate:

1. Scala Credințelor despre serviciile psihologice, dezvoltată de Ægisdóttir și Gerstein (2009), care conține 18 itemi ($\alpha = .82$), și măsoară pe o scală Likert (Dezacord Puternic=1, Dezacord=2, Neutru=3, Acord= 4, Acord Puternic=5) următoarele constructe: Intenția de a se adresa unui psiholog, Toleranța la stigmă și Încrederea în competența psihologului;
2. Scala de Iraționalitate pentru Copii și Adolescenți (Bernard & Cronan, 2007) are 28 de itemi ($\alpha = .88$), care oferă un scor pentru iraționalitatea totală (CI),

iar cele 4 subscale ale sale măsoară următoarele constructe: Intoleranța la frustrarea dată de reguli (IFDR), Evaluarea globală a propriei persoane (EGPP), Cerința absolutistă pentru dreptate (CAPD) și Intoleranța la frustrarea dată de muncă (IFDM). Scorarea se realizează cu ajutorul unei scale Likert în 5 puncte (Puternic împotriva = 1, Împotriva = 2, Nesigur = 3, De acord = 4, Puternic de acord = 5).

3. Scala satisfacerii nevoilor psihologice de bază (Van der Kaap-Deeder et al., 2020b) care conține 12 itemi ($\alpha = .89$), și măsoară pe o scală Likert (Complet Neadevărat = 1, Neadevărat = 2, Neutru = 3, Adevărat = 4, Complet Adevărat = 5) gradul de satisfacere al nevoilor psihologice de bază (autonomia, relaționarea și competența).
5. Scala motivației clientului pentru terapie, elaborată de Pelletier et al. (1997), constă în 24 de itemi care măsoară următoarele 6 tipuri de reglare motivațională: Amotivația, Reglarea externă, Reglarea introiectată, Reglarea Identificată, Reglarea Integrată, Motivația Intrinsecă.

Eșantion:

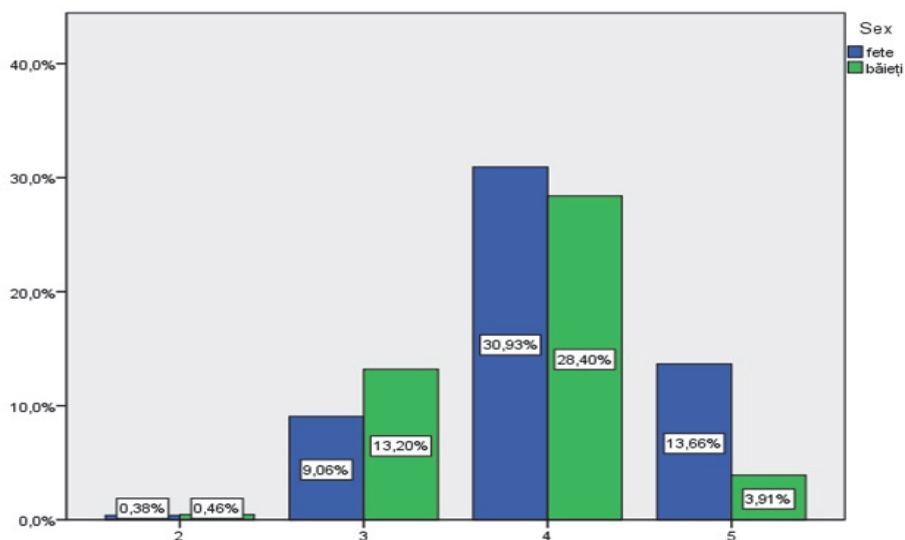
Adolescenți (N=1302, M=.46, SD=.49) - 703 fete (54%), 599 băieți (46%), cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani (M=15,01, SD=1.97) din județul Vâlcea, România, aleși în mod aleatoriu, cu respectarea standardelor psihologice în domeniu și a regulamentului GDPR. Completarea răspunsurilor s-a realizat după obținerea consimțământului de participare la studiu, în mod individual și anonim, cu respectarea confidențialității datelor colectate.

Ipotezele cercetării:

1. Fetele vor avea un nivel mai ridicat de credințe despre serviciile psihologice, în comparație cu băieții.
2. Băieții au un nivel mai ridicat de toleranță la stigmă, în comparație cu fetele;
3. Procentul fetelor care intenționează să solicite un ajutor de la un psiholog este mai mare decât procentul băieților;
4. Procentul băieților care au încredere în competența psihologului este mai mic decât procentul fetelor.
5. Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) corelează pozitiv cu nivelul de satisfacere a nevoilor psihologice de bază (NPB);
6. Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) corelează negativ cu nivelul credințelor iraționale (CI);
7. Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) se corelează pozitiv cu motivația pentru consiliere (MpC).

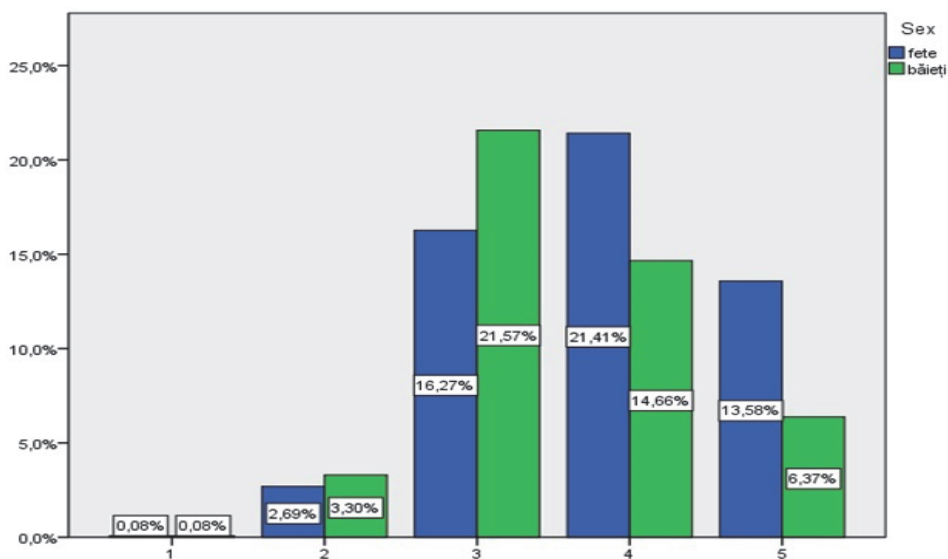
3. Rezultate și discuții

Ipoteza 1 – „Fetele vor avea un nivel mai ridicat de credințe despre serviciile psihologice, în comparație cu băieții”, conform Graficului nr. 1, se confirmă și ne arată că fetele manifestă mai multă deschidere emoțională și disponibilitate de a discuta despre problemele lor personale, ceea ce le face să perceapă serviciile psihologice ca fiind mai utile. În plus, socializarea de gen le încurajează pe fete să caute suport și să acorde valoare relațiilor, inclusiv celor cu specialiști în sănătate mintală, cum sunt și psihologii. Băieții, în schimb, pot fi influențați de stereotipurile legate de masculinitate, care promovează ideea de autonomie și evitarea vulnerabilității. Aceste diferențe explică scorurile mai ridicate ale fetelor.

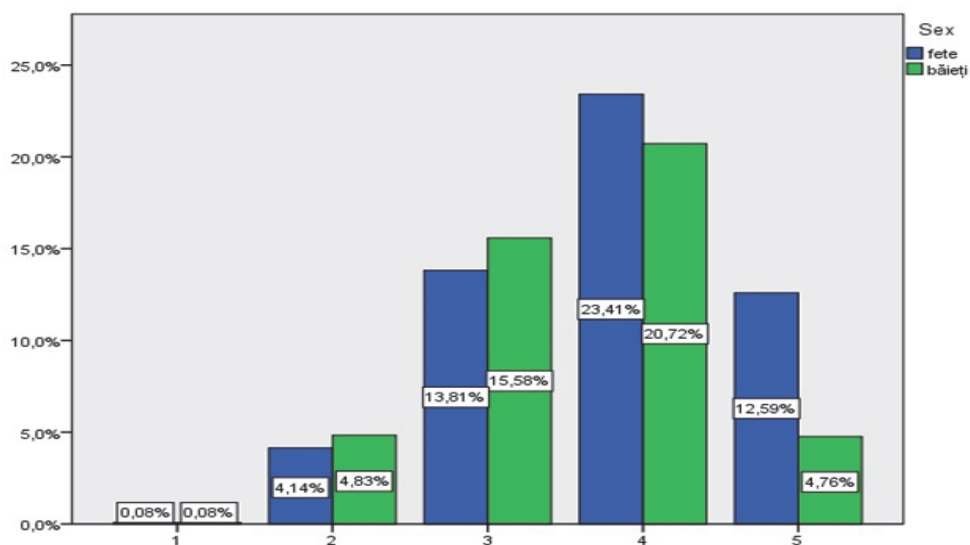
Grafic nr. 1. Scorul total la Credințe despre Serviciile Psihologice diferențiat pe sexe

Ipoteza 2 – „Băieții au un nivel mai ridicat de toleranță la stigmă, în comparație cu fetele”, așa după cum se poate observa și în Graficul nr. 2, se infirmă. Rezultatele sugerează că fetele au, de fapt, o toleranță mai ridicată la stigmatizare. Aceasta poate fi explicată prin faptul că ele internalizează și normalizează mai ușor experiențele sociale negative, fiind mai obișnuite să gestioneze presiuni, judecăți de valoare sau critici din partea celor cu care interacționează. De asemenea, poate indica faptul că băieții resimt mai puternic stigmatizarea, deoarece apelul la psiholog contravine mai direct normelor masculine tradiționale. Diferența arată că percepția stigmei este un factor sensibil la rolurile de gen.

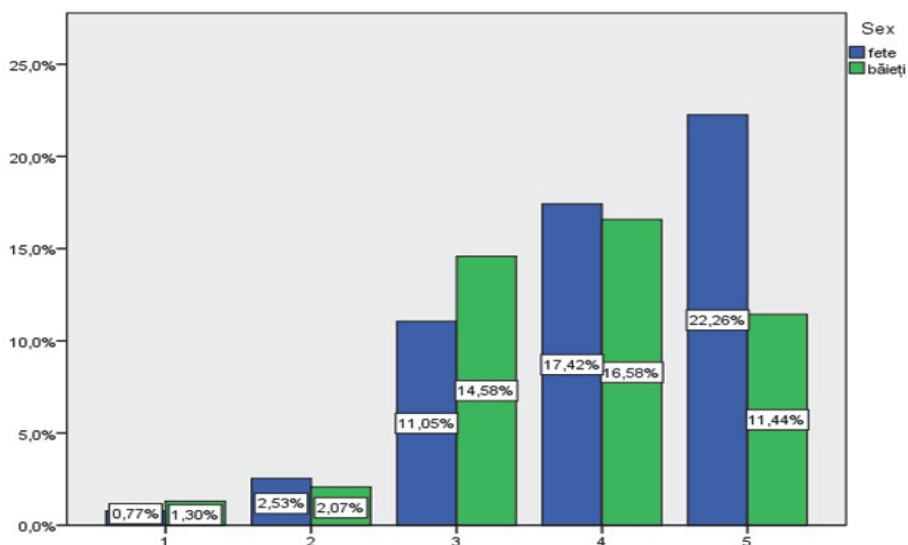
Grafic nr. 2. Toleranța la stigmă, diferențiată pe sexe

Ipoteza 3 – „Procentul fetelor care intenționează să solicite un ajutor de la un psiholog este mai mare decât procentul băieților”, conform Graficului nr. 3, este confirmată. Acest rezultat reflectă faptul că fetele recunosc mai repede nevoia de suport și sunt mai dispuse să acceseze ajutor specializat. Explicația se poate lega de nivelul mai ridicat de alfabetizare emoțională și de acceptare socială a ideii că femeile pot cere sprijin de la un specialist, cum este psihologul. În contrast, băieții se pot teme că apelarea la psiholog le-ar afecta imaginea socială pe care o proiectează, de persoane autonome și puternice. În acest fel, diferența de gen evidențiază bariere culturale și atitudinale în accesarea serviciilor psihologice.

Graficul nr. 3. Intenția de a solicita ajutor psihologic

Ipoteza 4 – „Procentul băieților care au încredere în competența psihologului este mai mic decât procentul fetelor”, conform Graficului nr. 4, este confirmată. Încrederea mai mare a fetelor în psihologi poate fi corelată cu experiențe pozitive anterioare sau cu reprezentările sociale mai favorabile despre profesia de psiholog. Băieții, în schimb, tind să fie mai sceptici, posibil din cauza lipsei de modele masculine care apelează la psihoterapie. De asemenea, credințele culturale despre autosuficiență pot diminua recunoașterea autorității psihologului. Această diferență subliniază rolul atitudinilor de gen în percepția competenței profesionale.

Graficul nr. 4. Încrederea în competența psihologului

Ipoteza 5 – „*Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) corelează pozitiv cu nivelul de satisfacere a nevoilor psihologice de bază (NPB Autonomie, Relaționare și Competență)*”, se confirmă. *CDSP - Intenția de a se adresa unui psiholog* are o corelație Pearson moderat pozitivă cu NPB Autonomie ($r=.49$, $N=1302$, $p<.001$), NPB Relaționare ($r=.56$, $N=1302$, $p<.001$) și NPB Competență ($r=.52$, $N=1302$, $p<.001$). *CDSP - Toleranța la stigmă* are o corelație Pearson moderat pozitivă cu NPB Autonomie ($r=.54$, $N=1302$, $p<.001$), NPB Relaționare ($r=.58$, $N=1302$, $p<.001$) și NPB Competență ($r=.54$, $N=1302$, $p<.001$). *CDSP - Încredere în competența psihologului* are o corelație Pearson puternic pozitivă cu NPB Autonomie ($r=.66$, $N=1302$, $p<.001$), NPB Relaționare ($r=.73$, $N=1302$, $p<.001$) și NPB Competență ($r=.70$, $N=1302$, $p<.001$). *Scorul total la CDSP* are o corelație Pearson pozitivă puternică cu NPB Autonomie ($r=.72$, $N=1302$, $p<.001$) și NPB Competență ($r=.71$, $N=1302$, $p<.001$) și pozitivă foarte puternică cu NPB Relaționare ($r=.80$, $N=1302$, $p<.001$). Rezultatele sugerează că persoanele care se simt mai împlinite în aceste aspecte ale vieții lor au o atitudine mai deschisă și o intenție mai mare de a apela la servicii psihologice. Un nivel mai ridicat de împlinire a nevoilor psihologice de bază este asociat cu o mai mică teamă de a fi judecat sau stigmatizat pentru căutarea ajutorului psihologic. Indivizii care se simt mai autonomi, mai competenți și mai conectați cu ceilalți au o încredere sporită în profesionalismul și eficacitatea psihologilor. Există o legătură profundă și semnificativă între o perspectivă pozitivă asupra serviciilor psihologice și un grad ridicat de satisfacere a nevoilor psihologice fundamentale.

Ipoteza 6 – „*Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) corelează negativ cu nivelul credințelor iraționale (CI)*”, se confirmă în cea mai mare parte. Astfel, *CDSP - Intenția de a se adresa unui psiholog* are o corelație Pearson moderat negativă ($r = -.59$, $N=1302$, $p<.001$) cu Evaluarea globală a propriei persoane (EGPP), ($r = -.56$, $N=1302$, $p<.001$) Cerința Absolutistă pentru Dreptate (CAPD), ($r = -.52$, $N=1302$, $p<.001$) Intoleranța la Frustrarea dată de Muncă (IFDM), ($r = -.51$, $N=1302$, $p<.001$), ($r = -.51$, $N=1302$, $p<.001$) Intoleranța la Frustrarea dată de Reguli (IFDR), și ($r = -.59$, $N=1302$, $p<.001$) scorul total la Credințele Iraționale. *CDSP - Toleranța la stigmă* are o corelație Pearson puternică negativă cu EGPP ($r = -.74$, $N=1302$, $p<.001$), IFDM ($r = -.79$, $N=1302$, $p<.001$), IFDR ($r = -.60$, $N=1302$, $p<.001$), și *scorul total la Credințele Iraționale* ($r = -.59$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă ($r = -.04$, $N=1302$, $p<.198$) cu CAPD. *CDSP - Încredere în competența psihologului* are o corelație Pearson puternică negativă cu CAPD ($r = -.72$, $N=1302$, $p<.001$), IFDM ($r = -.65$, $N=1302$, $p<.001$), și *scorul total la Credințele Iraționale* ($r = -.67$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu EGPP ($r = -.08$, $N=1302$, $p<.004$) și IFDR ($r = -.03$, $N=1302$, $p<.223$).

Scorul total la CDSP are o corelație Pearson puternică negativă cu EGPP ($r = -.66$, $N=1302$, $p<.001$), CAPD ($r = -.76$, $N=1302$, $p<.001$), IFDR ($r = -.77$, $N=1302$, $p<.223$). și scorul total la Credințele Iraționale ($r = -.63$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu IFDM ($r = -.02$, $N=1302$, $p<.390$). Rezultatele arată că adolescenții cu credințe iraționale puternice (ex. autoevaluare rigidă, cerințe absolutiste) au mai puțină încredere și intenție de a apela la psiholog. Explicația este că aceste cogniții rigide generează rezistență la schimbare și neîncredere în soluții externe. Totuși, corelațiile nesemnificative cu unele subscale sugerează că nu toate tipurile de iraționalitate afectează în mod direct percepția serviciilor. Aceasta indică o relație diferențiată între dimensiunile iraționalității și atitudinea față de consiliere.

Ipoteza 7 – „*Nivelul ridicat de credințe despre serviciile psihologice (CDSP) corelează pozitiv cu motivația pentru consiliere (MpC)*”, se confirmă. *CDSP - Intenția de a se adresa unui psiholog* are o corelație Pearson moderat negativă ($r = -.53$, $N=1302$, $p<.001$) cu MpC – Amotivație, moderat pozitivă cu MpC – Reglare Externă ($r = .55$, $N=1302$, $p<.001$), MpC – Reglare Introiectată ($r = .46$, $N=1302$, $p<.001$), MpC – Reglare Identificată ($r = .54$, $N=1302$, $p<.001$), și puternic pozitivă cu MpC – Reglare Integrată ($r = .65$, $N=1302$, $p<.001$) și MpC – Motivație Intrinsecă ($r = .75$, $N=1302$, $p<.001$). *CDSP - Toleranța la stigmă* are o corelație Pearson moderat negativă cu MpC – Amotivație ($r = -.53$, $N=1302$, $p<.001$) și MpC – Reglare Externă ($r = -.49$, $N=1302$, $p<.001$) și puternic pozitivă cu MpC – Reglare Introiectată ($r = .63$, $N=1302$, $p<.001$) și MpC – Motivație Intrinsecă ($r = .65$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu MpC – Reglare Identificată ($r = -.03$, $N=1302$, $p<.228$) și MpC – Reglare Integrată, ($r = -.07$, $N=1302$, $p<.008$). *CDSP - Încredere în competența psihologului* are o corelație Pearson moderat pozitivă cu MpC – Reglare Introiectată ($r = .58$, $N=1302$, $p<.001$), și puternic pozitivă cu MpC – Reglare Identificată ($r = .65$, $N=1302$, $p<.001$), MpC – Reglare Integrată ($r = .66$, $N=1302$, $p<.001$), MpC – Motivație Intrinsecă ($r = .76$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu MpC – Amotivație ($r = -.07$, $N=1302$, $p<.005$), MpC – Reglare Externă ($r = .08$, $N=1302$, $p<.004$). *Scorul total la CDSP* are o Corelație Pearson moderat negativă cu MpC – Reglare Introiectată ($r = -.48$, $N=1302$, $p<.001$), puternic negativă cu MpC – Amotivație ($r = -.68$, $N=1302$, $p<.001$), moderat pozitivă cu MpC – Reglare Identificată ($r = .58$, $N=1302$, $p<.001$) și puternic pozitivă cu MpC – Reglare Integrată ($r = .69$, $N=1302$, $p<.001$), MpC – Motivație Intrinsecă ($r = .80$, $N=1302$, $p<.001$). De asemenea, are o corelație Pearson nesemnificativă cu MpC – Reglare Externă ($r = -.58$, $N=1302$, $p<.002$).

Adolescenții care cred în utilitatea și competența serviciilor psihologice sunt mai motivați să înceapă și să continue terapia. Relațiile puternice cu motivația intrinsecă și integrată sugerează că aceștia nu doar că recunosc nevoia, dar și interiorizează valoarea consilierii. Scorurile negative cu amotivația confirmă că lipsa

credințelor pozitive conduce la lipsa de interes și implicare. Această ipoteză sprijină ideea că schimbarea atitudinilor față de psiholog crește angajamentul motivațional.

4. Concluzii și recomandări

Studiul de față a avut ca obiectiv investigarea credințelor despre serviciile psihologice la adolescenții cu comportamente adictive, în corelație cu variabile cognitive (credințe iraționale), motivaționale și satisfacerea nevoilor psihologice de bază. Rezultatele obținute confirmă existența unor diferențe semnificative de gen, precum și relații puternice între atitudinile față de serviciile psihologice și indicatorii psihologici analizați. Concluziile evidențiază atât oportunități de intervenție, cât și direcții de dezvoltare pentru practica psihologică și pentru politicile educaționale și de sănătate publică.

În primul rând, diferențele de gen observate sugerează că fetele manifestă o disponibilitate mai mare pentru accesarea serviciilor psihologice, având niveluri mai ridicate ale credințelor pozitive despre psiholog și intenția de a solicita ajutor. Acest rezultat este consonant cu literatura internațională, care subliniază faptul că socializarea de gen și barierele percepute pot influența accesarea serviciilor de sănătate mintală la adolescenți (Gulliver et al., 2010; Radez et al., 2021). În schimb, băieții par să fie mai rezervați, cu niveluri mai scăzute de încredere în competența psihologului și o intenție mai redusă de a apela la servicii. Acest aspect reflectă influența stereotipurilor de masculinitate tradițională, ce privilegiază autosuficiența și evitarea vulnerabilității, iar stigmatizarea poate reduce disponibilitatea de a solicita ajutor psihologic (Vogel et al., 2006; Vogel et al., 2013). Prin urmare, o primă concluzie majoră este aceea că strategiile de promovare a serviciilor psihologice trebuie adaptate diferențiat, ținând cont de barierele specifice de gen.

În al doilea rând, corelațiile dintre credințele pozitive despre serviciile psihologice și satisfacerea nevoilor psihologice de bază confirmă teoriile motivaționale contemporane, în special modelul autodeterminării (Ryan & Deci, 2000). Adolescenții care percep că beneficiază de autonomie, relații de sprijin și un sentiment de competență sunt mai înclinați să recunoască utilitatea psihologului și să dezvolte intenția de a căuta ajutor. Acest rezultat sugerează că dezvoltarea mediilor educaționale și familiale suportive, care răspund acestor nevoi fundamentale, constituie un teren fertil pentru acceptarea și valorizarea serviciilor psihologice.

De asemenea, analiza relației cu credințele iraționale evidențiază faptul că rigiditatea cognitivă, autoevaluările globale negative și cerințele absolutiste de dreptate sunt asociate cu o diminuare a încrederii în utilitatea consilierii (Bernard & Cronan, 2007; Ellis, 1994). Totuși, nu toate dimensiunile iraționalității s-au corelat în mod semnificativ cu credințele despre serviciile psihologice, ceea ce arată că

impactul cognițiilor disfuncționale este selectiv. Acest fapt deschide direcții importante de intervenție: disputarea credințelor iraționale ar putea constitui o etapă preliminară necesară în programele de prevenție și consiliere, facilitând astfel o mai bună receptivitate la sprijinul psihologic.

Un alt aspect fundamental îl reprezintă relația dintre credințele pozitive despre serviciile psihologice și motivația pentru consiliere (Pelletier et al., 1997). Datele arată că adolescenții care cred în utilitatea și competența psihologului sunt mai predispuși să manifeste motivație intrinsecă și integrată pentru consiliere, ceea ce le crește șansele de implicare activă și de menținere a procesului terapeutic. În schimb, lipsa credințelor pozitive se corelează cu amotivația și cu forme superficiale de reglare externă. Această concluzie este deosebit de relevantă pentru practica psihologică: înainte de inițierea unei intervenții, ar fi utilă evaluarea și modelarea credințelor despre serviciile psihologice, pentru a spori motivația intrinsecă a beneficiarului.

Pe baza acestor concluzii, pot fi formulate următoarele recomandări.

1. Psihologii școlari și clinicienii ar trebui să includă în evaluarea inițială a adolescenților nu doar simptomele și comportamentele adictive, ci și credințele despre psiholog și consiliere. Programele de prevenție și intervenție trebuie să vizeze explicit reducerea stigmatului și creșterea încrederii în competența specialistului, prin campanii de informare adaptate vârstei. Tehnicile de disputare cognitivă și restructurare a credințelor iraționale pot fi folosite ca strategie preliminară pentru a facilita deschiderea către terapie. Este necesară diferențierea intervențiilor după gen: pentru băieți, accentul ar trebui pus pe normalizarea ideii de vulnerabilitate și pe prezentarea apelului la psiholog ca o formă de responsabilitate personală, nu ca un semn de slăbiciune.
2. Școlile pot integra în curriculum elemente de educație pentru sănătate mintală și alfabetizare emoțională, cu scopul de a familiariza elevii cu rolul psihologului. Activitățile de consiliere de grup, desfășurate în mediul școlar, ar putea contribui la reducerea stigmatului și la creșterea vizibilității serviciilor psihologice. Formarea cadrelor didactice în identificarea timpurie a semnelor de comportamente adictive și trimiterea către serviciile de specialitate este esențială.
3. Este necesară extinderea rețelei de servicii psihologice pentru adolescenți, cu accent pe centre comunitare și servicii integrate școală-familie-comunitate. Politicile de sănătate publică trebuie să includă campanii anti-stigmă, cu implicarea adolescenților în conceperea mesajelor, pentru a le face mai credibile și eficiente. Finanțarea intervențiilor psihologice pentru adolescenți cu comportamente adictive ar trebui să fie prioritară, având în vedere impactul pe termen lung asupra sănătății publice.

4. Studiile viitoare ar putea explora diferențele dintre tipurile de comportamente adictive (substanțe, jocuri de noroc, dependența de internet) în raport cu credințele despre psiholog și investigarea factorilor culturali și regionali care influențează percepția asupra serviciilor, mai ales în comunitățile rurale sau defavorizate. De asemenea, ar fi relevantă o analiză longitudinală, pentru a observa cum se modifică aceste credințe odată cu vârsta și experiențele de viață.

În concluzie, studiul demonstrează că accesul adolescenților la servicii psihologice este influențat în mod esențial de credințele pe care aceștia le au despre utilitatea, confidențialitatea și competența celor ce oferă serviciile. Diferențele de gen, relația cu satisfacerea nevoilor psihologice și cu nivelul de motivație pentru consiliere evidențiază faptul că abordările de prevenție și intervenție trebuie să fie diferențiate, integrate și bazate pe nevoile reale ale beneficiarilor. Consolidarea acestor direcții ar contribui la o creștere a gradului de accesare a serviciilor psihologice, reducând astfel riscurile asociate și îmbunătățind starea lor de bine.

Bibliografie

- Ægisdóttir, S., & Gerstein, L. H. (2009). Beliefs about psychological services (BAPS): Development and psychometric properties. *Counselling Psychology Quarterly*, 22(2), 197–219.
- Bernard, M. E., & Cronan, F. (2007). Scala de iraționalitate pentru copii și adolescenți [Scale of irrationality for children and adolescents] (S. Trip, Adapt.). În D. David (Coord.), *Sistem de evaluare clinică*. Editura RTS.
- Casey, B. J. (2013). The adolescent brain and the future. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 369(1652), 20130026.
- Corrigan, P. W., & Rao, D. (2012). On the self-stigma of mental illness: Stages, disclosure, and consequences. *Cognitive and Behavioral Practice*, 19(3), 460–469.
- Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in psychotherapy*. Citadel Press.
- Fadus, M. C., Smith, T. T., & Squeglia, L. M. (2019). The adolescent brain: An overview of substance use and developmental vulnerabilities. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 39.
- Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D., & Khoo, A. (2011). Pathological video game use among youths: A two-year prospective study in Singapore. *Pediatrics*, 127(5), e917–e924.
- Gulliver, A., Griffiths, K. M., & Christensen, H. (2010). Perceived barriers and facilitators to mental health help-seeking in young people: A systematic review. *BMC Psychiatry*, 10, 113.
- Liu, J., Wang, M., Zeng, F., Luo, Y., Han, J., Cheng, J., & Ding, R. (2020). Prevalence of internet addiction and its association with depression and anxiety among Chinese adolescents: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 8963.

- Pelletier, L. G., Tuson, K. M., & Haddad, N. K. (1997). Client motivation for therapy scale: A measure of intrinsic motivation, extrinsic motivation, and amotivation for therapy. *Journal of Personality Assessment*, 68(2), 414–435.
- Radez, J., Reardon, T., Creswell, C., Lawrence, P. J., Evin, F. N., Vangala, S., Patalay, P., & Waite, P. (2021). Why do children and adolescents not access and engage with mental health care? A systematic review of barriers and facilitators from well-established theoretical frameworks. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30(2), 183–211.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Van der Kaap-Deeder, J., Soenens, B., Ryan, R. M., & Vansteenkiste, M. (2020a). Manual of the basic psychological need satisfaction and frustration scale (BPNSFS). Ghent University.
- Van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., & Mabbe, E. (2020b). The impact of need-supportive and need-thwarting parenting on adolescents' stress, well-being, and academic functioning: A person-centered approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(5), 1146–1163.
- Vogel, D. L., Wade, N. G., & Haake, S. (2006). Measuring the protective factors against the negative impact of stigma toward seeking psychological help. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 299–310.
- Vogel, D. L., Wade, N. G., Wester, S. R., Larson, L., & Hackler, A. H. (2013). The help-seeking skills questionnaire: Assessing self-efficacy in taking action to address mental health concerns. *Journal of Counseling Psychology*, 60(2), 246–259.
- World Health Organization. (2019). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11th ed.). World Health Organization.

Bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății victimelor: O revizuire sistematică

Workplace Bullying and Its Effects on Victims' Health: A Systematic Review

Teodora Maidaniuc-Chirilă¹

Abstract: Workplace bullying is an unfortunate reality for many people (Osterman & Bostrom, 2022). Although there are no standardised definitions, the term bullying at work is generally used for repeated and regular activities, processes, and behaviour that affect a victimised person negatively. Some examples include harassing, offending, or socially excluding a person, often over a prolonged period of time (Einarsen, Hoel, Zapf & Cooper, 2020). A systematic, qualitative literature review was performed to determine the extent and scope of scientific, peer reviewed literature on workplace bullying and victims' health outcomes. The research design consisted of four phases: (1) searching and identifying relevant literature; (2) reading of abstracts; (3) analysing and categorising of full papers; and (4) synthesising the findings. This review was conducted according to the articles preferred for systematic reviews and meta-analyses (PRISMA) (Page and colab., 2021). The data were retrieved on November 11th 2024 with the boolean search and. In this review, I included primary empirical studies on outcomes of workplace bullying from the perspective of victims. We used the following keywords (or a combination of keywords) in the search from 2014 to 2024: workplace bullying, victims, and health outcomes. Our eligibility criteria for inclusion were; a) primary empirical studies published in peer-reviewed journals in English with full texts available; b) publication period between 2014 and 2024; c) focused outcomes of workplace bullying. Therefore, the following records were excluded from our review a) conference abstracts, book chapters, commentaries, editorials, academic letters, systematic reviews, metaanalyses, literature reviews, and all other types of non-empirical studies; b) studies from the perspectives of others, such as managers, bystanders, human resources practitioners, occupational health physicians; c) other negative behaviors like school bullying, workplace violence, cyberbullying, sexual harassment, abusive supervision, counterproductive work behaviors, and incivility. According to the results,

¹ Doctor în psihologie.

workplace bullying victims experienced symptoms of fear, guilt, inferiority, anxiety, depression, post traumatic stress disorders and in the most severe cases suicidal ideation. Conclusions: Violence targeted at within workplace settings is detrimental to workers and their communities. Ongoing training, workplace support, and increased communication after a workplace violence incident may be helpful.

Keywords: *workplace bullying exposure, health outcomes, systematic review, anxiety, depression, feelings of inferiority.*

Contextul cercetării

Când m-am gândit să realizez această revizuire sistematică, am luat această decizie după ce am observat că rezultatele cercetărilor empirice interesate de studierea fenomenului de bullying la locul de muncă și implicațiile sale în planul sănătății victimelor ar putea suferi o modificare în ultimii zece ani. Dacă până în anii 2013-2014 principalele rezultate arătau că victimele bullying-ului la locul de muncă experimentează în principal nivele mai scăzute ale încrederii în sine, cercetările de după anul 2014 au mers mai departe cu analizarea acestei relații și au evidențiat efecte mai dăunătoare – în plan cognitiv chiar gânduri suicidare în rândul victimelor.

Valoarea adăugată a acestui studiu

Prezentul studiu investighează relația dintre expunerea la bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății. Au fost luate în considerare numai studiile din ultimii aproximativ 10 ani (2014-2024), numai pe populația adultă, și s-au luat în considerare nu numai studiile transversale, ci și cele longitudinale.

Introducere

Einarsen, Hoel, Zapf și Cooper (2003) au afirmat că bullying-ul la locul de muncă a devenit un subiect important de dezbateră în ultimii 15 ani în rândul profesioniștilor care adoptă o perspectivă psihologică asupra muncii.

Conform lui Adams și Crawford (1992), bullying-ul la locul de muncă constă în comportamente negative care se repetă pe o perioadă mai lungă de timp. Aceste comportamente pot lua forma insultelor, agresiunilor fizice, eliminării neobișnuite a responsabilităților și sarcinilor de lucru, zvonurilor și excluderii sociale (Zapf & Einarsen, 2003).

Rezultatele studiilor efectuate în Anglia au arătat că bullying-ul la locul de muncă, în 3 din 4 cazuri, este un proces descendent, care vizează o persoană aflată într-o poziție de supraveghere față de un superior (Hoel, Cooper & Faragher, 2001;

Unison 1997, 2000). În doar o treime din incidente, victimele bullying-ului și-au identificat colegii ca fiind autorii acestor acte (Qureshi, Rasli & Zaman, 2018).

Potrivit lui Einarsen, Hoel și colegii săi (2020^a), într-o primă fază a expunerii la bullying, angajatul va fi supus unor acte de agresiune, excludere socială și maltratare în mod sistematic pe o perioadă mai lungă de timp (de obicei, minimum șase luni). În faza de victimizare, angajatul începe să simtă că nu are capacitatea de a se apăra din cauza dezechilibrului de putere. De aceea, bullying-ul la locul de muncă este diferit de alte forme de maltratare (incivilitate, supraveghere abuzivă și subminare socială). Aceste forme de maltratare pot deveni fenomene de bullying la locul de muncă numai dacă sunt practicate în mod sistematic pe o perioadă mai lungă de timp și de aceea Nielsen, Notelaers și Einarsen (2021) au afirmat că bullying-ul la locul de muncă ar trebui privit mai degrabă ca un continuum decât ca un fenomen.

Prezentul studiu va investiga relația dintre expunerea la bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății angajaților.

Studiile anterioare care au analizat literatura de specialitate privind bullying-ul la locul de muncă au investigat acest fenomen pe o perioadă mai lungă de timp (ultimii 20 de ani), arătând că există relații semnificative între expunerea la bullying la locul de muncă și starea de sănătate a victimelor, dar puține dintre ele au încercat să investigheze literatura de specialitate recentă pentru a vedea dacă, în timp, fenomenul și-a schimbat prevalența. Acest studiu ia în considerare numai studiile publicate între 2014 și 2024 și încearcă să identifice dacă există unele schimbări în relația menționată mai sus.

Efectele asupra sănătății ca urmare a expunerii la bullying-ul la locul de muncă

Coetzee și Van Dyk (2018) au afirmat că bullying-ul la locul de muncă are un impact negativ nu numai la nivel individual, ci și la nivel organizațional, arătând că printre angajații expuși pot apărea consecințe precum satisfacția scăzută la locul de muncă, niveluri mai scăzute de performanță la locul de muncă, intenții ridicate de a părăsi locul de muncă, absenteism, niveluri mai scăzute de relații interpersonale, motivație și moral.

În plus, studiile care au investigat relația dintre bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății angajaților au evidențiat o serie de probleme, printre care putem menționa anxietatea, agresivitatea, depresia, stresul, insomnia, bolile psihosomatice și bolile mintale (Coyne, Seigne & Randall 2000; Glendinning, 2001; Rayner, Hoel & Cooper, 2002; Vega & Comer, 2005).

Mai mult, Vega și Comer (2005) au afirmat că bullying-ul la locul de muncă afectează încrederea în sine, înrăutățește imaginea de sine și îi învață pe angajați că nu mai au putere asupra situației și că, dacă vor să recâștige respectul, trebuie să muncească mai mult.

Două studii realizate de Rayner și colegii săi (2002) și Ciby și Raya (2014) au demonstrat că bullying-ul la locul de muncă poate duce la emoții negative, precum frustrarea sau furia, care, pe termen lung, pot amenința sănătatea emoțională, ducând la sentimente de umilire, tortură emoțională, schimbări de dispoziție, depresie și gânduri suicidale.

Conform studiului realizat de Ciby și Raya (2014), victimele suferă de incapacitate de concentrare, tulburări de somn, dureri de cap și tulburări alimentare, probleme resimțite nu numai de ele, ci și de familiile victimelor. În aceeași direcție, Beck (2018) a demonstrat că bullying-ul la locul de muncă, pe termen lung, duce la probleme fizice și psihologice, niveluri mai ridicate de stres, oboseală și boli gastro-intestinale.

Qureshi, Rasli și Zaman (2018) au afirmat că sănătatea angajaților este vitală pentru productivitatea oricărei organizații. Potrivit acestora, este important să se dezvolte strategii care să îmbunătățească sănătatea angajaților. Mai mult, organizațiile ar trebui să fie conștiente de factorii organizaționali care pot avea un impact negativ asupra sănătății angajaților.

Mai mult, bullying-ul la locul de muncă este considerată un factor de risc pentru depresia clinică (Niedhammer, David & Degioanni, 2006), anxietate (Quine, 1999), tentative de suicid (O'Moore et al., 1998), tulburări de stres post-traumatic (Mikkelsen & Einarsen 2002), niveluri mai ridicate de stres indus de locul de muncă, concedii medicale și niveluri mai scăzute de satisfacție la locul de muncă (Quine 1999; Kivimaki et al., 2000).

Parkins și colegii săi (2006) au demonstrat că comportamentele de bullying la locul de muncă afectează nu numai sănătatea psihologică, ci și sănătatea fizică. Printre simptomele fizice putem menționa durerile de cap, dificultăți de respirație, indigestie, creșterea tensiunii arteriale și senzația de epuizare. Mai mult, printre simptomele psihologice putem include incapacitatea de a gândi clar și iritabilitatea. Cercetările au evidențiat, de asemenea, unele tulburări de comportament, cum ar fi schimbări în obiceiurile alimentare, de somn, de consum de alcool și de fumat.

Hogh și colegii săi (2011) au afirmat că bullying-ul la locul de muncă este un factor de stres sever care afectează sănătatea victimelor și are, de asemenea, efecte negative în cadrul întregii organizații.

Metodologie

În această analiză, am luat în considerare numai studiile empirice privind consecințele bullying-ului la locul de muncă din perspectiva victimelor. Am utilizat următoarele cuvinte cheie: bullying la locul de muncă, victime și consecințe asupra sănătății în studiile publicate între 2014 și 2024: bullying la locul de muncă, victime și consecințe asupra sănătății.

Am efectuat căutări în baza de date Science Direct în noiembrie 2024. Criteriile mele de eligibilitate pentru includere au fost: a) numai studii empirice publicate în reviste de specialitate în limba engleză, cu textul integral disponibil; b) perioada de publicare între 2014 și 2024; c) axate pe consecințele bullying-ului la locul de muncă.

Am exclus din analiza mea rezumatele conferințelor, capitolele de carte, comentariile, editorialele, scrisorile academice, analizele sistematice, metaanalizele, analizele bibliografice și toate celelalte tipuri de studii neempirice; studiile din perspectiva altor persoane, cum ar fi managerii, specialiștii în resurse umane, medicii de medicina muncii; alte comportamente negative, cum ar fi hărțuirea școlară, violența la locul de muncă, hărțuirea cibernetică, hărțuirea sexuală, supravegherea abuzivă, comportamentele contraproductive la locul de muncă și incivilitatea.

Figura 1 include diagrama PRISMA care reprezintă excluderea pas cu pas.

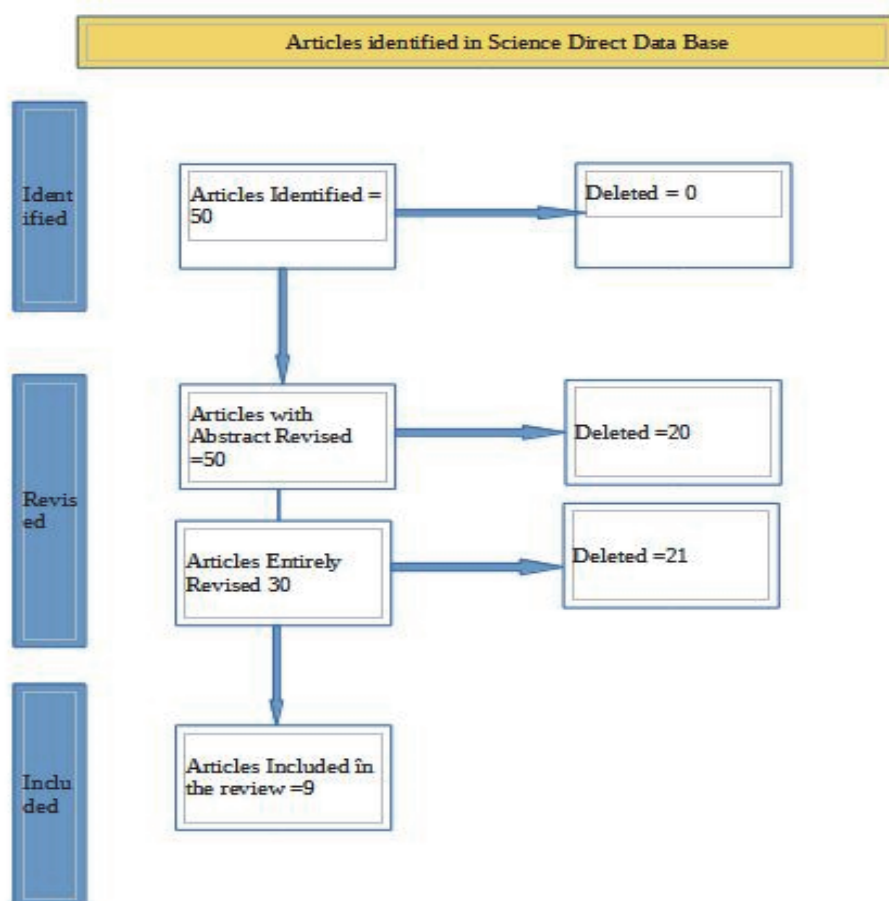

Figure 1. PRISMA Diagrams (Page and colab., 2021)

Tabelul 1. Rezultatele studiului incluse în revizuirea sistematică

Autori/An	Tara	Proiect	Concept examinat	N= Populație	Rezultate
Qureshi, Rasi & Zaman (2014)	Pakistan	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	231	Tulburări de somn, abuz de droguri
Yun & Kang (2018)	Coreea	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	301	Simptome resimțite (psihologice și fiziologice)
Ang & Muhammad (2021)	Noua Zeelandă	Longitudinal	Bullying-ul la locul de muncă	12	Pierderea încrederii în sine, depresie, stimă de sine scăzută, pierderea încrederii în locul de muncă
Said & Tanova (2021)	Zanzibar	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	426	Epuizare emoțională
Torabi, Shakiba, Vaseghi et al. (2022)	Teheran	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	254	Boli fizice Boli psihologice Gânduri suicidale
Tiesman et al. (2023)	SUA	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	8244	Depresie, anxietate și PTSD
Sochos & Rossiter (2024)	Regatul Unit	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	222	Epuizare
Maran et al. (2024)	Italia	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	581	Anxietate, nesiguranță, simptome fizice
Mensah & Mpaun (2024)	Ghana	Transversal	Bullying-ul la locul de muncă	326	Suferință psihologică

Qureshi, Rasli și Zaman (2014) au testat un model de mediere multiplă între climatul organizațional, expunerea la bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății, cum ar fi tulburările de somn și abuzul de droguri. Coeficienții de cale au arătat o relație semnificativă între expunerea la bullying la locul de muncă și tulburările de somn și abuzul de droguri. Cu cât persoanele erau mai expuse comportamentelor de bullying la locul de muncă, cu atât aveau mai multe probleme de somn. În plus, relația dintre expunerea la bullying la locul de muncă și abuzul de droguri a arătat, de asemenea, o relație semnificativă, ceea ce înseamnă că, cu cât persoanele erau mai expuse actelor de bullying la locul de muncă, cu atât apelau mai mult la abuzul de droguri.

Patru ani mai târziu, Yun și Kang (2018) au testat un model de mediere multiplă între cultura organizațională, bullying-ul la locul de muncă și capitalul psihologic pozitiv (operaționalizat ca experiență a simptomelor și intenția de a părăsi locul de muncă). Rezultatele lor au arătat o relație semnificativă nu numai între cultura organizațională și capitalul psihologic (relația directă), ci și un efect indirect prin bullying-ul la locul de muncă. Aceste rezultate au demonstrat că expunerea la bullying la locul de muncă a dus la apariția simptomelor (psihologice și fiziologice) și la intenții de plecare.

Mai mult, Ang și Muhammad (2021) au realizat un studiu longitudinal pentru a identifica consecințele bullying-ului la locul de muncă asupra stării de sănătate a victimelor și au constatat că majoritatea dintre acestea au prezentat simptome de pierdere a încrederii în sine, depresie, stimă de sine scăzută, pierderea încrederii în locul de muncă. Ei au afirmat că abordarea lor longitudinală are o limită, însă, și anume eșantionul redus de 12 persoane care au participat la studiu. Potrivit acestora, ar trebui efectuate investigații suplimentare pentru a stabili efectele pe termen lung ale expunerii la bullying la locul de muncă.

În același an, Said și Tanova (2021) au testat rolul de mediere al stării de mindfulness asupra relației dintre expunerea la bullying la locul de muncă și sursa de epuizare emoțională a angajaților și au descoperit că, cu cât persoana avea un nivel mai scăzut de mindfulness, cu atât avea un nivel mai ridicat de epuizare emoțională.

În același an, Torabi, Shakiba, Vaseghi și colegii lor (2022) au efectuat o cercetare pentru a testa relația dintre expunerea la bullying la locul de muncă și starea de sănătate a victimelor. Rezultatele lor au arătat că, cu cât persoanele erau mai expuse la comportamente de bullying la locul de muncă, cu atât starea lor de sănătate fizică și psihologică se înrăutățea. În plus, la nivel cognitiv au apărut gânduri de sinucidere.

În plus, Hanson și colegii săi (2023) au testat relațiile longitudinale dintre bullying-ul la locul de muncă și gândurile suicidale ale victimelor. Rezultatele lor au arătat că, cu cât persoanele erau mai expuse comportamentelor de bullying la locul de muncă, cu atât frecvența gândurilor suicidare creștea.

În același an, Tiesman și colegii săi (2023) s-au interesat de investigarea relației dintre expunerea la bullying la locul de muncă și efectele asupra sănătății, cum ar fi depresia, anxietatea și tulburarea de stres post-traumatic. Rezultatele lor au evidențiat faptul că expunerea prelungită la acte de bullying la locul de muncă duce la simptome de depresie, anxietate și tulburare de stres post-traumatic.

Un an mai târziu, Maran și colegii săi (2024) au arătat prin studiul lor că expunerea la hărțuirea la locul de muncă duce la simptome de nesiguranță, anxietate și, la un nivel mai ridicat, la probleme fizice. În același an, Mensah și Mpaun (2024) au demonstrat că victimele bullying-ului la locul de muncă suferă de tulburări psihologice generale.

Sochos și Rossiter (2024) au testat relația dintre expunerea la bullying la locul de muncă și nivelul de epuizare al victimelor și au demonstrat că, cu cât persoana era mai expusă la bullying la locul de muncă, cu atât experimenta un nivel mai ridicat de epuizare.

Discuție

Scopul prezentului studiu a fost de a analiza literatura de specialitate care investighează relația dintre expunerea la bullying la locul de muncă și efectele asupra sănătății victimelor. Această analiză a luat în considerare numai studiile publicate în ultimii zece ani (2014-2024) privind populația activă. Nu a luat în considerare fenomenul care a avut loc în școli asupra adolescenților și studenților.

Rezultatele au arătat că există o relație semnificativă între expunerea la bullying-ul la locul de muncă și efectele asupra sănătății victimelor, cum ar fi sentimentul de nesiguranță, anxietatea, depresia, tulburările post-traumatice, tulburările de somn, abuzul de droguri și gândurile suicidare.

Aceste rezultate sunt importante pentru organizațiile care s-ar putea confrunta cu acest fenomen, deoarece pot oferi informații importante despre ce este acest fenomen, cum se manifestă și care sunt consecințele la nivel de angajat. Acest studiu poate sta la baza unui program de formare eficient dezvoltat în cadrul unei companii care s-ar putea confrunta cu acest fenomen.

Rezultatele prezentului studiu sunt în concordanță cu rezultatele existente în alte revizuri sistematice (Nielsen, Einarsen, Parveen & Rosander 2024), care au stabilit relații între asistarea la bullying-ul la locul de muncă și consecințele legate de locul de muncă, cum ar fi nemulțumirea față de locul de muncă și intenția de a părăsi locul de muncă, arătând că bullying-ul are consecințe dăunătoare nu numai pentru angajații expuși, ci și pentru alți angajați din organizațiile în care are loc hărțuirea.

Limitele prezentului studiu

O limita trebuie luată în considerare în rezultatele prezentei analize, și anume faptul că rezultatele privind sănătatea au fost simptome auto-raportate și nu diagnosticate clinic de un medic specialist. Majoritatea studiilor au adoptat o abordare practică, utilizând simptome auto-raportate, deoarece interviurile clinice sunt costisitoare și consumă mult timp. În plus, diagnosticul clinic ridică și probleme de stigmatizare, iar studiile nu sunt, de obicei, suficient de lungi pentru a detecta schimbări în diagnostic.

Bibliografie

- Adams, A., & Crawford, N. (1992). *Hărțuirea la locul de muncă: Cum să o înfrunți și să o depășești*. Virago Press.
- Ang, A., & Muhammad, A. (2021). Efectele pe termen lung ale hărțuirii la locul de muncă asupra sănătății, bunăstării și vieții profesionale și personale a victimelor hărțuirii. *New Zealand Journal of Employment Relations*, 46(2), 31–51.
- Beck, D. G. (2018). Rezolvarea „hărțuirii” la locul de muncă. *New Zealand Journal of Employment Relations*, 43(3), 33–45.
- Ciby, M., & Raya, R. P. (2014). Explorarea experiențelor victimelor WPB: O abordare bazată pe teoria fundamentată. *Vikalpa*, 39(2), 69–81.
- Coetzee, M., & Van Dyk, J. (2018). Hărțuirea la locul de muncă și intenția de a părăsi locul de muncă: Explorarea angajamentului profesional ca potențial mediator. *Psychological Reports*, 121(2), 375–392. <https://doi.org/10.1177/0033294117725073>
- Coyne, I., Seigne, E., & Randall, P. (2000). Predicting workplace victim status from personality. *European Journal of Work and Organisational Psychology*, 9(3), 335–349.
- Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. L. (2003). Conceptul de hărțuire la locul de muncă: Tradiția europeană. În S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și abuzul emoțional la locul de muncă: Perspective internaționale în cercetare și practică* (pp. 3–30). Taylor & Francis.
- Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. L. (2020). Conceptul de hărțuire și agresiune la locul de muncă: Tradiția europeană. În S. V. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și agresiunea la locul de muncă* (pp. 3–53). CRC Press.
- Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. L. (2020a). Conceptul de intimidare și hărțuire la locul de muncă: Tradiția europeană. În S. V. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și intimidarea la locul de muncă: Teorie, cercetare și practică* (3rd ed., pp. 3–53). CRC Press.
- Glendinning, P. M. (2001). Hărțuirea la locul de muncă: Vindecarea cancerului locului de muncă american. *Public Personnel Management*, 30(3), 269–286.
- Hanson, L. L. M., Pentti, J. M., Nordentoft, M., Xu, T., Madsen, I. E. H., Conway, P. M., et al. (2023). Asocierea violenței și hărțuirii la locul de muncă cu riscul ulterior de sinucidere: Un studiu multicohort și o meta-analiză a datelor publicate.

- Hoel, H., Cooper, C. L., & Faragher, B. (2001). Experiența hărțuirii în Marea Britanie: Impactul culturii organizaționale. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10, 443–456.
- Hogh, A., Gomes Carneiro, I., Giver, H., & Rugulies, R. (2011). Sunt lucrătorii imigranți din domeniul sănătății expuși unui risc crescut de hărțuire la locul de muncă? Un studiu prospectiv pe un an. *Scandinavian Journal of Psychology*, 52, 49–56.
- Kivimaki, M., Elovainio, M., & Vahtera, J. (2000). Hărțuirea la locul de muncă și absențele din motive medicale în rândul personalului spitalicesc. *Occupational and Environmental Medicine*, 57, 656–660.
- Maran, D. A., Giacomini, G., Scacchi, A., et al. (2024). Consecințele și strategiile de adaptare ale asistenților medicali și ale asistenților medicali autorizați care percep că lucrează într-un mediu caracterizat de hărțuire la locul de muncă. *Dialogues in Health*, 4, 100174.
- Mensah, J., & Mpaun, C. (2024). Consecințele hărțuirii la locul de muncă în rândul asistentelor medicale din Ghana: Contează reziliența? *International Journal of Africa Nursing Sciences*, 20, 100715.
- Mikkelsen, E. G., & Einarsen, S. (2002). Relațiile dintre expunerea la hărțuire la locul de muncă și problemele de sănătate psihologică și psihosomatică: Rolul afectivității negative și al autoeficacității generalizate. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43, 397–405.
- Niedhammer, I., David, S., & Degioanni, S. (2006). Asocierea dintre hărțuirea la locul de muncă și simptomele depresive în rândul populației active din Franța. *Journal of Psychosomatic Research*, 61, 251–259.
- Nielsen, M. B., Einarsen, S. V., Parveen, S., & Rosander, M. (2024). Martorii hărțuirii la locul de muncă: O revizuire sistematică și o meta-analiză a rezultatelor individuale privind sănătatea și bunăstarea. *Aggression and Violent Behavior*, 75, 101908.
- Nielsen, M. B., Notelaers, G., & Einarsen, S. V. (2021). Probleme metodologice în măsurarea hărțuirii la locul de muncă. În S. V. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și agresiunea la locul de muncă: Teorie, cercetare și practică* (3rd ed., pp. 235–268). CRC Press.
- O'Moore, M., Seigne, E., McGuire, L., & Smith, M. (1998). Victimele hărțuirii la locul de muncă în Irlanda. *Journal of Occupational Health and Safety – Australia and New Zealand*, 14, 569–574.
- Osterman, C., & Bosstrom, M. (2022). Hărțuirea și intimidarea la locul de muncă pe mare: O revizuire structurată a literaturii de specialitate. *Marine Policy*, 136, 104910.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., et al. (2021). Declarația PRISMA 2020: Un ghid actualizat pentru raportarea revizuirilor sistematice. *BMJ*, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Parkins, I. S., Fishbein, H. D., & Ritchey, P. N. (2006). Influența personalității asupra hărțuirii și discriminării la locul de muncă. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(10), 2554–2577.
- Quine, L. (1999). Hărțuirea la locul de muncă în cadrul NHS Community Trust: Sondaj realizat prin chestionare în rândul personalului. *British Medical Journal*, 318, 228–232.

- Qureshi, M. I., Rasi, A. M., & Zaman, K. (2014). O nouă trilogie pentru a înțelege relația dintre climatul organizațional, hărțuirea la locul de muncă și sănătatea angajaților. *Arab Economics and Business Journal*, 9, 133–146.
- Rayner, C., Hoel, H., & Cooper, C. L. (2002). *Hărțuirea la locul de muncă: Ce știm, cine este de vină și ce putem face?* Taylor & Francis.
- Said, H., & Tanova, C. (2021). Hărțuirea la locul de muncă în industria ospitalității: Un obstacol în calea stării de conștientizare a angajaților și o sursă de epuizare emoțională. *International Journal of Hospitality Management*, 96, 102961.
- Sochos, A., & Rossiter, L. (2024). Insecuritatea atașamentului, victimizarea prin hărțuire la locul de muncă și experiența epuizării profesionale. *European Review of Applied Psychology*, 74, 101046.
- Tiesman, H. M., Hendricks, S. A., Wiegand, D. M., et al. (2023). Violența la locul de muncă și sănătatea mintală a lucrătorilor din sănătatea publică în timpul COVID-19. *American Journal of Preventive Medicine*, 64(3), 315–325.
- Torabi, N., Shakiba, B., Vaseghi, H., Maghsoudi, R., Alimoradzadeh, R., Irani, S., & Dini, P. (2022). Hărțuirea percepută la locul de muncă și starea de sănătate mintală în rândul rezidenților medicali din Iran. *Journal of Iranian Medical Council*, 5(4), 1–10.
- Unison. (1997). *Experiența membrilor UNISON cu privire la hărțuirea la locul de muncă*. Unison.
- Unison. (2000). *Raport privind hărțuirea personalului polițienesc* (Nr. 1997). Unison.
- Vega, G., & Comer, D. R. (2005). Bastoanele și pietrele îți pot rupe oasele, dar cuvintele îți pot rupe spiritul: Hărțuirea la locul de muncă. *Journal of Business Ethics*, 58(1), 101–109.
- Yun, S., & Kang, J. K. (2018). Factori de influență și consecințe ale hărțuirii la locul de muncă în rândul asistenților medicali: Un model de ecuații structurale. *Asian Nursing Research*, 12, 26–33.
- Zapf, D., & Einarsen, S. (2003). Antecedente individuale ale hărțuirii: Victime și agresori. În S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și abuzul emoțional la locul de muncă: Perspective internaționale în cercetare și practică* (pp. 103–126). Taylor & Francis.
- Zapf, D., Escartín, J., Einarsen, S., Hoel, H., & Vartia, M. (2010). Constatări empirice privind prevalența și grupurile de risc ale hărțuirii la locul de muncă. În S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Hărțuirea și agresiunea la locul de muncă: Evoluții în teorie, cercetare și practică* (2nd ed., pp. 75–105). Taylor & Francis.

Aspecte metodologice ale validării cunoașterii în filosofia deschiderii la experiență

Methodological Aspects of Knowledge Validation in the Philosophy of Openness to Experience

Ionuț-Constantin Isac¹

Abstract: Traditional speculative philosophy utilized the premise that it could assume the mission of discovering and knowing transcendent essences through „pure reason” or abstract philosophizing, using unchanging principles (identity, non-contradiction, causality, necessity) in its reasoning. Thus conceived, philosophy, understood as metaphysics, moved away from the current experience of „what is”, rising into the sphere of immutable rational principles, allegedly adequate to any thought and any reality, once and for all. The philosophy of openness to experience methodically examines the consequences of this „fundamentalist” position. The idea that philosophy would arrive at the identification of definitive principles by the mere instrument of logical-rational discourse has the note of the infallible, that is, of that which cannot be contradicted, challenged or changed. But can the minds of scholars agree on the principles that are regarded as indubitable only by virtue of logic, of „pure” reason? This is the question which Kant pondered in his time, and which now needs to be put in terms of contemporary knowledge and reflection. The research of philosophy open to experience follows a method according to which, in the end, there is feedback of solutions back to the starting point. In this latter situation there is the possibility of realizing a drastic change of the initial situation, which requires rethinking the foundations themselves in new frameworks incompatible with the old paradigm. Today, the methodological option of openness to experience seems to respond better than others to our systematic intention to learn the lesson of mistakes made, by asserting only what is reasonably possible. In this way, we relate to ourselves and to others by equipping ourselves with the most appropriate (plausible) means, enabling us to be responsible for our knowledge and actions.

Keywords: *philosophy, knowledge, methodology, openness to experience, responsibility.*

¹ Cercetător științific gradul I, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca.

Problemele epistemologice ale elaborării și validării cunoașterii suscită la ora actuală – în epoca numită a „post-adevărului” – un mare interes, nu doar printre specialiști. Ce se înțelege astăzi prin cunoaștere (întemeiată), cum se produce ea, care sunt criteriile adevărului, cum se validează și se aplică produsele cunoașterii etc., iată tot atâtea probleme dificile, cu soluții deloc ușor de întrevăzut. Dacă este corect ceea ce afirmă frecvent analiștii fenomenului (sprijinindu-se pe exemple concrete culese din întreaga arie a socialului), în sensul că acum există o tendință tot mai pronunțată de a nu se mai acorda importanță argumentelor, ci emoțiilor, că nu mai convinge cel care realizează raționamente riguroase, ci acela care este capabil să inducă reacții emoționale cât mai puternice auditoriului, manipulându-l (McIntyre, 2021), atunci cu atât mai binevenite se prezintă teoriile și metodele care se mențin cu vigoare în contururile raționalității, refuzând cedarea în fața emoțiilor ambigue, a exaltării sentimentale vizavi de rigoarea logic-rațională privitoare la procesul cunoașterii și consecințele acestuia. Avertismentul unui cunoscut specialist caracterizează succint această situație, după cum urmează:

„Sigur că, în ultima vreme, ni s-a spus din ce în ce mai apăsător că vom trăi într-o perioadă în care oamenii, instituțiile – politicienii, mai ales – vor fi din ce în ce mai puțin preocupați de ideea de adevăr și de ideea de a stabili fapte. Iar expresiile care au fost folosite pentru a desemna aceste noi realități sunt „*post-adevăr*”, „*fapte alternative*” sau, de ce nu, „*eșecul noțiunii de adevăr obiectiv*”. Toate acestea, vreau să vă spun deschis de la început, pentru mine nu sunt altceva decât *simptome ale unei frici iraționale de cunoaștere*. Este un gen de iresponsabilitate epistemică, ce devine din ce în ce mai vizibilă în societatea de astăzi. Se deschide în fața noastră un fel de prăpastie culturală care îi va pune într-o parte pe cei care vor crede în continuare în ideea de adevăr, în ideea de bine și de corectitudine, iar în cealaltă parte pe toți ceilalți, care vor spune că acestea nu sunt decât niște *construcții* culturale, politice și sociale, pe care ar trebui să le depășim [subl. aut., n. ns. l.l.]” (Dumitru, 2017).

Importanța unui asemenea avertisment ar putea fi cu greu supraapreciată, într-un moment în care discursivitatea pare a fi căzut iremediabil într-un abis oratoric impresionist insondabil, cu efectul frecvent al derutei iremediabile a subiectului aflat în căutarea unor sensuri, semnificații și valori certe. În deschiderea abordării de față este însă necesară, mai întâi, o scurtă incursiune în trecut.

Demersul tipic al filosofiei speculative tradiționale (în toate variantele ei: antică, medievală, modernă) pornea de la premisa că reflecția filosofică își poate asuma misiunea descoperirii și cunoașterii unor *esențe transcendente*, prin pura reflecție („*rațiunea pură*”) sau filosofarea abstractă, utilizând în raționamentele ei principii neschimbătoare (de ex: identitatea, non-contradicția, terțul exclus, rațiunea suficientă). Această asumție realiza totodată și o disociere de ordin valoric în aprecierea statutului zonelor realității: *transcendentul* era considerat a fi

superior *imanentului*, în virtutea calităților sale de regn ontic aparte, caracteristic esențialității, imobilității, perfecțiunii ș.a., așa cum *rațiunea* era considerată *superioară* simțurilor și dissociabilă de ele în actul filosofării. În consecință, transcendentul trebuia să fie situat dincolo de sfera accesibilă simțurilor, într-o regiune obligatoriu îndepărtată de accesul experienței curente. Astfel concepută, filosofia înțelegea ca metafizică – în virtutea instrumentului singular al *discursului* său –, teoretiza îndepărtarea de experiența curentă a „ceea ce este”, ridicându-se în sfera a „ceea ce trebuie să fie”, a principiilor raționale imuabile, pretins adecvate oricărei gândiri și oricărei realități, o dată pentru totdeauna.

Din perspectiva idoneismului (i.e. a filosofiei deschiderii la experiență, cu orientare neoraționalistă, întemeiată de F. Gonseth), cercetătorul elvețian P.M.-Pouget supune unui examen metodic consecințele acestei poziții „fundamentaliste” (Pouget, 2008). Asumpția filosofică clasică a decelării unor *principii definitive* grație simplului instrument al discursului logic-rațional prezintă nota sau caracteristica *irecuzabilului* (altfel spus, a *infailibilului*), a ceea ce nu poate fi contrazis, contestat și schimbat. Este însă posibil ca spiritele cercetătoare să fie puse de acord cu privire la principiile socotite drept indubitabile doar în virtutea logicii, a rațiunii „pure”? Iată întrebarea pe care și-a pus-o, la vremea sa, Kant, și care trebuie astăzi repusă în termenii cunoașterii și reflecției contemporane. Pouget situează problema astfel: „Felul cum ne reprezentăm lucrurile poate, desigur, să se schimbe, chiar în profunzime, dar ele se vor găsi mereu în cadrul acestor principii definitive, care le conferă semnificație. La adăpostul acestor principii, eroarea este alungată pentru totdeauna. Ele sunt evidente și voința de a le contesta se lovește de o imposibilitate logică. Principiile ar trebui să pună toată lumea de acord. Dar este oare cazul?” (Pouget, 2008, p. 208).

Detaliind, Pouget examinează principiul tradițional al *esenței*, care afirmă că lucrurile sunt ceea ce sunt și nu pot fi altfel, acest principiu fiind așadar imposibil de regăsit în ființele sau entitățile concret-reale, care evoluează. Pentru Platon și Aristotel, esența există în mod independent de gândirea noastră; ea este imuabilă, neschimbătoare. Pe planul ontologic, Platon contrapune lumea Formelor sau a Ideilor eterne, lumii noastre schimbătoare, în care trăim în mod curent; în concepția lui, cea din urmă este numai o palidă reflectare a celei dintâi. (Aceasta, cel puțin în lumina primei etape a creației sale metafizice, ulterior perspectiva relației dintre Idei și lume repliindu-se la o ipostază mai „pașnică”: Ideile sunt *în* lucruri, nu undeva „deasupra” sau „dincolo” de ele). Respingând teoria lumii Ideilor, Aristotel afirmă că esențele se găsesc în lucrurile pe care le determină. Esența supremă (i.e. „Gândirea care se gândește pe sine”) reprezintă întruchiparea însăși a principiului sau ideii esenței.

Studierea modului cum se prezintă problema văzută din exteriorul sistemelor platonice și aristotelice clarifică faptul că tocmai cele două teze fundamentale – ale lui

Platon și Aristotel – sunt contradictorii și ireconciliabile. Acestora li se opune o a treia, care neagă capacitatea noastră de a cunoaște realul sau realitatea în sine. Este critica operată pe planul gnoseologic/ epistemologic, de Kant, în virtutea căreia se cenzurează drastic capacitatea subiectului uman de a cunoaște realitatea, prin limita „lucrului în sine” (în caracterizarea curentă, se spune că noi nu putem cunoaște lucrurile așa cum sunt ele în sine, ci doar așa cum ne apar nouă, ca fenomene). Confruntarea dintre asemenea teze sau principii dă naștere unor controverse interminabile, ilustrate abundant de istoria filosofiei. Indiferent de partea pe care o alegem, un lucru este clar: că ne aflăm foarte departe de vreo evidență indubitabilă și irecuzabilă. Ca atare, filosofia principiilor ireformabile se „sparge” în poziții reciproc incompatibile relative la aceste principii presupuse invariabile la modul necondiționat, principii care, în virtutea însușirii respective ar trebui să întrunească unanimitatea (Pouget, 2008, p. 209). Or, tocmai despre unanimitate nu mai poate fi atunci vorba, fiindcă punctele de vedere diferite nu mai permit univocitatea înțelegerii. Dimpotrivă, fiecare dintre ele pretinde dreptatea pentru sine.

Dacă se admite premisa că discursul logic și critic constituie *instrumentul exclusiv* al evaluării, contestării sau justificării unei anumite poziții de gândire, atunci ar trebui ca respectivul discurs să încorporeze, într-un anumit fel, substanța informațională care să-i confere această calitate. Or, se poate cu ușurință constata tocmai lipsa acesteia; nu doar că forma domină și impune conținutul, dar îl poate și eluda de-a dreptul, dacă acesta nu convine. Se poate spune acum că acest discurs este, indubitabil, *instrumentul privilegiat*, dar non-exclusiv, al cercetării filosofice; el nu deține, la modul inerent, informația care să-l apere de arbitrar și iluzoriu. Dacă discursul rămâne doar la apologia unui cadru formal, conținutul informațional devine derizoriu și indiferent. Și de fapt, o asemenea informație infailibilă, imună la orice schimbare și aparență, nici nu există. Or, discursul nu este singurul creator al semnificațiilor – iar aceasta, nu numai în filosofie; în mare parte, el depinde de semnificațiile externe pe care le vehiculează.

Deși discursul constituie instrumentul privilegiat al cercetării filosofice, el se deschide spre *întreaga experiență* la care ia parte. De ce nu ar face același lucru și filosoful care îl întrebuințează? Ce anume ar determina statutul sau regimul diferit al discursului față de persoana celui care îl întrebuințează; unul deschis, altul închis? De fapt, afirmă idoneismul, discursul (inclusiv cel filosofic) se deschide la experiență, chiar dacă filosoful nu devine conștient de acest lucru. În fața pretenției că filosofia se înalță spre universal, depășind cunoașterea sectorială, cu avantajul epurării spiritului cunoscător de certitudini superficiale, Pouget enunță un paradox: *necesarul care vrea să se impună peste tot (întrucât semnifică ceea ce nu poate fi altfel), creează incompatibilitatea sistemelor de gândire chiar pe planul principiilor necesare!* Atitudinea dogmatică (de ex. „doar sistemul meu de gândire este corect”)

și cea sceptică (de ex. „niciun sistem de gândire nu este corect”) pot fi depășite numai prin respingerea idealului normativ „necesar”, care face apel la fundamente de nezdruncinat (Formele, esențele, „lucrul în sine”, Ideea Absolută, Voința oarbă etc.). Idoneismul ar putea spune, repetând în aparență teza inițială: „Niciun sistem de gândire nu este «corect»”, în sensul de a fi asigurat, definitiv, sustras criticii și revizuirilor ulterioare ș.a.m.d.

Asumarea *fundamentalismului filosofic* (ontologic, în primul rând) implică, în cele din urmă, grave contradicții de gândire și, firește, nesustenabilitatea acestei poziții. De pildă, a considera că esențele sunt în afara lucrurilor contrazice asumția că ele sunt în lucruri; dacă, dimpotrivă, se susține – cu argumente – că acestea (și unele și altele) nu pot fi cunoscute, e cu atât mai grav, fiindcă atunci toate aceste poziții cad. Or, perspectiva fundamentării este aceea care încearcă – cel puțin în principiu – să-și asigure un punct de plecare imun la punerea ulterioară în discuție: „Perspectiva fundamentării este mai legată de prestigiul științei [sau al metafizicii speculative, după caz – n.ns. I.I.] decât de adevărul adânc pe care-l mărturisește, mai mult de prejudecata superiorității ei absolute decât de intenția de a descoperi acolo semnificația epistemologică generală” (Bertholet, 1968, p. 32).

Or, din momentul în care factorul experienței devine parte integrantă a demersului reflexiv, vorbim despre *angajare* în loc de *fundamentare*. Aici se dezvăluie diferența dintre două atitudini filosofice: prima concepe evidența ca pe o iluzie, impusă inevitabil spiritului filosofic, dăruit acesteia la modul total și pasiv, ca într-o narcoză, fără atitudine critică; a doua vede în evidență ceva problematic, care nu trebuie acceptat necritic, și identifică *experiența* drept complementul indispensabil al discursului filosofic, ca factor de urgență a posibilei apariții a erorii, a îndoielii și punerii în discuție. Pragul de precizie peste care trec cunoașterea și experiența științifică nu implică niciun început care să permită judecata *a priori* a adevărului și falsului, a ceea ce este aproximativ și a ce e exact (Bertholet, 1968, p. 36).

Din toate acestea transpare ca evidentă maniera originală în care poziția lui Gonseth se opune filosofiilor „necesarist-absolutiste” (în genul sistemelor lui Platon ori Hegel), prin invocarea și valorificarea rolului *experienței* la toate palierele cunoașterii. Ceea ce structurează și impune idoneismul în fața filosofiilor speculative se exprimă prin *neformulabil* și *imprevizibil*, ca elemente prezente, active și constrângătoare pentru întreaga arie a cunoașterii. Se constituie astfel o instanță cognitivă de reglare și control al procesului epistemic (Isac, 2024, p. 123).

Și atunci, cum ar trebui să ne raportăm la relația de cunoaștere? În ce sens rațiunea se relaționează cu realitatea? „Ce reprezintă ea [adecvarea raționalului la real – n.ns. I.I.] dacă nu un acord schematic între un Real neterminat și un Spirit în devenire? Aceasta înseamnă că, în căutarea cunoașterii, omul nu poate apela la idealul adevărului în sine și nici la cel al realității în sine [...] Pentru el [Gonseth – n.ns. I.I.], problema creată de atacurile scepticismului se rezolvă dacă vedem în

evoluția cunoașterii nu construirea unui zgârie-nori la care fiecare generație mai adaugă câte un etaj, ci dezvoltarea unui copac: pe măsură ce acesta crește, își modifică rețeaua de rădăcini” (Émery, 2009, p. 739). Este opțiunea (printr-o comparație) pentru interpretarea *mutaționistă* a evoluției cunoașterii științifice, în detrimentul celei *cumulaționiste*. Cunoașterea nu „crește” pur și simplu linear, pornind de la niște certitudini fundamentale apodictice *ne varietur*, ci se schimbă, atât cantitativ cât și calitativ, deci nu doar sub aspectul creșterii cantității de cunoaștere, ci și prin modificarea calității acesteia, precum și a însuși modului de producere, receptare, interpretare și aplicare a cunoașterii. Legea fundamentală a unei asemenea cunoașteri este aceea de a se corecta pe sine fără încetare, fără a evita să revină uneori pe drumul parcurs anterior cu propriii săi pași. Recunoscând principial valoarea cunoașterii și afirmându-și intenția de a asigura progresul acesteia, filosofia deschiderii la experiență își rezervă libertatea reevaluării mărturiei evidențelor cognitive, atunci când și dacă survine vreo modificare notabilă a situației cunoașterii (de ex. anomalia), improbabilă, dar imperioasă. Idoneismul pleacă de la situații ivite în mod real, cu preocuparea fundamentală de a propune mijloacele de deplasare (les moyens de cheminer) de la o situație de cunoaștere dată la o situație de cunoaștere extinsă și aprofundată (Gonseth, 1973, p. 287).

Gonseth obișnuia să atragă atenția cercetătorului asupra receptivității și deschiderii față de ceea ce îl poate dezminți și depăși, a ceea ce îi poate schimba sau chiar restructura sistemul cognitiv – o idee strategic-euristică de mare importanță, pe care continuatorii săi spirituali o reiterează și detaliază cu contribuții proprii, așa cum se poate constata din afirmația următoare: „Dacă filosofia are drept misiune să ne deschidă perspective asupra omului, ea trebuie să considere omul care suntem, situat în lumea existenței noastre, nu drept o ființă pur teoretică [...] cercetarea filosofică își dobândește sensul deplin prin posibilitatea integrării și acordării la o experiență care o depășește și o înconjoară, o experiență prezentă pe toate fronturile angajării noastre efective” (Pouget, 2008, p. 210).

Perspectiva se schimbă, așadar, radical, prin asumarea *punerii la probă* a enunțurilor, prin eventuala *angajare* într-o experiență față de care nu suntem stăpâni în stabilirea deznodământului, fiindcă nu-l cunoaștem dinainte și nu-l putem provoca. Această eroare au comis-o filosofii tradiționale, care au crezut a putea substitui experiența cu rațiunea pură. Ele au considerat aporturile informaționale ale experienței ca „impure”, însă o atare opțiune, departe de a preveni riscurile rătăcirii spirituale, înseamnă a comite grava eroare a crezului în evidențele inalterabile (esențele). Or, important este a nu se postula niște esențe infailibile, sustrate experienței, ci a se conecta experiența și ideile, drept polii care se verifică reciproc. Astfel se obține, spune Pouget, *orientarea* filosofiei. Filosofia care nu ține seama de aceste reguli metodologice ne apare drept o filosofie *dezorientată* și confuză, chiar atunci când vrea să apară convingătoare.

Schimbările remarcabile aduse de cunoașterea științifică, reflecția filosofică și cultura secolului XX nu au reușit, totuși, să înlăture eventualitatea gândirii de tip „necesar”, care consideră că principiile metateoretice se află la adăpostul definitiv al unei eventuale dezmințiri. Astfel, „fundamentalismul” filosofic se reinventează pe sine în orizontul gândirii. Pentru el, noutățile, faptele inedite, reprezintă „străinul” suspect, posibilul inamic al certitudinilor. Se poate compara această viziune cu scepticismul oamenilor de știință care lucrează într-o paradigmă comună, în fața emergenței „anomaliei” din teoria lui Kuhn. Ei încearcă, pe cât posibil, să evite anomalia, mai ales prin construcția de ipoteze adiționale paradigmei în vigoare, cu speranța că astfel se va reuși eliminarea elementului discordant în cadrul unei explicații convingătoare. În realitate (și nu doar în știință), „străinul” pătrunde pretutindeni în existența noastră; nu se poate fugi de el și nici nu-l putem desconsidera. Imprevizibilul este la ordinea zilei în societatea contemporană, fără să ne întrebe dacă suntem bucuroși de „oaspeți”.

Pouget se întreabă: „Ce este de făcut?” Și continuă: „Singura soluție autentică pentru filosofie este de a nu-l mai considera [pe „străin” – n.ns. l.l.] ca adversar și a ne uni cu el într-un destin comun. Ca urmare, filosofia nu mai poate fi decât o *filosofie deschisă la experiență* [subl.ns. l.l.], care se rupe de intenția fondării pe principii de nezdruncinat. Greutatea decisivă a acestui fapt îi apare în puterea ei de a abolii noțiunile cele mai fundamentale, ca acelea de spațiu, timp, obiect, individ, realitate, cauzalitate, terț exclus... Odată cu emergența geometriilor non-euclidiene, a relativității, a mecanicii cuantice, a biologiei moleculare, aceste noțiuni și-au pierdut validitatea necondiționată pe care le-o atribuiam oamenii de știință și filosofi” (Pouget, 2008, p. 211). De acum înainte, ele sunt valabile în ceea ce Gonseth numea un „orizont de realitate”, nu în realitatea *însăși*. Nu ne aflăm niciodată la nivelul unor realități în sine, ci ne situăm întotdeauna în niște orizonturi de realitate (Émery, 2009, p. 740), deși majoritatea oamenilor continuă să trăiască indiferenți la rezultatele noilor teorii, ca și cum ele nu ar exista și nu ar avea niciun fel de consecințe pentru noi. Asemenea noțiuni generale constituie domeniul comun de cercetare al științei și al filosofiei, revizuirea științifică punând în evidență conținutul lor filosofic și subliniind *locul originar* al filosofiei față de științe.

Poziția filosofiei deschiderii la experiență este aceea că filosofia și științele, deși non-identice, sunt funciar inseparabile. Eventuala lor separare nu se justifică decât prin voința noastră de a o face, în cazul în care se voalează *angajamentul moral* indisociabil deschiderii la experiență, atât pentru filosofie cât și pentru știință. Or, deschiderea presupune respingerea idealului adevărului „ireformabil”, a acceptării necondiționate a „fundamentului”: „Filosofia deschisă la experiență își prescrie această deschidere *prin datorie* de a se preocupa de arbitrajul legitim, care permite garantarea a ceea ce se afirmă, asumarea responsabilității pentru acest lucru. Astfel este respectat subiectul gânditor, liber și responsabil, aflat în noi înșine și în alții”

(Pouget, 2008, p. 212). Ceea ce știința nu studiază prin sine însăși este un capitol de cea mai mare importanță pentru filosofie: *moralitatea actului cercetării*, a căutării adevărului și legitimării acestuia prin argumente pertinente adecvate realității supuse experienței (testării).

Similar metodologiei utilizate în științe, cercetarea filosofiei deschise la experiență va urma o cale schematizabilă astfel: *emergența problemei la punctul de plecare (situația dată la momentul respectiv) – elaborarea unei ipoteze plauzibile (ori a mai multora) – punerea la probă a acesteia/ acestora (testarea) – retroacțiunea soluțiilor asupra punctului de pornire*. La final, fie nu se vor înregistra diferențe importante față de ce se aștepta, constatându-se o confirmare prin îmbogățire cognitivă a situației de pornire (plusul cognitiv scontat); fie se va realiza o modificare drastică a situației inițiale, care impune regândirea fundamentelor însele în cadre noi, incompatibile cu vechiul orizont de realitate sau vechea paradigmă (un bun exemplu este cel al trecerii de la fizica/ mecanica newtoniană la fizica/ mecanica relativistă).

Aplicarea schemei celor patru faze pentru filosofie conduce la concluzia unei nuanțări a discursului; acesta nu mai rămâne închis, ci se deschide spre experiența atotcuprinzătoare, fiind utilizat într-un mod mai natural, firesc. „Științele chestionează în mod profund filosofia prin latura lor filosofică; dacă ea vrea să fie la înălțimea ambițiilor sale legitime, ele o obligă să conștientizeze relația sa originară cu cercetarea științifică, de care filosofia nu poate fi separată decât în mod arbitrar. Ei îi revine datoria de a explicita științelor procedurile metodologice valabile pentru *orice cercetare* a gândirii idoneice. În raportul său cu științele, filosofia integrează faptul, mai ales *faptul masiv al impactului acestora din urmă asupra tuturor planurilor vieții noastre*” [subl. ns., l.l.] (Pouget, 2008, p. 213).

Or, a lua în considerare faptele, experiența, semnifică și asumarea unei exigențe de ordin moral – aceea de a refuza arbitrariul și a tinde la acordul nedogmatic al spiritelor cunoscătoare, în cunoștință de cauză. Respingerea eludării experienței devine astăzi, din punct de vedere moral, nu numai o opțiune filosofică posibilă, ci totodată una necesară. În această viziune filosofică, ideile nu mai au puterea de a se impune prin ele însele, ca și cum ar fi descoperirea realului *in sine*. Pouget scrie că o teorie a cunoașterii care ar neglija mărturia cercetării celei mai avansate, ignorând faptul că științele (prin revoluțiile în cunoaștere) revizuiesc noțiunile fundamentale, se poate compara cu o teorie a moralei (etică) care ar pretinde să-și impună normele atemporale unui subiect deja situat într-o atitudine morală, fiind aflat, prin deschiderea la experiență, în căutarea gândirii idoneice. Atunci, practic, subiectul ar fi obstacolat să acționeze tocmai în ideea că el trebuie să... aștepte (un timp indefinit) până când va primi acordul autorității morale; cu alte cuvinte, să-și suspende acțiunea în vederea „autorizării” ei, renunțând la fapta (prezumtiv pozitivă) pe care o intenționa. Or, subiectul respectiv (își) verifică și

revizuieste moralitatea tocmai prin făptuire, aplicând normele morale – cu îndrumarea și acordul propriei conștiințe –, într-o situație dată, fără a aștepta, în fiecare moment, o verificare prin prisma normativului atemporal.

Raportarea subiectului la real/ realitate se face, deci, într-un mod pragmatic. De fapt, în viziunea idoneismului, noi avem acces numai la realul care se supune interogațiilor noastre, în situația cognitivă în care el ne apare. Din punct de vedere ontologic și epistemologic, realul are o anumită *consistență*, care îl deosebește de produsele imaginației (iluzii sau închipuiri), variabile de la un subiect la altul sau la același subiect, în momente diferite. Dacă nu ar exista un subiect, nu ar mai putea exista nici comunicare intersubiectivă. Iar pentru ca subiectul să existe, este necesară existența unui real ireductibil la scopurile acestuia, care să le *reziste* acestora, devenind manifest *doar* atunci când le traversează. De asemenea, întrucât realul posedă o invarianță intersubiectivă, subiectul poate să fie ceea ce este. „Verdictul faptelor este acela al realului suficient de *robust* pentru a ne arbitra ideile. Dacă acestea sunt coroborate, ele nu spun ce este realitatea în sine, ci așa cum ni se arată nouă. Nu cunoaștem esența unei realități, prin ceea ce este ea în sine” (Pouget, 2008, p. 213). Ceea ce putem cunoaște însă, este ceea ce răspunde în mod eficace problemelor survenite în situația în care ne aflăm. *Faptele* tranșează între ipotezele reușite și cele eșuate, între soluțiile eficace și cele ineficace.

Reușita ipotezei stabilește o *concordanță schematică* între subiect și real, nicidecum vreo adecvare deplină. Gonseth stăruia, pe bună dreptate, asupra acestui element, fiindcă el deține un rol-cheie în epistemologia și metodologia idoneismului. În acest sens, savantul elvețian le reproșa gânditorilor neo-scolastici că, din cauza tentației lor de a se livra unei cunoașteri „asigurate” la proba experimentului, a faptelor – fidelă doctrinei tomiste –, ei trec cu vederea momentul schematismului, pretinzând subtextual și discutabil, că așa ceva ar fi în acord cu telurile idoneismului (Gonseth, 1954, 1973).

Importanța schematismului în procesul cunoașterii – ca și aceea a revizuirii din perspectiva deschiderii la experiență – a fost relevată în cadrul în cadrul *Dialogurilor* de la Roma, prin dezbaterile dintre neoraționalism și neoscolastică. Acolo, profesorul-reverend Selvaggi a introdus în discursul său o diferență importantă între scopul științei și acela al filosofiei, care contravine flagrant convingerii lui Gonseth despre unitatea metodologică și teleologică a științei și filosofiei, a savantului și filosofului, dedicați *căutării comune (de ambele părți) a realului sau a realității*. Gânditorul italian afirma că științele naturii se bazează pe judecățile inductive sau sintetice, care au un caracter parțial contingent, aproximativ. Din acest motiv, științele naturii sunt experimentale „în sens strict”, nu doar în ceea ce privește punctul de plecare, ci și totalitatea dezvoltărilor lor, concretizată în dependența (atât materială cât și formală), de experiență. Limitate la domeniul observabilului,

aceste științe trebuie să revină continuu la experiență în scopul de a-și confrunța și verifica deducțiile.

Spre deosebire de științe, filosofia însă, ar aparține unui alt „regn” teoretic, cu regim special, caracterizat după cum urmează: „Dimpotrivă, filosofia, întrucât are drept obiect ființa ca atare (*l'être en tant que tel*), imaterială în mod pozitiv sau negativ, atinge în virtutea acestui fapt un grad mai înalt de inteligibilitate. Ea se va putea constitui ca știință în mod propriu, dacă nu chiar pur, rațional. Filosofia depinde de experiență pentru materia cunoștințelor ei, dar nu și pentru motivarea judecăților ei, aceasta fiind stabilită prin compatibilitatea esențială a termenilor” (Gonseth, 1973, p. 202). Drept urmare, principiile filosofiei sunt analitice și propriu-zis raționale; de asemenea, sunt revizuibile și perfectibile, într-o măsură mai mare decât principiile sintetice. În acest scop al revizuirii și perfectibilității, experiența mai evoluată a științei îi stă la dispoziție filosofiei într-o măsură foarte însemnată (*l'expérience plus évoluée de la science joue un rôle capital*).

Aici apare, totuși, o nuanță semnificativă. Selvaggi spune că revizuirea respectivă rămâne una cu caracter *relativ*, care nu ajunge la fondul judecăților sau principiilor filosofiei, fiindcă eventuala lor negare ar fi sinonimă cu o pierdere a sensului: „Revizuirea la care ele pot fi supuse [principiile sau judecățile filosofice, n.ns. I.I.] nu va fi, totuși, niciodată cu putință, ca o revizuire în sens puternic (mergând până la negare). Ele sunt, într-adevăr, *atât de necesare și esențiale* [subl. ns., I.I.], încât negarea lor ar echivala cu un non-sens ori cu o absurditate” (Gonseth, 1973, p. 203). Dar, despre care sens anume poate fi vorba, atunci când se vorbește despre o eventuală „violentare” a lui, atât de gravă? Nu cumva tocmai despre un sens „asigurat” *a priori*, care iese din vederile idoneismului, pentru simplul motiv că un asemenea concept scapă posibilităților și interesului filosofiei deschiderii la experiență, fiind imun și indiferent la experiență?

Chiar mai mult însă, maniera în care prezintă lucrurile Selvaggi se îndreaptă spre un raționalism *a priori*, care ar ieși, probabil, până și din vederile lui I. Kant însuși, nu numai din cele ale lui F. Gonseth. Departate de a-i da locul cuvenit, excesul de raționalism al preotului-profesor italian pune între paranteze experiența (în primul rând pe cea științifică, dar și în general), o face problematică și evanescentă. Căci experiența rămâne aici mai curând o *flatus vocis*, un simplu nume subordonat altora (principiile). „Necesitatea” și „esențialitatea” unor termeni sunt tocmai condițiile ideale pentru ca experiența să se plieze la exigențele lor, renunțând sau fiind constrânsă să nu mai aducă nimic nou pentru un discurs despre realitate pre-constituit.

Considerăm că strategia „fundării” a neo-scolasticii transpare aici cu evidență, implicând transformarea științei într-o *ancilla philosophiae*, cel puțin la fel de ruinătoare precum a fost odinioară soarta filosofiei ca *ancilla theologiae*. Căci, continuă Selvaggi, „[...] și una și cealaltă [știința și filosofia, n.ns. I.I.] sunt în mod

esențial autonome în câmpurile lor aferente de validitate, cu toate că ele pot și trebuie să se întâlnească mereu (s'entrecroiser continuellement) și să-și ofere un sprijin reciproc în constituirea cunoașterii omenești, una singură și organică [subl. ns., I.I.]” (Gonseth, 1973, p. 203). O întâlnire problematică, niciodată pe plan de egalitate...

Obiecția lui Gonseth la aceste pretenții este una principală, fermă și detaliată. El spune că, deși noțiunea de experiență pe care o folosește Selvaggi nu este fundamental diferită de aceea utilizată de însuși Gonseth în contextul principiului deschiderii la experiență (dimpotrivă, chiar pare să coincidă întru totul cu ea), rămâne totuși, între cei doi gânditori, o diferență esențială, deloc neînsemnată; și anume, prin faptul că argumentarea lui Selvaggi *forțează valoarea de adevăr* care îi revine unei judecăți întemeiate pe experiență, chiar dacă această judecată poate fi ridicată la înălțimea unui principiu: „Fiind întemeiată pe experiență, validitatea unui asemenea principiu nu poate fi sustrasă experienței [...] aceasta vrea să spună pur și simplu că nu avem dreptul (dreptul metodologic) de a decide prin propria noastră autoritate că acest principiu nu va putea de acum înainte decât să rămână identic cu el însuși. Aici există o nuanță, o nuanță a cărei importanță cred că o percep, și de care argumentarea P. Selvaggi nu îmi pare să fi ținut seama într-o măsură suficientă” (Gonseth, 1973, p. 211).

Atunci când gânditorul italian enunță, ca principiu axial, ideea că *experiența nu poate să contrazică experiența*, el se înșală neluând în seamă teoriile științei secolului XX, precum teoria relativității și consecințele ei. Relativitatea ne obligă să abandonăm datele experienței la nivelul simțului comun, ba chiar și la acela al cunoașterii științifice din paradigma galileo-newtoniană, pentru valori ale vitezei sensibil egale cu sau apropiate de viteza luminii în vid. Iar atunci, constatăm că experiența poate contrazice experiența sau, mai bine spus, nu suntem oare obligați să afirmăm că „[...] experiența la nivelul simțului comun este susceptibilă de a fi contrazisă de către experiența unui alt nivel de cunoaștere, cu o experiență mai fină și mai evoluată?” (Gonseth, 1973, p. 212). Și, pentru a ajunge de la un nivel de cunoaștere (sau *orizont de cunoaștere*, în limbajul lui Gonseth) la altul, superior, mai este oare suficient să invocăm pretinsa perenitate a unui anumit tip de experiență sau, poate, este nevoie să ne întrebăm asupra imperfecțiunii viziunii noastre științifice, respectiv să o reconsiderăm, la nivel psihologic, logic, epistemologic și praxiologic (practic-experimental)?

Or, atunci când Selvaggi vorbește despre principiile filosofiei scolastice, pe care le numește „inalienabile” și „irefutabile”, el comite o eroare principală considerând că acestea sunt principii *ne varietur*, statice, aplicabile oricând, în orice împrejurare, oricărui teorii științifice sau filosofice. Dimpotrivă, dintr-un alt punct de vedere, ele pot fi concepute cu totul diferit, dinamic, în acord cu devenirea cunoașterii: „[...] aceste principii nu sunt principii absolute, nu sunt principii ale experienței ca atare

(l'expérience en tant que telle). Ele sunt principiile unei cvasi-cunoașteri (une connaissance approchée) care, fără să fie nevoite să se dezmință pe ele-însele în această funcție, pot, de asemenea, să servească drept punct de pornire și punct de sprijin pentru făurirea unui drum care le va depăși” (Gonseth, 1973, p. 213). „Depășirea” este aceea care duce la noi experiențe/ experimente și noi teorii, implicit la noi principii, prin reformularea celor vechi ori, în anumite situații, chiar la abandonarea lor.

Concluziile pe care Gonseth nu va întârzia să le desprindă din această discuție converg în direcția caracterizării principiilor menționate de Selvaggi drept enunțuri care nu se referă la experiența ca atare (i.e. experiența în integralitatea ei), ci doar la fragmentul sau sub-mulțimea elementelor experienței obținute prin datele senzoriale. Aceste enunțuri nu pot lua partea drept întreg (adică să pretindă că fragmentul de cunoaștere acoperit de ele oferă temeiul unei decupări anticipate a caracteristicilor esențiale ale întregii experiențe); totodată, ele nu dau seama de faptul că această experiență restrânsă, pe care o au în vedere, nu are nevoie să fie „asigurată” pentru a servi ca punct de plecare și de garanție permanent revizibil în vederea unei experiențe apte să o depășească, precum și de a-i clarifica, prin reciprocitate, caracterul atât inalienabil cât și sumar.

Diferența majoră dintre principiile filosofiei neo-scolastice și principiile filosofiei deschiderii la experiență se întrupează în ideea că *o cunoaștere deschisă la experiență are, în mod fatal, un caracter evolutiv*. Ea este supusă *devenirii*, fapt demonstrat elocvent de istoria științei (mai ales a celei exacte, în ipostaza științelor naturii). „Orice disciplină, scrie Gonseth, își are discursul său ori nu există. Dar acest discurs nu se poate constitui dintru început sub o formă care ar putea fi considerată definitivă. Dimpotrivă, de regulă, o disciplină se organizează în *teorii succesive*, fiecare dintre ele realizând o schimbare mai mult sau mai puțin profundă, adesea chiar o mutație față de teoria care o precede” [subl. ns., l.l.] (Gonseth, 1973, p. 216). Din perspectiva a ceea ce Gonseth numește „achiziție discursivă” (saisie énonciatrice), istoria științelor naturii – văzute prin prisma disocierii dintre aspectul discursiv și aspectul experimental – nu ne autorizează să credem că ar fi suficient să-l excludem pe vreunul dintre ele, aparținând unei anumite discipline, pentru a-i conferi acesteia un statut definitiv. Din contră, „achiziția discursivă” (ca achiziție sintetic-complementară a realului pe planul enunțului/ teoretic și pe planul experimental) își păstrează caracteristicile (validitate incompletă, schematică și provizorie). Orice încercare de a opri, la un moment dat, dezvoltarea disciplinei respective la nivelul enunțului/ enunțurilor la care ea a ajuns atunci, ar însemna o închidere a ei la nivelul constituirii achiziției cognitive respective, viitorul fiindu-i compromis.

Dar, pentru a-i lăsa deschisă calea evoluției viitoare, e nevoie de o altă înțelegere a ideilor de „schemă” și „schematism”. Mutațiile aduse de revoluția

științifică a secolului XX, în principal asupra noțiunii de *cauzalitate* sugerează că, de acum încolo, nu mai este de așteptat ca noțiunile fundamentale din știință să fie absolut adecvate realității pe baza căreia au fost formulate; de asemenea, nu există vreun acord *a priori*, *dat și asigurat*, între structura gândirii cercetătoare a realului și structura realității naturale. În epistemologia fizicii și a filosofiei, cauzalitatea se înscrie, în același timp, într-un „orizont schematic” și într-un „orizont de realizare”. Din punct de vedere analitic, complementaritatea dialectică (și reală) dintre schemă și realizarea ei „[...] dă naștere unei structuri care nu este nici aceea pur concretă, nici pur materială, nici pur abstractă sau pur intelectuală; ea naște o structură de «corespondență schematică» între un concret și un abstract, ambele în aceeași măsură schematizate și schematizante” (Bertholet, 1968, p. 85).

Corespondența sau concordanța schematică între teoriile noastre (științifice sau nu) și realitate, înseamnă că ele nu sunt (împreună cu limbajul aferent) *perfect adecvate* realului pe care îl cercetează; de asemenea, nu sunt situate *dincolo* de proba experienței/ experimentului, de angajarea care le verifică. Cuvântul desemnează ceva elaborat subiectiv și construit schematic, o schemă abstractă în care se conjugă sub formă intuitivă dubla putere informațională a realității exterioare și a inteligenței creatoare. Concordanța schematică acoperă acordul dintre real și spirit, se realizează pe planul activității mintale și al angajamentului ei într-un context și o situație date (Bertholet, 1968, p. 90).

De ce este important elementul sau momentul schematizării în viziunea lui Gonseth? Pentru că el constituie o etapă firească și necesară în procesul cunoașterii, în virtutea căreia se poate realiza adecvarea fondului cognitiv cu caracteristicile realului, în gradul cel mai satisfăcător cu putință la un moment dat. O adecvare fără schematizare înseamnă, mai devreme sau mai târziu, încremenirea cunoașterii, trenarea ei față de mersul înainte al faptelor, evenimentelor, al evoluției componentelor realității. „Acest raport eficace este cel al unei scheme care nu doar «funcționează», ci și permite a se constata *în virtutea a ce anume* «funcționează». Atunci, schema este calificată drept *idoneică*, în beneficiul celei mai bune adecvări (la *meilleure convenance*) în stadiul actual al cunoștințelor [...] Niciuna dintre ele nu țintește să fie completă, nereformabilă, perfectă [...] Toate aceste scheme sunt considerate după felul cum funcționează, la proba faptelor. Toate sunt incomplete, revizibile, perfectibile și apelează la o simbolistică specifică” (Pouget, 2008, p. 215). Revenind la principiile enunțate de Selvaggi, Gonseth spune că ele constituie o achiziție discursivă ca teorie a experienței la nivel senzorial, acoperind numai un singur stadiu al constituirii teoriei cunoașterii evolutive (posibil, cu valoare inalienabilă); nimic mai mult însă, privind pretențiile la *universalitatea cunoașterii* din punct de vedere empiric. Aceste principii rămânând definitive, achiziția discursivă se blochează și închide dezvoltarea disciplinei sau științei particulare ca atare: „Astfel se explică faptul că o filosofie se poate închide și lua un caracter

necesar, în pofida intenției ei fundamentale de a se deschide la experiență” (Gonseth, 1973, p. 217).

Deschiderea principală la un dialog care părea merit eșecului se exprimă, în cuvintele lui Gonseth, prin reproșurile adresate, pe de altă parte, reverendului B. Thum, cel care nutrea, se pare, în afară de o certă susținere pentru *aprioricul* neoscolasticii, și o anumită simpatie față de *aprioricul* kantian. Această opțiune a lui Thum îl situa pe o poziție epistemologică și metodologică privilegiată (cel puțin ca asumptie tacită), care apăra cu insistență principiul non-contradicției (în sensul cerinței ca enunțurile cognitive să nu se contrazică pe undeva). Or, și în metafizică, asemenea vieții, avantajele dobândite pe un anumit plan sunt însoțite obligatoriu de dezavantaje sau neajunsuri, pe altele: „Acest privilegiu trebuie, totuși, să fie plătit prin renunțarea la o libertate esențială, la libertatea de a se deschide la veritabila dimensiune a experienței – a unei experiențe față de care experimentul științific nu reprezintă decât un aspect particular” (Gonseth, 1973, p. 131). Se conturează, așadar, o dilemă: experiența în calitate de *concept pur* sau experiența ca *fapt de experiență* (i.e. practică științifică de genul experimentului)? Dacă Thum înțelegea să aprecieze faptul științific prin prisma unor principii prime presupuse imuabile, în timp ce Gonseth intenționa să confrunte acest fapt cu presupuzițiile doctrinei scolastice, atunci cei doi reprezentau tot atâtea instanțe de legitimitate străine una față de alta, fiecare socotind că are dreptatea (*le bon droit*) de partea sa.

Or, Thum enunțase explicit că, în concepția scolasticii, filosofia nu are rolul „dublării” activității științifice sau al efectuării unei activități paralele cu aceasta, cu scopul construirii unei filosofii a naturii, adevărată în mod necondiționat, ci să determine și să elaboreze semnificația ontologică a analizei științifice a datelor, prin considerații sprijinite atât pe faptele empirice, cât și pe principiile prime; de asemenea, să pătrundă cu aceste considerații în cunoașterea științifică, ori, cel puțin în unele dintre rezultatele ei, printr-o înțelegere mai explicită și mai conștientă a ființei. Poziționând astfel problema, ea se complică în momentul explicitării sintagmei „înțelegerii mai explicite și mai conștiente a ființei”? Dar, a cărei ființe? Nu se postulează, din nou, prin aceasta, o modalitate de înțelegere a realității pre-definite, pre-existente și necesare, anterioară cunoașterii științifice și filosofice? Adică, existența unei „ființe” de cunoscut anterioare subiectului cunoscător, care îi condiționează oarecum cunoașterea? Dacă ar fi așa, atunci revenim la presupuzițiile paradigmei speculative antic-aristotelică și medievală, fără vreun spor notabil de filosofare.

De asemenea, Thum afirmă că Gonseth ar avea în vedere raporturile dintre filosofie și cercetarea „pozitivă” dintr-o perspectivă „schimbătoare” (*changeante*); mai mult, că opoziția nu ar exista între filosofie și știință/ științe, ci între două forme diferite ale gândirii filosofice: una, care vizează anumite probleme și adevăruri principiale, de la care vrea să ajungă la probleme mai speciale, particulare; alta, care

rezultă din reflecția asupra problemelor particulare și efortul găsirii principiilor care le pot clarifica și rezolva. Așadar, Gonseth ar preconiza anumite principii prime, care să îndeplinească funcția de principii teoretice față de datele empirice, și a căror eficacitate în construcția teoriilor deductive să fie un criteriu secundar al validității lor. Ar fi posibil, atunci, ca gânditorul elvețian să ignore ori să subaprecieze caracterul gnoseologic al principiilor prime și rolul lor în gândirea neo-scolastică.

Pentru a replica, savantul elvețian enunță o regulă tacită a cercetării științifice: dacă sunt întrunite anumite condiții de garanție pentru validitatea cunoașterii științifice – ale căror criterii nu pot fi enunțate cu anticipație –, judecățile științifice dobândesc un grad de plauzibilitate atât de înalt încât devin aproape sigure (*similitudini*, în traducerea noastră). Apoi, îi reamintește lui Thum că principiul deschiderii la experiență interzice situarea ca absolută a unei cunoașteri care nu este încă decât testată sau probată („qui n'est encore qu'éprouvée”): „Spunem aproape sigure, deoarece este posibil ca niciuna dintre garanțiile cunoașterii să nu fie absolut certă, principiul deschiderii la experiență interzicând, de altminteri, situarea drept absolută a unei cunoașteri care este numai testată. Mai ales, trebuie să se știe că se asumă mai puține riscuri de eroare prin angajarea acestor similitudini (*presque certitudes*) în cercetările de mai târziu, decât punându-le la îndoială în numele unei irealizabile exigențe pentru certitudinea absolută” (Gonseth, 1973, p. 127).

Principiile filosofiei neo-scolastice – expuse explicit de susținătorii acesteia în cursul dialogului ori reformulate interpretativ de Gonseth –, sunt de luat în considerare drept *ipoteze* pe care experiența (revizibilă de la o paradigmă de cunoaștere la alta) nu le confirmă în integralitatea lor. Chiar în referirea la abstracție (sau abstract), intervine, din punctul de vedere al idoneismului, o nuanță decisivă: istoria științei și analiza rațională a succesiunii teoriilor științifice arată că nu se poate rămâne pur și simplu la ideea de *adecvare* (*adéquation*), fiindcă ea trebuie înlocuită cu ideea de *adecvare schematizantă* (*adéquation schématisante*), specifică unei situații concrete de cunoaștere. Nicio *adecvare*, fie ea cât de bună, a teoriei la realitate, nu este și nu poate fi definitivă.

Savantul elvețian afirmă că experiența științifică își intercalează *infirmarea puternică* (*sa dénégaion aiguë*) până în miezul (*jusqu'au coeur*) sau nucleul doctrinei filosofice. Filosofia scolastic-speculativă nu este imună la progresele cunoașterii științifice, mai ales întrucât ea se bazează pe cunoașterea comună, presupunând că „ființa ca ființă” este conceptul cel mai general cu putință, inteligibil prin definiție de către oricine. Scolastica este și rămâne valabilă la nivelul orizontului de cunoaștere empiric, specific cunoașterii comune și nivelului de dezvoltare al științei antic-aristotelice. Matematicianul elvețian enunță două ipoteze concurente ca atitudini diferite față de principiile filosofiei neoscolastice, dintre care doar una poate fi adevărată:

- a) „Principiile filosofiei neoscolastice trebuie considerate drept ipoteze – ca niște ipoteze care nu au fost elaborate fără un motiv, dar care naturalmente nu sunt sustrate oricărei confirmări;
- b) Principiile filosofiei neoscolastice reprezintă, de acum înainte, niște ipoteze pe care experiența nu le confirmă integral”.

Care poate fi verdictul între acestea două? Judecătorul lor este *experiența*, fie ea științifică sau nu, de care suntem cu toții capabili. Ceea ce este important este rezultatul acesteia. Și dacă, în cazul analizei *aprioricului* kantian, proba teoriei relativității einsteiniene a tranșat în favoarea ipotezei b), este foarte improbabil că lucrurile se vor petrece altfel în cazul principiilor neoscolastice (Gonseth, 1973, p. 133).

Gonseth pare inspirat de un crez holist privind structura științei moderne și contemporane exacte, atunci când spune, bunăoară, că rezultatele fizicii (acele simili-certitudini) realizează o țesătură (une trame) organizată atât de ferm și puternic încât evidențele simțului comun nu o pot desface, în pofida aparențelor. Tot acest holism îl conduce, credem noi, la soluția specifică pentru declararea „câștigătoare” dintre ipotezele concurente sus- enunțate. Oponenții săi treceau cu vederea acest întreg, dorind să aplice ideea simplei adecvări doar la rezultatele științifice certe (pentru o anumită epocă sau perioadă istorică), făcând abstracție de faptul că acestea constituie numai o parte a întregului.

Or, neo-scolasticii își imaginează că acest lucru ar fi totuși posibil (i.e. o adecvare *ne varietur* între principii și realitate), ca o juxtapunere a unor elemente ale simțului comun în fața demersului științific, socotit a fi vulnerabil prin faptul că, în timp, teoriile, paradigmele, orizonturile de realitate ale științei se modifică. Aici, Gonseth crede că neo-scolasticismul și kantianismul se întâlnesc, dar și greșesc, deopotrivă: „Totuși, ele [argumentele clasice ale acestor doctrine, cu ale lor limite de valabilitate, n.ns. I.I.] își ratează ținta, fiindcă nu țin cont de un fapt esențial care le limitează eficacitatea, de *progresul incontestabil al cunoașterii științifice*, în fața căruia încercările, ezitățile sau chiar regresele nu sunt decât episoade secundare [subl. ns., I.I.]” (Gonseth, 1973, p. 135). Tocmai prin structura gnoseologică pe care și-o conferă lor însele, principiile filosofiei neo-scolastice se situează în afara limitelor experienței, fiindcă nu-și pot concede posibilitatea de a se afla vreodată în eroare. Fără a mai vorbi despre faptul că filosofii diferă între ele, așa încât referirea la „principiile filosofice” în mod abstract constituie o idealizare și uniformizare nepermisă, întrucât șterge arbitrar orice nuanță deosebitoare între filosofia scolastică, cea kantiană, respectiv filosofia deschiderii la experiență (sau oricare alta).

Soluția propusă de școala de gândire a lui Gonseth la aceste controverse este abandonarea pozițiilor metodologice tradiționale în favoarea celei care situează principiile metafizice „necondiționate” în afara domeniului de interes cogitativ. A asuma o poziție metafizic-speculativă este ceva situat în afara posibilității și interesului de filosofare al idoneismului; un demers irelevant și contraproductiv

pentru țelurile acestei orientări filosofice: „Dimpotrivă, noi afirmăm după cum urmează: pe cât de mult putem observa, nu întâlnim principii necondiționate și nimic nu exclude ca ceea ce a avut loc deja cu privire la noțiunile cele mai bine asigurate să se întâmple și în viitor [Pouget se referă la situațiile din istoria gândirii în care descoperirile noi (fapte, date, idei) distrugteau vechile eșafodaje ideatice, prăbușind sisteme conceptuale considerate invulnerabile – n.ns. I.I.]. Aceasta nu este o necesitate, ci o eventualitate pe care nu avem dreptul să o negăm. Ideea dominantă a deschiderii la experiență nu are nimic dintr-o necesitate apodictică, fapt care, în mod paradoxal, ne-ar închide în această deschidere. Ea se arată precum mersul, care se exersează mergând. O alegem fiindcă vedem că omul nu a învățat niciodată mai bine sau tot atât de mult ca atunci când își supune ideile sale verdictului faptelor. Progresul științelor, de la Galilei până în zilele noastre, nu ne permite să ne îndoim de aceasta. Totodată, remarcăm că, prin această opțiune, depășim dubla capcană a dogmatismului și scepticismului” (Pouget, 2008, p. 216).

Gândirea „necesară” nu este însă doar o relicvă a trecutului, o simplă reminiscență a metafizicilor speculative de altădată. Ea s-a făcut remarcată prin consecințele ei funeste în zona social-politică a sec. XX (a se vedea cazul ideologiilor de extremă stânga sau dreapta – comunism, nazism, iar în perioadele mai recente, hibrizi ai acestora, în diverse combinații). Lucrurile s-au complicat atunci când presupuzițiile ideologice de ordin etnico-rasial au interferat cu domeniul muncii științifice. De pildă, recunoașterea dreptului la existență valorică în știința contemporană a teoriei relativității și mecanicii cuantice a fost uneori o chestiune problematică, atunci când s-au manifestat influențele politico-ideologice ale regimurilor interbelice naziste, rasiste, care au calificat noile teorii drept „fizică evreiască”, rod al intelectului unei rase pretins inferioare. Desigur, aici nu se poate face abstracție nici de comoditatea de gândire și refuzul acceptării unor teorii calificate drept „șocante” (în opinia unor savanți-cercetători ai timpului), în mod distinct de presupuzițiile etnico-rasiale amintite anterior. Există întotdeauna situații în care moralitatea suferă, fie că este vorba despre știință ori despre viața umană în general, fiindcă „Atunci când oamenii abdică de la liberul lor arbitru și responsabilitatea personală, alegând supunerea necondiționată în fața unei instanțe indiscutabile, faptele arată că ei devin capabili de cele mai rele atrocități, ca, de exemplu, călăii naști. Ei au renunțat la determinarea morală a actelor lor” (Pouget, 2008, p. 225).

Filosofii care au servit aceste regimuri politice au invocat, invariabil, pretense „legi” ale istoriei, promotoare ale superiorității de clasă socială, rasă ori etnie, localizare geografică ș.a. Totodată, ideologiile respective invocau mereu *faptele* care, chipurile, le-ar fi dat câștig de cauză, în scopul de a-și păstra neabătute linia de conduită (de ex. ideea de progres economic, politic, social, cultural, pe care îl realiza regimul politic respectiv; de asemenea, reușita proiectului unei asemenea

orânduiri sociale prin sprijinul maselor populare, chemate la acțiuni specifice în vederea atingerii scopului impus oficial: angajarea în războaie sau revoluții, nimicirea „inamicului” pe câmpul de luptă sau de acasă, adeziunea maselor la cultura oficială, elogiarea deschisă și ritualică a regimului etc). Or, tocmai *faptele* au fost acelea care, în ultimă instanță, au dezmințit dictaturile, dezastrele sociale generate de consecințele nefaste ale ideologiilor provocând prăbușirea regimurilor totalitare, chiar atunci când ele se credeau mai bine asigurate.

Problema legitimității enunțurilor cognitive (și a cunoașterii, în general) nu poate fi rezolvată decât într-o filosofie deschisă la experiență, care valorizează faptele. Certitudinea enunțurilor științifice actuale este mult mai întemeiată decât aceea a enunțurilor metafizice pe care gândirea filosofică le-a avansat de-a lungul timpului (și pe care, uneori, continuă să le avanseze și astăzi): „În această filosofie deschisă, schimbările nu se fac de dragul schimbării. Ele nu se produc decât sub presiunea experienței, pentru a păstra contactul cu experiența și a păstra siguranța pe care aceasta îl garantează”; în situații noi, atunci când conceptele nu mai sunt confirmate de fapte, „[...] nu trebuie să se recurgă la limitarea, prin improvizații (rafistolages), a salvării vechiului cu orice preț, ci să se examineze dacă o schimbare radicală nu ar permite depășirea dificultății. Pentru progresul către *cea mai fiabilă* cunoștință posibilă [...] nu trebuie, să-i imităm pe Descartes sau Husserl, ci să abandonăm visul certitudinii depline. Atunci, ne situăm în beneficiul celei mai bune informații cu putință, nu pentru a o accepta necritic, ci pentru a fi gata să repunem în discuție ceea ce și-a pierdut valabilitatea” (Pouget, 2008, p. 216).

Voința de a ne deschide atât spre planul faptelor obiective cât și spre planul ideilor noastre raportate la aceste fapte constituie ea însăși o alegere, *metodologică* dar și *etică*. Revizuirile care li s-au impus, la scară istorică, cunoștințelor cu cea mai bună întemeiere, considerate principial definitive, îi oferă filosofiei o lecție pe care aceasta nu are dreptul să o ignore: „*Dacă nimic nu pretinde la modul absolut ca ideile cu cea mai bună întemeiere de astăzi să fie infirmate, nimic nu ne dă dreptul de a le afirma ca fiind de nedepășit, căci nimic nu împiedică împrejurarea ca ceea ce a avut loc deja în părțile cele mai solide ale cunoștințelor noastre, să nu aibă loc din nou*” [subl. aut., n.ns. l.l.] (Pouget, 2008, p. 217). A ține cont de aceste fapte se impune ca o *obligatie morală*, aceea a probității intelectuale care, în cazul de față, ne așază în fața *incompletitudinii* cunoștințelor noastre, oricât de elaborate ar fi ele. Această datorie de onestitate ne impune *umilitatea, grija pentru justetea ideilor noastre, recursul la dialog* ca formă și instrument de luptă a unora pentru ceilalți, cu scopul depășirii dezacordurilor noastre și accederii, prin jocul sincerităților noastre reciproce, la înțelegerea lucrurilor superioare vederilor fiecăruia, luat în parte.

Concluzia lui Pouget este aceea că opțiunea metodologică a deschiderii la experiență răspunde, astăzi, mai bine decât altele *intenției noastre ferme* de a învăța

lecția istorică a erorilor făcute în cunoaștere, a diminua pe cât posibil riscurile de rătăcire, de a aserta doar ceea ce se poate la modul rezonabil și de a putea răspunde la aceasta. Raportarea la sine și la ceilalți se face prin înzestrarea cu mijloacele cele mai idonice, pentru *a fi responsabili* de cunoștințele și actele noastre: „Urmând acest imperativ, nu putem să fim moralmente buni decât adoptând calea responsabilității personale [...] Această opțiune ne așază în miezul exigențelor etice, fiindcă ea se preocupă *în primul rând*, în toate situațiile în care suntem implicați, de arbitrajul *legitim* al ideilor noastre. Ea susține că nu există adevăr decât la proba faptelor, aceleași pentru oricine își dă osteneala să le observe” (Pouget, 2008, p. 217).

Astfel înțeleasă, metodologia deschiderii la experiență realizează trecerea de la subiectivitate la intersubiectivitate, de la sentimentul personal la conștiința posibilității de a vorbi în numele celorlalți. În această intersecție se înscrie *moralitatea* subiectului, *responsabil* pentru ideile și actele sale, *obligat* să le poată garanta pe baze obiective: „Respectul față de celălalt – de întâlnit, niciodată de dominat –, nu ar putea fi practicat în afara planului obiectivității, de care *trebuie* să ne preocupăm mereu, dar care nu este niciodată stabilit în mod definitiv. Așa cum o vedem, etica e imbricată în opțiunea metodologică a deschiderii la experiență. Ea [deschiderea, n.ns. l.l.] reprezintă motivația radicală a acesteia: *căutarea* ființei unui subiect, în același timp liber și responsabil, însuflețește *cercetarea* obiectivității” (Pouget, 2008, p. 217).

Iluzia disocierii sau independenței cunoștințelor științifice de imperativele morale creează drum atât neo-pozitivismului de dată recentă, care crede a accede la datele obiective ale cunoașterii prin ele-insele, cât și pragmatismului cinic-egoist al entităților economice, politice și geo-strategice de forță, care disociază libertatea de responsabilitate. Dacă la nivelul corporațiilor, concernelor, marilor capitaluri, strategiile de cercetare nu coincid uneori cu principiile morale, este clar că asumarea etosului principiilor morale obligă la alegeri între rezultatele diferitelor strategii, în favoarea achizițiilor cognitive a căror justete poate fi probată, întemeiată. Aici se exprimă intenția lucidă de a nu ceda în fața arbitrariului, de a recurge la argumente în locul impresiilor subiective, adesea promovate și mediatizate intens în sferele economică, politico-diplomatică, militară/ geo-strategică ș.a.

Cercetarea îndelungată și de profunzime pe care filosofia deschiderii la experiență (idoneismul) o promovează este capabilă să chestioneze fundamental opiniile preeminenței emoționalului în fața raționalului, a intereselor în fața adevărului sau a câștigului material în fața echității și a respectului celui alt/ celorlalți. Recursul la experiență se face cu finețea și exactitatea de maximă exigență, în spiritul unor valori autentice, promovate ca o datorie și un ideal – nu doar filosofic, ci și unul de viață. Revenirea asupra ideilor neoraționalismului se arată benefică de fiecare dată, fiindcă ele sprijină discernerea autenticului durabil

de falsul iluzoriu, furnizând sprijin metodologic subiectului aflat mereu pe drumul (re)constituirii de sine într-o lume care pare să-și fi pierdut nu doar criteriile de cunoaștere, ci și încrederea în șansa renașterii prin lupta împotriva forțelor mortifere, cu o putere de seducție fără precedent. O spune și o voce profesionistă actuală, de mare prestigiu în câmpul de gândire filosofică, înrudită spiritual cu idoneismul: „Deci pledoaria mea este pentru un fel de epistemologie realistă, failibilistă, dar care acceptă că există un adevăr pe care îl putem cunoaște într-o manieră colaborativă, culturală și comunitară, nu solitară, de unii singuri, ci prin astfel de dialoguri structurate de către instituții. Și putem face pași pe această cale a cunoașterii adevărului. Există un progres în cunoaștere și, fără doar și poate, există un progres moral colectiv și social. Poate foarte lent, dar el este real, el există” (Dumitru, 2017).

Bibliografie

- Bertholet, E. (1968). *La philosophie des sciences de F. Gonseth* [Filosofia științei a lui Ferdinand Gonseth]. Éditions l'Age d'Homme SA.
- Dumitru, M. (2017, noiembrie 14). *Mircea Dumitru: Post-adevărul este ca și cum ai spune că adevărul poate fi supus la vot* [Interviu realizat de C. Simina]. *Press One*. <https://pressone.ro/mircea-dumitru-post-adevarul-este-ca-si-cum-ai-spune-ca-adevarul-poate-fi-supus-la-vot>
- Émery, É. (2009). Idoneism. În D. Lecourt (Coord.), *Dicționar de istoria și filosofia științelor* (ed. a 2-a revăzută și adăugită, L. Zoicaș, Coord. trad., A. Ardeleanu, C. Capverde, A. Cristinoi, D. L. Ilin, I. Littera, M. Roman, E. Soare, & V. Vintilescu, Trad., pp. 738–740). Polirom.
- Gonseth, F. (1954). Philosophie néo-scholastique et philosophie ouverte [Filosofia neoscolastică și filosofia deschisă]. În M. Raffa (Dir.) & F. Gonseth (Ed.), *Entretiens du Centre Romain de Comparaison et de Synthèse*. Presses Universitaires de France.
- Gonseth, F. (1973). *La métaphysique et l'ouverture à l'expérience* [Metafizica și deschiderea la experiență]. Éditions l'Age d'Homme SA.
- Isac, I. (2024). Valențe ale cunoașterii și moralității idoneice. În *Provocări actuale în științele socio-umane* (pp. 121–139). Editura Presa Universitară Clujeană.
- McIntyre, L. (2021). *Post-adevăr*. Cartea Românească Educațional.
- Pouget, P.-M. (2008). Une philosophie engagée dans l'expérience, un choix méthodologique et éthique [O filosofie angrenată în experiență, o alegere metodologică și etică]. *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Humanistica*, VI, 207–227. Editura Academiei Române.

Schimbările climatice, loialitățile economice, de mediu și culturale în contextul provinciei Alberta, Canada – de la informație și date la educație și cunoaștere

Climate change, economic, environmental and cultural loyalties in the context of the province of Alberta, Canada – from information and data to education and knowledge

Nicoleta Vasilcovschi¹

Abstract: The climate change is a subject that is very strongly impacting our lives and more important is shaping very fast the future evolution of humanity. Learning about the environment and its changes is mandatory for everyone, either young or old. The economic development of the province of Alberta in Canada came with a clash between economic and cultural loyalties. The general goal of this paper is to show that the climate change is more and more impacting people's lives and the access to information should be further developed into promoting more and more economic and cultural loyalties, both connected to environmental loyalties. This paper presents the changes that climate change brought in Alberta in the last decades and analysis how people should learn to filter the data and information into learning and having knowledge about the impact this has on their lives and on their communities. The importance of teaching students to use a critical thinking mindset is also presented in this research. The first part of this research paper starts with a general description of the climate change and its impact in the province of Alberta, Canada. In the second part of the paper is included a description of different types of loyalties with examples of economic and cultural loyalties and a short presentation of the clash between these loyalties. The last part of the paper presents the importance of teaching for creating a critical thinking mindset and includes different examples that can be used in a course in this sense.

Keywords: *climate change, economic loyalties, environmental loyalties, cultural loyalties, information, knowledge, education.*

¹ Lector universitar doctor, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Lector universitar invitat Universitatea de Științe Qingdao, Orașul Qingdao, provincia Shandong, China.

Introducere

Schimbările climatice reprezintă una dintre cele mai profunde provocări ale secolului XXI, influențând nu doar mediul natural, ci și structurile economice, culturale și educaționale ale societății globale. În acest context, analiza interacțiunilor dintre economie, cultură și educație devine esențială pentru înțelegerea modului în care comunitățile reacționează la tranziția climatică.

Provincia Alberta din Canada oferă un studiu de caz relevant: o regiune dezvoltată economic, dependentă de resursele petroliere, confruntată cu presiuni internaționale și interne pentru reducerea emisiilor și diversificarea energetică. Totodată, Shandong, una dintre cele mai industrializate provincii ale Chinei, reflectă un model diferit de adaptare, bazat pe politici guvernamentale centralizate și o viziune strategică asupra economiei verzi. În timp ce Alberta își construiește identitatea economică și culturală în jurul industriei petroliere, Shandong caută să integreze dezvoltarea durabilă în logica productivității naționale.

Lucrarea de față își propune să analizeze relația dintre schimbările climatice și loialitățile economice, de mediu și culturale în contextul provinciei Alberta, comparativ cu experiența Shandongului, din perspectiva trecerii de la informație și date la educație și cunoaștere. Această abordare interdisciplinară urmărește să evidențieze modul în care educația pentru sustenabilitate poate deveni factorul catalizator al transformării economice și sociale, capabil să reconcilieze interesele economice cu responsabilitatea față de mediu și comunitate.

Această cercetare încearcă să răspundă la întrebarea:

În ce măsură ar trebui oamenii să își împace loialitățile concurente?

Este important să efectuăm cât mai multe analize despre impactul schimbărilor climatice asupra diferitelor loialități concurente, să analizăm exemplele canadiene din provincia Alberta și să le comparăm cu exemple din alte țări.

Această cercetare este concepută pentru a oferi cunoștințe de bază despre impactul schimbărilor climatice și principalele probleme care apar atunci când loialitățile sunt diferite. Acest pas își propune să construiască o abordare bazată pe gândirea critică atunci când compară modul în care oamenii pot alege între o loialitate sau alta și cum acest lucru le poate afecta viața de zi cu zi, societatea și mediul în care trăiesc. Această cercetare își propune să observe problemele, obstacolele și să observe cum se pot găsi soluții practice pentru a opri efectele devastatoare ale schimbărilor climatice.

Scopul acestei cercetări este să invite să se analizeze modul în care schimbările climatice au afectat diferite grupuri de loialități din Alberta și să se compare situația provinciei Alberta cu situația altor provincii din lume, cum ar fi situația provinciei Shandong din China.

Obiectivele principale ale acestei lucrări sunt de a:

- explica ce sunt diferitele loialități și cum pot fi conectate la problemele de mediu;
- analiza impactul nisipurilor bituminoase din Alberta și al producției de petrol din Shandong din perspective economice, sociale, tehnologice și de mediu;
- observa modul în care dezvoltarea locală a petrolului în diferite provincii ale lumii poate avea un impact global asupra schimbărilor climatice;
- compara și contrasta perspectivele diferite ale Canadei și Chinei asupra creării de energie și găsirii de soluții pentru sustenabilitate.

Conform raportului *Canada's Changing Climate* (Government of Canada, 2019), provincia Alberta se confruntă cu efecte climatice accentuate, iar adaptarea necesită o strategie integrată între economie și educație. În același timp, studiile lui Carter, A. (2011) și Davidson & Gismondi (2011) arată că tranziția energetică este percepută și ca o provocare identitară, afectând loialitățile economice și culturale. În acest context, UNESCO (2017) și Sterling (2001) propun o transformare educațională care să convertească informația științifică în cunoaștere aplicată și responsabilitate socială.

În acest sens Jickling și Wals (2013) susțin că educația pentru dezvoltare durabilă nu trebuie să fie doar „instruire despre mediu”, ci un proces de învățare critică, care pune sub semnul întrebării valorile economice, culturale și politice care stau la baza crizei climatice.

1. Schimbările climatice și nisipurile bituminoase din Provincia Alberta, Canada și în Provincia Shandong, China

Raportul de sinteză IPCC 2023 confirmă cu un nivel foarte ridicat de certitudine că activitățile umane, în special arderea combustibililor fosili, au determinat creșterea temperaturii medii globale cu peste 1,1°C față de perioada preindustrială. Documentul subliniază necesitatea unei tranziții rapide către surse de energie curate și a unei educații climatice capabile să formeze cetățeni conștienți și activi (*Intergovernmental Panel on Climate Change, 2023*).

Nisipurile bituminoase din provincia Alberta, Canada contribuie semnificativ la emisiile de gaze cu efect de seră (GES), extracția, prelucrarea și transportul necesitând emisii ridicate de carbon, în special în comparație cu alte forme de producție și extracție de petrol.

Se observă că în ultimele decenii creșterea producției până în 2020 a depășit îmbunătățirile în intensitatea emisiilor, ceea ce a dus la emisii absolute mai mari care pun în pericol capacitatea Canadei de a îndeplini obiectivele climatice. Emisiile

provenite din operațiunile de exploatare a nisipurilor bituminoase reprezintă o parte substanțială din totalul de poluare a Canadei și s-a constatat că producția de nisipuri bituminoase din Alberta se numără printre cele mai intense forme de producție de țiței cu emisii ridicate de carbon, în special pentru țițeiul sintetic derivat din bitum. Profiturile de miliarde de dolari aduse de această industrie în ultimele două decenii Canadei au făcut ca producția de nisipuri bituminoase s-a triplat, contribuind semnificativ la creșterea generală a emisiilor industriale din Canada.

Până în 2021, emisiile provenite din nisipurile bituminoase au reprezentat aproximativ 10% din totalul emisiilor anuale de gaze cu efect de seră ale Canadei și se așteaptă ca această cifră să crească. Această creștere a emisiilor provenite din nisipurile bituminoase reprezintă o provocare majoră pentru Canada în atingerea obiectivelor climatice convenite. Impactul semnificativ asupra mediului se poate observa în poluarea aerului și a apei. Procesele de extracție care consumă foarte multă energie pot afecta dinamica apelor subterane și provoca o contaminare a acestora, implicând probleme ale mediului înconjurător pe termen lung. Impactul climatic care este cauzat de dezvoltarea nisipurilor bituminoase afectează tot mai mult căile navigabile locale, utilizarea terenurilor și capacitatea comunităților locale de a practica moduri de viață tradiționale, legate de pescuit și vânat.

Descrierea nisipurilor bituminoase din Alberta cu aceste cantități mari de rezerve, emisii, impune o cercetare despre mediu și diferite loialități, care includ loialități economice, culturale, de mediu, toate cu impact asupra vieții de zi cu zi a comunităților aborigene din Canada.

Conform unui Raport oficial canadian din 2019, Canada se încălzește de două ori mai repede decât media globală, iar în zonele nordice și în provincia Alberta, impactul asupra ecosistemelor, resurselor de apă și agriculturii este deja semnificativ. Raportul recomandă o coordonare între guvern, industrie și mediul educațional pentru adaptare și reducerea emisiilor (Government of Canada (2019) – *Canada's Changing Climate Report*).

Comparativ cu provincia Alberta din Canada, în China provincia Shandong este un important centru de rafinare și care produce poluarea mediului înconjurător.

Această cercetare include o comparație a celor două provincii și identificarea asemănărilor și diferențelor privind utilizarea petrolului. Aici este important să se observe cum este legată aceasta de schimbările climatice și să se observe cum industria petrolieră poate crește emisiile de gaze cu efect de seră și dependența de combustibili fosili.

Conform datelor prezentate de *Asian Development Bank* (2021) și *Climate Cooperation China* (2022), provincia Shandong a devenit un laborator de tranziție industrială verde în China, concentrându-se pe reducerea emisiilor și promovarea inovației energetice.

Studiile cercetătorilor Yuan, Kellet și Ren (2008) confirmă că transformarea structurală a industriei provinciale este însoțită de politici educaționale și tehnologice menite să convertească informația științifică în practici sustenabile. În acest sens, aceștia sugerează că sunt necesare măsuri suplimentare, cum ar fi dezvoltarea unor surse de energie noi și alternative, creșterea eficienței utilizării resurselor de energie și apă și îmbunătățirea tratării poluării, dacă provinciile afectate doresc să realizeze o dezvoltare echilibrată și durabilă pentru societatea, economia și mediul înconjurător.

2. Structura diferitelor loialități

Structura diferitelor loialități îmbracă diferite forme, astfel loialitățile economice includ locuri de muncă, venituri, costuri, PIB; loialitățile tehnologice includ metode de extracție: nisipuri bituminoase, tehnologie rafinării, alternative de energie regenerabilă, opțiuni tehnologice viitoare; loialitățile sociale includ sănătate, drepturile aborigenilor în Alberta, creșterea populației urbane și dependența energetică în Shandong, iar loialitățile culturale includ stilul de viață tradițional al unor comunități specifice. Loialitățile de mediu includ legături cu pământul, apa.

Davidson & Gismondi (2011) analizează criza de legitimitate a politicilor energetice din Alberta și subliniază nevoia unui dialog între comunități, guvern și industrie. Autorii propun o tranziție „sociologică” – adică nu doar tehnologică, ci și culturală, bazată pe cooperare și educație comunitară.

Este foarte important să se cunoască perspectivele populațiilor indigene afectate de exploatarea petroliere și miniere. Se evidențiază loialitățile spre justiția climatică și drepturile comunităților locale ca elemente centrale în construirea unei noi etici a resurselor naturale.

Întrebări asupra cărora reflectă această lucrare atunci când descrie loialitățile concurente:

- *Cum diferă Alberta și Shandong în ceea ce privește industria petrolieră?*
- *Cine are mai multe loialități economice și primește beneficii economice în fiecare provincie?*
- *Cine are mai multe loialități culturale și de mediu și ar trebui să suporte costurile?*
- *Ce tehnologii ar putea fi utilizate pentru a ajuta la reducerea impactului asupra schimbărilor climatice în ambele provincii?*
- *Este posibil ca industriile de dezvoltare a petrolului să se alinieze la obiectivele climatice la nivel mondial?*

Răspunsurile la aceste întrebări ghidează spre observarea faptului că uneori oamenii trăiesc cu loialități conflictuale. După observarea tipului de petrol extras,

în Alberta, adică din nisipuri bituminoase grele, și în Shandong, care este mai curat, precum petrolul brut, este important să analizăm mai detaliat modul în care dezvoltarea nisipurilor bituminoase din Alberta și impactul schimbărilor climatice asupra biodiversității din Alberta, Canada.

În continuare, această lucrare invită la explorarea comparației dintre Alberta și Shandong în ceea ce privește diferitele loialități și impactul asupra mediului.

Alberta are a treia cea mai mare rezervă de petrol din lume, în principal în nisipuri bituminoase sau nisipuri bituminoase, având o loialitate economică mare bazată pe profitul adus de această industrie. Persoanele cu loialități culturale și de mediu vor observa impactul asupra mediului cu o amprentă de carbon mare, impactul asupra terenurilor și apei, precum și asupra sănătății și schimbărilor în stilul de viață tradițional al comunităților aborigene.

Alberta rămâne principala sursă de petrol și gaze a Canadei, contribuind la peste 60% din producția națională. Deși piața globală a petrolului este în scădere, sectorul continuă să susțină economia locală și identitatea provincială. CER estimează că tranziția energetică poate genera noi oportunități economice verzi, dacă se investește în educație tehnologică și inovație (*Canadian Energy Regulator*, 2023).

Cercetatorii descriu modul în care energia modelează structurile sociale, economice și culturale. În contextul Albertei, dependența de petrol a produs o „loialitate economică” față de industria extractivă, ceea ce îngreunează acceptarea schimbărilor de politică de mediu. (Bridge et al. 2018).

Carter explică modul în care identitatea colectivă, ca cea din Alberta, s-a construit în jurul valorilor economice ale industriei petroliere. Tranziția energetică este percepută nu doar ca o schimbare tehnologică, ci ca o provocare culturală și identitară. Este explicat și conceptul de *petro-capitalism* care elucidează în linii mari tensiunile și paradoxurile centrale ale timpului nostru: loialitățile economice dintr-un sistem economic care este dependent de o marfă cu o ofertă potențial finită, care reprezintă amenințări considerabile pentru mediul înconjurător și loialitățile culturale, dar deși se caută noi surse de petrol pentru a aborda problema aprovizionării și pentru a menține sistemul economic actual profitabil, dar cu dezavantaj asupra mediului înconjurător (Carter, A, 2011, p. 7).

Comparativ cu Alberta, Shandong are câmpuri petroliere mai mici, iar petrolul este reprezentat de țiței convențional, nu nisipuri bituminoase grele. Ca impact asupra mediului, poluarea aerului este prezentă în orașele mari ale provinciei, apa și solul sunt, de asemenea, poluate și pot afecta terenurile agricole. Spre deosebire de Alberta, extracția petrolului în Shandong are mai puțin carbon, dar procesul de rafinare prezintă riscuri pentru sănătatea populației.

3. De la informație la educație și cunoaștere

Sterling propune o viziune transformatoare a educației: de la transmiterea de informații la construirea unei conștiințe ecologice. Se consideră important ca educația să treacă de la modelul informațional la unul reflexiv și sistemic (*Sustainable Education*, 2001).

Prin implementarea obiectivelor de dezvoltare durabilă se promovează integrarea sustenabilității în toate nivelurile de educație. Accentul cade pe formarea competențelor de gândire critică, pe conectarea științei cu valorile culturale și pe învățarea activă „de la cunoaștere la acțiune” (UNESCO, 2017).

Se consideră că amenințarea gravă la adresa planetei reprezentată de schimbările climatice, pierderea biodiversității și poluare nu mai poate fi ignorată de guverne, partide politice, companii sau indivizi. Astfel, ca răspuns la evoluțiile considerabile din ultimul deceniu, Neil Carter și-a actualizat complet un ghid de studiu, unde prezintă politica mediului și continuă să analizeze relația dintre „ideile verzi” și alte doctrine politice, dezvoltarea partidelor verzi și elaborarea politicilor publice, precum și problemele de mediu la nivel internațional, național și local. Aceasta oferă studenților o introducere comparativă cuprinzătoare în idei, activism și politici. (Carter, N., 2018).

Atunci când se predă despre loialitate și schimbări climatice, este important să se invite studenții să învețe și să dobândească cunoștințe bazate pe experiență. Prin urmare, în timpul unui curs, un instructor poate invita studenții să lucreze în diferite grupuri, fiecare grup putând învăța despre schimbările climatice și putând scrie un scurt rezumat al schimbărilor în dezvoltarea nisipurilor bituminoase canadiene în ultimul deceniu.

De asemenea, studenții sunt invitați să cerceteze online și să compare industriile petroliere din Alberta, Canada și Shandong, China.

După săptămâna de cercetare, studenții își prezintă descoperirile în clasă, acordând fiecărui grup 5 minute pentru prezentare, întrebări și răspunsuri.

La sfârșitul cursului, studenții sunt invitați să își prezinte soluțiile creative pentru dezvoltarea nisipurilor bituminoase din Alberta. Studenții folosesc pentru prezentare un poster pe care l-au realizat, în care și-au demonstrat creativitatea în explorarea impactului schimbărilor climatice asupra formării diferitelor loialități legate de dezvoltarea nisipurilor bituminoase din Alberta, Canada.

Există un impact puternic al diferitelor loialități asupra schimbărilor climatice. Acest lucru se datorează faptului că biodiversitatea din Alberta, Canada, este afectată de dezvoltarea nisipurilor bituminoase, iar viața aborigenilor se schimbă de-a lungul anilor, forțându-i să aleagă o anumită loialitate în detrimentul alteia.

Tranziția climatică în Alberta este un proces complex, nu doar tehnologic. Datele oficiale (IPCC, 2023; Government of Canada, 2019) arată că Alberta este una dintre regiunile cele mai expuse la efectele încălzirii globale. Adaptarea nu se poate reduce la soluții tehnice, ci presupune schimbări de mentalitate, valori și modele economice. Putem nota ca o *schimbare climatică este totodată o schimbare culturală*.

Loialitățile economice față de industria petrolieră frânează tranziția verde. Alberta s-a construit identitar și financiar în jurul resurselor petroliere. Carter (2011) și Bridge et al. (2018) arată că această dependență economică generează o formă de „petro-loialitate” care influențează percepțiile publice asupra politicilor climatice. Este necesară o reconstrucție a loialităților economice în jurul noilor industrii sustenabile: energie regenerabilă, inovare tehnologică, educație și economie circulară.

Loialitățile culturale și de mediu pot deveni motoare ale schimbării. Prin educație rezistența culturală din Alberta față de tranziția energetică poate fi transformată în energie socială pozitivă, dacă este orientată spre participare, dialog și justiție climatică. Este necesară recunoașterea drepturilor comunităților locale și indigene pentru a se crea modele de sustenabilitate inclusivă.

Educația are rolul de a transforma datele în cunoaștere și acțiune. UNESCO (2017) și Sterling (2001) subliniază că educația pentru dezvoltare durabilă trebuie să depășească simpla transmitere de informații.

Este nevoie de o educație transformatoare, care să dezvolte:

- gândirea critică,
- competențele sistemice,
- empatia față de mediu,
- capacitatea de acțiune comunitară.

Educația devine liantul care leagă știința, economia și cultura într-o viziune comună a sustenabilității pentru un viitor care se conturează tot mai mult prin acțiunile legate de schimbările climatice. De la informație la cunoaștere: un nou model de responsabilitate colectivă. Aceasta cercetare demonstrează că simpla acumulare de date climatice nu garantează schimbarea. Cunoașterea apare atunci când datele sunt înțelese, interpretate și aplicate etic.

În cazul provinciilor Alberta din Canada și Shandong din China, trecerea de la informare la cunoaștere presupune:

- cooperare între instituții,
- deschidere către inovație,
- integrarea educației climatice în toate domeniile socio-economice.

Concluzii

Loialitățile concurente reprezintă un subiect important al contextului internațional actual. Această lucrare a arătat modul în care schimbările climatice sunt afectate de nisipurile bituminoase din Alberta și cum s-au schimbat viețile aborigenilor deoarece loialitățile lor culturale au fost contestate de loialitățile economice. Lucrarea a încercat, de asemenea, să arate cum poate fi predat acest subiect tinerelor generații pentru a le pregăti pentru viitor.

Comparând provincia Alberta (Canada) și provincia Shandong (China), se observă două modele diferite de raportare la tranziția climatică. Alberta reflectă o societate democratică, în care loialitățile economice față de industria petrolieră se ciocnesc cu nevoia de politici verzi și educație transformatoare. În schimb, Shandong ilustrează un model centralizat și pragmatic, în care politicile climatice sunt implementate rapid, dar cu o participare socială mai redusă. Ambele provincii confirmă că educația pentru sustenabilitate este factorul decisiv în trecerea de la informație la cunoaștere și de la adaptare la acțiune responsabilă.

În contextul provinciei Alberta, schimbările climatice nu pot fi separate de dimensiunea economică și culturală a societății. Loialitățile economice față de industria petrolieră, identitățile culturale regionale și provocările educaționale se interconectează într-un sistem complex. Tranziția către o societate sustenabilă necesită o alianță între știință, economie și educație, capabilă să transforme informația în cunoaștere și cunoașterea în acțiune responsabilă.

Această cercetare a subliniat că simpla acumulare de date climatice nu garantează schimbarea, este necesară o implicare activă a mediului educațional pentru a-i ajuta pe studenți să înțeleagă cum această schimbare are lor și afectează diferite loialități. Cunoașterea apare atunci când datele sunt înțelese, interpretate și aplicate etic.

În cazul celor două provincii analizate, trecerea de la informare la cunoaștere presupune: cooperare între instituții, deschidere către inovație, precum și integrarea educației climatice în toate domeniile socio-economice.

Bibliografie

- Alberta Energy Regulator. (2023). *ST98: Alberta energy outlook 2023*. Government of Alberta.
- Asian Development Bank. (2020). *Catalyzing climate finance with the Shandong Green Development Fund*. <https://dx.doi.org/10.22617/BRF200192-2>
- Boyd, D. R. (2022). *The rights of nature: A legal revolution that could save the world*. ECW Press.
- Bridge, G., & Bouzarovski, S. (2018). *Energy and society: A critical perspective*. Routledge.
- Canadian Energy Regulator. (2023). *Canada's energy future 2023: Energy supply and demand projections to 2050*. Canadian Energy Regulator.
- Carter, A. V. (2011). *Environmental policy in a petro-state: The resource curse and political ecology in Canada's oil frontier* [Doctoral dissertation, Cornell University].
- Carter, N. (2018). *The politics of the environment: Ideas, activism, policy* (3rd ed.). Cambridge University Press.
- China National Development and Reform Commission. (2023). *China's 14th Five-Year Plan for renewable energy development*. National Development and Reform Commission.
- Davidson, D. J., & Gismondi, M. (2011). *Challenging legitimacy at the precipice of energy calamity*. Springer.
- Environment and Climate Change Canada. (2024). *National inventory report: Greenhouse gas sources and sinks in Canada*. Government of Canada.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023). *Climate change 2023: Synthesis report*. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>
- Jickling, B., & Wals, A. E. J. (2013). Probing normative research in environmental education: Ideas about education and ethics. In M. Brody, J. Dillon, R. B. Stevenson, & A. E. J. Wals (Eds.), *International handbook of research on environmental education* (pp. 74–86). Routledge.
- Shandong Provincial People's Government. (2022). *Implementation plan for carbon dioxide peaking in Shandong Province*. Climate Cooperation China. <https://climatecooperation.cn/climate/implementation-plan-for-carbon-dioxide-peaking-in-shandong-province/>
- Statistics Canada. (2024). *Environmental and economic accounts: Alberta 2024 report*. Statistics Canada.
- Sterling, S. (2001). *Sustainable education: Re-visioning learning and change*. Routledge.
- UNESCO. (2023). *Education for sustainable development: Roadmap 2030*. UNESCO.
- Yuan, X., Kellett, J., & Ren, L. (2008). Can industrial restructuring lead to a sustainable future? A critical environmental risk assessment of industrial policy in Shandong Province, China. *Human and Ecological Risk Assessment*, 14(3), 593–609.
- Environment and Climate Change Canada. (2019). *Canada's changing climate report*. Government of Canada. <https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/services/science-technology/canadas-changing-climate-report.html>

Comportamentul alimentar sănătos din perspectivă psihologică: factori cognitivi, emoționali și sociali

Healthy eating behavior from a psychological perspective: cognitive, emotional and social factors

Mihaela Nikolic¹

Nicoleta Vasilcovschi²

Abstract: Healthy eating behavior represents a complex phenomenon influenced by the interaction of biological, psychological, and social factors. In recent decades, the increasing prevalence of unhealthy dietary patterns and lifestyle-related diseases has highlighted the importance of understanding the psychological mechanisms that shape food choices. This paper explores healthy eating behavior from a psychological perspective, focusing on cognitive, emotional, and social determinants that influence dietary habits. The study is based on a conceptual and theoretical analysis of the specialized literature in health psychology and behavioral sciences. Particular attention is given to psychological models such as the Theory of Planned Behavior, the Transtheoretical Model of behavioral change, and Self-Determination Theory, which provide explanatory frameworks for understanding the adoption and maintenance of healthy eating behaviors. The findings emphasize the role of self-regulation, motivation, emotional management, and social influences in shaping eating patterns. Furthermore, educational interventions, nutritional awareness, and psychological strategies such as mindful eating and behavioral self-monitoring are identified as effective tools in promoting healthier dietary choices. The paper concludes that promoting healthy eating requires an interdisciplinary approach integrating psychology, nutrition, and public health strategies in order to support long-term behavioral change and improve overall well-being.

Keywords: *eating behavior, health psychology, self-regulation, motivation, healthy diet.*

¹ Drd. Universitatea de Științele Vieții „Ion Ionescu de la Brad” Iași, România.

² Lector dr. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România.

1. Introducere

Alimentația reprezintă una dintre dimensiunile fundamentale ale existenței umane, fiind esențială pentru menținerea sănătății și pentru funcționarea optimă a organismului. Dincolo de rolul său biologic, alimentația este influențată de numeroși factori psihologici și sociali, ceea ce transformă comportamentul alimentar într-un fenomen complex, aflat la intersecția dintre biologie, psihologie și cultură.

În societatea contemporană, caracterizată printr-un acces crescut la alimente procesate, prin ritmuri accelerate de viață și prin influența puternică a mediului mediatic, comportamentul alimentar al indivizilor a suferit transformări semnificative. Consumul ridicat de produse bogate în zahăr, grăsimi și sare a devenit frecvent, contribuind la creșterea incidenței obezității și a altor afecțiuni asociate stilului de viață nesănătos.

În acest context, psihologia oferă un cadru conceptual important pentru înțelegerea modului în care oamenii iau decizii alimentare. Alegerea alimentelor nu este determinată doar de nevoile fiziologice ale organismului, ci și de factori precum preferințele personale, starea emoțională, influența grupului social sau experiențele anterioare.

Conceptul de comportament alimentar sănătos se referă la adoptarea unor obiceiuri alimentare echilibrate, care asigură aportul optim de nutrienți și contribuie la prevenirea bolilor. Totuși, menținerea unei alimentații sănătoase implică adesea efort și autocontrol, mai ales în contexte în care tentațiile alimentare sunt numeroase.

Scopul acestui articol este de a analiza comportamentul alimentar sănătos din perspectivă psihologică, punând accent pe factorii cognitivi, emoționali și sociali care influențează alegerile alimentare ale indivizilor. În plus, lucrarea explorează modul în care strategiile psihologice pot sprijini dezvoltarea unor obiceiuri alimentare sănătoase pe termen lung.

2. Metodologie

Lucrarea de față utilizează o metodă de analiză teoretică bazată pe revizuirea literaturii de specialitate din domeniul psihologiei sănătății și al comportamentului alimentar. Au fost analizate articole științifice, monografii și studii empirice care investighează factorii psihologici implicați în adoptarea unui comportament alimentar sănătos.

Scopul acestei analize a fost identificarea principalelor mecanisme psihologice care influențează comportamentul alimentar și sintetizarea rezultatelor cercetărilor relevante.

3. Cadru teoretic

3.1. Conceptul de comportament alimentar

Comportamentul alimentar poate fi definit ca totalitatea acțiunilor și proceselor psihologice implicate în alegerea, consumul și reglarea alimentelor. Acesta include atât dimensiuni biologice, precum senzația de foame sau sațietate, cât și dimensiuni psihologice, precum motivația, percepțiile și emoțiile asociate alimentației (Glanz, 2015, p. 10).

Din perspectivă psihologică, comportamentul alimentar este influențat de factori cognitivi, care se referă la modul în care indivizii percep și interpretează informațiile despre alimentație, precum și de factori emoționali, care pot determina consumul alimentar în absența foamei fiziologice.

De asemenea, mediul social și cultural joacă un rol important în formarea preferințelor alimentare. Tradițiile culinare, normele sociale și modelele familiale contribuie la dezvoltarea obiceiurilor alimentare încă din copilărie.

3.2. Factorii cognitivi ai comportamentului alimentar

Cognițiile reprezintă un element central în procesul de luare a deciziilor alimentare. Atitudinile față de alimentație, percepțiile privind beneficiile sau riscurile anumitor alimente și nivelul de cunoaștere nutrițională influențează modul în care indivizii își construiesc dieta.

Un model teoretic relevant în acest context este teoria comportamentului planificat, care sugerează că intenția de a adopta un anumit comportament este determinată de trei factori principali: atitudinea față de comportament, normele sociale percepute și percepția controlului personal asupra comportamentului.

Aplicată la domeniul alimentației, această teorie sugerează că indivizii sunt mai predispuși să adopte obiceiuri alimentare sănătoase atunci când consideră că acestea sunt benefice, atunci când mediul social susține astfel de comportamente și atunci când percep că au control asupra propriilor alegeri alimentare.

3.3. Rolul emoțiilor în comportamentul alimentar

Emoțiile pot influența semnificativ comportamentul alimentar. În situații de stres sau anxietate, unele persoane recurg la consumul excesiv de alimente ca strategie de reglare emoțională. Acest fenomen este cunoscut sub denumirea de **alimentare emoțională**.

Alimentarea emoțională apare atunci când consumul alimentar nu este determinat de foame fiziologică, ci de dorința de a reduce disconfortul emoțional. În astfel de situații, indivizii tind să consume alimente bogate în zahăr sau grăsimi, care pot genera temporar o stare de plăcere.

Pe termen lung însă, acest comportament poate contribui la dezvoltarea unor obiceiuri alimentare nesănătoase și la apariția unor probleme de sănătate.

Dezvoltarea unor strategii eficiente de gestionare a emoțiilor, precum tehnicile de relaxare sau conștientizarea propriilor stări emoționale, poate contribui la reducerea alimentației emoționale.

3.4. Autoreglarea comportamentului alimentar

Autoreglarea reprezintă capacitatea individului de a-și controla comportamentele în concordanță cu obiectivele pe termen lung. În domeniul alimentației, autoreglarea implică planificarea meselor, controlul porțiilor și capacitatea de a rezista tentațiilor alimentare.

Cercetările arată că indivizii care dezvoltă strategii eficiente de autoreglare sunt mai capabili să mențină o dietă echilibrată. De exemplu, stabilirea unor obiective clare, monitorizarea consumului alimentar și planificarea meselor pot contribui la îmbunătățirea comportamentului alimentar.

De asemenea, formarea obiceiurilor joacă un rol important. Odată ce comportamentele sănătoase devin parte din rutina zilnică, necesarul de autocontrol scade, iar menținerea acestora devine mai ușoară.

3.5. Influențele sociale asupra alimentației

Comportamentul alimentar este influențat în mod semnificativ de mediul social. Familia, prietenii și cultura alimentară a comunității contribuie la modelarea preferințelor alimentare.

În copilărie, părinții au un rol esențial în formarea obiceiurilor alimentare. Copiii învață prin observare și imitare, adoptând comportamentele alimentare ale membrilor familiei.

De asemenea, mediul social poate crea presiuni sau norme privind anumite tipuri de alimentație. De exemplu, mesele sociale sau evenimentele festive pot încuraja consumul excesiv de alimente.

În societatea modernă, mass-media și publicitatea alimentară exercită o influență puternică asupra preferințelor consumatorilor, promovând adesea produse alimentare cu valoare nutritivă redusă.

4. Modele psihologice ale comportamentului alimentar

În psihologia sănătății au fost dezvoltate mai multe modele teoretice care încearcă să explice modul în care indivizii adoptă și mențin comportamente alimentare sănătoase. Aceste modele sunt utile pentru înțelegerea mecanismelor care stau la baza deciziilor alimentare și pentru dezvoltarea intervențiilor destinate schimbării comportamentului.

Unul dintre cele mai influente modele este **modelul comportamentului planificat**. Conform acestuia, comportamentul uman este determinat în mod direct de intenția comportamentală, care la rândul ei este influențată de trei componente principale: atitudinea față de comportament, normele sociale percepute și percepția controlului asupra comportamentului. În contextul alimentației, indivizii sunt mai predispuși să adopte un comportament alimentar sănătos atunci când percep beneficiile acestuia, când mediul social susține astfel de alegeri și când consideră că au capacitatea de a controla propriile obiceiuri alimentare.

Un alt model important este **modelul transteoretic al schimbării comportamentale**, care descrie procesul schimbării ca pe o succesiune de etape. Aceste etape includ precontemplarea, contemplarea, pregătirea, acțiunea și menținerea comportamentului. În cazul schimbării comportamentului alimentar, indivizii trec adesea prin aceste etape înainte de a adopta obiceiuri alimentare sănătoase. De exemplu, o persoană poate începe prin a deveni conștientă de efectele negative ale unei alimentații nesănătoase, apoi poate decide să își modifice dieta și, în cele din urmă, să mențină aceste schimbări pe termen lung.

De asemenea, **teoria autodeterminării** subliniază rolul motivației intrinseci în adoptarea comportamentelor sănătoase. Potrivit acestei teorii, indivizii sunt mai predispuși să mențină comportamente benefice atunci când acestea sunt motivate de dorințe interne, precum dorința de a avea o stare de bine sau de a menține sănătatea, și nu doar de presiuni externe.

Aceste modele evidențiază faptul că schimbarea comportamentului alimentar nu este un proces simplu, ci unul complex, care implică factori cognitivi, emoționali și sociali.

5. Relația dintre stres și comportamentul alimentar

Stresul reprezintă unul dintre factorii psihologici care influențează în mod semnificativ comportamentul alimentar. În situații stresante, organismul activează mecanisme fiziologice și psihologice menite să facă față provocărilor. Cu toate acestea, stresul poate avea efecte negative asupra modului în care indivizii își reglează alimentația.

Numeroase studii au arătat că stresul poate conduce la creșterea consumului de alimente bogate în calorii, în special alimente cu conținut ridicat de zahăr și grăsimi. Aceste alimente pot produce temporar o stare de confort psihologic, deoarece stimulează eliberarea unor neurotransmițători asociați cu plăcerea și recompensa.

Pe termen lung însă, utilizarea alimentației ca mecanism de coping poate contribui la dezvoltarea unor obiceiuri alimentare nesănătoase și la creșterea riscului de obezitate sau alte probleme de sănătate.

Există și situații în care stresul produce efectul opus, determinând reducerea apetitului alimentar. Această reacție apare frecvent în situații de anxietate intensă sau în perioade de presiune psihologică accentuată.

Gestionarea stresului reprezintă, prin urmare, un element important în menținerea unui comportament alimentar sănătos. Tehnici precum exercițiile de relaxare, meditația sau activitatea fizică pot contribui la reducerea stresului și la prevenirea alimentației emoționale.

6. Rolul educației nutriționale

Educația nutrițională reprezintă un instrument important în promovarea unui comportament alimentar sănătos. Prin intermediul acesteia, indivizii pot dobândi cunoștințe despre valoarea nutritivă a alimentelor, despre necesitățile nutriționale ale organismului și despre importanța unei diete echilibrate.

Cu toate acestea, cercetările arată că simpla furnizare de informații nu este întotdeauna suficientă pentru schimbarea comportamentului alimentar. Deși mulți indivizi sunt conștienți de importanța unei alimentații sănătoase, aceștia pot întâmpina dificultăți în aplicarea acestor cunoștințe în viața de zi cu zi.

Din acest motiv, programele moderne de educație nutrițională includ adesea componente psihologice și comportamentale. Acestea pot include dezvoltarea abilităților de planificare a meselor, învățarea tehnicilor de autocontrol și creșterea conștientizării asupra propriilor obiceiuri alimentare.

Educația nutrițională este deosebit de importantă în rândul copiilor și adolescenților, deoarece obiceiurile alimentare formate în această perioadă pot influența comportamentul alimentar pe termen lung.

Deciziile privind alegerea alimentelor sunt frecvente, multifacetate, situaționale, dinamice și complexe și duc la comportamente alimentare în care oamenii achiziționează, prepară, servesc, dau, depozitează, mănâncă (Sobal, 2009).

7. Strategii psihologice pentru dezvoltarea unui comportament alimentar sănătos

Psihologia oferă o serie de strategii care pot sprijini dezvoltarea și menținerea unui comportament alimentar sănătos. Una dintre cele mai eficiente strategii este **monitorizarea comportamentului alimentar**. Prin ținerea unui jurnal alimentar, indivizii pot deveni mai conștienți de tiparele lor alimentare și pot identifica situațiile în care tind să consume alimente nesănătoase.

O altă strategie importantă este **stabilirea obiectivelor realiste**. Schimbările drastice în dietă pot fi dificil de menținut pe termen lung. În schimb, adoptarea unor modificări treptate, precum creșterea consumului de fructe și legume sau reducerea consumului de zahăr, poate conduce la rezultate mai durabile (Deci, 2000).

De asemenea, **planificarea meselor** reprezintă o strategie eficientă pentru prevenirea deciziilor alimentare impulsive. Atunci când mesele sunt planificate în avans, probabilitatea de a recurge la alimente nesănătoase scade (Ajzen, 1991).

O altă abordare psihologică tot mai utilizată este **alimentarea conștientă (mindful eating)**. Această practică implică acordarea unei atenții sporite procesului de alimentație, inclusiv gustului, texturii și senzațiilor de foame sau sațietate. Prin dezvoltarea acestei conștientizări, indivizii pot învăța să recunoască mai bine semnalele organismului și să evite consumul excesiv de alimente.

Modelul transteoretic postulează că schimbarea comportamentului sănătos implică progresul prin șase etape ale schimbării: precontemplare, contemplare, pregătire, acțiune, menținere și încetare (Prochaska, 1997).

8. Implicații pentru psihologia sănătății

Analiza comportamentului alimentar din perspectivă psihologică are implicații importante pentru domeniul psihologiei sănătății. Înțelegerea factorilor care influențează alegerile alimentare poate contribui la dezvoltarea unor programe de intervenție mai eficiente pentru prevenirea bolilor asociate stilului de viață (Polivy, 2002).

Intervențiile psihologice pot fi utilizate pentru a sprijini indivizii în procesul de schimbare a obiceiurilor alimentare. De exemplu, terapiile cognitiv-comportamentale pot ajuta la identificarea și modificarea gândurilor sau credințelor care contribuie la comportamente alimentare nesănătoase.

În plus, psihologia sănătății subliniază importanța abordărilor interdisciplinare, care combină cunoștințele din domeniul psihologiei, nutriției și medicinei.

Promovarea unui comportament alimentar sănătos nu reprezintă doar o responsabilitate individuală, ci și una socială. Politicile publice, programele educaționale și mediul alimentar pot influența semnificativ comportamentele alimentare ale populației.

9. Dimensiunea culturală a comportamentului alimentar

Comportamentul alimentar nu poate fi analizat exclusiv din perspectivă individuală, deoarece acesta este profund influențat de contextul cultural în care trăiesc indivizii. Cultura determină preferințele alimentare, modul de preparare a alimentelor, structura meselor și semnificațiile simbolice atribuite alimentației.

În multe societăți, alimentația reprezintă mai mult decât un simplu act biologic de satisfacere a nevoilor fiziologice. Mesele pot avea rol social, familial sau chiar ritualic. De exemplu, mesele festive sau tradiționale sunt adesea asociate cu consumul unor alimente specifice, care pot avea o valoare simbolică sau culturală importantă.

Preferințele alimentare sunt formate încă din copilărie, în cadrul familiei și al comunității. Copiii învață prin observație și imitare comportamentele alimentare ale părinților și ale altor membri ai familiei. Astfel, cultura alimentară a familiei influențează semnificativ obiceiurile alimentare ale individului pe termen lung.

În societatea contemporană, globalizarea a determinat apariția unor schimbări importante în comportamentul alimentar. Accesul la produse alimentare din diverse culturi a condus la diversificarea dietelor, dar și la creșterea consumului de alimente ultraprocesate. Această transformare a mediului alimentar a fost asociată cu creșterea prevalenței obezității și a altor boli metabolice.

Din perspectiva psihologiei sănătății, înțelegerea dimensiunii culturale a comportamentului alimentar este esențială pentru dezvoltarea unor intervenții eficiente. Programele de promovare a alimentației sănătoase trebuie adaptate la contextul cultural al populației și să țină cont de tradițiile și valorile alimentare ale comunității.

10. Tehnologiile digitale și comportamentul alimentar

În ultimele decenii, dezvoltarea tehnologiilor digitale a influențat în mod semnificativ stilul de viață și comportamentul alimentar al indivizilor. Aplicațiile mobile, platformele online și rețelele sociale au devenit instrumente importante pentru informarea și educarea publicului în domeniul nutriției.

Aplicațiile de monitorizare a alimentației permit utilizatorilor să își înregistreze consumul alimentar, să urmărească aportul caloric și să își stabilească obiective nutriționale. Aceste instrumente pot contribui la creșterea conștientizării asupra obiceiurilor alimentare și pot sprijini procesul de autoreglare.

De asemenea, platformele digitale pot facilita accesul la programe de intervenție psihologică destinate schimbării comportamentului alimentar. De exemplu, programele online de consiliere nutrițională sau intervențiile bazate pe terapia cognitiv-comportamentală pot sprijini indivizii în adoptarea unor obiceiuri alimentare sănătoase.

Cu toate acestea, mediul digital poate avea și efecte negative asupra comportamentului alimentar. Publicitatea online și promovarea constantă a unor produse alimentare bogate în zahăr și grăsimi pot influența preferințele consumatorilor, în special în rândul tinerilor.

În plus, utilizarea excesivă a tehnologiei poate contribui la adoptarea unui stil de viață sedentar, ceea ce poate amplifica efectele negative ale unei alimentații nesănătoase (Brownell, 2017).

Prin urmare, utilizarea tehnologiilor digitale în promovarea alimentației sănătoase trebuie realizată într-un mod responsabil, integrând principii din domeniul psihologiei comportamentale și al educației pentru sănătate.

11. Direcții viitoare de cercetare

Cercetarea comportamentului alimentar din perspectivă psihologică continuă să reprezinte un domeniu de interes major pentru psihologia sănătății (Ogden, 2010).

În contextul schimbărilor rapide ale mediului alimentar și ale stilului de viață modern, sunt necesare noi studii care să exploreze factorii care influențează alegerile alimentare ale indivizilor.

O direcție importantă de cercetare se referă la analiza rolului mediului digital în formarea obiceiurilor alimentare. În special în rândul tinerilor, rețelele sociale pot influența percepțiile privind alimentația și imaginea corporală.

De asemenea, cercetările viitoare ar putea explora relația dintre comportamentul alimentar și sănătatea mentală. Studiile recente sugerează existența unei legături bidirecționale între alimentație și starea psihologică, anumite tipuri de dietă fiind asociate cu niveluri mai scăzute de stres și anxietate.

O altă direcție de cercetare relevantă este dezvoltarea unor programe de intervenție personalizate, care să țină cont de caracteristicile individuale ale participanților, precum motivația, stilul de viață sau mediul social.

În acest context, colaborarea interdisciplinară între psihologi, nutriționiști, medici și specialiști în sănătate publică poate contribui la dezvoltarea unor strategii eficiente pentru promovarea comportamentului alimentar sănătos.

12. Discuții

Rezultatele analizei evidențiază faptul că adoptarea unui comportament alimentar sănătos depinde de o combinație complexă de factori psihologici și sociali.

În primul rând, nivelul de **educație nutrițională** influențează capacitatea indivizilor de a face alegeri alimentare informate. Persoanele care dețin cunoștințe despre valoarea nutritivă a alimentelor sunt mai predispuse să adopte diete echilibrate.

În al doilea rând, **motivația personală** joacă un rol esențial în menținerea comportamentului alimentar sănătos. Motivația intrinsecă, bazată pe dorința de a menține sănătatea și bunăstarea personală, este asociată cu rezultate mai stabile pe termen lung.

Un alt factor important este **suportul social**. Persoanele care beneficiază de sprijin din partea familiei sau a prietenilor au o probabilitate mai mare de a menține obiceiuri alimentare sănătoase.

Intervențiile psihologice care promovează conștientizarea alimentației și dezvoltarea autocontrolului pot contribui semnificativ la schimbarea comportamentelor alimentare.

12.1. Limitări ale studiului

Deși analiza realizată în cadrul prezentului articol oferă o perspectivă amplă asupra factorilor psihologici implicați în comportamentul alimentar sănătos, este important să fie menționate și anumite limitări ale lucrării. În primul rând, studiul are un caracter teoretic și se bazează pe analiza literaturii de specialitate, fără a include o cercetare empirică proprie. Din acest motiv, concluziile formulate trebuie interpretate în contextul studiilor analizate și nu pot fi generalizate în mod absolut.

O altă limitare se referă la faptul că literatura privind comportamentul alimentar este extrem de vastă și interdisciplinară, implicând domenii precum psihologia, nutriția, sociologia și medicina. În consecință, selecția surselor utilizate a fost orientată în principal către lucrări relevante pentru psihologia sănătății și psihologia comportamentală.

De asemenea, comportamentul alimentar este influențat de numeroși factori contextuali, precum mediul economic, accesul la resurse alimentare sau politicile publice din domeniul sănătății. Acești factori nu au fost analizați în detaliu în cadrul prezentului studiu, deși pot avea un impact semnificativ asupra modului în care indivizii își construiesc obiceiurile alimentare.

În pofida acestor limitări, analiza teoretică realizată contribuie la înțelegerea mecanismelor psihologice care stau la baza comportamentului alimentar și oferă un cadru conceptual util pentru dezvoltarea unor cercetări viitoare.

12.2. Implicații practice

Rezultatele analizei teoretice evidențiază o serie de implicații practice pentru domeniul educației pentru sănătate, al consilierii psihologice și al politicilor publice. În primul rând, programele de educație nutrițională ar trebui să includă nu doar informații despre valoarea nutritivă a alimentelor, ci și strategii psihologice pentru dezvoltarea autocontrolului și a autoreglării comportamentului alimentar.

În al doilea rând, intervențiile destinate promovării unui stil de viață sănătos pot beneficia de integrarea tehnicilor din terapia cognitiv-comportamentală. Aceste tehnici pot ajuta indivizii să identifice gândurile sau credințele disfuncționale legate de alimentație și să dezvolte comportamente alimentare mai echilibrate.

Un alt aspect important îl reprezintă rolul mediului social în susținerea comportamentelor sănătoase. Familiile, instituțiile educaționale și comunitățile pot contribui la promovarea unor obiceiuri alimentare sănătoase prin crearea unui mediu favorabil adoptării acestora.

În plus, politicile publice pot avea un rol important în influențarea comportamentului alimentar al populației. Măsuri precum promovarea alimentelor sănătoase în instituțiile publice, reglementarea publicității alimentare sau sprijinirea programelor de educație nutrițională pot contribui la îmbunătățirea sănătății publice.

12.3. Perspective interdisciplinare

Studiul comportamentului alimentar implică o abordare interdisciplinară care integrează perspective din mai multe domenii ale cunoașterii. Psihologia oferă instrumente teoretice și metodologice pentru înțelegerea proceselor cognitive și emoționale implicate în deciziile alimentare, în timp ce nutriția furnizează informații despre necesitățile fiziologice ale organismului și despre impactul diferitelor tipuri de dietă asupra sănătății.

Sociologia contribuie la analiza modului în care normele sociale, valorile culturale și structurile sociale influențează comportamentul alimentar al indivizilor. De asemenea, economia comportamentală explorează modul în care factorii contextuali și mecanismele de decizie influențează alegerile alimentare.

Integrarea acestor perspective poate conduce la dezvoltarea unor modele explicative mai complexe și mai realiste ale comportamentului alimentar. În același timp, colaborarea interdisciplinară poate contribui la elaborarea unor programe de intervenție mai eficiente, care să abordeze simultan dimensiunile psihologice, sociale și biologice ale alimentației.

13. Concluzii

Comportamentul alimentar sănătos reprezintă rezultatul interacțiunii dintre factori biologici, psihologici și sociali. Psihologia oferă instrumente valoroase pentru înțelegerea mecanismelor care stau la baza alegerilor alimentare și pentru dezvoltarea unor intervenții eficiente în promovarea sănătății.

Autoreglarea, gestionarea emoțiilor și influențele sociale reprezintă factori esențiali în formarea obiceiurilor alimentare. Promovarea unui stil alimentar sănătos necesită o abordare integrată, care să combine educația nutrițională cu strategii psihologice de schimbare a comportamentului.

În viitor, cercetările ar trebui să exploreze modul în care tehnologiile digitale și programele personalizate de intervenție pot sprijini dezvoltarea unor obiceiuri alimentare sănătoase în diferite grupuri sociale.

Bibliografie

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
- Brownell, K. D., & Walsh, B. T. (2017). *Eating disorders and obesity: A comprehensive handbook*. Guilford Press.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Glanz, K., Rimer, B. K., & Viswanath, K. (2015). *Health behavior: Theory, research, and practice*. Jossey-Bass.
- Ogden, J. (2010). *The psychology of eating: From healthy to disordered behavior*. Wiley-Blackwell.
- Polivy, J., & Herman, C. P. (2002). Causes of eating disorders. *Annual Review of Psychology*, 53, 187–213.
- Prochaska, J. O., & Velicer, W. F. (1997). The transtheoretical model of health behavior change. *American Journal of Health Promotion*, 12(1), 38–48.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Press.

Strategii de coping la părinții copiilor cu CES

Coping strategies among parents of children with SEN

Mihaela GRASU¹

Silvia POPOVICI²

Abstract: Several studies have highlighted the presence of burnout among parents of children with special educational needs (SEN). These parents experience emotional exhaustion, feelings of inefficiency regarding their parental role, or emotional distancing from their own children. They also feel socially isolated, stigmatized, traumatized, and often lack sufficient social support or resources. Support groups based on mindfulness and relaxation techniques, as well as Acceptance and Commitment Theory, have proven to yield positive results. In this paper, we present several coping strategies for parents of children with SEN, based on mindfulness and Acceptance and Commitment Theory. In practice, these strategies have been shown to reduce psychological distress and improve the well-being of parents of children with SEN.

Keywords: *parental burnout, children with SEN, mindfulness, Acceptance and Commitment Theory.*

Introducere

Apariția unui copil cu dizabilități reprezintă un factor de stres pentru părinți deoarece necesită un efort suplimentar de îngrijire (Mikolajczak et al, 2018, Gérain & Zech, 2018). Multe cercetări (Bianca & Popovici, 2022, Berry, 2013, Colomeischi et al., 2016, Andrioni et al., 2022, Al-Qaisy, 2012) au demonstrat că părinții copiilor cu dizabilități trăiesc niveluri mai ridicate de anxietate, stres și depresie comparativ cu cei ai copiilor tipici. De-a lungul vieții, părinții se confruntă continuu cu provocări, de la dezechilibrarea familiei, izolarea socială, probleme financiare, dificultatea de a găsi servicii de terapie, până la epuizare sau trăirea unor emoții puternice.

¹ sociolog doctor, cadru didactic la Școala Specială „Constantin Paunescu”, Iași, România.

² sociolog doctor, cercetător științific la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Iași, România.

Chechko și colaboratorii (2022), au evaluat, pe baza interviurilor semi-structurate, nevoile părinților care îngrijesc copii cu dizabilități în învățământul preșcolar. O primă categorie de nevoi o reprezintă cele informaționale și educaționale, respectiv îngrijirea și educarea copiilor cu dizabilități, cunoașterea drepturilor și responsabilităților, particularitățile integrării în societate. O a doua categorie de nevoi o reprezintă cele sociale și juridice, respectiv de mediere în relația cu diferite instituții și conștientizarea protecției sociale a copiilor. O a treia categorie de nevoi sunt cele psihologice și pedagogice, ceea ce implică îmbunătățirea nivelului culturii pedagogice, formarea abilităților pentru stabilirea unui microclimat psihologic pozitiv în familie.

Din cercetările lui Berry (2013) reiese că îngrijirea copiilor cu dizabilități, nu le mai permite părinților să folosească timpul pentru crearea de legături prin participarea socială. În plus, părinții tind să evite stigmatizarea socială sau confruntarea cu propriile sentimente dificile deoarece se simt excluși. Mai ales în situația în care copiii manifestă comportamente deviante de la norma socială, părinții se simt excluși și marginalizați (Currie & Szabo, 2020).

Trauma părințilot care se confruntă cu „pierderea” copilului ideal se manifestă prin emoții puternice (Rogers, 2007). Unul dintre cele mai cunoscute modele ale reacției părinților la dizabilitatea copilului, ce implică parcurgerea a cinci etape, a fost dezvoltat de Kubler-Ross (1973).

După aflarea diagnosticului copilului, părinții trec printr-o perioadă de șoc și negare, care se manifestă prin infirmarea sau minimalizarea realității „Nu, nu e adevărat”, „nu mie”, fiind incapabili să se confrunte direct cu ideea că au un copil cu dizabilități. Această negare acționează ca un mecanism de apărare folosit de părinte pentru a procesa lent informația și a recunoaște treptat pierderea.

A doua etapă, este cea de furie, care se manifestă printr-o acumulare de iritabilitate, datorită incapacității de a rezolva situația. În această perioadă părinții se întreabă „De ce ni s-a întâmplat asta?” și se învinovătesc.

A treia etapă implică negocierea și căutarea de soluții. Astfel, părinții găsesc diverse strategii pentru a-și gestiona furia și durerea și încep să acționeze în favoarea copilului.

Cea de-a patra fază este cea de depresie, ceea ce implică tristețe, scăderea stării de spirit sau pierderea interesului pentru activități plăcute, speranțe zdrobite și vise neîmplinite, izolarea de ceilalți. Depășirea acestei faze conduce la stabilitate și echilibru interior, manifestată prin resemnare, acceptarea diagnosticului. Această ultimă fază implică eliminarea speranțelor false și adoptarea unor strategii de adaptare bazate pe natura handicapului.

Unii părinți pot să urmeze toate etapele, în timp ce alții pot sări peste una sau două etape pentru a atinge o viață bine adaptată (Kandel & Merrick, 2007). Alți autori (Roll-Pettersson, 2001, Blaska, 1998, Worthington, 1994) au remarcat o

ciclicitate a durerii, prin apariția unor stresuri recurente și a sentimentelor inițiale de negare, șoc, depresie, atunci când părinții trăiesc momente dificile. În cazul unor diagnostice grave, părinții pot resimți un conflict de emoții, de exemplu, ușurare, dar și devastare (DePape & Lindsay, 2015). Ușurarea apare deoarece diagnosticul a furnizat răspunsuri despre dezvoltarea copilului lor, devastare când au aflat că problemele copilului vor persista de-a lungul vieții și vor implica multe probleme pentru ei ca îngrijitori. Atunci când cerințele sunt mari și resursele scăzute, părinții se confruntă cu fenomenul de burn-out parental.

Burn-out parental

Studiat inițial în contextul muncii, burnout-ul este un răspuns prelungit la factorii de stres emoțional și interpersonal cronici de la locul de muncă și este definit prin trei dimensiuni: epuizare copleșitoare, cinism și detașare (atitudine de insensibilitate), lipsă de eficacitate (trăirea unor sentimente de incompetență (Maslach et al. 2001).

Roskam și colaboratorii (2018) au demonstrat că fenomenul de burn-out poate avea loc și în contextul creșterii copiilor, atunci când cerințele sunt mari și resursele scăzute. Burn-out-ul parental se caracterizează prin:

- epuizarea legată de rolul propriu de părinte, când trăiesc sentimentul că au ajuns la capătul puterilor;
- sentimentele de ineficiență față de propriul rol parental, când simt că nu pot gestiona problemele cu calm și eficient;
- distanțarea emoțională de propriii copii, adică, le îndeplinesc nevoile de bază, dar devin mai puțin implicați emoțional, sensibili și receptivi.

Burn-out-ul parental are consecințe negative, atât pentru părinte, cât și pentru copii. Astfel s-au semnalat evadarea și gândurile suicidare, dependențele, tulburările de somn, conflictele conjugale, mentalitatea de înstrăinare a partenerului, iar față de copii au fost raportate comportamente neglijente și violente (Mikolajczak et al. 2018, Blanchard et al., 2023). Pentru a gestiona stresul, părinții copiilor cu TSA utilizează strategii de coping care îi ajută să abordeze situațiile dificile ale creșterii copilului lor.

Strategiile de coping

Strategiile de coping parental pot fi definite ca acțiunile specifice desfășurate de părinți care reduc sau elimină stresul (Alós et al., 2022). În literatura de specialitate sunt descrise două tipuri de strategii de coping: abordare și evitare. Abordarea problemei ca strategie de coping reflectă puterea cognitivă și comportamentală pe care o are un individ pentru a gestiona sau rezolva condiții stresante. Dimpotrivă, copingul prin evitare arată învinovățirea, blamarea ori

disimularea gândurilor părinților legate de factorii stresori. Evitarea problemei este un mecanism de reducere a stresului pe termen scurt, în timp ce abordarea, are rezultate pozitive mai însemnate pe termen lung.

Mai mulți autori (Vernhet et al., 2019, Alós et al., 2022) au comparat strategiile de coping utilizate de părinții copiilor cu dizabilități cu cele ale părinților de copii tipici. Rezultatele au pus în evidență faptul că părinții copiilor cu CES utilizează mai curând strategii de evitare, în timp ce cei ai copiilor tipici caută să gestioneze cognitiv sau comportamental condițiile stresante. O explicație este aceea că părinții copiilor cu dizabilități trăiesc emoții negative atât de intense pe care nu știu cum să le gestioneze, încât nu reușesc să acționeze.

Al Maqbali și colaboratorii (2021) au evidențiat faptul că îngrijirea de sine, sprijinul social, atenția conștientă și autoeficacitatea sunt componente cheie care îmbunătățesc inteligența emoțională și reziliența, contribuind astfel la reducerea experienței de burn-out.

Îngrijirea de sine constă în acțiunile conștiente pe care o persoană le întreprinde pentru a-și menține sau îmbunătăți starea de bine fizică, emoțională, mentală și spirituală. Aceasta presupune a avea grijă de sine nu din egoism, ci din înțelegerea faptului că numai atunci când este odihnit, stabil emoțional și are propriile nevoi satisfăcute, părintele poate avea grijă de copil/copii în mod sustenabil, poate face o muncă semnificativă și poate rămâne sănătos.

Îngrijirea de sine presupune mai multe nivele:

- Îngrijire emoțională de sine care permite părintelui să recunoască când resursele interne se epuizează și să reacționeze la timp;
- Stabilirea limitelor și capacitatea de a spune „nu”, distanțarea de responsabilitatea excesivă ajutând la păstrarea puterii;
- Compasiunea față de sine prin înlocuirea auto-învinovățirii cu înțelegerea de sine („Fac ce pot”), reducând presiunea și tensiunea.

Îngrijirea de sine ajută părinții copiilor cu CES să conștientizeze că autosensibilitatea este un semn de putere, nu de slăbiciune și este extrem de importantă pentru evitarea scăderii motivației, atunci când munca semnificativă începe să pară lipsită de valoare, apar îndoieli cu privire la propriile abilități, iar dorința de a acționa este în scădere. În acest context auto-îngrijirea contribuie la:

- reflecție semnificativă – timpul pentru sine îi permite părintelui să revină la întrebarea „de ce fac asta?” și să se reconecteze cu valorile sale;
- îngrijire personală creativă – implicarea în activități care aduc bucurie (muzică, scris, grădinărit), revitalizând emoțiile;
- sprijinirea comunității de părinți care se confruntă cu aceleași probleme, întrucât conversațiile cu alte persoane aflate într-o situație similară îi ajută să se simtă mai puțin singuri.

Analiza literaturii recente arată că mindfulness și terapia acceptării și angajamentului sunt din ce în ce mai folosite în reducerea stresului și prevenirea burn-out-ului la părinții copiilor cu dizabilități.

Mindfulness

Mindfulness-ul este de obicei descris ca un proces psihologic prin care este adusă intenționat atenția asupra experiențelor interne și externe care au loc în momentul prezent. Acest lucru se realizează prin practici de meditație, cum ar fi concentrarea asupra respirației, observarea gândurilor și senzațiilor fără a reacționa sau efectuarea unei scanări complete a corpului pentru a crește conștientizarea fizică. Pe lângă faptul că produce relaxare, mindfulness-ul îi ajută pe oameni să devină mai conștienți de tiparele lor de gândire, să reducă reactivitatea emoțională și să răspundă provocărilor cu mai mult calm și acceptare.

Jones și colaboratorii (2018) au raportat creșteri semnificative ale auto-compasiunii și o reducere a stresului general la un grup de practică pentru creșterea stării de bine bazat pe mindfulness, la care au participat 21 de părinți ai copiilor cu CES. Alți autori au efectuat un studiu experimental și au demonstrat eficiența grupurilor de sprijin reciproc ale părinților adolescenților cu tulburări musculo-scheletice, aflați într-un centru de reabilitare. Aceste grupuri i-au ajutat pe părinți să se adapteze mai bine la problemele copiilor și să fie mai conștienți de oportunitățile sociale ulterioare pentru acești copii (Sarancha et al., 2022).

O meta-analiză efectuată pe 25 de studii independente arată că intervențiile asupra părinților prin tehnica mindfulness pot reduce stresul parental (Burgdorf et al., 2019). Studiul realizat de Shaffer și colaboratorii (2020) evidențiază că 73% dintre părinții copiilor cu CES implicați într-o intervenție bazată pe mindfulness au prezentat o scădere a nivelului de stres perceput. Rayan și Ahmad (2016) au utilizat un design cvasi-experimental, pentru a arăta că programul mindfulness îmbunătățește sănătatea psihologică, socială și contribuie la reevaluarea pozitivă a stresului în cazul părinților copiilor cu TSA.

Terapia acceptării și angajamentului

Terapia acceptării și angajamentului este o abordare bazată pe mindfulness și scopul ei este să crească deschiderea și conștientizarea momentului prezent și contribuie la acceptarea experiențelor dificile (Hayes et al., 2006, Popovici et al., 2025). Astfel, oameni vor învăța abilitățile necesare pentru a depăși gândurile și emoțiile dureroase ca să poată obține o înțelegere profundă a valorilor cu adevărat importante pentru ei. Prin mindfulness indivizii sunt ajutați să conștientizeze

experiențele inconfortabile legate de gânduri, emoții și senzații corporale pentru a promova acceptarea și dobândirea de gânduri pozitive.

Terapia acceptării și angajamentului își propune să dezvolte flexibilitatea și adaptarea, ceea ce înseamnă deschiderea emoțională ce armonizează gândurile și comportamentele cu valorile și obiectivele proprii. Acest lucru se realizează prin șase procese de bază, cunoscute sub numele de „hexaflex”: acceptarea, dezamorsarea cognitivă, contactul cu momentul prezent, sinele ca și context (sinele observator), clarificarea valorilor și acțiunea angajată.

- Acceptarea implică recunoașterea gândurilor și emoțiilor negative trăite, fără a încerca să le evite, nege sau modifice.
- Defuzarea cognitivă implică distanțarea și schimbarea modului de reacție în fața unor gânduri sau emoții dureroase, cu scopul de a evita efectele nocive. Acest lucru se poate realiza prin observarea unui gând fără a judeca, exprimarea gândului prin cântec și etichetarea răspunsului automat care apare.
- A fi prezent, ceea ce presupune a fi conștient de ceea ce se întâmplă atunci și a observa gândurile și sentimentele fără a le judeca sau a încerca să le schimbi. Scopul constă în trăirea evenimentelor în mod clar și direct în efortul de schimbare a comportamentului.
- Sinele ca și context presupune că oamenii sunt mai mult decât gândurile, sentimentele și experiențele lor, adică noțiunile de sine și identitate sunt extinse.
- Alegerea principalelor valori personale în diferite domenii și efortul de a trăi în conformitate cu aceste principii, fără a se conforma așteptărilor altor persoane.
- Acțiunea asumată implică luarea unor măsuri concrete pentru a încorpora schimbările care se aliniază valorilor personale și care vor conduce la modificări pozitive. Acestea pot implica stabilirea obiectivelor, expunerea la gânduri sau experiențe dificile și dezvoltarea abilităților.

Mai multe studii raportează eficiența mindfulness și terapia acceptării și angajamentului. Maughan și alții, (2024) au arătat că un program scurt de terapie de acceptare și angajament, bazat pe grup, dezvoltat pentru părinții copiilor cu TSA, s-a dovedit eficient pentru îmbunătățirea unor aspecte ale sănătății mentale. Astfel s-a constatat că auto-raportarea depresiei și suferinței parentale a scăzut și s-a menținut la această valoare și în următoarele 4 luni, când a fost efectuată o retestare. Părinții au raportat, de asemenea, rezultate pozitive în ceea ce privește atingerea obiectivelor personale și mici schimbări în afectul pozitiv. Într-un studiu clinic randomizat controlat s-a demonstrat că părinții care au urmat 24 de întâlniri săptămânale de terapie de acceptare și angajament au demonstrat o îmbunătățire

semnificativă a flexibilității psihologice, a stărilor de conștientizare, a valorilor personale în viața de zi cu zi și a stresului parental, scoruri reduse în percepțiile asupra comportamentelor disruptive ale copilului lor în comparație cu părinții care au urmat programul de instruire parentală (Marino et al., 2021). Li și colaboratorii (2023) au evaluat 14 studii clinice randomizate de îngrijire a sănătății cu diferite tipuri de intervenții efectuate cu părinții copiilor cu nevoi speciale. Rezultatele post-intervenție au indicat îmbunătățiri semnificative ale intervențiilor bazate pe terapia acceptării și angajamentului în ceea ce privește stresul, simptomele depresive, anxietatea, flexibilitatea psihologică, abilitățile de conștientizare, încrederea, cât și auto-eficacitatea părinților, cu o certitudine a dovezilor moderat spre ridicată. Analiza evidențiază că o combinație a terapiei acceptării și angajamentului cu un program parental crește eficiența rezultatelor obținute.

În cadrul unui proiect Erasmus+ un grup de specialiști din mai multe țări europene au elaborat și pilotat un ghid metodologic destinat tinerilor părinți care au copii cu CES și cadre didactice la început de carieră care lucrează cu copii cu nevoi educaționale speciale, care cuprinde materiale și fișe de lucru pentru 21 sesiuni destinate grupurilor de suport ale părinților, cadrelor didactice sau mixte (Popovici et. all, 2024). Ghidul familiarizează părinții și cadrele didactice cu teoria acceptării și angajamentului, cât și cu beneficiile și riscurile grupurilor de suport și trece în revistă teme precum: emoțiile și gestionarea lor, valorile și raportarea la acestea, temeri, îngrijorări, burn out și tehnici de prevenire și gestionare acestuia, nevoia de control, izolare și singurătate, comunicarea și legătura cu copilul, dragostea, iubirea de sine și alte sentimente pline de satisfacție. Unele sesiuni abordează și aspecte mai pragmatice, de exemplu, exersarea jocului cu copilul, încurajarea autonomiei acestuia, stabilirea unor limite sănătoase, rezolvarea problemelor zilnice, îmbunătățirea veșii sociale atât a copilului cât și a părintelui, creșterea rezilienței și a rețelei de sprijin și realizarea de schimbări pozitive. Toate sesiunile grupului de suport au în comun creșterea capacității de a trăi în prezent și de a se detașa de emoțiile negative și sunt presărate de exerciții punctuale de mindfulness și relaxare.

Acest ghid metodologic a fost pilotat în cadrul proiectului cu grupuri de 12 – 14 părinți cadre didactice sau mixte în 5 țări: Lituania, România, Belgia, Grecia și Slovenia, iar impactul acestora a fost considerat ca fiind unul foarte puternic pozitiv de către 96% dintre participanți, punctele forte fiind abordarea holistică și practică, diversitatea temelor și crearea unei rețele sociale cu persoane care se confruntă cu același tip de probleme. Unul dintre aspectele neașteptate ale evaluării pilotării a fost constatarea cunoașterii și practicării în mică măsură a auto-îngrijirii și tehnicilor de relaxare și mindfulness pentru creșterea stării de bine.

Concluzii

Întrucât părinții sunt principalii îngrijitori ai copiilor cu CES este important să dobândească strategii adaptative de coping care au ca scop reducerea stresului și prevenirea epuizării. Atât mindfulness, cât și terapia acceptării și angajamentului au ca obiectiv principal îmbunătățirea flexibilității psihologice a unui individ, respectiv capacitatea de a fi conștient și de a accepta gânduri și experiențe dificile. Sprijinirea părinților să acorde atenție prezentului, renunțând la gândurile și emoțiile care le distrag atenția, sporește capacitatea acestora de a rămâne concentrați asupra situației prezente într-un mod lipsit de prejudecăți. În acest fel ei vor putea reacționa mai calm și vor găsi cele mai bune soluții pentru copiii lor.

Bibliografie

- Al Maqbali, M., Al Sinani, M., & Al-Lenjawi, B. (2021). Prevalence of stress, depression, anxiety and sleep disturbance among nurses during the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, 141, Article 110343.
- Alós, F. J., García, A. G., & Maldonado, M. A. (2022). Coping strategies in parents of children with disabilities: A case-control study. *Brain and Behavior*, 12(8), e2701. <https://doi.org/10.1002/brb3.2701>
- Al-Qaisy, L. M. (2012). Mothers' stress in families of children with mental handicap. *Asian Social Science*, 8(2), 80–85.
- Andrioni, F., Coman, C., Ghiță, R. C., Bularca, M. C., Motoi, G., & Fulger, I. V. (2022). Anxiety, stress, and resilience strategies in parents of children with typical and late psychosocial development: Comparative analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), Article 2161.
- Berry, H. L. (2013). Social capital and mental health among mothers in Vietnam who have children with disabilities. *Global Health Action*, 6(1), Article 18886.
- Bianca, P. C., & Popovici, D. V. (2022). Emotional difficulties experienced by parents of children with disabilities versus parents of typical children. *Review of Psychopedagogy*, 11(1), 79–87.
- Blanchard, M. A., Hoebeke, Y., & Heeren, A. (2023). Parental burnout features and the family context: A temporal network approach in mothers. *Journal of Family Psychology*, 37(3), 398–430.
- Burgdorf, V., Szabó, M., & Abbott, M. J. (2019). The effect of mindfulness interventions for parents on parenting stress and youth psychological outcomes: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 1336.

- Chechko, T., Liakh, T., Spirina, T., Lekholetova, M., Sapiha, S., & Salata, K. (2022). Needs assessment of parents raising children with disabilities in preschool educational institution. *Sociální práce/Sociálna práca/Czech and Slovak Social Work*, 22(4), 54–66.
- Cobzeanu, A., Cobzeanu, B.-M., & Roca, I. C. (2025). Stronger together: How family quality of life, hope, and social support alleviate psychological distress in families experiencing disability. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 17(1), 198–216.
- Colomeischi, A., Fillella Gui, G., Veiga-Branco, A., Alimović, S., Baranauskienė, I., & Gol-Guven, M. (2016). *Social inclusion and wellbeing of families of children with special needs: Transnational study report*. https://psiwell.eu/images/io1/Transnational_study_report__EN.pdf
- Currie, G., & Szabo, J. (2020). Social isolation and exclusion: The parents' experience of caring for children with rare neurodevelopmental disorders. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 15(1), Article 1725362.
- DePape, A. M., & Lindsay, S. (2015). Parents' experiences of caring for a child with autism spectrum disorder. *Qualitative Health Research*, 25(4), 569–583.
- Gérain, P., & Zech, E. (2018). Does informal caregiving lead to parental burnout? Comparing parents having children with and without mental and physical issues. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 884.
- Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1–25.
- Iacob, C. I., Avram, E., Cojocaru, D., & Podina, I. R. (2020). Resilience in familial caregivers of children with developmental disabilities: A meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(11), 4053–4068.
- Jones, L., Gold, E., Totsika, V., Hastings, R. P., Jones, M., Griffiths, A., & Silverton, S. (2018). A mindfulness parent well-being course: Evaluation of outcomes for parents of children with autism and related disabilities recruited through special schools. *European Journal of Special Needs Education*, 33(1), 16–30.
- Kandel, I., & Merrick, J. (2007). The child with a disability: Parental acceptance, management and coping. *The Scientific World Journal*, 7, 1799–1809.
- Kübler-Ross, E. (1973). *On death and dying*. Routledge.
- Li, S., Chen, Z., Yong, Y., Xie, J., & Li, Y. (2023). Effectiveness of acceptance and commitment therapy-based interventions for improving the psychological health of parents of children with special health care needs: A systematic review and meta-analysis. *Comprehensive Psychiatry*, 127, Article 152431.
- Marino, F., Failla, C., Chilà, P., Minutoli, R., Puglisi, A., Arnao, A. A., Tartarisco, G., Ruta, L., Vagni, D., & Pioggia, G. (2021). The effect of acceptance and

- commitment therapy for improving psychological well-being in parents of individuals with autism spectrum disorders: A randomized controlled trial. *Brain Sciences*, 11(7), Article 880.
- Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397–422.
- Maughan, A. L., Lunskey, Y., Lake, J., Mills, J. S., Fung, K., Steel, L., & Weiss, J. A. (2024). Parent, child, and family outcomes following acceptance and commitment therapy for parents of autistic children: A randomized controlled trial. *Autism*, 28(2), 367–380.
- Mikolajczak, M., Brianda, M. E., Avalosse, H., & Roskam, I. (2018). Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse & Neglect*, 80, 134–145.
- Popovici, S., Macovei, E.-I., Grasu, M., Staponaitė-Dargevičienė, G., Blažulionienė, S., Šimkūnaitė, J., Noreikienė, L., Vainauskienė, J., Petrošienė, G., Mencigar, D., Horvat, A., Kumral, G., Kilinc, A., Vandervaeren, J., Kelektsoğlu, K., & Papadimitriou, E. (2024). *Acceptance and commitment support group: Guidelines for youth workers and young parents having special educational needs children*. <https://demetrius.ro/wp-content/uploads/2024/11/Acceptance-and-Commitment-Support-Group-guidelines-for-youth-workers-and-young-parents-having-special-educational-needs-children.pdf>
- Rayan, A., & Ahmad, M. (2016). Effectiveness of mindfulness-based interventions on quality of life and positive reappraisal coping among parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 55, 185–196.
- Rogers, C. (2007). Experiencing an “inclusive” education: Parents and their children with special educational needs. *British Journal of Sociology of Education*, 28(1), 55–68.
- Roll-Pettersson, L. (2001). Parents talk about how it feels to have a child with a cognitive disability. *European Journal of Special Needs Education*, 16(1), 1–14.
- Roskam, I., Brianda, M. E., & Mikolajczak, M. (2018). A step forward in the conceptualization and measurement of parental burnout: The Parental Burnout Assessment. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 758.
- Sarancha, I., Maksymchuk, B., Kharchenko, S., Linnik, Y., Dovbnia, S., Pavelkiv, V., Maksymchuk, I., & Zhytomyrskyi, L. (2022). The influence of parents’ mutual support on the socialization of children with special needs in rehabilitation centres: Neuropsychological aspects. *BRAIN: Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 362–382.
- Shaffer, E. J., Lape, J. E., & Salls, J. (2020). Decreasing stress for parents of special needs children through a web-based mindfulness program: A pilot study. *Internet Journal of Allied Health Sciences and Practice*, 18(4), 1–15.

- Vernhet, C., Dellapiazza, F., Blanc, N., Cousson-Gélie, F., Miot, S., Roeyers, H., & Baghdadli, A. (2019). Coping strategies of parents of children with autism spectrum disorder: A systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28(6), 747–758.
- Worthington, R. C. (1994). Models of linear and cyclical grief: Different approaches to different experiences. *Clinical Pediatrics*, 33(5), 297–300.
- Yang, L., Sin, K. F., & Lui, M. (2015). Social, emotional, and academic functioning of children with SEN integrated in Hong Kong primary schools. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 24, 545–555.

Rolul și căile artelor contemporane. Manifestare și mesaj

The role and the ways of contemporary art. Manifestation and message

Camelia Sadovei¹

Abstract: Contemporary visual arts define their existence through forms of manifestation that go beyond distinctly artistic limits. In the entire existential flow, contextual determinations take the place of clear aesthetic categories. Aesthetics and the philosophy of the arts reformulate their specific concepts to go beyond the theoretical domain and encompass deconstructive forms and new artistic reconfigurations. As Boris Groys said in his articles, the avant-garde delimits itself from temporal belonging by being its own existence, part of the flow of life. This autonomy is not predictive but only demonstrates the ephemerality of the present as part of the temporal course, thus marking the possibility of the existence of the new. The important technological transformations that we have assimilated as living beings of these times, give us the illusion of a collective sharing of a global life, but at the same time have made the isolation of the individual as a social part become an increasingly obvious reality. From this perspective, the phenomenological understanding of contemporary arts can encompass many of the unconventional forms of manifestation that artists use in their work. Contemporary visual arts are not only the mirror of an extremely special time, they are the means by which we can find ourselves as a social structure, we can rewrite our connections with vital flows. Studying and assimilating cultural manifestations is in this sense, with the reservation of the limitations of a correct anthropological attitude, necessary. For a coherent placement in the global context of the Romanian artistic phenomenon, even a partial look at the manifestations of contemporary visual art, is the opportunity to fix a fluid and transformative present, with all its specific and punctual particularities.

Keywords: *Visual arts, globalism, contemporary Romanian art.*

¹ Dr. Arte Vizuale/ Visual Art.

Lumea contemporană a ultimelor decade este marcată de schimbări dramatice și semnificative ale conștiinței, ale identității, ale percepțiilor și accepțiunilor culturale și spirituale. Postmodernismul a definit – fără a-și propune o strategie programatică, alta decât cea a depășirii granițelor și limitărilor –, noi dimensiuni identitare pentru întreaga umanitate, decelând o sumă de niveluri existențiale semnificative: cel național, social, psihanalitic, de gen, religie, de rasă etc. Astfel se completează definiția nucleului universal și atemporal comun ființei umane prin alăturarea aspectelor particulare care o compun și o definesc în procesul dinamic al manifestării sale suverane. Cu alte cuvinte o definiție prin care aspectele particulare să completeze tabloul coerent al semnificației umanului.

Nu se poate compune o imagine de o asemenea amploare fără o atomizare analitică a deja existentelor structuri materiale și ideologice. Este nevoie ca pentru a putea vedea ansamblul, să cunoști aspectele de detaliu ale acestuia. Este paradoxal dar verificat faptul că evoluția poate însemna distrugerea pe mai multe niveluri a unor forme în favoarea reorganizării altora noi. În ultimă instanță transformarea este o lege universală, tot așa cum este și entropia.

În interiorul unei persoane are loc o luptă dinamică între ceea ce gândește în mod conștient, pe de o parte, și, pe de altă parte o anumită înțelegere sau perspectivă care se chinuie să iasă la suprafață. Apoi, înțelegerea apare însoțită de anxietate, de vină, dar și de bucuria și mulțumirea care sunt inseparabile de materializarea noii idei sau viziuni. Vinovăția care este prezentă (...) își are sursa în faptul că înțelegerea trebuie să distrugă ceva(...). Așa cum a remarcat Picasso, „fiecare act de creație este mai întâi de toate un act de distrugere (Wood,2022, apud May, 1994).

Ca pentru oricare dintre etapele istorice catalogate și documentate științific, perioada definită ca avangardă artistică a oscilat ca limitare în timp în mod concret, datorită schimbărilor ample, majore și cu un ritm tot mai rapid ale începutului secolului trecut. Doar o perspectivă temporală efectivă, traversarea etapelor și poziționarea acestora într-o formă programatică a permis definirea terminologiilor.

Avangarda artistică a începutului de secol XX și mai ales a perioadei interbelice a însemnat pionieratul unor căutări estetice cu caracter de experiment, dar termenul ca atare s-a completat pe parcursul istoriei secolului trecut ca o atitudine de frondă în detrimentul formelor de artă consacrată. Creația se transformă permanent ca rezultat al unui proces prin care artistul se manifestă, finalitatea operei nefiind un scop în sine. Extremismul promovat prin manifestările avangardei va înfăptui gesturi anarhice și revolte ample, va da naștere unei estetici active, militante, dincolo de opera individuală. În acest mod, arta contemporană prin toate manifestările sale, devine mijlocul de transformare a conștiinței ca proces fluid, organic implicat în context și necesită reconsiderarea ca arhetip a artistului, pentru

că prin definiție el este cel ce – poetic vorbind – întinde mâna în întuneric pentru a transforma forma în semn.

În avalanșa de informație și zgomot vizual în care trăim, nevoia bazală de cunoaștere a societății devine un instrument dar și o piedică în dezvoltare. Pe de o parte societatea contemporană acordă un rol important tehnologiei și evoluției acesteia, făcând posibilă depășirea chiar a limitelor biologicului și nașterea unui transumanism ce încă își definește limitele deontologice, dar pe de altă parte, prin recontextualizare, solicită nevoia de reformatare a unor mituri precum cel al supraomului, al rațiunii, al progresului. În procesul de transformare comportamentală, omul modern are nevoie de simplificare prin imagine pentru a putea face o alegere. Astfel imaginea devine *fonema* unui limbaj facil, cu o tot mai covârșitoare dominanță pentru comunicare. În forme compilate și degradate, distorsionate ori recompuse, imaginile redevin simboluri/pictograme cu rol fundamental cultural în procesul de modelare a omului cotidian.

Toate aceste schimbări necesită o reconsiderare a principiilor primordiale și re poziționare a acestora în noul context. Recunoaștem tradiționalul prin simbolismul propriu subscris. Prin considerarea simbolismului ca fiind generat odată cu timpul original, cu alte cuvinte născut odată cu timpul, este evident motivul pentru care în toate culturile umane există pentru semne și simboluri asemănătoare, accepțiuni asemănătoare. Mai mult decât atât, „o idee care nu poate fi întâlnită în nici o tradiție, orientală sau occidentală, nu are nimic esențial și nu se raportează decât la un mod cu totul îngust și fals de a înfățișa lucrurile”. (Guenon, 1945, p.37) Valoarea de adevăr a semnificațiilor acestor simboluri a separat sau uneori a convertit prin reconsiderare, în semne sacre și semne profane. Discursul pentru discriminarea sacrului de profan în lumea semnelor nu este scopul prezentului material, dar opoziția celor două concepte, le gândim a fi așa cum le considera Mircea Eliade, consubstanțiale condiției umane. (Eliade, 1991, p.130)

De aceea prin semn, imagine, structură de informație vizuală, se perpetuează camuflat sau nu, un sacru mitologic, chiar dacă este „alungat în zonele obscure ale psihicului sau în activitățile secundare sau chiar iresponsabile ale societății”. (Eliade, 1991, p. 138) René Girard subliniază că în relația ideologiei cu religia, „tendința de a șterge sacrul, de a-l elimina complet, pregătește întoarcerea tacită a sacrului, sub o formă nu transcendentă, ci imanentă”. (Girard, 1995, p. 349)

Opoziția amintită mai sus a permanentei avangarde din secolul trecut cu o tradiție trenantă și fără perspective dinamice a însemnat un dialog, o comunicare cu trecutul. Polemica aceasta evidențiază marile schimbări ale teoriilor și orientărilor moderne artistice. Spre exemplu, postmodernitatea se opune modernismului dar ulterior se opune sieși, făcând posibilă o polemică asupra teoriilor canonice și a celor complementare. Preluarea modelului emergenței științelor omului, precum antropologia sau științele socio-umane ori alte discipline cu caracter interdisciplinar,

a deschis calea considerării artelor ca un domeniu de cunoaștere cu un statut cu aspecte multiple, teorii canonice dar și complementare. Transformator, acest dialog construiește o contemporanitate care vine cu o nouă formă de interiorizare în care „omul nu mai devine ceea ce este, ci este ceea ce devine”, face alegerile sale, greșelile sale. Pe de altă parte, către „virtual și imaginar, converg toate ficțiunile de sine pe care le adăpostește individul. (...) În aceste experiențe ale sinelui, eul se caută, se experimentează pe sine în deplină libertate, dar se și ascunde de sine”. (Partenie, Bulai, 2016, pp.155,156)

Viața omul secolului XXI poate fi descrisă prin termenul *onlife*, un adevărat concept filosofic introdus în gândirea contemporană de Luciano Floridi, profesor de filosofie și etică a informației la Universitatea din Oxford. Granițele dintre real și virtual, online și offline fuzionează astăzi în noi dimensiuni și direcții de evoluție. Cu toate acestea, viteza și accesibilitatea comunicării sunt tributare unui stigmat cu două tășuri: *nemijlocirea*. Omul trăiește un paradox: pe de o parte, este martor și actor al unor modalități tehnologice care economisesc timpul, dar care, pe de altă parte, nu oferă, cel mai adesea, un sens acestui timp economisit. În deslușirea viziunii sale, Luciano Floridi spune că setul nostru actual de instrumente conceptuale nu mai este echipat pentru a răspunde noilor provocări legate de TIC. Aceasta nu este doar o problemă în sine, ci este, de asemenea, un risc, pentru că lipsa unei înțelegeri clare a timpului nostru actual poate duce cu ușurință la proiecții negative despre viitor. (Floridi, 2014)

Este firesc pentru omul adaptativ contemporan ca în acest context tulburător, să-și regăsească echilibrul și calea apelând la fundamentele arhetipale ale umanului. Transformate, imaginea și imaginarul, funcționează păstrând aceleași principii logice, scheme verbale ori arhetipuri dintotdeauna, schimbarea fiind de ordin semantic, utilizând simboluri și sisteme potrivite nevoilor actuale. Este vorba despre o transformare contextuală, ambientală, de fundament istoric sau interpretare teoretică.

Atunci când „Fântâna” lui **Duschamp** a făcut o schimbare majoră asupra modului de percepție a operei de artă și a conceptelor artistice, s-a deschis o poartă prin care expresia artistică prevalează oricăror reguli clasice. Poate mai puțin cunoscută, lucrarea sa „The Bride Stripped Bare by Her Bachelors, Even (The large Glass)”, expusă în 1923 în Brooklyn, este o compoziție alcătuită în cel mai inedit mod, timp de 8 ani, din materiale total neconvenționale artistic, reciclate, reutilizate. Ideea momentului, a investiției materiei rejectate, a deșeurilor, cu sensuri și reprezentări noi, a făcut ca această structură să fie, la momentul expunerii sale, o lucrare care trebuia să rămână „definitiv neterminată”. Prin forța împrejurărilor, la transportul lucrării către casa colecționarei Katherine Dreier, patru ani mai târziu, sticla dublă care prinde materialele între foile sale, s-a spart într-un mod pe care artistul l-a considerat a fi exact tușa finală a finalizării lucrării. Așa se face că

structurile așezate de Duchamp în etalarea dintre cele două foi de sticlă, are acum o legendă cu substrat și înțeles.

Boris Groys spune în publicațiile sale că diferența față de ready-made-urile standard nu poate fi văzută și asta pentru că materialitatea interioară a lucrărilor nu poate fi văzută. E doar povestită: trebuie să ascultăm o poveste, aceea a construirii acestor pseudo-ready-mades pentru a vedea diferența sau, mai bine, a o imagina. (Groys, 2016, p.22)

În sensul acestor ready-made repovestite, elvețienii **Fischli și Weiss** s-au bazat în demersul lor artistic pe reconversia unor obiecte total familiare privitorului contemporan, dându-le o componentă dinamică. Instalațiile lor, considerate în anii optzeci ai secolului XX a fi „post apocaliptice”, cuprind obiecte care sub impulsul inițial al artistului, interacționează declanșând reacții în lanț, explozii, loviri și alte tipuri de transformări spectaculoase. Prin diagrame și structuri inedite compilate din piese de mobilier clădite în masive și ingenioase structuri sculptural dinamice, aceștia fac o reconversie a materiei din stadiul uzului casnic, în forme vizuale noi care, într-un dialog cauzal, se remodelează și se transformă. Filmul acestor demersuri se constituie în sine în operă artistică, de altfel ca o singură mărturie a unui performance în care materia se transformă.

Ideea de transformare a operei sub incidența timpului și a mediului, ca fiind parte și exponentă a lumii materiale, este și miza cu care artistul german **Anselm Kiefer** își compune uriașele sale panouri compoziționale, utilizând pentru transpunere cele mai stranii și inedite alăturări de substanțe obiecte și materiale, încălcând aproape toate regulile tehnologiilor artistice clasice. Este un alt exemplu de operă în care artistul este atent la mesajul de transmis, sub imperiul căruia utilizează structurile materiale naturale sau artefacte umane pentru a le reordona, recombina și a le transforma. **Anselm Kiefer** este exponentul unui arhetip demiurgic creator, modelator, parte la rândul său la marele ritm cosmic.

Extrapolarea ca formă de manifestare artistică, face ca un obiect de mobilier simplu precum un scaun, să devină protagonist al unor instalații de dimensiuni foarte mari, precum cele construite de **Doris Salcedo**. Obiectele în sine, uzate și afectate de timp, povestesc prin chiar forma, degradările și deteriorările lor, o istorie a rezilienței, a existenței care în mod tăcut, stochează o memorie subtilă. Instalația sa din 2003, prezentată la cea de-a 8-a Bială Internațională de la Istanbul, cuprinde 1550 de scaune de lemn, de forme și dimensiuni diverse, înghesuite aleatoriu pe înălțime între două clădiri. Pasajul arhitectural devine astfel un ancadrament al unei structuri care povestește dincolo de sine, despre oameni. Tema obiectului care devine parte a unei întregi structuri compoziționale este generatoarea unor ample compoziții în care, de exemplu, „turme” de scaune escaladează ziduri, invadează spații urbane, colonizează clădiri și piețe publice. (v. fig.1)

Fig.1. Doris Salcedo, *Untitled, 1550 de scaune de lemn, 2003, Istanbul* (Yanmaz M. © Doris Salcedo. Courtesy the Alexander and Bonin, New York)

Opera de artă este acum parte dintr-un fenomen existențial. Transformarea sa din obiect în parte componentă a socialului, pune problema receptării acesteia ca atare. Boris Groys consideră că acest fenomen nu prezice un viitor ci mai degrabă demonstrează caracterul tranzitor al prezentului care deschide noi căi, noi viziuni. Doar astfel este posibil noul, ineditul. (Groys, 2016, p. 58) Sunt, de aceea, câteva condiții pentru ca receptarea operei să fie comprehensibilă.

Prima condiție este aceea de a înțelege operele în ansamblu, și nu individual; dacă există o gramatică care structurează creația artistică într-un moment dat, va fi de fapt necesar să se urmeze o metodă gramaticală, luând în considerare cuvintele nu unul câte unul, ci sintactic, în relația lor cu alte cuvinte, iar aceasta pentru că trebuie avut în vedere faptul că lingvistica are nevoie de o axă sintactică.

A doua condiție este aceea de a nu considera operele în raport cu trecutul, prin raportarea la influențele acestuia, ci prin diferențierea lor de modelele existente, mai precis pe baza unei axe paradigmatică.

Nu în ultimul rând, a treia condiție este aceea de a renunța la discursul interpretativ (cel bazat, mai mult sau mai puțin conștient, pe ipoteze și intenții de felul: „Artistul a vrut să spună...”) în favoarea unei descrieri geometrice, bazată pe

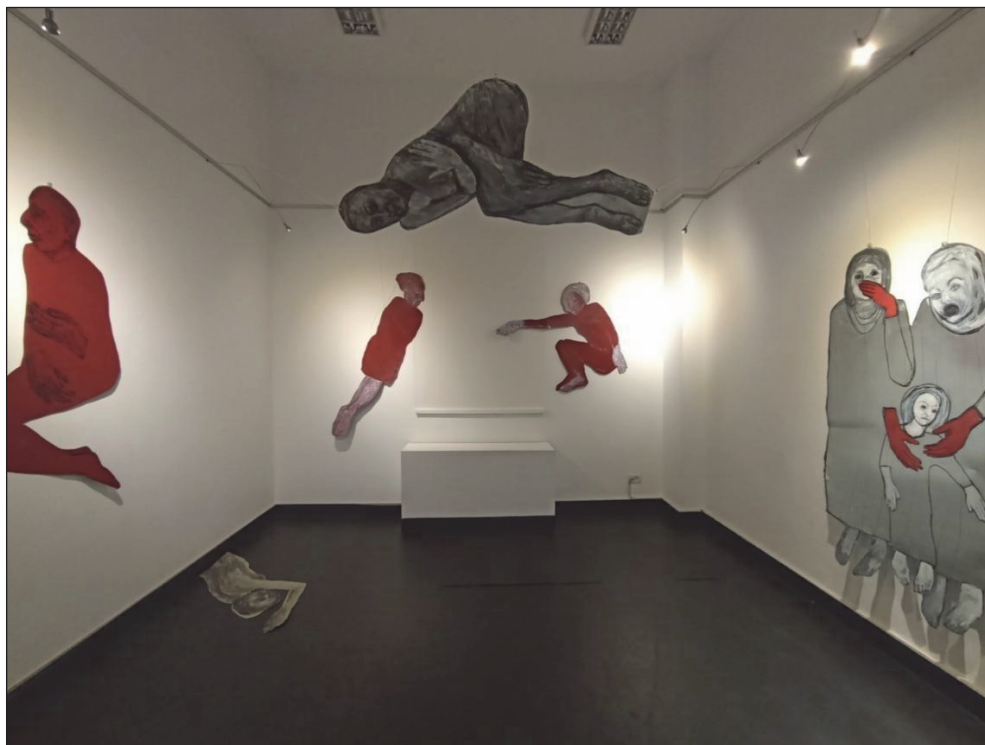
observare și nu pe specularea de idei, ori pe descrierea proprietăților obiectului (abordarea ontologică) și a universului în care există sau se mișcă acesta (dimensiunea contextuală). (Heinich, 2022, pp.14-15)

În tot acest context de redefinire a unui fenomen devenit dificil de controlat și de limitat, arta s-a transformat în mod paradoxal. Grație unei facilități perceptive, cultura vizuală devine o sursă mult mai rapid de accesat pentru obținerea emoțiilor intelectuale. Într-o lume globalizată, arta și vizualul nu au nevoie de translația lingvistică.

Preluând aceste atribute evidente ale vizualului, este firească nevoia de manifestare a unui aspect important în arta contemporană, acela al transformării operei de artă în mijloc de militare pentru cauze globale: ființa umană și poziția sa într-un ecosistem tot mai complicat, valorile spirituale și apartenența la o identitate, transformările tehnologice uluitoare și potențialul dual al acestora, noile mitologii arhetipale.

Fără îndoială, experiența pandemică a însemnat un lung și major moment de turnură în receptarea și redarea aspectelor umanității. Un efect de netăgăduit al acestei perioade a fost o nouă abordare a tot ceea ce definește umanul, existența ori inexistența, emoțiile care ne definesc, selectarea dorințelor care ne ghidează etc. Izolarea ne-a învățat că în reclusiunea totală, existența virtuală ne-a transformat în umbre adimensionale, mișcătoare în eter, cu valențe imateriale și singuraticе.

Pornind de la aceste premise, **Anca Boeriu** și oamenii ei gânditori și diafani, siluete întregi sau doar detalii, în grupuri sau solitare, uneori chiar fără referințe la gen sau identitate, povestesc despre subtilul emoțiilor și stărilor de ființare. O categorică întoarcere la esență, sugerată prin fragilitatea suporturilor de reprezentare a figurilor. Nu este vorba despre utilizarea unui ready-made, doar reconsiderarea suportului papetar în altă valență plastică expresivă. Trăind limitate în mod evident în spațiul ordonat de artistă, personajele descrise, se transformă în drapele simbolice ale acelor trăiri. Pentru că este vorba despre esența ființei umane – o atingere, o îmbrățișare, o atitudine – aceste flamuri descriu o lume evanescentă, dincolo de materie, dar nu virtuală. Este vorba despre valori cuprinse în forme, linii sau puncte, păstrând esența umanului la dimensiunea empatiei, ferită de tragic sau morbid. Sunt acele nevoi și valori de care suntem poate astăzi mai conștienți decât oricând. Chiar dacă o a treia dimensiune este redusă major, compensarea prin supradimensionarea pe înălțime și etalarea în spațiul expozițional, face ca structurile gândite de **Anca Boeriu** să devină spectaculoase forme monumentale. (v.fig.2)

**Fig.2. Anca Boeriu, *Humans*, Creart Gallery, București, 2022
(Ana Daniela Sultana/ creart Gallery)**

Performanțele atinse de tehnologiile digitale și utilizarea lor în construirea conceptului plastic în contemporaneitate, pot fi o piedică în formarea abilităților de a descrie lumea prin semn și forme plastice, în deplinătatea formei umane. În semn de revoltă sau mai degrabă de rezistență la o lume mult prea dedicată regulilor algoritmice ale unei societăți ale adulților, ideea de orientare infantilistă a finalului de secol XX, prin reluarea artei punk, este o declarație asumată a întoarcerii la valorile copilăriei. Este un tip de resetare mentală prin care întoarcerea într-o lume lipsită de conformism, tabuuri, structuri, pentru a recupera sentimentul de libertate în fața constrângerilor, regulilor, canoanelor.

Ecaterina Vrană a fost comparată adesea cu Frida Kahlo, nu doar în ceea ce privește demersul său artistic, marcat de semnul bolii, cât mai ales pentru curajul de a pulveriza paradigmele artei contemporane, așa cum le cunoaștem.

**Fig.3. Ecaterina Vrană, *Lacul de lacrimi*, 2015, Los Angeles, CA, USA
(Lee Thompson/Nicodim Gallery)**

Lucrările sale sunt izbitoare prin dramatismul lor particular. În tușe consistente, descriind spații onirice dominate de personaje feminine ori oameni de zăpadă, pești, păsări și peste toate, șiruri de lacrimi însângerate, artista descrie o lume aparte, sumbră dar surprinzător de misterioasă. Apelarea la formele fundamentale ale reprezentărilor infantile, face ca lucrările sale să povestească despre lumea de durere îndurată într-un permanent strigăt mut, într-un mod profund și adevărat uman. Este un limbaj arhetipal, un prim sistem de comunicare, cel al semnului instinctual și care definește conștiința de sine.(v.fig.3)

Vizualul contemporan se redefineste prin fiecare artist acum. Posibilitatea de a crea fără limite și constrângeri, face ca exprimarea viabilă, adevărată, semnificativă, să devină în mod paradoxal, dificilă. Unicitatea și autenticitatea nu mai ține acum de mijloace, materie, tehnică, ci prin mesajul interior exprimat. Adevărul este la fiecare dintre noi. În această societate globalizată pe de o parte și extrem de diversă prin particularități pe de o alta, artistul devine un comunicator și factor de recunoaștere, de identificare, de acceptare. Suntem martori ai unei epoci în care conviețuiesc deopotrivă clasicul și avangarda, anticul și contemporanul.

În acest sens, **Gabriela Cristu** este un exemplu aparte de transformare a formelor clasice de limbaj plastic în forme noi de comunicare vizuală. Comparabilă cu suprarealismul, opera sa transpune în lumea tehnică a decorativului, o lume picturală, transformatoare, inspirată din mituri, religii ori istorie. O tehnică medievală, cea a tapiseriei, reutilizată într-o abordare personală aparte, prin care povestea devine o epopee amplă a unei lumi interioare populată cu personaje, plante și animale aflate într-o permanentă metamorfoză. Un decorativ pictural ca suport pentru o lume fantastică extrem de reală. (v.fig.4)

Fig. 4. Gabriela Cristu, *Preludiu la după amiaza unui faun*, tapiserie haute-lisse, 190/150 cm, 2014 (Dan Mihaescu/ © Copyright 2020 Arte-textile.ro.)

Preocupată în permanență de tema Ființei Umane, Gabriela Cristu descrie în țesăturile sale monumentale, o lume plină de contradicții, pasiuni și senzualitate, care este marcată adesea de o uimitoare putere creativă. Compozițiile sale sunt asemenea lumii descrise de Borges, cu noi fațete relevate la o nouă căutare. Sunt imagini care transformă o lume descrisă conștient, lizibil, cu un desen coerent, în noi structuri și noi sensuri.

Fără a propune o enumerare exhaustivă a tendințelor divergente sau emergente în arta contemporană, cele câteva exemple prezentate în materialul de față,

se constituie într-o mărturie asumată a unor experiențe vizuale personale pe parcursul ultimilor ani. Este uneori dificil să te poziționezi în multitudinea de forțe și direcții ale contemporaneității dar considerarea conștientă a valorii interioare a discursului plastic propus de un artist este un semn de stabilire a istoriei. Arta contemporană românească se descrie prin truditarii săi. Direcțiile sunt multiple, adesea reluând forme ori concepte deja consacrate și reinventate, povestind trăirile personale, lăsând în urmă un semn pe care posteritatea îl va considera valoros ori nu.

Permanentul arhetip al artistului impune creația ca o necesitate interioară, modalitatea de transpunere ca alegere liberă, mesajul ca formă de comunicare. Atomizarea aparentă a mișcărilor artistice ale momentului dovedesc un proces entropic, în derulare, atent la ceea ce se întâmplă în lume dar păstrând încă un filon interior bine înrădăcinat în resursele general umane. Alegerea exemplificărilor este subiectivă și determinată de directive structurale interioare, însă prevalența în memorie a unui artist este mijlocită de ridicarea pe scenă a acestuia, ori de câte ori este potrivit. Viitorul este în fiecare zi.

Bibliografie

- Boeriu, A. (n.d.). *Humans*. Creart Gallery. <https://creartgallery.ro/exhibition/humans-anca-boeriu/>
- Eliade, M. (1991). *Eseuri: Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise și mistere*. Editura Științifică.
- Floridi, L. (Ed.). (2014). *The Onlife Manifesto: Being human in a hyperconnected era*. Springer.
- Girard, R. (1995). *Violența și sacrul*. Nemira.
- Groys, B. (2016, November). Towards the new realism. *e-flux Journal*, 77. <https://www.e-flux.com/journal/77/77109/towards-the-new-realism/>
- Groys, B. (2016, May/June). Prêt à manger. *Radical Philosophy*. https://www.academia.edu/38020962/Pret_a_Manger_Boris_Groys_In_the_Flow
- Guéron, R. (1945). *Le règne de la quantité et les signes des temps*. Gallimard.
- Heinich, N. (2022). *Il paradigma dell'arte contemporanea: Strutture di una rivoluzione artistica*. Johan & Levi.
- Nicodim Gallery. (n.d.). *Ecaterina Vrana*. <https://www.nicodimgallery.com/artists/ecaterina-vrana>
- Partenie, C., & Bulai, A. (2016). *In fiction we trust*. Polirom.
- Rollo, M. (1975). *The courage to create*. W. W. Norton.
- Textile Arts Association. (n.d.). *Gabriela Cristu*. <https://arte-textile.ro/artist/gabriela-cristu/>
- Wagner, M. (2012). Artist Doris Salcedo: "I began to conceive of works based on nothing." *Gwarlingo*. <https://gwarlingo.com/2012/artist-doris-salcedo-i-began-to-conceive-of-works-based-on-nothing/>

O psihanaliză asupra despărțirii de maestru: cazul Freud – Jung

A psychoanalysis of separation from the master: the Freud-Jung case

Marius Dumitrescu¹

Abstract: In this paper, we aim to bring into attention Sigmund Freud's attitude of separation from Carl Gustav Jung, so that we can then follow Jung's perspective regarding disaffiliation from his master. We will investigate the reasons behind this mutual dismissal, following the period in which their works were shaped, as well as the correspondence between the two, which can provide us with clues to this spiritual friction, which ended in 1912. First of all, we will show that Jung, as early as 1901, when he made a brief presentation on the Freudian work "The Interpretation of Dreams", did not fully agree with the explanatory pan-sexuality of the psychic mechanisms, i.e. the concept of libido, which the Viennese master seemed to abuse. Secondly, we will demonstrate that breaking with Freud, or what can be called Jung against Freud, has as its starting point the year 1912, when the disciple published the book "Transformations and Symbols of the Libido". For Jung, the unconscious should not be linked only to the compulsive, instinctual mechanisms, and therefore he proposes a new term to counterbalance the Freudian vision of the Self (das Es_{German}). According to the principle of individuation, which for Jung means the fulfilment of the individual by harmonizing his conscious with his unconscious elements, the Swiss psychoanalyst proposes the term das Selbst_{German} to define the Self. In conclusion, the analysis of the terminological differences between the concepts of libido and the Self in the work of the two psychoanalysts can decipher the divergences that ultimately led to the great split between Freud and his disciple Jung.

Keywords: *psychoanalysis, Self, drive, principle of individuation, unconscious.*

¹ Prof. Dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

1. Introducere

Încă de la primele întâlniri cu Freud, Jung a constatat că nu poate fi întru totul de acord cu teoria maestrului vienez cu toate că îi aprecia ideile legate de inconștient, geneza nevrozelor și refulare. Totuși reduționismul exagerat al lui Freud, care explica nevroza și refularea numai prin sexualitate, îi apare psihiatrului elvețian de neacceptat. Cum singur mărturisește, el a descoperit surse ale nevrozei în multe cazuri în care sexualitatea juca, din punctul său de vedere, un rol secundar, cum ar fi problema adaptării sociale, complexe de inferioritate sau de prestigiu, reprimarea determinată de anumite evenimente tragice etc. (Jung, 2020, p. 180).

Freud se agăța obsesiv de sexualitate deoarece nu dorea să-și pericliteze statutul, greu obținut de altfel, de *medic* al „sufletului”. În calitate de medic, el nu putea să-și permită să rătăcească pe apele tulburi ale sufletului, trebuia să coreleze întreaga sa cercetare psihanalitică pe un simptom legat de o experiență individuală. Sexualitatea înțeleasă într-un sens mai larg ca *libido*, ca energie vitală, era acel element care convenea cel mai bine teoriei nevrozei pe care o elaborase Freud încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Mai mult, cu toate că ideea de inconștient a fost anticipată și de filosofi, cu mult înaintea lui Freud, totuși una din noutățile psihanalizei freudiene consta în radicalizarea diferenței dintre inconștient și conștiință (Zamfirescu & Dragomir, 2014, p. 106).

În anul 1905, Freud decide să publice *Trei eseuri despre sexualitate* – cartea care venea să consfințească acest punct de vedere, în care nevroza se origina în *libido*, iar sexualitatea devenea un principiu universal al înțelegerii vieții psihice. Astfel, psihanalistul vienez va crea o nouă antropologie axată pe conceperea omului ca ființă a plăcerii (Zamfirescu, 2016, p. 388).

Anul 1906 este important în ceea ce privește relația maestru – discipol prin apariția analizei pe care o face Freud nuvelei *Gradiva* de Jensen. Jung este cel care îi semnalează lui Freud această năvălă apărută în anul 1903. Freud era un om care credea în valoarea argumentelor științifice; ceea ce nu putea fi probat științific nu avea pentru el valoare și, chiar mai mult, putea fi considerat periculos. Această opțiune pentru argumentele științifice l-a determinat să nu accepte în calitate de conținut al vieții psihice decât acele elemente care se puteau determina prin experiența *aici și acum (hic et nunc)* a subiectului. Studiul freudian *Delir și vise în Gradiva de Jensen* se potrivea perfect unei psihanalize a sexualității așa cum o vedea Freud. Personajul nuvelei, un tânăr istoric, ajunge să se îndrăgostească de o fată pe care o cunoscuse în copilărie. El nu va face altceva decât să-și proiecteze propriile amintiri asupra tinerei, care a găsit astfel calea ideală de a-l seduce pe vechiul ei prieten folosind propriile lui fantasme infantile.

Faptul că Jung a recunoscut valoarea studiului îl va mulțumi pe Freud, care își asumase rolul de *părinte spiritual* față de acesta. Freud va susține chiar că

aprobarea ideilor sale de către Jung valora mai mult decât opinia unui întreg congres medical (Freud, 1980, p. 58).

Mai mult, aflăm chiar din mărturisirile lui Jung că, într-adevăr, anul 1906 a marcat apogeul relației lor în plan spiritual prin faptul că acesta se considera un apărător al lui Freud și al ideilor lui. În *Amintiri, vise reflecții*, carte realizată pe baza mărturisirilor lui Jung de către secretara sa, Aniela Jaffé, aflăm că în 1906, când Freud a fost marginalizat datorită teoriei libidoului la un congres medical desfășurat la München, tânărul său discipol a sărit în apărarea sa scriind un articol de apreciere la adresa maestrului său. După acest gest, la scurt timp, a primit amenințări din partea comunității științifice din Germania și risca să-și periclitizeze viitorul academic.

În 1907 are loc prima întâlnire față în față la Viena, în casa lui Freud, a celor doi psihanaliști. O întâlnire ce aproape că a avut efectul de a suspenda timpul căci cei doi, după cum spune Jung, au discutat 13 ore, iar în final tânărul elvețian avea să constate că Freud a fost cu adevărat prima persoană importantă pe care a avut ocazia să o întâlnească în viața sa de până atunci (Jung, 2020, p. 182). Discuțiile lor s-au centrat pe problema *libidoului*, dar și a formelor sublimite sau culturale în care acesta se manifestă, temă care îl fascina pe Jung.

2. Despărțirea dintre maestru și discipol

Pe de altă parte, Jung a realizat încă din anul 1901 o scurtă prezentare a rezumatului făcut de Freud la *Interpretarea viselor*, o lucrare monumentală ce apăruse deja în 1899 și care avea nevoie de o mai bună comprehensiune în rândul comunității științifice. În acest text, ce avea rolul de a face cunoscută lucrarea lui Freud în Elveția, mai ales la Clinica de la Burghölzli, unde Jung lucra sub îndrumarea lui Eugen Bleuler, un medic psihiatru cu viziuni progresiste, apare deja o anumită diferență între viziunea celor doi psihanaliști.

Jung nu este de acord cu *pan-sexualitatea* explicativă a mecanismelor psihice de care maestrul de la Viena abuza. Jung va extinde interpretarea mecanismelor ce produc visele, identificând, pe lângă dorințele refulate, în speță cele sexuale, ce-și construiesc prin mecanismele condensării și ale transferului locul în visele noastre, și conținuturi ce trimit la *stările de frică* sau *dorința de putere* (Jung, 2014, p. 429).

În 1904, realizând valoarea metodei asociative, cât și a teoriei complexelor și a refulării, Eugen Bleuler decide introducerea metodei psihanalizei la clinica de la Burghölzli, iar cel însărcinat cu noile tehnici terapeutice va fi Carl Gustav Jung (Jung, 2012, p. X). Toate acestea vor conduce la un schimb de corespondență dintre Freud și Jung, ce se va materializa prin celebra întâlnire față în față din 1907, de la Viena, care îl va copleși pe tânărul discipol. Totuși, despărțirea propriu-zisă de maestru a început să devină vizibilă odată cu celebra călătorie de 7 săptămâni cu vaporul spre New York, la Clark University, din anul 1909.

Jung are revelația *inconștientului colectiv* în 1909, pe vapor, și o destăinuie lui Freud, care era însă, în acel moment, nepregătit de a-și înțelege suficient de bine discipolul. Jung are intuiția *inconștientului colectiv* prin celebrul vis al casei construite pe mai multe nivele, având etaj, parter și subsol. În acest subsol se găsea însă o trapă ce ascundea un nivel inferior și mai adânc, unde îi apar câteva schelete și cranii umane, alături de obiectele arhaice ale unei civilizații rudimentare. Jung a interpretat metafora din vis a craniilor în sensul unui *inconștient colectiv*, ce ar deține conținuturi care nu au legătură cu experiența personală a unui subiect, realizată *aici și acum*, ci ar fi legate de o *experiență arhaică*, pierdută în negura speciei.

Freud, la rândul său, va interpreta însă aceste cranii ca fiind pulsuniile agresive, thanatice, ale lui Jung, mai ales dorința de a-și ucide tatăl-maestru, pulsuni criminale adânc refulate în inconștient, reprezentat prin acel subsol sau beci din adâncurile casei. Freud este totuși de acord că această viziune a casei reprezintă o *proiecție* a psihicului visătorului, cu nivelele sale, ce coboară dinspre conștiință spre pre-conștiință înspre zona obscură a inconștientului.

Jung însă, odată cu această prezentare a propriului vis, destăinuit pentru prima dată lui Freud, a intuit ceea ce va deveni mai târziu *teoria inconștientului colectiv* și a conținuturilor sale cele mai adânci, care sunt *arhetipurile*.

Se nasc deja două metode de lucru și două teorii: pe de o parte, *teoria pulsuniilor și a complexelor* la Sigmund Freud și, de cealaltă parte, *teoria inconștientului colectiv*, cât și a *arhetipurilor*, ca straturi arhaice ale psihicului uman, la Carl Gustav Jung.

Teoria lui Jung cu privire la *arhetipuri* și mai ales a unui *inconștient colectiv* care le-ar adăposti era văzută însă de Freud ca o subordonare a individului față de anumite conținuturi psihice colective ce ar anihila libertatea umană.

Freud va rămâne consecvent ideilor sale, considerând că fenomenele psihotice sunt doar o proiecție a nevrozelor grave experimentate de către un subiect. Chiar în lucrările târzii, precum *Totem și tabu*, unde dezvoltă ideile fricii de incest și a ambivalențelor originare, sau în *Moise și monoteismul*, unde abordează sacrul din perspectiva nevrozei născute din experiența mistică a uciderii tatălui primordial, Freud va pune întotdeauna nevroza pe primul plan și, de aici, bineînțeles că totul este centrat pe o experiență a subiectului, *aici și acum* (*hic et nunc*).

După 1909, Freud va simți nevoia să scrie mai multe lucrări care să lămurească valoarea și natura conceptului de *inconștient*, a cărui paternitate și-o rechemă și pe care acum trebuia să o apere chiar de cel mai apropiat discipol al său, Carl Gustav Jung, pe care îl numea „*fiul meu preaiubit*”.

Prima lucrare care vine să răspundă acestei cerințe apare în 1911 sub titlul *Formulări despre cele două principii ale funcționării psihice*, unde se prezintă deosebirea dintre *inconștient* și *conștiință*. Freud se apleacă asupra fenomenului

psihotic integrându-l din punctul său de vedere tot în teoria nevrozelor. Chiar de la începutul studiului el va consemna: „*Nevroticul întoarce spatele realității, deoarece el o găsește insuportabilă – în întregime sau în parte. Tipul extrem al acestei întoarceri de la realitate ne este arătat de anumite cazuri de psihoză halucinatorie*” (Freud, 2009, p. 13). Freud va lua ca reper de argumentare pentru această succesiune între nevroză și crizele psihotice și opera lui Shakespeare, mai ales studiile referitoare la personaje precum *Hamlet* sau *Macbeth*.

Acest studiu freudian va avea însă o semnificație deosebită și în ceea ce privește relația Freud – Jung, mai ales că și Jung va publica în același an prima parte a cărții intitulată *Transformări și simboluri ale libidoului*, în care autorul va dezvolta ideea freudiană a diferenței dintre conștiință și inconștient în capitolul intitulat *Despre cele două feluri de gândire*. El va nuanța ideile lui Freud și va insista pe deosebirea dintre *gândirea prin imagini*, arhaică, legată de reverie și inconștient, la care se opune *gândirea prin cuvinte*, caracterizată prin atenție și care aparține universului conștiinței. Aceasta din urmă este o gândire bine direcționată și urmărește un scop ce vizează dominarea lumii materiale. În acest tip de gândire direcționată vede Jung originea spiritului științific și al tehnicii pe care aceasta îl alimentează (Jung, 2016, p. 43). Acest studiu din 1911 reflectă faptul că, cel puțin din punctul de vedere a lui Jung, relația cu Freud viza încă un discipolat onest.

3. Un moment de cotitură: cele 9 prelegeri ale lui Jung de la Fordham University, New York, Septembrie 1912

Cele 9 prelegeri ale lui Jung ținute la Fordham University, New York, în anul 1912, au reprezentat momentul său de glorie. El este cel invitat a doua oară în America și nu Freud, pentru a primi a doua oară un premiu onorific care îi recunoștea contribuția la dezvoltarea psihanalizei ca tehnică terapeutică. Jung publicase deja cartea despre *Transformări și simboluri ale libidoului*, în forma ei finală, care marca în fapt aducerea în scenă a ideii de *libido* într-un sens mult mai larg decât cel freudian și în care ideea de mamă, în sensul direct al termenului, așa cum apare la Freud, este substituită de ideea de *inconștient*.

În prelegerea numărul trei, intitulată *Conceptul de libido*, văzut ca energie a vieții psihice, Jung dezvoltă pe larg ideea transformărilor *libidoului* prin evoluția sau transformarea acestuia de la natura sa sexuală originară în forme creative la nivelul conștiinței, mecanism considerat ca fiind opus refulării care marchează un eșec al *libidoului* (Jung, 2008, p. 168).

Poate că prelegerea cea mai semnificativă este cea de a șasea ce poartă numele sugestiv de *Complexul lui Oedip*. Aici, Jung face referire la tema sacrificiului ce apare într-un capitol din cartea sa recent apărută *Transformări și simboluri ale libidoului*.

În fapt, în acest capitol dedicat sacrificiului, se găsește și miezul despărțirii de Freud. Pentru Jung, sacrificiul este văzut ca simbolul central al creștinismului, cu un rol central în fantasmalele inconștientului, total diferit de școala vieneză a lui Freud, unde acesta a impus ideea că în spatele sacrificiului fiului s-ar ascunde un *profund complex de castrare nerezolvat*. Jung consideră sacrificiul ca fiind semnul simbolic al unei transformări a *libidoului*, în sensul sublimării, pătrunderii acestuia în zona conștiinței.

Conștient că modul în care a tratat ideea de *libido* în cartea sa *Transformări și simboluri ale libidoului* contravine viziunii lui Freud, dar mai ales faptul că trebuia să plece în America pentru a ține cele nouă prelegeri la Universitatea Fordham University din New York, îl determină pe Jung, la data de 2 august 1912, să îi scrie lui Freud. Este ultima scrisoare dintre cei doi, marcând în fapt ruptura. Textul acesteia este sugestiv deoarece Jung face aici referire la rana cea mai adâncă a lui Freud, respectiv plecarea lui Adler din mișcarea psihanalitică după conflictul ideatic pe care l-a avut cu maestrul vienez. „*Prelegerile mele pentru America sunt acum definitivitate și vor conține diverse propuneri pentru modificarea unor anumite formulări teoretice. Acest pas a fost dificil. Totuși, nu-mi voi răni tatăl urmând rețeta lui Adler, așa cum pareți să presupuneți (as you seem to suppose). Acest lucru nu se aplică în cazul meu*” (Jung, 2012, p. XVI). Deja din 1911, viziunea lui Adler asupra inconștientului reprezenta o erezie în măsura în care conținuturile sexuale ale inconștientului își pierdeau din importanță (Zamfirescu, 2015, p. 338). O nouă erezie părea deja prea mult pentru Freud.

Această scrisoare de liniștire, din partea lui Jung, va avea însă efectul contrar deoarece Freud o va considera ca fiind semnul unei lezări a autorității sale. Semnificativă în acest sens este scrisoarea din data de 20 august 1912 adresată de Freud lui James Jackson Putman, în care îi scrie următoarele: „*După rușinoasa dezertare a lui Adler, un gânditor cu har dar un paranoic malițios, acum am probleme cu prietenul nostru, Jung, care aparent nu a reușit să-și depășească propriile lui nevroze*” (Jung, 2012, p. XV).

Succesul lui Jung în America, unde a avut timp de nouă zile o audiență formată din peste nouăzeci de specialiști în domeniul medical și nu numai în auditoriul unde și-a ținut prelegerile, a făcut ca desprinderea dintre maestru și discipolul său să devină definitivă.

Peste timp, meditănd la această ruptură de Freud, în *Amintiri, vise, reflecții*, Jung avea să noteze faptul că, urmându-l pe Freud, a considerat întotdeauna sexualitatea ca un având un rol important în gândirea sa, dar preocuparea sa principală a fost dintotdeauna de a o trata dincolo de sensurile directe ale unei funcții biologice.

Lucrări precum *Psihologia transferului* sau *Misterul conjuncției* (*Misterium Coniunctionis*) marchează tocmai înțelegerea acestui proces complex de transformare a sexualității dinspre elementele biologice spre structurile ei simbolice. În

acest sens Jung nota: „*Ca expresie a unui spirit htonian, sexualitatea este de cea mai mare importanță. Căci acel spirit este – cealaltă față a lui Dumnezeu –, latura sumbră a imaginii divine. Problemele spiritului htonian m-au preocupat de când am intrat în contact cu lumea ideatică a alchimiei. De fapt ele au fost trezite la viață în timpul acelei discuții timpurii avute cu Freud, când am simțit cât de tare îl tulbura sexualitatea, fără a-mi putea explica însă această tulburare profundă*” (Jung, 2020, p. 202).

Dacă ar fi să urmărim ierarhia conceptelor-cheie la Freud și la Jung (în germană și română) am avea următoarele diferențe și nuanțe de interpretare:

- La Freud, „*Sinele*”, ce trimite la natura autentică a omului, la acel *suflet liber* cum îl numea el, este desemnat în limba germană prin: „*das Es*” și prin *Id* în engleză (Laplanche & Pontalis, 1994, p. 402), este o componentă inconștientă primitivă, doar cu rol pulsional.
- La Jung, „*Sinele*” este corelat cu termenul german „*das Selbst*”, sau „*Self*” în engleză, centrul simbolic al totalității psihice, unitatea finală a personalității.

Pornind de aici, se conturează două scheme asupra naturii sufletului devenite clasice, la Freud și la Jung. Pentru Freud a devenit extrem de populară, ca o veritabilă memă, *metafora aisbergului*, cum pentru Jung același rol îl are *mandala circulară*, cu *Sinele* în centrul său. Schema lui Freud pe verticală se potrivește cu modul în care el privea raportul dintre natură și cultură. „*Das Es*” sau *Id*-ul reprezintă atavismele pulsionale, ascunse la nivel inconștient, în partea de jos, nevăzută, a aisbergului, *versus* partea vizibilă a acestuia, reprezentată de *Eu*, prin rațiune și conștiință, și *Supra-Eul*, ca morală și produse ale civilizației, care tind spre straturile superioare ale psihicului uman.

Prin tehnicile circulare de tip mandală, Jung ne deschide însă spre idee de *teocentrism*. Eul, în calitate de centru al conștiinței, devine periferic în raport cu un nivel mai profund, *Sinele*, adevăratul centru al întregii vieți psihice a subiectului. În jurul Sinelui (*Das Selbst*) gravitează arhetipurile și complexe, ca elemente inconștiente, dar și Eul - ca strat exterior de contact cu lumea percepției.

4. Urmările despărțirii

Începând cu anul 1912, Freud și Jung s-au privit oarecum de la distanță, dar, inevitabil, au făcut și în continuare transfuzii de idei. Ruptura de Freud sau ceea ce se poate numi *Jung contra Freud* are ca punct semnificativ publicarea cărții *Transformări și simboluri ale libidoului* de către tânărul discipol.

Jung mărturisea că fără ajutorul și încurajarea soției aproape că ar fi fost în situația de a nu publica cartea tocmai pentru a evita ruptura de Freud, care se

dovedea, în presimțirea sa, inevitabilă (Jung, 2020, p. 201). Ceea ce a condus în final la ruptură era viziunea diferită asupra ideii de *libido*, în calitate de energie psihică. Dacă pentru Freud *libido* însemna energie sexuală, pentru Jung acesta devenea o cheștiune mai mult simbolică, ce implica diverse transformări și sublimări.

În 1912, Freud dorea în primul rând să apere statutul, greu dobândit de altfel, pentru psihanaliză ca practică terapeutică medicală. Cartea lui Jung arunca toate aceste eforturi de afirmare a psihanalizei ca practică medicală riguroasă, bazată pe fapte, într-o zonă periculoasă, speculativă, filosofică, a cărei valoare încă nu îl interesa atât de mult pe Freud, care nu era în acel moment interesat de probleme ce țineau de destinul omenirii. Lucrurile însă se vor schimba. Cu timpul, Freud, mai ales în ultimii ani de viață, se va apropia extrem de mult de deschiderile filosofice ale psihanalizei, culminând cu lucrările *Totem și tabu*, *Angoasă în civilizație* și mai ales cu *Moise și monoteismul*. El a realizat că terapia umană nu este una care se reduce doar la nivelul unui individ, ci privește specia umană în ansamblul acesteia, analizată în contextul devenirii ei istorice. Astfel că universul inconștient care generează fenomenele originare, ceea ce el va numi „resturi arhaice” se regăsește în miturile fondatoare, care la rândul lor construiesc, în calitate de reper simbolic, istoria.

La bătrânețe, când amintirea legăturii cu Freud își pierduse de mult caracterul unui complex al discipolului în raport cu maestrul său, Jung recunoaște în cartea *Amintiri, vise, reflecții* că, privind în urmă, la moștenirea acestuia, se consideră pe sine singurul care a dus mai departe și a aprofundat ideea „resturilor arhaice” ce s-a concretizat în *teoria arhetipurilor* (Jung, 2020, p. 202). Astfel, amândoi psihanaliztii au descoperit în inconștientul uman o moștenire a unor structuri mai mult pulsionale la Freud și mai mult simbolice la Jung.

Aceste moșteniri au fost identificate cultural de cei doi analiști ai sufletului în poveștile despre Infern, de la Homer și până la Dante. Infernul a fost văzut ca fiind echivalentul cultural al inconștientului, iar coborârile eroilor în această lume obscură echivala cu efortul lor de a descoperi psihanaliza și calea prin care sufletul omului se poate regăsi pe sine, asemenea lui Ulise sau Dante, care au reușit numai după aceste călătorii să se întoarcă „acasă”, în acele locuri unde viața capătă sens și valoare. Descoperirea Sinelui, acest concept integrator pe care amândoi psihanaliztii l-au vizat în definitiv, chiar dacă l-au numit diferit, nu se poate realiza fără acceptarea unei călătorii în lumea inconștientului, precum aceea a eroilor din vechime pe apele de culoare albastru închis ale Styxului.

Acest caracter eroic, ambivalent, în care elementul infernal, inconștient, este incorporat ca o etapă a unei parcurgeri necesare în vederea accederii la lumină, va fi dominantă asemănării dintre Freud și Jung. Freud recunoștea că este un nevrotic, iar psihanaliza a folosit-o adeseori pentru propria sa terapie. Celebră rămâne auto-psihanaliza pe care a realizat-o la moartea tatălui său, când avea vârsta de patruzeci

de ani. Jung, la rândul său, avea o înclinație puțin exagerată spre fantasmare și delir, care îl apropia de Nietzsche. *Așa grăit-a Zarathustra* a fost cartea care l-a marcat profund încă de când era tânăr student la Basel, fiind conștient de pericolul de a pica în nebunie asemenea lui Nietzsche, cel care s-a lăsa furat de valul de fantasme inconștiente care, la un moment dat, l-au copleșit (Lenoir, 2023, p. 56).

Este posibil ca același sindrom să-l fi experimentat și Mihai Eminescu, a cărui concentrare pe metafora poetică și istorică, printr-o asumare totală a energiilor psihice, a *libidoului*, l-a desprins de realul propriei condiții, ce devenise de nesuportat într-o lume a nerecunoașterii valorii lui de către contemporanii prinși în zbaterea lumii cotidiene. Spre deosebire de Nietzsche sau Eminescu, Jung este medic și în această calitate își inițiază propria terapie. În pragul Primului Război Mondial, în 1914, reia lectura asiduă a cărții *Așa grăit-a Zarathustra* pentru a înțelege mecanismele obscure ale delirului fantastic și așa ajunge să pătrundă în propriul său delir, pe care și-l notează cu atenție, îl desenează și, astfel, se naște *Cartea Roșie*, lucrarea care a fost adevărata sa psihoterapie. Frédéric Lenoir consideră că această carte nu reprezintă numai un gen nou, în care fantasticul, desenul și interpretarea se contopesc, dar acest document înseamnă ceva mult mai mult pentru că l-a salvat pe Jung de regresivitatea psihică prin care a trecut Nietzsche, căci l-a făcut să poată înțelege legătura omului cu teme ale sufletului său, precum Dumnezeu, raportul masculin-feminin, contopirea contrariilor, simbolurile, nebunia și războiul, mitul, rațiunea etc. (Lenoir, 2023, p. 55).

5. Concluzie

Atât Freud cât și Jung vor accepta în final faptul că, în pofida unei încercări titanice pe care amândoi au întreprins-o, universul inconștientului rămâne unul întunecat, obscur, iar cunoașterea acestuia nu poate fi decât parțială, fragmentară, și prin interpretări care înseamnă din capul locului de fapt o trădare. Orice interpretare, la fel ca și o traducere a unui text dintr-o limbă în alta, este în fapt o trădare a sensului original. Totuși, există o diferență: dacă Freud consideră că visul oferă doar avataruri ale conținuturilor inconștiente care rămân interzise în puritatea lor conștiinței, Jung este mai tolerant, considerând că imaginile din vis nu sunt numai simple avataruri, sau nu sunt întotdeauna avataruri, ci, de multe ori, prezintă un conținut adecvat ideilor inconștiente. Oarecum, inconștientul lui Jung este mai cinematografic, în sensul preluării unor imagini care chiar sunt adecvate conținuturilor lor. Jung avea să noteze în *Amintiri, vise și reflecții* că după ruptura de Freud în urma apariției cărții lui din 1912, *Transformări și simboluri ale libidoului*, a trecut printr-un moment destul de dificil până ce a înțeles că este mai corect să ia ca bază a interpretării visele ca atare, așa cum sunt ele, căci aceasta le este menirea

(Jung, 2020, p. 204). Menirea visului pentru Jung nu este să ascundă, ci în primul rând să dezvăluie. Visele pot ajuta la mari descoperiri în planul cunoașterii, rolul lor este să ajute conștiința și în acest sens ele pot fi un suport al acesteia. Rolul lor nu este numai de a descărca pulsuniile inconștiente, ci în primul rând de a ajuta conștiința și subiectul uman într-o mai bună orientare în viața umană, în ceea ce se poate numi umanitate.

Totuși, dincolo de toate aceste diferențe notabile, amândoi au descoperit în inconștientul uman o anumită *moștenire arhaică* a unor structuri mai mult pulsionale la Freud și mai mult simbolice la Jung, ceea ce face ca, în definitiv, opera lor să fie privită ca o moștenire culturală comună, al cărei principal rol este să explice mecanismele complexe ce stau în spatele actului de creație. Astfel, dincolo de a fi o metodă de terapie medicală, psihanaliza constituie și o cale a împlinirii de sine, urmând tradiția marilor școli filosofice.

Bibliografie

- Dragomir, L., & Zamfirescu, V. D. (2014). *De la filosofie la psihanaliză & retur: Dialoguri cu Vasile Dem. Zamfirescu*. Editura Trei.
- Freud, S. (1980). *Scrisori despre literatură și artă* (V. D. Zamfirescu, Trad. și note). Editura Univers.
- Freud, S. (2009). *Psihologia inconștientului* (G. Lepădatu, Trad.). Editura Trei.
- Jung, C. G. (2008). *Opere complete 4: Freud și psihanaliza* (D. Ștefănescu, Trad.). Editura Trei.
- Jung, C. G. (2012). *Jung contra Freud: The 1912 New York lectures on the theory of psychoanalysis* (S. Shamdasani, Intro.). Princeton University Press.
- Jung, C. G. (2014). *Opere complete 18/1: Viața simbolică* (A. Motoc, Trad.). Editura Trei.
- Jung, C. G. (2016). *Opere complete 5: Simboluri ale transformării* (D. Ștefănescu, Trad.). Editura Trei.
- Jung, C. G. (2020). *Amintiri, vise, reflecții* (D. Ștefănescu, Trad. și note). Humanitas.
- Laplanche, J., & Pontalis, J.-B. (1994). *Vocabularul psihanalizei* (R. Clit, A. Dumitrescu, V. Șandor, & V. D. Zamfirescu, Trad.). Humanitas.
- Lenoir, F. (2023). *Jung: O călătorie către sine* (M.-C. Ionescu, Trad.). Humanitas.
- Zamfirescu, V. D. (2015). *Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană*. Editura Trei.
- Zamfirescu, V. D. (2016). *Filosofia inconștientului*. Editura Trei.

Victimele traficului de ființe umane de la vulnerabilitate, la reziliența psiho-socială

Victims of Human Trafficking and Post-Traumatic Stress Disorder

Carmen Palaghia¹

Abstract: The social phenomenon of human trafficking is the subject of extensive debate at international, national, and regional levels, due to its increasing prevalence. Authorized organizations are making sustained efforts to prevent and combat the phenomenon and to support the victims through specialized interventions. Victims of human trafficking are traumatized individuals who remain extremely vulnerable to traffickers. The intervention of a professional social worker must be prompt and effective. Post-traumatic stress disorder (PTSD) develops in some girls who have suffered major trauma, and support must be provided at the psychological, social, and economic levels in the initial stage, while in the long term, the goal is healing through counseling for survivor victims (Weaver, Flannelly, Preston, 2003). Post-traumatic stress disorder (PTSD) is typically the diagnosis given to victims who have been trafficked for extended periods. "Overcoming trauma is a long-term process, and even when the traumatic experience is successfully addressed, the trafficking victim remains scarred for life. When events occur that vaguely remind them of the trauma, they can trigger a renewed state of distress, especially when the connections to the traumatic experiences remain unconscious" (Dumitrașcu, 2012, p. 237). There is a "high incidence of trauma and, consequently, PTSD among children and adolescents" (Muntean, Munteanu, 2011, p. 165). Meetings with the social worker should aim to eliminate the victim's feelings of fear and insecurity and help restore a sense of safety, an important process for their rehabilitation (Schwartz, 2024). Counseling activities must focus on building trusting relationships with others and developing the ability to cope with new situations, as well as creating a safe environment so that the assisted individuals do not become victims again (Alexandru, 2012).

¹ Lector universitar doctor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane. Email carmen.palaghia@uaic.ro, carmen.palaghia@gsuite.uaic.ro

Keywords: *victims of human trafficking, post-traumatic stress disorder, social worker intervention.*

Introducere

Traficul de ființe umane reprezintă o încălcare fundamentală a drepturilor omului, îndeosebi la libertate și integritate personală și se caracterizează prin *exploatarea persoanelor vulnerabile pentru obținerea unor foloase materiale*. Traficanții se folosesc de *persoane vulnerabile* de vârste, etnii, culturi diferite, cu scopul clar de a obține câștiguri ilicite cât mai mari. Trebuie menționat faptul că victimele nu consimt exploatarea, ci, după cum relevă cercetările și rapoartele Agenției Naționale împotriva Traficului de Persoane, sunt înșelate cu *oferte „prea bune pentru a fi adevărate”* de către traficanții care fac tot ce pot la început să stabilească o legătură cât mai strânsă cu ele, pentru a le câștiga încrederea; ei vin cu *„soluții salvatoare”* pentru orice problemă cu care acestea se confruntă (<http://www.anitp.mai.gov.ro/>).

Identificarea reprezintă procesul de *evaluare și constatare a faptului că persoana este victimă* a traficului de ființe umane. Referirea constă în faptul că victima prezumată sau identificată este încredințată către *furnizorii serviciilor specializate de asistență și protecție socială*, conform *Standardelor Mecanismului Național de Identificare și Referire a Victimelor Traficului de Persoane*. *Etapă de reintegrare psiho-socială* a victimelor este focusată pe *formarea competențelor necesare integrării*, în care victima, susținută de asistentul social – manager de caz, redevine o persoană echilibrată, reintegrată în familia proprie, care își reia studiile, activitățile cu prietenii, grupul de muncă și comunitatea. Specific acestei perioade rămâne faptul că specialiștii implicați realizează un *„proces de refacere a sănătății fizice și psihice a persoanei traficate”, prin acțiunea imediată care are ca scop principal eliminarea traumatismelor induse în perioada de exploatare*.

Intervențiile asistentului social în lucrul cu victimele traficului de persoane

Asistentul social - liantul dintre victimă, familia acesteia și comunitate, trebuie să urmărească permanent interesul superior al beneficiarului; experiența practică relevă faptul că recuperarea este cu atât mai rapidă, cu cât sprijinul persoanelor apropiate este mai mare. Cazurile în care victimele refuză să meargă acasă sau sunt respinse de către propriile familii, prezintă o *vulnerabilitate crescută pentru retraficare*. Personalul din domeniul asistenței sociale se confruntă cu *evenimente potențial traumatizante, precum experiența traficării, care depășesc experiența de*

zi cu zi și capacitatea obișnuită de a le face față și care necesită intervenție pentru situații de criză. Conform Mecanismului Național de Identificare și Referire a Victimelor Traficului de Persoane „asistența și protecția în situație de criză este acordată de către furnizorul de servicii specializate din cadrul ONG-urilor și DGASPC-urilor în colaborare cu alți furnizori de servicii (instituții și ONG-uri) în funcție de evaluarea individualizată a nevoilor speciale și a riscurilor” (p. 83).

Scopul principal al intervenției rămâne *restabilirea sistemului de valori*, aspect extrem de important, întrucât victima manifestă un sentiment profund de neîncredere față de semenii, aspect care „*blochează procesul de integrare socială*”. Atunci când se intervine într-o situație de criză, beneficiarii trebuie învățați să identifice alte modalități, diferite de cele utilizate în mod obișnuit, pentru menținerea echilibrului (Alexiu, 2011). Se urmărește mai întâi *rezolvarea reacțiilor emoționale puternice, după care se construiește, de la baza punctelor forte ale beneficiarului*. Același autor susține că *practica centrată pe sarcini* reprezintă un „*sprijin important*” în intervențiile în situații de criză. Sunt utile intervențiile scurte, programele de intervenție structurată, planificată și direcționată (Payne, 2011).

Criza poate fi un *eveniment potențial traumatizant*, care depășește capacitatea normală de *coping* a indivizilor, și care este extrem de negativ, incontrollabil și imprevizibil (Smallwood, Williams, Monahan, 2016). Are o durată incertă, care va trece, iar problemele normale ale vieții vor reveni, la un moment dat, dar ea va afecta, în mod cert, calitatea vieții oamenilor (Palaghia, 2023a). Este definită ca fiind o ruptură violentă a procesului evolutiv, a cărei direcție se vede dintr-o dată mascată, modificată sau inversată, marcând o discontinuitate profundă; noțiunea cuprinde și impresiile trăite de persoana care nu reușește să depășească un conflict (Bloch et al, 2006). Intervenția în criză acordă o atenție în primul rând siguranței copiilor, focusându-se ulterior pe evaluarea reacțiilor afective, cognitive și comportamentale ale acestora în fața evenimentului care a produs criza (Palaghia, 2021a).

Atunci când asistenții sociali intervin într-o situație de criză, intră în viața unei persoane, a unei familii sau a unui grup, pentru a reduce impactul stresului care a provocat-o, cu scopul de a ajuta la *mobilizarea resurselor celor direct afectați, dar și a celor situați în imediata apropiere*. Obiectivul asistenților sociali care intervin în astfel de situații, are un dublu impact: *acela de a reduce factorii stresanți și acela de a folosi situația celor aflați în criză, pentru a-i ajuta să își rezolve problemele actuale și să controleze posibile probleme similare care pot apărea în viitor, utilizând mecanismele de coping însușite* (Palaghia, 2021b). *Specialiștii oferă beneficiarilor aflați în situații de criză sprijin pentru a-și reface forțele, a-și recâștiga încrederea în sine, a elabora comportamente adaptative, care sunt vitale pentru a-și recupera un nivel funcțional egal, sau chiar mai înalt decât cel care a precedat criza* (Palaghia, 2023a). Beneficiarul are astfel posibilitatea de a-și însuși noi mecanisme de acțiune

în viața socială, care vor contribui la dezvoltarea sa personală. Prin urmare, situația de criză poate fi transformată într-un prilej de creștere, de dezvoltare, pentru beneficiarii asistenței sociale (Roth, Rebeleanu, 2011).

Intervenția în situație de criză este reprezentată de orice demers informat și planificat, care urmărește *aplicarea unor tehnici menite să ajute o persoană care se află într-o astfel de situație stresantă, dificilă, greu de gestionat*. Intervenția poate fi considerată o consiliere de scurtă durată. Vorbim despre criză atunci când *stresul și amenințarea sunt atât de mari, încât nu pot fi gestionate cu ajutorul metodelor uzuale de rezolvare de probleme* (Holdevici, 2011a).

Etapele intervenției în situații de criză sunt (Holdevici, 2011b):

- Focalizarea pe problemă;
- Evaluarea;
- Contractul;
- Intervenția propriu zisă;
- Încheierea procesului de consiliere;
- Evaluarea finală.

Ewing (1990, apud Holdevici, 2011a) conturează principiile intervenției în situațiile de criză astfel:

1. Intervenția în criză este de scurtă durată și este necesar să se aplice repede;
2. Intervenția în criză vizează nu doar beneficiarul, ci și familia și rețelele sociale de suport ale acestuia;
3. Consilierea în criză se adresează unei „mari varietăți de probleme umane”, nu doar unui singur tip de criză;
4. Consilierea în criză se focalizează asupra problemelor prezente, mai ales a celor care determină beneficiarul să solicite sprijin specializat, cu accent pe factorul care a declanșat criza;
5. Lucrul cu beneficiarul aflat în stare de criză are scopul de a rezolva situațiile problematice și dezvoltarea de noi mecanisme adaptative de coping;
6. Consilierea în criză se orientează asupra realității;
7. Consilierea în situații de criză are specific faptul că specialistul (psiholog sau asistent social) își asumă un rol activ;
8. Consilierea în criză poate pregăti beneficiarul pentru intervenții ulterioare.

Modelul cognitiv comportamental poate fi utilizat ca fundament al intervenției pe termen scurt în situațiile de criză și prezintă următorii pași:

- Stabilirea raportului de consiliere;
- Evaluarea pericolului fizic sau *riscului de vătămare* în care persoana se află;

- Evaluarea și mobilizarea punctelor tari personale și a resurselor regăsite la nivel cognitiv-comportamental;
- Conceperea unui plan de acțiune pozitivă;
- Consolidarea angajamentului personal față de planul de dezvoltare a strategiilor adaptative (de coping);
- Evaluarea eficacității planului (David, 2006).

În lucrul cu victimele traficului de ființe umane, ca și în lucrul cu alte categorii de beneficiari, eficiență rămâne consilierea individuală, de grup și suportul familial (Șoitu 2011, 2012).

Serviciile specializate specifice dezvoltate constau în:

- amplasarea urgentă a victimei în adăpost special, un loc cât mai sigur posibil;
- ajutor social, constând în acordarea de alimente, îmbrăcăminte și produse pentru igienă;
- consilierea juridică, prin care persoana asistată este informată despre apărarea propriilor drepturi civile sau juridice;
- acordarea de sprijin pentru redobândirea documentelor de identitate personală, atunci când este necesar;
- acordarea de servicii de asistență medicală;
- consilierea psihologică, centrată îndeosebi pe restabilirea echilibrului psiho-emoțional și *înlăturarea efectelor stresului post traumatic* (Anghel, 2011, pp. 178-179).

Pentru a interveni eficient, asistentul social trebuie să înțeleagă suferința provocată acestora de *experiența traumatizantă a traficului, care poate fi devastatoare. Fetele traficate sunt reduse la condiția de marfă, sunt dezumanizate treptat, fiindu-le lezate sentimentele cele mai profunde, trauma suferită marcându-le întreaga evoluție*. Traumele victimelor își au originea în abuzurile fizice și psihice la care au fost supuse, lucru care face ca procesul de recuperare și reintegrare să fie unul dificil și de lungă durată. Victimele pot să nu vorbească despre experiența trăită, iar consecințele de natură fizică și psihică cu care se confruntă sunt greu de depășit. Dintre simptomele cel mai des întâlnite la victimele traficului de persoane, amintim sentimentul de teamă, atacurile de panică generate de faptul că se așteaptă ca trauma să se repete dintr-un moment în altul, tulburările de anxietate, tulburări precum anorexia și bulimia nervoasă, stresul post traumatic, depresia, care poate merge până la dorință sau încercări de suicid, tulburări comportamentale precum agresivitatea, sentimentul de iritabilitate, furie, abuzul de alcool sau / și droguri, considerat ca o cale de depășire a traumei suferite (Dumitrașcu, 2012).

Depresia la victimele traficului de ființe umane

Simptomul principal al depresiei este anhedonismul; anhedonia are diferite semnificații: se poate referi la pierderea interesului și a motivației sau poate indica faptul că oamenii ar putea fi motivați sau interesați să facă anumite lucruri, fără a simți însă vreo plăcere pentru asta (Gilbert, 2011). Caracteristicile episodului depresiv major, conform DSM V, nu se referă la un criteriu de intensitate, ci doar la unul de claritate, întrucât există un număr suficient de simptome care să permită afirmarea prezenței episodului sau a sindromului, indiferent de orice apreciere privind intensitatea. Un episod depresiv major trebuie să aibă cel puțin cinci simptome prezente într-o singură perioadă de timp de două săptămâni și să fi reprezentat o schimbare în raport cu starea anterioară apariției acestora. Cel puțin unul din simptome este fie o stare depresivă, fie o pierdere a interesului sau a plăcerii pentru un lucru sau o activitate.

1. Stare depresivă prezentă practic toată ziua, semnalată de persoană (de exemplu: se simte trist și fără sens), sau semnalată de ceilalți (de exemplu: persoana este văzută că plânge). La copii și adolescenți poate să fie prezentă iritabilitatea;
2. Există o diminuare marcată a interesului sau a plăcerii pentru (aproape) toate activitățile pe tot parcursul zilei (semnalată de persoană sau de către ceilalți);
3. Apare o pierdere sau creștere în greutate semnificativă în lipsa unui regim;
4. Insomnie și somnolență, aproape în fiecare zi;
5. Agitație sau lentoare psihomotorie aproape în fiecare zi (constată de ceilalți);
6. Oboseală și pierderea de energie, aproape zilnic;
7. Sentiment de devalorizare sau culpabilizare excesivă ori inadecvată (care poate fi delirantă) aproape în fiecare zi (nu doar că plânge sau se simte vinovat de a fi bolnav);
8. Este prezentă diminuarea aptitudinii de a gândi sau de a se concentra ori nehotărâre aproape în fiecare zi (semnalată de persoană sau de către ceilalți);
9. Sunt prezente gânduri morbide recurente, nu doar teama de moarte, fără un plan precis, tentativă de sinucidere, sau plan precis de suicid (Marcelli, Berthaut, 2007).

Depresia adolescentului este rareori izolată și riscă să prezinte mai târziu o tulburare bipolară. Depresia poate avea consecințe grave, precum faptul că este un factor de dependență (toxicomanie sau alcoolism); facilitează tulburările de comportament alimentar (anorexie sau bulimie nervoasă); poate prilejui recidive depresive la vârsta adultă (Barbier, 2003).

În relaționarea cu persoanele depresive asistentul social poate:

- să le atragă atenția asupra laturilor pozitive ale oricărei situații;
- să le antreneze în activități plăcute, care să li se potrivească;
- să le arate considerație în mod adecvat;
- să le îndrume către un specialist.

Absolut nerecomandat ar fi ca în interacțiunea cu persoanele depresive, să începem: să le facem morală; să ne lăsăm acaparați de felul în care aceste persoane gândesc și se comportă; să le solicităm să revină la o stare pe care o putem numi sau considera ca fiind normală (Dumitrașcu, 2012).

Tulburările de anxietate la victimele traficului de persoane

Autori precum Lelord și Andre (2003) relevă faptul că persoana anxioasă își face pentru sine sau pentru ceilalți apropiați griji mult prea intense și frecvente, are o tensiune fizică adesea excesivă și are o permanentă atenție la riscuri: vigilență față de tot ce ar putea lua o turnură neplăcută, pentru a controla chiar și situații cu un risc redus, un fapt puțin probabil sau lipsit de importanță.

Printre caracteristicile tulburării de personalitate anxios evitante regăsim (Dumitrașcu, 2012):

- rigoare și prudență excesivă în orice tip de relaționare;
- teama de respingere sau de ridicol;
- teama de a nu fi umilit sau criticat în public;
- teama și evitarea inițierii de noi relații personale;
- atașamentele proprii sunt restrictive;
- persoana în cauză își subestimează însușirile personale, dar este prezentă nevoia de tandrețe, securizare și reasigurare, alături de dorința de a fi acceptată și simpatizată;
- este prezentă dificultatea de deliberare, decizie și angajare.

Aaron T. Beck și colaboratorii (2011, p. 287) relevă faptul că o persoană diagnosticată cu tulburare de personalitate evitantă (TPE) poate gândi despre sine:

- „Sunt stupid din punct de vedere social și indezirabil”;
- „Ceilalți îmi sunt superiori și, dacă ajung să mă cunoască, mă vor respinge sau vor fi critici la adresa mea”;
- „Nu pot face față emoțiilor puternice”;
- „Majoritatea oamenilor nu au astfel de sentimente”;
- „Dacă cedez în fața emoțiilor negative ele se vor amplifica și vor continua mereu”. Astfel de persoane pot recurge la consumul de substanțe, pentru a fi distrași de la emoțiile și cognițiile negative.

Criteriile de diagnostic ale DSM – IV – TR (2000, p. 721) pentru tulburarea de personalitate evitantă sunt următoarele:

- „evită activitățile profesionale care implică un contact personal semnificativ, din cauza fricii de critică, dezaprobare sau rejecție”;
- „nu dorește să se asocieze cu alți oameni decât dacă este sigur că este apreciat”;
- „manifestă reținere în relațiile intime, din cauza fricii de a nu se face de râs sau de a nu fi ridiculizat”;
- „este preocupat de faptul de a nu fi criticat sau rejectat în situații sociale”;
- „este inhibat în situații interpersonale noi, din cauza sentimentului de inadecvare”;
- „se vede pe sine ca inapt social, inactiv personal ori inferior altora”;
- „refuză să își asume riscuri personale sau să se angajeze în orice tip de activități noi, din cauza faptului că acestea l-ar putea pune în dificultate”.

Asistentul social care relaționează cu persoanele anxioase trebuie să le inspire încredere, să utilizeze un tip de umor binevoitor și să le determine să se trateze. Neindicat este ca în lucrul cu acest tip de beneficiari să îi luăm prin surprindere, să ne lăsăm subjuugați, abordând subiecte nepotrivite de conversație sau să le împărtășim neliniștile proprii.

La copii vorbim de anxietate dacă este prezent un item din următoarele șase simptome:

- Neliniștea sau sentimentul de stat ca pe ghimpi;
- Copilul este rapid fatigabil;
- Este prezentă dificultatea de concentrare sau vidul mental;
- Este prezentă iritabilitatea;
- Apare tensiunea musculară;
- Apare perturbarea de somn, caracterizată prin dificultatea în a adormi sau în a rămâne adormit sau în somnul nesatisfăcut (Clark, Back, 2012).

În lucru cu persoana anxioasă, asistentul social utilizează strategii cognitive de intervenție, iar noile tendințe în asistența socială sunt reprezentate de o intervenție bazată pe evidențe în tulburările anxioase și depresive (Levy et al, 2020), care pornesc de la abordarea restrânsă și focalizată a medicinei bazată pe dovezi, în care deciziile de tratament se bazează pe evaluările explicite ale evidențelor (cercetărilor din domeniu).

În calitate de asistenți sociali, intenționăm să îi implicăm pe copii, atunci când lucrăm cu aceștia, utilizându-ne abilitățile de consiliere împreună cu alte strategii (Geldard, Geldard, Yin Foo, 2013).

Intervenția centrată pe copil vizează în primul rând cauzele problemelor copiilor și vizează:

- Reunirea descrierilor distincte oferite de diferiți membri ai familiei;

- Explicația apariției anumitor blocaje ale resurselor interioare, care determină incapacitatea familiei de a-și rezolva singură problemele;
- Utilizarea resurselor interioare individuale sau ale familiei pentru a ajunge la conștientizări, interacțiuni și conduite complexe și avantajoase pentru rezolvarea dificultăților (Wilson, 2011).

Victimele traficului de persoane și tulburările de alimentație

Specialiștii care intervin în sprijinul persoanelor cu tulburări de alimentație își focalizează cercetările pe facilitarea evaluării, *diagnosticarea acestora și crearea unor programe prin care, prin intervenția terapeutică să trateze cu succes acest tip de tulburări*. Cercetătorii au studiat dacă acest tip de tulburări se manifestă în prezența altor tulburări de personalitate sau separat de ele, studiile evidențiind relația dintre personalitatea individului și tulburările de alimentație. Printre trăsăturile de personalitate care au fost asociate cu tulburările de alimentație se regăsesc, cu precădere, impulsivitatea și compulsivitatea, prima fiind o trăsătură comportamentală, iar cea de-a doua, o trăsătură de personalitate (Aniței, Chraif, Burtăverde, Mihăilă, 2016).

Bulimia nervoasă este caracterizată printr-o dorință excesivă, recurentă de a mânca, fiind prezentă supraalimentarea, însoțită de experiența pierderii controlului asupra conduitei alimentare, comportamente compensatorii nepotrivite, cogniții și emoții asociate (Enea, Măiran, Dafinoiu, 2016). Bulimia este definită în literatura de specialitate ca fiind „o tulburare de comportament caracterizată prin excese nestăpânite de foame, cu absorbție masivă de mâncare, urmată de vomitamente provocate sau de stări de somn” (Bloch et al, 2006, p. 162).

Anorexia nervoasă, chiar dacă nu are incidența depresiei, reprezintă tulburarea mentală cu cel mai mare risc de mortalitate la adolescenți, iar dificultatea abordării acestei tulburări provine din particularitatea sa de a se transforma într-o modă în rândul tinerilor (Enea, Dafinoiu, 2012). Anorexia este definită ca un „tulburare a conduitei alimentare caracterizată printr-un refuz mai mult sau mai puțin sistematic de a se hrăni, intervenind ca mod de răspuns la anumite probleme psihice” (Bloch et al, 2006, p. 85).

Tulburările de alimentație se află și în strânsă legătură cu *tulburarea de personalitate borderline*, caracterizată într-o varietate de contexte și, conform literaturii de specialitate, în minim cinci dintre următoarele:

1. Beneficiarul face eforturi disperate pentru a evita abandonul real sau imaginar;
2. Relațiile inter-personale sunt intense și instabile și se caracterizează prin alternarea celor două extreme ale idealizării și devalorizării;

3. Apar tulburări de identitate, în care *imaginea de sine și sentimentele de sine sunt instabile*;
4. Impulsivitatea, care se poate manifesta prin cheltuitul excesiv al banilor, angajarea în multiple relații intime, abuzul de alcool și substanțe psihoactive, condusul agresiv și imprudent și, nu în ultimul rând, mâncatul excesiv;
5. Sunt prezente *gânduri și tentative suicidare sau alte comportamente cu tip de auto-rănire (self-harming)*;
6. Este prezentă instabilitatea afectivă, datorată reactivității crescute a stărilor dispoziționale, dintre care amintim episoadele intense de iritabilitate, anxietate și disforie, care pot să dureze de la câteva ore la câteva zile, dar nu mai mult;
7. Apare un sentiment cronic de gol afectiv;
8. Apare sentimentul de furie excesivă și neputința de a o controla;
9. Este prezentă și ideea paranoidă tranzitorie care, de obicei este relaționată cu nivelul de stres (Aniței, Chraif, Burtăverde, Mihăilă, 2016).

În cazul persoanelor cu anorexie și bulimie nervoasă, există o incidență a tulburării de personalitate borderline între 10 și 28%. La persoanele care se confruntă cu mâncatul excesiv, 12% dintre ele suferă de *tulburare de personalitate borderline*. Aceiași cercetători relevă faptul că există o relație între tulburarea de personalitate evitantă și tulburările alimentare, iar relevant este faptul că, pentru ca o persoană să fie diagnosticată cu tulburare de personalitate evitantă, trebuie să prezinte cel puțin patru dintre următoarele caracteristici:

1. Persoana evită sarcinile care implică interacțiunea cu ceilalți, din teama de a nu fi respinsă, și/sau criticată;
2. Persoana are dorința de a acționa numai cu persoanele de care știe că este acceptată;
3. Persoana se comportă reținut în cadrul relației de cuplu, pentru a nu fi criticată sau/și ridiculizată;
4. Persoana este preocupată să nu fie criticată în cadrul contextelor sociale;
5. Persoana se consideră inaptă, inatractivă și inferioară celorlalți;
6. Persoana este reticentă în a-și asuma riscuri și în a realiza noi activități, tot din teama de critică și respingere;
7. Persoana este inhibată în relațiile personale noi, reacție cauzată de prezența sentimentului de inadecvare (Aniței, Chraif, Burtăverde, Mihăilă, 2016).

Sindromul de Stres Post Traumatic la victimele traficului de persoane

Sindromul de stres post traumatic (SSPT) reprezintă diagnosticul care este dat de obicei victimelor traficate o perioadă lungă de timp. Se instalează la unele victime care *au suferit traume majore*, iar pe termen lung se urmărește procesul de vindecare prin consilierea victimelor supraviețuitoare (Weaver, Flannelly, Preston, 2003).

Tulburarea de stres post traumatic (TSPT) are trei componente principale:

1. Retrăirea, prin gânduri care apar involuntar, coșmaruri și evocări;
2. Evitarea, care apare din dorința de a uita, evitarea gândurilor și sentimentelor sau situațiilor care amintesc de evenimentul traumatizant;
3. Hiperexcitabilitatea, care este caracterizată ca o stare de agitație, reacție de spaimă exagerată, vigilență excesivă și dificultăți de concentrare, generate de teama că experiența traumatizantă s-ar putea repeta. *„Depășirea traumei este un proces de durată, dar chiar și atunci când experiența traumatizantă este tratată cu succes, victima traficului rămâne marcată pe viață. Atunci când apar evenimente care amintesc de traumă oricât de vag, ele pot provoca victimei o nouă stare de neliniște, mai ales când legăturile cu experiențele traumatizante au rămas inconștiente”* (Dumitrașcu, 2012, p. 237). Există o „incidență ridicată a traumelor și implicit a PTSD ului în rândul copiilor și adolescenților” (Muntean, Munteanu, 2011, p. 165).

Asistenții sociali care lucrează cu victimele traficului de persoane trebuie să cunoască cele 6 criterii de diagnostic pentru PTSD, care apar prezentate în DSM V, după cum urmează:

1. Persoana s-a confruntat cu un eveniment traumatic sau a fost martoră la situații în care s-a atentat la integritatea altor persoane, provoacătoare de răni sau chiar deces, la care a reacționat prin frică terifiantă;
2. Evenimentul traumatic este re trăit periodic prin amintiri chinuitoare și recurente, prin gânduri și sentimente care dau impresia că episodul se va repeta;
3. Este prezentă tendința de a evita stimuli care se pot asocia cu trauma și evitarea gândurilor, trăirilor sau conversațiilor asociate traumei, activităților, locurilor sau oamenilor care pot aminti de experiența trăită; pot să apară reducerea interesului pentru anumite activități, amnezia în legătură cu o secvență crucială a episodului traumatic, diminuarea atașamentului față de alții și restrângerea paletei afective, precum și o proiecție sumbră în viitor, pe plan personal, profesional și social;

4. Se instalează o stare permanentă de agitație, insomnie, pusee de iritabilitate și furie, hipervigilență, carențe ale capacităților de concentrare și răspuns exagerat la sperietură;
5. Simptomele de la punctele 2, 3 și 4 durează mai mult de o lună;
6. Are loc deteriorarea abilităților socio-profesionale.

Copiii și adolescenții prezintă o mare fragilitate față de traume, iar la școlari și preșcolari, trauma se exprimă și se re trăiește repetitiv, îndeosebi prin jocuri, desene și diferite modalități de exprimare non verbală (Muntean, Munteanu, 2011).

Întrevederile cu asistentul social trebuie să aibă ca efect *eliminarea sentimentului de teamă și nesiguranță al victimei și recâștigarea sentimentului de siguranță*, un proces important pentru reabilitarea acesteia (Schwartz, 2024). Activitatea de consiliere este focalizată pe *construirea unor relații de încredere cu cei din jur și dezvoltarea abilităților de a face față unor situații noi*, precum și crearea unui mediu sigur, pentru ca persoanele asistate să nu redevină victime (Alexandru, 2012).

Comportamentul de tip suicidal și parasuicidal la victimelor traficului de ființe umane

Profesorul Tudorel Butoi precizează faptul că „în profilaxia și tratamentul sinucigașilor se va avea în vedere că sub aspect subiectiv”, demersul sinuciderii ilustrează, de cele mai multe ori, trei etape:

1. Suicidația, care reprezintă faza de „incubație, faza mentală de cercetare a motivației, în cursul căruia subiectul își pune problema morții și a necesității de a muri”;
2. Suicidacția, care reprezintă faza de trecere de la „imaginile abstracte, conflictuale, la etapa pregătirilor concrete, prin căutarea formelor și a metodelor de conduită autodistructivă. Este momentul în care individul adoptă decizia îndeplinirii suicidului”;
3. Traumatizația, sau faza îndeplinirii modalității autodistructive, urmată sau nu de deces (Butoi, 2023, pp. 225-226).

Victimele care consumă droguri devin deprimare, iar unele au tendințe suicidare active. *Putem diminua posibilitatea sinuciderii în primul rând dacă ajutăm persoana respectivă să înceteze consumul de droguri, întrucât multe sinucideri apar atunci când sinucigașul se află sub influența acestora* (Blume, 2011). În lucrul cu beneficiarii mânioși sau agresivi trebuie să avem grijă să nu ne supunem riscurilor, iar dacă suntem amenințați, să ieșim din situația respectivă și să solicităm sprijin, dacă acest lucru este necesar; trebuie să nu încurajăm exprimarea mâniei, pentru a nu escalada; trebuie să liniștim persoana furioasă prin reacții raționale, liniștite, dezarmante, dând exemplu de liniște și echilibru. În nici un caz nu atingem

beneficiarul aflat în stare de mânie; îl învățăm atitudini de evitare a escaladării mâniei, înainte să ajungă în acea etapă și îi solicităm să exerseze aptitudinile însușite în condiții controlate (Leahy, 2022).

Prin adresarea de întrebări directe se oferă beneficiarului aflat în situație de risc suicidar posibilitatea de a discuta deschis despre gândurile sale, timp în care se evaluează seriozitatea amenințărilor clientului, cel mai important factor fiind reprezentat de existența unui plan. Elemente importante ale evaluării sunt legate de metodă (*Este o metodă relativ lentă?*) de mijloace (*Are persoana mijloacele necesare la dispoziție, prin care să își ducă planul la final?*) și de plan (*Există un plan specific?*). Dacă există un plan detaliat, iar metodele alese sunt la îndemână și letale, riscul de sinucidere este unul crescut. Asistentul social prin implicarea imediată a sistemelor de sprijin, poate ruga membrii familiei și prietenii să însoțească în permanență beneficiarul, până sunt depășite gândurile auto-distructive; practic acesta este pus „sub supraveghere”, nefiind lăsat singur, cu propriile sentimente de disperare și cu gândurile suicidare (Palaghia, 2023c).

Reziliența psiho-socială la victimele traficului de ființe umane

Reziliența rămâne un fenomen manifestat la persoanele care evoluează favorabil, deși au trăit o formă de stres, recunoscută ca producând un risc serios de apariție a unor consecințe nefavorabile. Reziliența psiho-socială la copii și adolescenți este procesul prin care aceștia își dezvoltă strategii de coping care să îi ajute să își regleze intensitatea emoțiilor negative pe care le experimentează, în prezența evenimentelor adverse. La copii, diferențele în nivelul capacității de coping, sunt guvernate de mai mulți factori, inclusiv temperamentul lor, determinat genetic, practicile parentale, și sistemul de convingeri în curs de apariție al fiecăruia. Abilitatea de a face față adversităților și de a reveni la starea de bine și echilibru mental după traversarea unor situații stresante, devine extrem de importantă pentru fiecare persoană (Palaghia, 2024). Masten (2001) consideră că reziliența este considerată a fi un proces obișnuit, care apare ca urmare a sistemelor de adaptare specific umane, fiind reprezentată de capacitatea beneficiarilor de a se dezvolta, în pofida factorilor de risc sau a expunerii prelungite la situații de stres.

O *adversitate* reprezintă o situație care implică o potențială daună, „un eveniment care poate deregla starea de echilibru” a persoanei (Feder, 2024). În astfel de cazuri, factorii de stres specifici situației de adversitate, sunt interpretați într-un mod amenințător și orice tip de agresiune este o amenințare nedorită, imprevizibilă și incontrollabilă. Factorii de stres pot face mai mult sau mai puțin rău, în funcție de caracteristicile amenințării percepute, de posibilitatea de control și de predictibilitate. În cazurile de trafic există evenimente extrem de traumatizante,

precum agresiunile fizice, violul, decesul unei persoane apropiate dar și experiențe care produc traume majore prin repetarea lor, de exemplu desconsiderările subtile, lipsa de recunoaștere etc.

Adversitatea are la bază două aspecte principale:

1. poate să nu fie neapărat legată de situația în sine, ci de interpretarea pe care persoana în cauză o atribuie acelei situații;
2. există situații care au un potențial traumatizant mai ridicat, precum cazurile de abuzuri, specifice persoanelor traficate.

Reziliența reprezintă o adaptare pozitivă într-un context de adversitate crescută; o persoană rezilientă reușește să se adapteze pozitiv într-o situație de suferință, potențial traumatică. „Reziliența este mai mult decât o trăsătură de personalitate pe care o putem dobândi, mai mult decât o caracteristică personală de „supraviețuire” zilnică în fața problemelor ori un proces prin care ajungem la un scop; ea reprezintă un mod de viață ce presupune dezvoltare, învățare, *recuperare psihică, adaptare în urma experiențelor prin care trecem, mai ales în urma eșecurilor, pierderilor, traumelor întâlnite*” (Pânișoară, 2024, p. 23).

O persoană rezilientă refuză să rămână blocată în gândirea de victimă, care o determină să se simtă neajutorată și să îi învinuiască pe ceilalți pentru propriile experiențe. „Emoțiile negative ca teama, mânia, neliniștea, disperarea, neputința și lipsa de speranță reduc abilitatea de a rezolva problemele și slăbesc reziliența. Teamă și griji permanente slăbesc sistemul imunitar și sporesc vulnerabilitatea față de boli. A înghiți tranchilizante nu este o soluție pe termen lung, nici a folosi alcoolul pentru a dormi noaptea și stimulente pentru a avea mai multă energie ziua” (Siebert, 2009, p. 17).

Reziliența dezvoltă procesele prin care o persoană sau un grup de persoane care sunt expuse la același eveniment violent reușește să facă față evenimentului, să îl depășească, fără derapaje patologice și comportamentale autodistructive și chiar mai mult de atât, persoanele reziliente reușesc să facă din experiența cu potențial traumatizant, un resort și catalizator pentru dezvoltarea capacității de a depăși provocările și de a se bucura în continuare de viață. Domeniul rezilienței conturează o abordare pozitivă a ființei umane, iar *asistenții sociali intervin la nivel familial, grupului și comunității, cu scopul de a crește mecanismele de adaptare, chiar dacă vorbim despre o „reziliență asistată”* (Palaghia, 2025).

În literatura de specialitate se relevă faptul că reziliența nu ar trebui considerată o abilitate, ci un proces care cumulează factori multipli, întrucât, atunci când parcurge o situație delicată, răspunsul fiecărei persoane și *impactul pe care adversitatea o are asupra acesteia*, sunt influențate de familie, mediu, situația economică, prieteni, dar mai ales, de propria persoană; de dorit este ca *persoana afectată să poată deveni mai puternică prin trăirea respectivei experiențe și, poate mai înțeleaptă.*

Bibliografie

- Agencia Națională împotriva Traficului de Persoane. (n.d.). *Agencia Națională împotriva Traficului de Persoane*. <http://www.anitp.mai.gov.ro/>
- Alexandru, M. (2012). Consilierea victimelor traficului de persoane. În H. Dumitrașcu (Coord.), *Consilierea în asistența socială*. Polirom.
- Alexiu, T. M. (2011). Teorii și aplicații în asistența socială. În G. Neamțu (Coord.), *Tratat de asistență socială*. Polirom.
- Anghel, A. (2011). *Violență și sclavie modernă: Traficul de femei. O perspectivă sociologică*. Editura Universitară.
- Aniței, M., Chraif, M., Burtăverde, V., & Mihăilă, T. (2016). *Tratat de psihologia personalității*. Editura Trei.
- Beck, A. T., et al. (2011). *Terapia cognitivă a tulburărilor de personalitate*. ASCR.
- Blume, A. W. (2011). *Consumul și dependența de droguri*. Polirom.
- Bloch, H., et al. (2006). *Marele dicționar de psihologie Larousse*. Editura Trei.
- Butoi, T. B. (2023). *Victimă–victimologie–victimizare: Abordarea cuplului penal victimă–agresor din perspectivă socio-psihologică, medico-legală și juridică*. Editura Pro Universitaria.
- Clark, D. A., & Beck, A. T. (2012). *Terapia cognitivă a tulburărilor de anxietate: Știință și practică* (Vol. I–II). ASCR.
- David, D. (2006). *Tratat de psihoterapii cognitive și comportamentale*. Polirom.
- Dumitrașcu, H. (Coord.). (2012). *Consilierea în asistența socială*. Polirom.
- Enea, V., & Dafinoiu, I. (2012). *Anorexia nervoasă*. Polirom.
- Enea, V., Măiran, C., & Dafinoiu, I. (2016). *Bulimia nervoasă*. Polirom.
- Feder, A. (2024). *Reziliența: Cum depășește mintea adversitățile*. Litera.
- Geldard, K., Geldard, D., & Yin Foo, R. (2013). *Consilierea copiilor: O introducere practică*. Polirom.
- Gilbert, P. (2011). *Depresia: Psihoterapie și consiliere*. Polirom.
- Holdevici, I. (2011a). *Psihoterapii de scurtă durată*. Editura Trei.
- Holdevici, I. (2011b). *Tratat de psihoterapie cognitiv-comportamentală*. Editura Trei.
- Leahy, R. L. (2022). *Tehnici de terapie cognitivă*. ASCR.
- Levy, A. R., Ablon, J. S., & Kächele, H. (2020). *Psihoterapia psihodinamică: Practica bazată pe dovezi empirice*. Editura Trei.
- Lelord, F., & André, C. (2003). *Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile*. Editura Trei.
- Linehan, M. M. (2022). *Tratamentul cognitiv-comportamental pentru tulburarea de personalitate de tip borderline*. Editura For You.
- Manual de diagnostic și statistică a tulburărilor mintale: DSM-IV-TR. (2000).
- Manual de diagnostic și statistică a tulburărilor mintale: DSM-5-TR. (2013).
- Marcelli, D., & Berthaut, E. (2007). *Depresie și tentativă de suicid la adolescență*. Polirom.

- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56, 227–238.
- Mecanismul Național pentru Identificare și Referire a Victimelor Traficului de Persoane. (n.d.). *Mecanismul Național pentru Identificare și Referire a Victimelor Traficului de Persoane*.
- Miley, K. K., O'Melia, M., & DuBois, B. (2006). *Practica asistenței sociale: Abordare participativă*. Polirom.
- Muntean, A., & Munteanu, A. (2011). *Violență, traumă, reziliență*. Polirom.
- Palaghia, C. (2021a). Intervenția și prevenția situațiilor de criză în cadrul unităților de învățământ. În *Psihologia și paradigmele ei explicative: Dezvoltare personală, spirituală și comunicare*. GlobeEdit.
- Palaghia, C. (2021b). Identities and crises: The social worker, a professional of social intervention. *Analele Științifice de Sociologie și Asistență Socială ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Palaghia, C. (2023a). Intervenții în situațiile de criză din cadrul școlii și practica bazată pe date edificatoare. *Revista de Asistență Socială*, 3, 95–111.
- Palaghia, C. (2023b). Evidence-based school social work and increasing psychosocial resilience in pupils. *Analele Științifice de Sociologie și Asistență Socială ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Palaghia, C. (2023c). The role of the school social worker in preventing crisis situations in pre-university education institutes. *Revista Universitară de Sociologie*. Editura Beladi.
- Palaghia, C. (2024). *Asistența socială școlară bazată pe evidențe: Evidence-based school social work* [Editie bilingvă]. Pro Universitaria.
- Palaghia, C. (2025). Reziliența în context familial și școlar. În M. Doncean, D. T. Jijie, M. S. Cuciureanu, & C. I. Alecu (Coord.), *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere* (Vol. XLIX). Presa Universitară Clujeană.
- Pânișoară, G. (2024). *Reziliența: Calea spre succes și echilibru pentru copii și părinții lor*. Polirom.
- Payne, M. (2011). *Teoria modernă a asistenței sociale*. Polirom.
- Roth, M., & Rebeleanu, A. (2011). Modelele teoretice în asistența socială. În G. Neamțu (Coord.), *Tratat de asistență socială*. Polirom.
- Schwartz, A. (2024). *Manual de tratament pentru tulburarea complexă de stres posttraumatic*. Editura Herald.
- Siebert, A. (2009). *Avantajul rezilienței: Stăpânește schimbarea, prosperă sub presiune și pune-te pe picioare după lovituri*. Business Tech International Press.
- Smallwood, D. L., Williams, B. B., & Mohanon, L. W. (2016). Abordări cognitiv-comportamentale față de situațiile de criză din cadrul școlii. În R. B. Mennuti, R. W. Christner, & A. Freeman, *Intervenții cognitiv-comportamentale în educație*. ASCR.
- Șoitu, D. (2011). Consilierea între profesie și serviciu social. În G. Neamțu (Coord.), *Tratat de asistență socială*. Polirom.

- Șoitu, D. (2012). Formarea viitorilor asistenți sociali pentru activitatea de consiliere. În H. Dumitrașcu (Coord.), *Consilierea în asistența socială* (pp. 43–64). Polirom.
- Weaver, A., Flannelly, L., & Preston, J. (2003). *Counseling survivors of traumatic events*. Abingdon Press.
- Wilson, J. (2011). *Terapia centrată pe copil: Ghid practic*. Polirom.

AI și branding-ul de țară

AI and Nation Branding

Dimi Vladikov¹

Abstract: This paper explores the intersection of artificial intelligence (AI) and nation branding. It examines the differences between AI and natural intelligence, outlines the principles of nation branding through Anholt's Nation Brand Hexagon, and analyzes how AI can strengthen each of its six dimensions. The study further considers AI's potential to address global challenges such as terrorism, climate change, and poverty, and reviews examples of countries integrating AI into their nation branding strategies. Finally, the paper highlights ethical, political, and social risks associated with AI-driven nation branding. The findings suggest that AI is a transformative tool for reputation management but must be implemented with transparency, inclusivity, and authenticity.

Keywords: *AI, Nation Branding, Public Diplomacy, Natural Intelligence.*

Introduction

In the contemporary globalized world, nations compete not only with their economic, political, and military power, but also through the symbolic value of their identity and reputation. Nation branding has become a central concept in international relations, marketing, and cultural diplomacy, enabling states to strategically project their image to domestic and international audiences. (Dinnie, 2015).

Simultaneously, artificial intelligence (AI) has emerged as one of the most transformative technologies of the 21st century, with applications across nearly all fields of human activity. This article examines the intersection of AI and Nation Branding (NB), exploring how AI can contribute to shaping, managing, and enhancing the reputation of nations through the lens of Simon Anholt's Nation Brand Hexagon (Anholt, 2007).

¹ PhD Researcher, Zhejiang Business College

1. What is Artificial Intelligence (AI)?

Is any computer software an AI? If it is created by humans, is it artificial or not? If AI develops creativity, can it become human intelligence?

Artificial intelligence (AI) refers to computational systems designed to perform tasks that typically require human intelligence. These include perception, reasoning, learning, decision-making, problem-solving, and natural language processing. AI encompasses a wide spectrum of approaches, from rule-based systems to advanced machine learning and deep learning algorithms (Goodfellow et al., 2016). Unlike traditional software, AI systems can adapt, improve, and generate insights from large datasets, making them particularly valuable in environments characterized by complexity and uncertainty.

2. What is Natural Intelligence, and How Does it Differ from AI?

Natural intelligence is the capacity of human beings (and, in varying degrees, other animals) to acquire knowledge, understand abstract concepts, reason logically, adapt to novel environments, and exercise creativity (Gardner, 2011). It is rooted in biological processes shaped by evolution, social interactions, and cultural development. The differences between AI and natural intelligence include origin, learning, creativity, and adaptability (Marcus, 2020).

The differences between AI and natural intelligence can be summarized as follows:

- ✓ **Origin:** Natural intelligence arises from biological and neurological processes, whereas AI is engineered through algorithms and computational models.
- ✓ **Learning:** Humans learn contextually, emotionally, and socially, while AI learns through data-driven training and pattern recognition.
- ✓ **Creativity and Ethics:** Humans can generate original ideas and act based on moral values; AI lacks intrinsic consciousness, relying instead on human-programmed parameters.
- ✓ **Adaptability:** Human intelligence generalizes across diverse domains, while most AI systems remain specialized and task-specific.

Thus, while AI replicates certain aspects of human cognition, it remains fundamentally distinct from the holistic, embodied, and value-driven nature of natural intelligence.

3. What is Nation Branding?

Nation branding is the strategic practice of applying branding principles to countries, aiming to manage and enhance their image on the global stage (Fan, 2010).

For the purposes of the present article let's define Nation branding as a sum of practices, methods and selected information about a country, focusing on building a favorable image among its neighbors, market competitors and potential tourists and/or investors.²

It seeks to influence perceptions among international audiences, attract tourism and investment, promote exports, foster cultural exchange, and build political credibility. Together, these elements define how a country is perceived internationally.

Simon Anholt's Nation Brand Hexagon conceptualizes six key dimensions of nation branding:

1. Tourism – Attractiveness of a country as a travel destination.
2. Exports – Global competitiveness and reputation of national products and services.
3. Governance – Quality of leadership, policy-making, and international responsibility.
4. Culture and Heritage – Promotion of national identity, traditions, and creative industries.
5. People – Perceptions of citizens' friendliness, skills, and talent.
6. Investment and Immigration – Ability to attract foreign capital, skilled labor, and students. Nation branding is thus both a symbolic and pragmatic exercise, bridging marketing, diplomacy, and policy.

² Vladikov, D. "Branding Bulgaria" – PhD thesis, 2025, Selinus University of Science and Literature, Italy.

4. The Role of AI in Nation Branding and the Nation Brand Hexagon

Artificial intelligence can significantly enhance each aspect of the Nation Brand Hexagon:

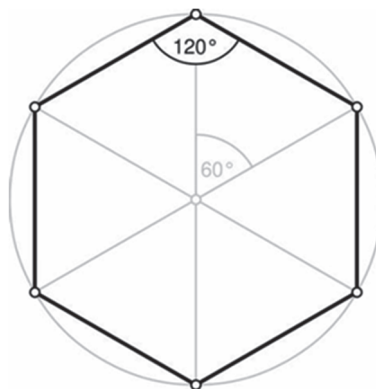

Fig. 1. Nation Brand Hexagon

Tourism

- AI-powered recommendation systems personalize travel experiences for potential visitors.
- Virtual and augmented reality guided by AI can showcase cultural landmarks remotely.
- Sentiment analysis of social media helps monitor international tourist perceptions.
- Exports
- AI-driven market intelligence identifies new global trends and demand patterns.
- Predictive analytics can optimize export strategies and supply chain logistics.
- Automated branding tools assist small and medium-sized enterprises in reaching global audiences.
- Governance
- AI enables data-driven policymaking and improves transparency through digital platforms.
- Natural language processing can enhance government communication in multiple languages.
- AI tools can counter disinformation and improve cyber security, protecting the integrity of a nation's image.
- Culture and Heritage
- AI helps digitize, preserve, and promote cultural artifacts.
- Generative AI tools can assist in producing culturally relevant creative content.

- Recommendation engines can increase the global reach of films, music, and literature. Algorithms can predict what we listen; watch, like and where we want to go on holiday.
- People
- AI-enhanced educational platforms can showcase citizens' skills and talents globally.
- Virtual exchanges powered by AI translation tools foster intercultural communication.
- Talent databases and AI recruitment tools attract international collaborations.
- Investment and Immigration
- Predictive models assess investment risks and opportunities.
- AI-driven platforms streamline visa processing and improve the immigrant experience.
- Investor-targeting algorithms enable more precise and persuasive nation-branding campaigns.

Although there are no published articles in academic field on AI in Nation Branding, there are several researches, which mentioned how AI can enhance all six dimensions of the NB hexagon.

In tourism, AI powers personalized recommendations and virtual tours (Li et al., 2018). In exports, AI supports market intelligence and supply chains (Bughin et al., 2018). In governance, it improves policy-making and communication (Brynjolfsson & McAfee, 2017).

For culture and heritage, AI digitizes and promotes cultural assets (Marin & Poulaki, 2020). For people, AI enhances education and translation (Zhao et al., 2022). In investment and immigration, AI streamlines visa processes and investor targeting (Chui et al., 2018).

5. AI as a Tool for Addressing Global Challenges

Artificial intelligence extends beyond commercial or domestic applications; it has the potential to play a pivotal role in solving global problems that directly influence nation branding. Nations are increasingly judged by their ability to contribute to global well-being, sustainability, and peace.

AI can strengthen **counter-terrorism** efforts through predictive analytics, pattern recognition, and surveillance systems capable of identifying threats before they materialize. For instance, machine learning models can analyze communication networks, detect extremist content online, and track financial flows linked to terrorism. Nations employing such tools may enhance their reputation as responsible and secure actors.

AI is instrumental in **climate modeling**, resource management, and environmental monitoring. By optimizing energy consumption, predicting extreme weather events, and supporting renewable energy systems, AI enables governments to meet international climate commitments. Countries leading in AI-driven climate action strengthen their image as sustainability champions.

AI-driven diplomacy tools can assist in **conflict prevention** by analyzing social, political, and economic data to predict potential unrest. Additionally, AI-supported simulations can inform peace negotiations and international mediation strategies. Nations demonstrating innovative use of AI for peace building can enhance their moral authority on the global stage.

AI applications in agriculture (**smart farming**, crop monitoring), education (adaptive learning platforms), and healthcare (diagnostics, resource allocation) contribute to reducing inequality and promoting inclusive growth. Nations that integrate AI into their development strategies reinforce their branding as progressive, compassionate, and future-oriented societies.

Thus, AI is not only a technological instrument but also a diplomatic asset, shaping perceptions of national responsibility in addressing shared global challenges.

AI contributes to solving global problems that impact national reputation. It strengthens counter-terrorism through predictive analytics (Helbing et al., 2019), combats climate change via environmental monitoring (Rolnick et al., 2019), supports conflict prevention with risk analysis (Tegmark, 2017), and reduces poverty through smart agriculture, healthcare, and education (Vinuesa et al., 2020).

6. Countries Already Using AI in Nation Branding

Several countries have begun integrating AI into their nation branding strategies:

Estonia: The motherland of Skype promotes itself as a “digital nation,” using AI in e-governance, digital identity, and public services. Its reputation as a leader in digital innovation directly contributes to its nation brand.

Singapore: The global harbor leader invests heavily in AI for smart city solutions, positioning itself as a hub for innovation, safety, and efficiency. The nation brands itself as technologically advanced and future-ready.

United Arab Emirates (UAE): Established a Ministry of Artificial Intelligence and integrates AI into governance, infrastructure, and cultural promotion. Dubai, in particular, uses AI to highlight its ambition as a global innovation hub.

China: Our warm host today showcases its AI-driven achievements in fields such as facial recognition, smart cities, and e-commerce. Its Belt and Road Initiative also promotes AI collaboration as part of its soft power.

United States of America (USA): Through global technology companies like Google, Microsoft, and OpenAI, the U.S. indirectly brands itself as a leader in AI research, entrepreneurship, and innovation.

These cases illustrate how countries are embedding AI in their nation branding narratives, framing themselves as pioneers of the technological future.

7. Risks and Dangers of Using AI in Nation Branding

While AI offers immense opportunities, it also raises significant risks in the context of nation branding:

Ethical Concerns and Bias – AI systems can perpetuate biases in data, leading to discriminatory outcomes. A nation relying on flawed AI tools may be criticized for promoting injustice or inequality.

Loss of Authenticity – Over-reliance on AI-generated narratives or content risks reducing the authenticity of national identity. Artificially curated images may be perceived as propaganda, undermining trust.

Surveillance and Privacy Issues – Nations using AI extensively in governance may face accusations of mass surveillance or authoritarian control. Such practices could damage a nation's international image rather than strengthen it.

Digital Divide – Countries that embrace AI for branding may widen the gap with less technologically advanced nations, exacerbating inequalities. This can foster resentment rather than admiration.

Manipulation and Disinformation – AI-driven tools for creating persuasive content could be misused for propaganda or “deepfake” campaigns. If exposed, such practices could seriously harm a nation's credibility and reputation.

Dependence on Technology – Excessive dependence on AI without integrating human intelligence and ethical oversight risks creating fragile or easily discredited nation branding strategies.

Conclusion

Artificial intelligence offers a powerful toolkit for advancing nation branding in the 21st century. While natural intelligence remains irreplaceable in terms of creativity, ethics, and holistic understanding, AI provides nations with scalable, data-driven, and adaptive solutions for managing their global image. By strategically deploying AI across the dimensions of the Nation Brand Hexagon, countries can enhance their reputation, competitiveness, and influence in an increasingly interconnected world.

The fusion of AI and nation branding represents one of the most promising frontiers in international reputation management. AI not only provides tools for enhancing the six dimensions of the Nation Brand Hexagon but also empowers nations to address pressing global challenges, reinforcing their credibility and soft power.

Countries like Estonia, Singapore, the UAE, China, and the United States already demonstrate how AI can be embedded in national identity and international positioning.

However, the opportunities are accompanied by risks: ethical, political, and social, those require careful management. The future of AI-driven nation branding will depend on balancing technological innovation with authenticity, inclusivity, and ethical responsibility. In this balance lies the potential for AI to become not merely a branding instrument, but a transformative force in shaping how nations are perceived in the global community.

Bibliography

- Anholt, S. (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). *Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future*. W. W. Norton.
- Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M., & Joshi, R. (2018). *Notes from the AI frontier: Modeling the impact of AI on the world economy*. McKinsey Global Institute.
- Chesney, R., & Citron, D. (2019). Deep fakes: A looming challenge for privacy, democracy, and national security. *California Law Review*, 107(6), 1753–1819.
- Chui, M., Harryson, M., Manyika, J., Roberts, R., Chung, R., van Heteren, A., & Nel, P. (2018). *Applying AI for social good*. McKinsey & Company.
- Ding, J. (2018). *Deciphering China's AI dream: The context, components, capabilities, and consequences of China's strategy to lead the world in AI*. Future of Humanity Institute, University of Oxford.
- Dinnie, K. (2015). *Nation branding: Concepts, issues, practice* (2nd ed.). Routledge.
- E-Estonia. (2022). *Artificial intelligence in e-governance*. <https://e-estonia.com>
- Fan, Y. (2010). Branding the nation: Towards a better understanding. *Place Branding and Public Diplomacy*, 6(2), 97–103.
- Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press.
- Helbing, D., Frey, B. S., Gigerenzer, G., Hafen, E., Hagner, M., Hofstetter, Y., & Zwitter, A. (2019). Will democracy survive big data and artificial intelligence? In B. Scherer (Ed.), *Digital revolution* (pp. 73–98). Springer.

- Li, J., Xu, L., Tang, L., Wang, S., & Li, L. (2018). Big data in tourism research: A literature review. *Tourism Management*, 68, 301–323.
- Marcus, G. (2020). *Rebooting AI: Building artificial intelligence we can trust*. Vintage.
- Marin, L., & Poulaki, M. (2020). Cultural analytics and AI: A new research agenda. *AI & Society*, 35(2), 413–425.
- National Security Commission on Artificial Intelligence. (2021). *Final report*. U.S. Government.
- O’Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Crown.
- Rolnick, D., Donti, P., Kaack, L., Kochanski, K., Lacoste, A., Sankaran, K., ... Bengio, Y. (2019). Tackling climate change with machine learning. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/1906.05433>
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach* (4th ed.). Pearson.
- Smart Nation Singapore. (2021). *National AI strategy*. <https://www.smartnation.gov.sg>
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. Penguin.
- UAE Government. (2020). *UAE strategy for artificial intelligence*.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. UNESCO Publishing.
- Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., ... Nerini, F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nature Communications*, 11(1), Article 233.
- Zhao, Y., Wang, T., & Chen, X. (2022). Artificial intelligence in education: Applications and challenges. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 3, Article 100082.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Motivația pentru exercițiul fizic la persoanele de peste 40 de ani. Cercetare privind factorii care influențează motivația de a practica exerciții fizice la persoanele de peste 40 de ani și modul în care aceștia se raportează la situația lor de viață

Exercise motivation among people over 40. Research on factors affecting motivation to exercise in people over 40 and how they correlate with their living situation

Dimitar Moscov¹

Abstract: Reviewing last year's report of the CDC that described the level of physical activity of people in different age groups, we found that in the category 40+ very little progress has been made over the years. This triggered the question "why?", so we have decided to turn thing around and further investigate what motivates people over the age of 40 who exercise to do so, and how is that related to their specific living situations. The sandwich generation phenomenon being part of the problem - when adults face simultaneous demands for time and care (Gutierrez et al., 2021), often divided between care for parents (on occasions grandparents) and children. For the purpose of our research, we selected 18 individuals with a proven record of regular exercise habits and asked them what motivated them to start and remain consistent, we also inquired into their personal living situations in terms of work, family and finances. We believed that there was deeper motivation different from the popular concept of "health and longevity" that drove people that remain consistent and that there were correlations between living situation and exercise motivation. The study also looked to identify needs for further research. We employed a qualitative methodology conducting unstructured in-depth interviews with each participant, and summarized results in several categories. The findings have supported our

¹ Master în psihologie.

initial hypothesis and have shown that people put on top factors different from general health and significantly value community support. Furthermore, they consider having a stable and satisfying living situation a key factor in their decision to commit to regular physical activity program.

Keywords: *physical activity; exercise motivation; adults over 40; sandwich generation; community support.*

Introduction

An in-depth review of existing literature and studies on motivation to exercise for people over the age of forty reveal that they were mainly focused on the benefits of exercising and the mechanisms motivation works as process, rather than the actual factors that act as triggers and keep people motivated.

The reason we choose to analyse the age group of 40+ is the finding of recent reports on by CDC (2022) on physical activity and strength among adults in the US, which shows that it is that particular age group that is most susceptible to health problems and at the same time it is the same age group that not only did not improve their physical activity level, but actually decreased it over the last 20 years. These findings raised the question if health organizations, health professionals and governments have enough information on what motivates people to exercise, so that proper health promotion programs can be designed. Our study aims to evaluate if a need for further research exists by: first, reviewing existing data and second, conducting a series of unstructured interviews with individuals who actually exercise on a regular basis, examining what factors made them start and kept them going. As part of this research, we have reviewed 67 studies on motivation for exercise as well as existing theories on motivation as part of exercise and sports psychology. Studies have been selected based on PICO as follows:

P-opulation	I-nterest	Co-ntext
Women and Men between 40 and 60	Intrinsic motivation to perform physical exercise on regular basis	* Individuals that are not limited by financial constrains or physical disability. * Individuals exercising on their own will, not under doctor's orders. * Research data not older than 10 years

A Prisma analysis of the selected studies has shown that only 6 have demonstrated relevance to what exact factors that motivate adults in this age group to exercise, and of those 6, only one was of a high relevance – a study by Evans et al. (2014) that examines how temporal proximity to positive outcomes influences exercisers' intrinsic motivation. It has shown that Immediate positive outcome expectations resulted in higher intrinsic motivation among individuals who exercise less frequently. Other studies looked into financial incentives (Raposo et al, 2021) (Murray et al, 2020) and they show some correlations between financial incentives and motivation but could not prove an increase in intrinsic motivation through financial incentives. It appeared that conducting broader studies poses a challenge, in terms of finance and time, and ability to verify data, so most current studies are either conducted on patients suffering from different conditions and within clinical environment or were focused on the benefits of exercising. Both directions, albeit useful for certain purposes could not provide enough information to health professionals to be able to design applicable health promotion programs focus on the actual factors that keep people exercising on a regular basis.

Current research shows clearly that exercise can improve one's health and well-being, but that doesn't seem enough to motivate people, especially the age group that needs it most – adults over 40. So, we have further looked into the contemporary theories on motivation as they relate to exercise and sports psychology. In the field of sports psychology motivation is usually defined as the direction and intensity of one's effort (Sage, 1977). The job of a health professional is to help individuals choose the beneficial direction with the right intensity. Current theories on motivation provide three main views:

Trait-centered view suggests that how a person acts depends solely on their individual traits and character and does not depend on the actual situation and outside factors (Brewer, 2009). Over the years this model has been challenged as incomplete as it practically states that an individual would act in exactly the same way in different situations, which practice has shown not to be the case.

Situation-centered view states that it is the situation which is the primary determinant of motivation in an individual (Weinberg and Gould, 2007), like the previous view, this has also appeared to be an extreme approach, as situations do influence one's motivation but there are various examples where people remain motivated even in unfavourable situations. Thus, such an approach would be incomplete and is not preferred by most professionals nowadays.

Interactional View is probably the most complete approach that combines elements of both Trait-centred and Situation-centred views – it suggests that in understanding motivation one needs to consider both individual traits of the participant as well as the situation in which they act (Weinberg and Gould, 2007).

Over the recent years Interactional view gained more popularity, and it is now the preferred approach by sports psychologists.

We can conclude that there are clearly identified views on motivation, which explain how it works and what influences motivation on a broader scale, but not really what actual factors trigger and affect the motivation of people over 40. We observed same thing with general theories on motivation, which can be applicable in sport and exercise psychology. There is a great number of theories on motivation and although most are focused on work-related and social activities, principles are similar and applicable when it comes to exercise and training. Some of the most influential are briefly described below.

Evolutionary theory of human motivation, as presented in a monograph by Bernard et al. (2005) which explains motivation as a complicated mix between genetic, environmental factors and cognitive processes that are driven by the natural goal of species to be stronger and survive as long as possible.

It is impossible to discuss motivation without referring to **Maslow's Theory of Human Motivation** (Maslow, 1943), which explains the hierarchy of human needs and how they motivate people to act depending on their circumstances and the level of needs satisfaction. **Drive reduction Theory** (Hull, 1943) states that by nature humans tend to do what is needed to stay in homeostasis, and in order for an individual to be motivated to act the homeostasis has to be somehow disturbed – discomfort would trigger extra efforts and action. Stanley Schachter and Jerome E. Singer (1962) further expanded Drive-reduction theory, states that humans are also motivated by various levels of arousal and effect of dopamine and sense of pleasure, which has become known as the **Arousal Theory of Motivation**. Another major theory supported by a number of behavioural psychologists is the **Incentive Theory of Motivation**, also known as **Reward Motivation Theory**, which states that motivation of people to act in a certain way is to a large extent influenced by the prospect of external reward or incentive. Those incentives could be positive or negative, tangible or intangible but are an essential part of motivation. Finally, based on idea of cognitive dissonance (Festinger, 1957), the **Cognitive and Achievement Approaches** have been developed, which evolve around the idea that motivation is the drive that aims at eliminating (or reducing) the cognitive dissonance.

As detailed and useful as the above theories are they explain well how motivation works as an evolutionary, cognitive, emotional etc. process, but cannot give an idea of what are the reasons on an individual level that make people act. Existing theories explain why and how on a greater scale, but not for what specific personal reasons. We understand that such a topic could be extremely vast and impossible to study in single research, but we believe that in this paper we can provide the basics and some data that can be applied in various existing theories

and hopefully provoke more research in the field. It is our belief that knowing and understanding how motivation works when it comes to exercise and physical activity is the first step, while appealing to the very personal factors that stimulate people to act can help practical application of known theories, and more importantly to the development of more effective health promotion programs.

As a final stage of our initial review of existing sources and data we turned to the more general, not strictly scientific publications in books and media – lifestyle magazines and websites as well as authors like D. Goggins (2018) and M. Fitzgerald (2015). The reason to address those was that on a day-to-day basis people often turn to such accessible and easy to understand sources for motivation and advice, when trying to make changes in their lifestyle. As expected, although there was a large amount of interesting, mostly anecdotal information, very few provided substantial, scientifically based content.

The conclusions we could draw from reviewing data were clear:

1. The benefits of physical exercises for people over 40 years of age are undeniable.
2. There is plenty of scientific evidence to support those benefits and most people agree about that.
3. There are more opportunities for everyone in the developed world to exercise: affordable gyms, open playgrounds, free online training programs, various equipment at low cost that can be used at home, abundance of information, tutorials, and programs available to users for minimum or no cost.
4. According to official data by CDC (2022) and WHO (2018) (2022) people in that particular age group who maintained the prescribed minimum amount of physical activity, not only did not increase, but actually went down in the last 20 years.

Hypothesis and Objectives

The above conclusions led us to believe that there is a missing link between theory and practice that may be due to the lack of actual research data on what factors motivate people to start and more importantly to keep exercising continuously, as well as insufficient analysis of the correlations between motivation and real-life situations. The general assumption is that people are motivated by desire for longevity and mental and physical health. Our idea is that such a statement, albeit true, is incomplete and people have deeper reasons that they may often refuse to admit even to themselves. It is our belief that if those reasons and motivational factors are better understood interventions and health promotion

programs could be designed in a more effective way, prompting more people to start and/or continue exercising.

The aim of our research is to generate a small amount of data that can give an indication if our hypothesis is correct and give a basis for further research. It is clearly understood that the topic is immense and would require years of research, but what we attempted to show was that individuals have specific triggers and factors that motivate them to exercise, which go beyond the general concept of longevity, and mental and physical health. For our research, we choose interactional view and formulated two main questions:

1. What are the main factors that motivate people to begin and to keep training continuously and do they go to deeper level and beyond the common concept of health and longevity (continuous training in our case will be defined as two years or more, without serious interruptions)
2. Are there deeper reasons and correlations for people to stay motivated that are related to their current life situation – family relationships, children, career development, care for parents, aging etc. The answers to the above questions would provide an indication if individuals have deeper reasons to exercise, beyond simple being healthy and could also serve as a basis for further research in this area.

Our hypothesis thus is that people are motivated to exercise and be physically active by more personal reasons that are different from the popular ideas of health and longevity and that those reasons are related to a significant extend to their life situations. To understand their motivation better we need to focus on and investigate people who do exercise and understand their reasons.

Methodology

We have applied a qualitative methodology employing content analysis. A combination of inductive and deductive coding (Bingham & Witkowsky, 2022) was used with some categories pre-defined while others evolved during the coding process. Emerging themes and patterns were divided into three separate categories – one for each part of the interview session and Axial coding was applied in an attempt to find relations between patterns in different categories. The reason for studying such relationships was to identify patterns where certain elements of personal life conditions affect motivation more than others for a greater number of participants – would taking care of an elderly parent prompt stronger fear of aging, which may turn into a motivational factor, for example.

Data was collected and analysed in 2 phases; at each phase a group of nine participants was interviewed one-on-one. The total number of participants was n=18, 8 male and 10 female and the results were grouped and analysed separately for different genders. Participants were divided into groups of nine and after each group has been interviewed coding standards and interview structure was evaluated and adjusted as needed. Participants were selected among culturally mixed fitness communities in the city of Shanghai, China and include people from different countries, career background, financial situation, and marital status. The criteria of selection were as follows:

- Every participant has been exercising on regular basis for at least two years, where for “regular” we used the current definition of WHO of a minimum of 150 of moderate-intensity aerobic physical activity. People that exercise as part of a rehabilitation program for recovery under medical advice, were not included.
- Age of 40 or above at the time of the study.

Data collection was conducted through in-depth interviews. Interview was conducted in three parts:

Part I – asking why individuals act as they do, what made them start exercising and what motivates them.

Part II – discussing the life situation and personal beliefs: work, family situation, life pressure, relationships with spouse, children and parents, personal insecurities, fears, health conditions.

Part III – asking again the questions asked in part I but looking for different more specific answers, based on what was revealed in Part II.

The interviews were planned in such a way to follow how (and if) participants opinion on what their true motivation was would change after different and more personal questions were asked and living situation and relationships were considered in a deeper detail, giving a different perspective. The setting of the interviews was informal and chosen by the participants. Each conversation lasted 35-50 minutes. When allowed by the participants conversations were recorded, otherwise notes were taken during the talks. Due to the multi-cultural background of the participants, interviews were conducted in different languages, based on participant's preferences and which language was more comfortable and predisposed them to share more.

Results

There were several themes that emerged during the process of interviewing which can be summarized as follows:

	Triggers and Primary motivation	Deeper motivation
Female	Appearance	Improve self-confidence
	Finding a community	Get Sense of security
	Health and longevity	Give good example
		Look better than other women of the same age
		Spend time with family
		Have something personal
Male	Health and ability to perform in daily life	Achieve goals
	Finding a community	Give good example
	Appearance	Longevity
		Be able to spend quality time with family for more years

Triggers and Initial Motivation

Female participants

Results of the series of unstructured in-depth interviews provided interesting findings. When it came to initial triggers and basic motivation 100% of the women stated appearance as being the main reason to start and to continue training.

GL, 42 stated: “One day I was at the mall with my daughter, and I realized that I stopped buying new clothes, because I did not like the way anything looked on me. The next day I joined a gym and signed up for a personal trainer.”

We could speculate that due to the low influence of PC culture in China women do not feel uncomfortable about this, but every female participant offered a variation of this answer as a main reason why she started training and motivated her to keep working. An important thing to note is that the appearance factor would be attached to a statement of: “I am doing it for myself!”.

The second most important factor offered by more than half of the participants was – finding a community. They have stated that one of the reasons for never starting to train was the fear of injury and embarrassment due to lack of competence in exercise methodology. Thus, finding a community of people who can share experiences and provide a social element and support was essential for them when beginning their exercise journey.

Finally, health and longevity came in last as a top motivator and nearly half of the participating females stating that health is more a result than a reason for exercising. It is important to note here that none of the participants had a family history of dementia or serious chronic illnesses, and the lack of direct contact with such issues may be the reason why this factor was valued less.

Male Participants

Interestingly appearance did not rank that high among the male participants. Improving strength and abilities to deal with daily life was chosen as a top motivator and a main trigger for more than half of the male participants.

V. L., 44: “I have responsibilities, and I owe it to my family to be there and be able to take care of them, so I have to make sure I do all I can to stay strong and healthy for as long as possible”.

Above statement appears to be rooted in the traditional view of the male role as a provider and protector of the family, which is still prevailing among the current generation of men over 40 years of age. It may be argued that this may change for the next generations due to the more flexible family relations of the younger generations and the changing gender roles (Olah et al. 2018). Similar to what we observed among the female participants, the community played a very important part as a trigger and a motivational factor.

L. C., 52: “I felt lost and on occasions embarrassed whenever I tried to go to the gym. I have never worked out in my life, even when I was younger and had no idea how to use any of the machines and was shy to ask. Finding an exercise community and support is what changed everything”.

Most participants shared similar feelings and stressed on the importance of finding the right community of people that can provide support and judgement free environment.

The third most important motivator for men with half of the participants stressing on it as an important motivator was appearance. The difference with the female group, however, was significant in terms of why it mattered, and most interviewees shared the opinion that all they wanted to achieve was a reasonable physique that would make them attractive to their current or potential partners. Interestingly, none of the respondents, who mentioned appearance as an important motivator, was looking for an “ideal body” or was pursuing unrealistic social media standards for male aesthetics.

Deeper motivation

As mentioned in the introduction, the purpose of our study was to understand the deeper motivation that often is hidden behind generic terms like “appearance” “health and longevity” and in the second part of the interviews after a reflection their existing life situation and environment we asked them if there are more specific reasons for not giving up on training.

Female Participants

The main reasons that were expressed by 100% of the female participants can be summarized by the words of X.L., 42:

“I re-gained my self-confidence and sense of security”.

The responses showed that what women valued most was the sense of independence and confidence in the way they looked, which they further shared was of a great importance in an environment, where a lot of couples over 40 are divorcing. Being confident about appearance gave women a sense of security that they would not be simply “dumped” by their partners but even if they were, there

would be other chances for them in the future. Confidence in one's appearance reportedly improved significantly the self-esteem and positive view on life among the participants, thus they pointed it as a main motivator withing the context of their own lives.

Second important reason stated was giving a good example to their children first (for those who had ones) and to loved ones. Understanding the importance of exercise often at an age that is already late, participants wanted to make sure they shared their knowledge and values with their children and loved ones as early as possible leading them by example.

Finally, it was the quality time with the family, which had two aspects, for part of the interviewees it meant exercising together, for the rest it was about getting their personal time somewhere else doing what they liked, so that back home they could dedicate better to the family members.

S. X., 47: "Exercising is my personal thing – those two hours when nobody bothers me and I can clear my head and re-charge my batteries, then I can go back home and enjoy happy time with my family."

Male Participants

In the case of men, once again we could see the impact of the traditional views on family responsibilities, as man have expressed as deeper motivator the sense of achieving a goal and the feeling that, after reaching an age that is considered an age at which decline begins, they are capable of progressing and improving, staying in competitive shape, especially compared to other men of similar age.

Setting a good example was also pointed out as crucial deeper motivation. Several of the participants shared that they, on purpose, make more noise every time they prepare for a workout session, just so that their children could realize what they were doing and maybe ask to join. Health and longevity were also further elaborated with half of the male respondents shared the idea that they exercise in order to be able to stay healthier and have meaningful presence in the lives of their loved ones for as long as possible.

Additional Findings

As part of the interviewing process all participants were asked to describe their current life situation and to describe their level of satisfaction with their career, financial situation and family relationships. Surprisingly and contrary to the popular theory that physical activity is a form of stress relief and motivator for people that experience difficulties in their personal life, every participant in the study (both male and female) described their life situation as satisfactory or better and considered that as very important pre-requisite to sticking with a regular training program. Furthermore, large majority of participants explained that family and career took priority and they started training only once other personal aspects of their lives were in order.

CY, 57: “I had to take care of my ill parents and at the same time balance demanding job for most of my life after 40, I could have found time to exercise but never had the mood and desire to. I believed there were more important things I needed to attend to first.”

The above statement summarizes that view very well. It is a widespread opinion backed by some research (Zhang & Chen, 2019), (Iwon et al, 2021) that physical activities lead to happier life, also explained in terms of chemical reactions in the body (Mandolesi et al, 2018), but from what our study indicates it is also possible that that it is the other way around and “happy life” may be an enabler, when it comes to exercise and physical activity. Our research was performed on too small a scale, but it provides clear indication that more research in that direction may be required on the opposite correlation – the impact of happiness and satisfaction on one’s motivation to exercise.

Discussion

Reviewing the results of our study against its purpose and our initial hypothesis we can conclude that what was reported shows that there is a deeper motivation that goes beyond the general “health and longevity”, which brings out the question of how this can be taken into account by professionals when designing interventions and health promotion programs. In today’s environment of political correctness, where terms like: “body positivity” and “fat-shaming” are more and more popular, this becomes a sensitive issue. Further research is needed to understand what intrinsic motivation is at work for people to exercise and integrate it. The challenge that the health professionals are now facing is unfortunately related a lot more to social pressure, “cancel culture” and other phenomenon of 2020’s, where out of fear of being publicly criticized social workers and health professionals are trying to stay “neutral” and their goals change direction from trying to motivate people to making sure they don’t offend them and by that risking grants and financing (Hunter, 2005). We believe that our study shows the need for further research in this field and adjustments in the way programs and interventions for promoting physical activity are designed. Some studies actually show that very few of the policies related to promoting physical activity are carefully evaluated (Rutten et al, 2013) and this is something that we believe must change. Our study provides a certain perspective on intrinsic motivation and how it relates to people’s living situation at age over 40, that can serve as a basis for further research.

An important and unexpected finding was that all the interviewees expressed satisfaction with their current lives and stated this as an important element in their motivation to exercise. This challenges the general consensus that physical activity

promotes a higher level of satisfaction with life (Zhang and Chen, 2019). The results of our study, albeit from a small sample, show that there is a more complicated relationship between the two works in both directions and appears that a certain level of satisfaction with life (or happiness) is pre-requisite to getting involved in regular exercising. The stress-relief effect of sports and exercise is undeniable, but to people we have talked to there is a significant difference between a single stressful situation and living a life of stress and dissatisfaction. In other words, a “bad day in the office” can push one to go to the gym and release all the tensions through exercise, but an unsatisfying career can act as an inhibitor of such an action. Responses of the participants in the study clearly show that being satisfied with their lives has major influence on their motivation, which suggests that health professionals will have to take a more holistic approach when designing health promotion programs, and policymakers would have to consider that when drafting new policies to promote physical activity to people over 40. Such policies must cover more than simply health benefits and longevity, but also social issues, such as financial pressure, career development and family relations and responsibilities. We believe our study shows correlation, which requires further research and investigation.

Part of our hypothesis was that in order to understand motivation we need to focus on understanding people who DO exercise on a regular basis, rather than those who do not. Understanding what motivates people to increase the amount of physical activity in their daily life can help professionals create enablers, rather than trying to eliminate obstacles and this again is an argument that existing approach may not be fully effective, as statistics show (WHO, 2022) and new directions in research should be explored.

We can say that the findings of our study support our hypothesis that there are deeper reasons for exercise motivation, and they are related to the special living situation of people over 40. Those motivating factors clearly go beyond the vague concept of health and longevity, with not even a single participant stating cardiovascular disease prevention as a reason to exercise. Due to the small size of our study its results are by no means conclusive but can be used as a base for further research and can also identify some new directions in which further research can be done.

Limitations of the Study

The small number of participants is one of the main limitations of our research but due to the nature of the questions asked and the methodology, as well as practical limitations such as time, space and finances the number was restricted.

We worked hard on compensating for this by carefully selecting every participant, making sure that they match the criteria we set in advance.

It may be argued that the participants in the study have too similar background, as they were all recruited from similar communities, thus their feedback could not be representable. Our focus, however, was on people who ALREADY exercise regularly, and it may be the case that most such people have more in common than just physical activity.

The nature of the discussion and the questions that were asked were often of a personal nature, which might have let people to be evasive, refuse to answer or simply not be truthful. Additional effort was required in order to earn the trust of people and on many occasions, we had to turn off recording in order to make people more comfortable. Questions had to be formulated carefully, which was not easy with unstructured interviews, where discussion can take different directions. The lack of experience of the interviewers may have affected the outcome of some the interviews and potentially more information could have been extracted in some occasions.

The topic of the research is a sensitive one in current social environment of Political Correctness culture, and the idea that a person has to be slim to feel good about themselves is not that popular. Conducting the interviews in China, however, made this an easier process as level of sensitivity is lower. However, it may be more difficult replicate and conduct similar studies in Europe and the US, where people tend to be more sensitive about sharing personal information and feelings. Finally, analyzing at an individual level in order to construct some level of generalization is also challenging, with a small sample size.

Implications

We believe that our study can serve as an indicator that certain changes are required in research direction and the data sources that health professionals work with. We hope to raise the awareness of the correlation between life situations and exercise motivation, as well to the possibility that there deeper motivational factors for people over 40 that may remain unaddressed due to fear of impropriety. In today's time promoting physical activity as means of losing weight and bringing confidence that comes with better looks back to women over forty, would be met with strong backlash from social movement for fat acceptance, body positivity etc. At the same what our research has shown was that the main reason why women exercise is to look better. If further research proves that to be the truth, policymakers will have to take this into consideration when preparing policies related to health promotion.

Furthermore, if further research verifies our findings, it would be reasonable to expect that the view on health and physical activity will shift to include more personal factors, and the approach will be more holistic. It is our belief that health professionals and policymakers would have to have a more complete understanding of one's personal situation and assist into resolving more than just the immediate need for physical activity due to health reasons. More time and financial support would hopefully be dedicated to conducting more in-depth research on understanding motivation of people who exercise regularly, despite the difficulties of such type of studies.

Further directions

Despite the small scale of our study, we are convinced that the results indicate further research is needed and certain modifications in the way future studies are designed can be made. Furthermore, we have identified a challenge that health professionals will be facing with the global change in the perceptions among millennials and expected shift of paradigms about every aspect of life including physical exercise, especially with the convenience of home deliveries, working from home, virtual reality, video communication etc. Prescribed daily amount of physical activity may very well become insufficient, as well as the existing health promotion practices. Further research as well as some changes and adjustments will have to take place in the field of health promotion and health psychology - more specifically:

- investigate deeper motivation factors and how they relate to a wider set of living factors for an individual;
- designing and integration of health promoting messages within the context of modern PC culture;
- further investigate changes which may occur in behaviour and attitudes for millennials' generation once they reach the age of 40, when it comes to exercise and physical activity;
- finally, research and exploration of a more holistic approach to sports and exercise as part of the life of an individual in relation to career, family and financial situation. Health professionals will need to be prepared to address a wider variety of issues, beyond what is generally considered to be a part of health and sports psychology.

It is our belief that changes in research and program and interventions design, and their promotion may lead to better outcomes and improve the amount of physical activity among people over 40.

Conclusion

The analysis of the data collected during the interviews as part of this study to a significant extend supports our initial hypothesis – motivational factors participants shared were deeper and more specific than the general concept of health and longevity. At the same time stability in their life situations regarding career, finances and family relations was pointed as key enabler, thus showing a clear correlation between stable and satisfactory life and motivation to exercise and be active. The findings and the analysis that followed also indicate that there is a need for more research. It can be speculated that some of the results of the study are also related to the age and value systems of people born in the 70s and early 80s, so new research would have to take into consideration the context of the changing values among younger people in 21st century. We believe that our study could serve as a good basis for further research and development of new ideas in the field of health promotion.

Bibliography

- Alvira, J. (2017, August 7). Motivation and confidence: Start exercising and adding physical activity into your life. *LivingWell*. www.livingwellmag.com/motivation-confidence-start-exercising-adding-physical-activity-life/
- Anderson, C. (2010). Presenting and evaluating qualitative research. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 74(8), Article 141. <https://doi.org/10.5688/aj7408141>
- Atkinson, J. (2016). *Fitness & exercise motivation: Fitness success tips for mindset development and personal fitness planner creation*. www.jimshealthandmuscle.com
- Bernard, L. C., Mills, M., Swenson, L., & Walsh, R. P. (2005). An evolutionary theory of human motivation. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 131(2), 129–184. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/evolutionary-theory-human-motivation/docview/231508762/se-2>
- Brand, R., & Cheval, B. (2019). Theories to explain exercise motivation and physical inactivity: Ways of expanding our current theoretical perspective. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 1147. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01147>
- Brewer, B. W. (Ed.). (2009). *Sports psychology*. International Olympic Committee.
- Buckworth, J., Lee, R. E., Regan, G., Schneider, L. K., & DiClemente, C. C. (2007). Decomposing intrinsic and extrinsic motivation for exercise: Application to stages of motivational readiness. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(4), 441–461. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.06.007>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2022). QuickStats: Percentage of adults aged ≥18 years who met the federal guidelines for muscle-strengthening physical activity, by age group and sex — National Health Interview Survey, United States. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 71, 642. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm7118a6>

- Dąbrowska-Galas, M., & Dąbrowska, J. (2021). Physical activity level and self-esteem in middle-aged women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(14), Article 7293. <https://doi.org/10.3390/ijerph18147293>
- Duncan, L. R., Hall, C. R., Wilson, P. M., & Jenny, O. (2010). Exercise motivation: A cross-sectional analysis examining its relationships with frequency, intensity, and duration of exercise. *The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7, Article 7. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-7-7>
- Evans, M. B., Cooke, L. M., Murray, R. A., & Wilson, A. E. (2014). The sooner, the better: Exercise outcome proximity and intrinsic motivation. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 6(3), 347–361. <https://doi.org/10.1111/aphw.12032>
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Row, Peterson.
- Fitzgerald, M. (2015). *How bad do you want it? Mastering the psychology of mind over muscle*. VeloPress.
- Gaddad, P., Pemde, H. K., Basu, S., Dhankar, M., & Rajendran, S. (2018). Relationship of physical activity with body image, self-esteem, sedentary lifestyle, body mass index and eating attitude in adolescents: A cross-sectional observational study. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(4), 775–779. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_114_18
- Gaesser, V. J., Maakestad, W. M., Hayes, E. S., & Snyder, S. J. (2020). Motivational coaching improves intrinsic motivation in adult fitness program participants. *International Journal of Exercise Science*, 13(5), 1167–1178.
- Goggins, D. (2018). *Can't hurt me: Master your mind and defy the odds*. Lioncrest Publishing.
- Gutierrez, D. A., Mason, C., & Zagheni, E. (2021). The “sandwich generation” revisited: Global demographic drivers of care time demands. *Population and Development Review*, 47(4), 997–1023. <https://doi.org/10.1111/padr.12436>
- Homan, K. J., & Tylka, T. L. (2014). Appearance-based exercise motivation moderates the relationship between exercise frequency and positive body image. *Body Image*, 11(2), 101–108. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.01.003>
- Hull, C. L. (1943). *Principles of behavior: An introduction to behavior theory*. Appleton-Century.
- Hunter, P. (2005). Is political correctness damaging science? Peer pressure and mainstream thinking may discourage novelty and innovation. *EMBO Reports*, 6(5), 405–407. <https://doi.org/10.1038/sj.embor.7400395>
- Iwon, K., Skibińska, J., Jasielska, D., & Kalwarczyk, S. (2021). Elevating subjective well-being through physical exercises: An intervention study. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 702678. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.702678>
- Mandolesi, L., Polverino, A., Montuori, S., Foti, F., Ferraioli, G., Sorrentino, P., & Sorrentino, G. (2018). Effects of physical exercise on cognitive functioning and wellbeing: Biological and psychological benefits. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 509. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00509>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370–396. <http://dx.doi.org/10.1037/h0054346>

- Murray, J. M., French, D. P., Kee, F., Gough, A., Tang, J., & Hunter, R. F. (2020). Mechanisms of physical activity behavior change in an incentive-based intervention: Mediation analysis. *Health Psychology, 39*(4), 281–297. <https://doi.org/10.1037/hea0000849>
- Oláh, L. S., Kotowska, I. E., & Richter, R. (2018). The new roles of men and women and implications for families and societies. In G. Doblhammer & J. Gumà (Eds.), *A demographic perspective on gender, family and health in Europe* (pp. 41–64). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72356-3_4
- Poon, L. (2019, January 16). The rise and fall of New Year's fitness resolutions, in 5 charts. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-16/here-s-how-quickly-people-ditch-weight-loss-resolutions>
- Raposo, S., Hogan, C. L., Barnes, J. T., Chemudupati, T., & Carstensen, L. L. (2021). Leveraging goals to incentivize healthful behaviors across adulthood. *Psychology and Aging, 36*(1), 57–68. <https://doi.org/10.1037/pag0000428>
- Rodrigues, F., Macedo, R., Teixeira, D. S., Cid, L., Travassos, B., Neiva, H., & Monteiro, D. (2021). The co-occurrence of satisfaction and frustration of basic psychological needs and its relationship with exercisers' motivation. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 155*(2), 165–185. <https://doi.org/10.1080/00223980.2020.1862738>
- Rütten, A., Abu-Omar, K., Gelius, P., & Schow, D. (2013). Physical inactivity as a policy problem: Applying a concept from policy analysis to a public health issue. *Health Research Policy and Systems, 11*, Article 9. <https://doi.org/10.1186/1478-4505-11-9>
- Sage, G. H. (1977). *Introduction to motor behavior: A neuropsychological approach* (2nd ed.). Addison-Wesley.
- Schachter, S., & Singer, J. E. (1962). Cognitive, social, and physiological determinants of emotional states. *Psychological Review, 69*, 379–399.
- Teixeira, P. J., Carraça, E. V., Markland, D., Silva, M. N., & Ryan, R. M. (2012). Exercise, physical activity, and self-determination theory: A systematic review. *The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 9*, Article 78. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-9-78>
- The incentive theory of motivation. (2021). *The Psychology Notes Headquarters*. <https://www.psychologynoteshq.com/incentive-theory-of-motivation>
- Turner, A. R., & Reed, S. M. (2022). Intrinsic motivation in exercise: A concept analysis. *Nursing Forum, 57*, 136–143. <https://doi.org/10.1111/nuf.12658>
- Vartanian, L. R., Wharton, C. M., & Green, E. B. (2012). Appearance vs. health motives for exercise and for weight loss. *Psychology of Sport and Exercise, 13*(3), 251–256. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2011.12.005>
- Weaver, A., Flannelly, L., & Preston, J. (2003). *Counseling survivors of traumatic events*. Abingdon Press.
- Weinberg, R. S., & Gould, D. (2007). *Foundations of sport and exercise psychology* (4th ed.). Human Kinetics.
- West, J., Guelfi, K. J., Dimmock, J. A., & Jackson, B. (2017). “I deserve a treat”: Exercise motivation as a predictor of post-exercise dietary licensing beliefs and implicit

- associations toward unhealthy snacks. *Psychology of Sport and Exercise*, 32, 93–101. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.06.007>
- Whaley, D. E., & Schrider, A. F. (2005). The process of adult exercise adherence: Self-perceptions and competence. *The Sport Psychologist*, 19, 148–163.
- Wilson, P. M., Rodgers, W. M., Blanchard, C. M., & Gessel, J. (2003). The relationship between psychological needs, self-determined motivation, exercise attitudes, and physical fitness. *Journal of Applied Social Psychology*, 33(11), 2373–2392.
- World Health Organization. (2018). *Global action plan on physical activity 2018–2030: More active people for a healthier world*. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272722/9789241514187-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- World Health Organization. (2022). *Physical activity*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>
- Zhang, Z., & Chen, W. (2019). A systematic review of the relationship between physical activity and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 20(4), 1305–1322. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-9976-0>

Egoismul, altruismul și sacralitatea iubirii de sine: o perspectivă antropologică culturală

Egoism, Altruism and the Sanctity of Self-Love: A Cultural Anthropological Perspective

Ana Maria Bastiurea¹

Abstract: Within cultural anthropology, egoism and altruism are not merely psychological tendencies but culturally mediated constructs that shape how individuals understand themselves and their relationships with others. This article explores the triadic relationship between egoism, altruism, and self-love, examining how symbolic systems, rituals, and moral frameworks define the boundaries between self-interest and selflessness. Through a comparative and interdisciplinary approach combining symbolic anthropology, cognitive anthropology, and moral philosophy, the study argues that self-love can emerge as a sanctified cultural ideal rather than a manifestation of narcissism. By reframing self-love as a cultural and ethical resource, this paper contends that the tension between egoistic and altruistic motives is structured by collective meanings and embodied practices that guide both cognition and emotion. This synthesis offers a model for understanding how cultural paradigms of the self-influence moral motivation, social cohesion, and ethical subjectivity in a globalized, information-driven world.

Keywords: *cultural anthropology, egoism, altruism, self-love, Ubuntu.*

Introduction

Anthropology has long interrogated how cultures construct the meaning of the self and the moral expectations that bind individuals to their communities. Self-interest and selflessness are cultural performances shaped by linguistic codes, ritual practices, and normative expectations. Within this framework, **self-love** emerges as

¹ Meisei University.

an under-theorized but essential mediator — a moral and affective orientation that allows individuals to sustain the balance between autonomy and social obligation.

In recent decades, anthropological research has moved from static moral typologies toward more relational and cognitive accounts of ethical life (Laidlaw, 2014; Zigon, 2007). This shift aligns with Foucault's (1988) conception of ethics as the "care of the self," where self-knowledge becomes both a personal and cultural discipline. Yet, as this paper argues, self-love cannot be reduced to self-care; it represents a deeper cultural synthesis where personal integrity is ritualized as a collective good. The sanctity of self-love, therefore, reflects the human capacity to integrate egoistic drives and altruistic impulses into a coherent moral identity.

Etymology and Definitions of Egoism, Altruism, and Self-Love

The conceptual triad of *egoism*, *altruism*, and *self-love* has etymological roots that reveal their intertwined moral genealogies. The term *egoism* derives from the Latin *ego*, meaning "I," and entered philosophical discourse through Descartes' meditations on self-consciousness in the seventeenth century (Descartes, 1641). It originally denoted the epistemological primacy of the self rather than moral self-interest. Only later, through the moral writings of Hobbes and Mandeville, did *egoism* acquire the connotation of self-seeking behaviour (Hobbes, 1651; Mandeville, 1714). By contrast, *altruism* originates from the French *autrui*— "the other"—first popularized by Auguste Comte in the nineteenth century to signify ethical concern for others as the foundation of social solidarity (Comte, 1851). Its emergence reflected the secularization of Christian charity into sociological ethics.

Self-love, the oldest of the three, appears already in Aristotelian ethics as *philautia*, a neutral term for self-regard that could be either virtuous or vicious depending on moderation (Aristotle, 1984). Renaissance moralists reinterpreted *philautia* as vanity, while Enlightenment thinkers such as Shaftesbury and Rousseau reclaimed it as a natural sentiment of self-preservation (Rousseau, 1755; Shaftesbury, 1711). Etymology thus mirrors moral evolution: what begins as ontological affirmation (*ego*) and relational awareness (*autrui*) converges in *philautia*—the reflective capacity to care for oneself without severing the bonds of community. Anthropology, attentive to these semantic histories, reads them as cultural indices of how societies mediate the tension between individuality and relatedness (Taylor, 1989). The very vocabulary of morality is itself a record of shifting symbolic negotiations over the meaning of the self.

Ayn Rand and the Virtue of Selfishness: Contributions and Limitations

Ayn Rand's formulation of *rational egoism* in *The Virtue of Selfishness* sought to emancipate self-interest from its long-standing association with moral corruption (Rand, 1964). She redefined selfishness as a commitment to rational self-preservation and productive achievement, arguing that moral virtue consists in the active pursuit of one's own flourishing. In Rand's Objectivist ethics, altruism was viewed not as moral heroism but as a negation of life's creative potential—a doctrine that enslaves the individual to collective demands (Peikoff, 1991). Her model of egoism, grounded in Aristotelian realism and Enlightenment individualism, reintroduced moral dignity to personal autonomy at a time when collectivist ideologies dominated the ethical imagination (Den Uyl & Rasmussen, 1984).

From an anthropological perspective, Rand's contribution lies in restoring agency to the self as a moral actor rather than a passive recipient of social norms (Gotthelf & Salmieri, 2016). Her "rational man" becomes a figure of intentional self-creation—a secular archetype of meaning-making. However, this formulation also reveals cultural limitations. Rand's ideal of autonomy presupposes a self-enclosed within its own reason, neglecting the relational and affective dimensions that anthropology identifies as constitutive of human existence (Foucault, 1988). In collectivist and relational ontologies—such as those found in Ubuntu or Melanesian individualism—the self cannot exist apart from others; its identity is emergent, not self-sufficient (Strathern, 1988).

Rand's virtue of selfishness thus illuminates a paradox: it liberates the individual from moral dependency but risks estranging the self from the social and emotional ecologies that sustain it. Within a cross-cultural framework, her ethics can be read less as a universal doctrine and more as an artifact of Western modernity—a moral response to alienation in industrial society rather than a timeless account of human virtue (Fromm, 1956; Bauman, 2001).

Ubuntu and the Reclamation of Self-Love as Collective Healing

The African humanist philosophy of *Ubuntu*—often encapsulated in the maxim "*Umuntu ngumuntu ngabantu*" ("A person is a person through other persons")—offers a radical reconfiguration of self-love as an inherently relational virtue (Mbiti, 1969). Unlike the Cartesian or Randian self, the Ubuntu subject does not begin from isolation but from participation in a web of mutual recognition (Ramose, 1999). To affirm oneself is simultaneously to affirm the community; self-love is not withdrawal from others but care extended through them (Tutu, 1999). This ontology of interdependence transforms the moral grammar of egoism and

altruism: both are subsumed under the principle of relational harmony (Menkiti, 1984).

In contemporary society—fractured by competition, digital alienation, and moral fatigue—Ubuntu’s integrative ethos acquires renewed significance (Nussbaum, 2003). Its anthropology of compassion reframes healing not as individual recovery but as the restoration of reciprocity and affective coherence within the social body (Metz, 2011). To love oneself rightly, in the Ubuntu sense, is to sustain the vitality of shared existence (Wiredu, 2008). It entails emotional literacy: the discernment to know that one’s well-being is contingent upon the well-being of others (Goleman, 1995).

Thus, Ubuntu can illuminate the *true meaning of self-love*—a meaning obscured in modern wellness cultures that confuse self-affirmation with self-absorption (Illouz, 2007). By reintroducing community into the heart of ethical self-regard, Ubuntu provides not only a philosophical corrective but also a potential path toward cultural healing (Han, 2017). In a world dominated by instrumental rationality and self-optimization, Ubuntu’s relational vision reminds us that the self’s sanctity lies not in autonomy alone but in the capacity to resonate, to respond, and to restore the human bond (Honneth, 1995).

The Importance of Conceptual Clarity: Reclaiming the Meaning of Self-Love

A precise understanding of *egoism*, *altruism*, and *self-love* is indispensable for dismantling the conceptual distortions that dominate contemporary moral discourse. The modern tendency to conflate self-love with narcissism reflects a broader erosion of emotional literacy—a collective incapacity to differentiate between healthy self-regard and self-centered indulgence (Lasch, 1979). This semantic drift has not been accidental; it mirrors historical shifts in the moral economy of modernity. As Taylor (2007) observes, the secular self was redefined in opposition to transcendence, producing an identity that oscillates between moral self-sufficiency and emotional isolation.

Without etymological and philosophical precision, discussions of self-love risk perpetuating the very moral confusion they seek to address. True *philautia*—in its Aristotelian sense—implies balance: a rational affection for the self-grounded in virtue and relational awareness (Aristotle, 1984). When detached from this ethical foundation, self-love becomes performative self-affirmation, easily absorbed into the capitalist ethos of self-optimization and consumption (Illouz, 2018). Conversely, the idealization of altruism without critical reflection can foster self-erasure and emotional burnout (Held, 2006). The anthropological challenge is therefore to

reintroduce *semantic discernment* into the public understanding of these terms—to restore their moral density and symbolic coherence.

Reclaiming self-love as a virtue rather than a vice requires cultural re-education. It calls for recognition that the triadic interplay of egoism, altruism, and self-love constitutes a moral ecosystem, not a hierarchy of competing values. The individual's capacity for empathy, responsibility, and creative autonomy depends on maintaining dynamic equilibrium among them. When egoism is disciplined by reason, altruism tempered by wisdom, and self-love illuminated by self-knowledge, moral action regains coherence. In this sense, anthropology serves as both a diagnostic and a curative science: by clarifying meanings, it heals the moral imagination of society and restores self-love to its rightful place—as the foundation of ethical self-formation rather than the symptom of moral decline (Fromm, 1956; Zigon, 2007).

Theoretical Framework: Symbolic and Cognitive Foundations

Symbolic anthropology provides the first conceptual layer for understanding how societies define and transmit moral values. Egoism and altruism are not natural instincts, but **semantic categories** embedded in local cosmologies that regulate affect and reciprocity. In this sense, anthropology dismantles the Western assumption that morality originates from an autonomous rational subject; rather, moral reason is dialogical and collectively sustained (Taylor, 1989).

Cognitive anthropology complements this perspective by demonstrating how symbolic representations become internalized through neural and emotional processes (D'Andrade, 1995; Boyer, 2001). Cultural learning produces specific *schemas* of self-regard and empathy, guiding individuals in evaluating both personal and collective outcomes. Durkheim's (1912/1995) analysis of ritual effervescence showed that participation in collective rites fuses personal emotions with social morality. Through ritualized synchronization — dancing, chanting, or sacrifice — participants experience their individuality as part of a moral totality. Here, egoism dissolves into collective identification, while altruism becomes a shared affective reality.

The Moral Genealogy of Egoism and Altruism

The dichotomy between egoism and altruism originates in Western moral philosophy but has always carried cultural assumptions about the nature of the self. For Hobbes (1651/1968), egoism was foundational — humans were driven by fear and desire, and social cooperation was a rational contract between self-interested

agents. In contrast, Shaftesbury (1711) and Hutcheson (1725) posited an innate “moral sense,” rendering altruism a natural inclination toward benevolence. These early debates reflected competing visions of human nature that would later shape both economic and anthropological theories of reciprocity (Mauss, 1950/1990; Sahlins, 1972).

Nietzsche (1887/2004) reversed the moral polarity by denouncing altruism as a form of domination — a “slave morality” that sanctified weakness. Ayn Rand (1964) followed this trajectory by redefining **rational egoism** as moral integrity grounded in self-responsibility. Anthropology, however, complicates such binaries by demonstrating the multiplicity of moral ontologies. For instance, Confucian ethics binds self-cultivation (*xiushen*) to social harmony, suggesting that self-love and benevolence (*ren*) are not opposites but complementary virtues (Wong, 2019). Similarly, the African philosophy of **Ubuntu** — “I am because we are” — frames personal identity as a manifestation of relational morality. Both traditions dissolve the egoism–altruism dichotomy by emphasizing interdependence as the ground of ethical life.

Symbolic Systems and the Embodiment of Moral Value

Symbolic anthropology situates moral life within the domain of collective representation. Religious and ritual systems encode moral expectations in symbols that are both cognitive and affective. As Bourdieu (1977) argued, *habitus* — the embodied matrix of perception and action — reproduces these values through practice rather than doctrine. Acts of generosity, restraint, or ambition are ritualized gestures that communicate belonging and moral legitimacy.

Christianity, for example, frames altruism through the symbolic narrative of sacrifice, while still affirming the individual soul’s worth before God. The paradox of Christian ethics — self-denial as the path to salvation — creates a culturally specific tension between egoism and altruism. In contrast, Hindu and Buddhist cosmologies locate moral value in the dissolution of the ego, where self-love is sublimated into awareness of the interconnected whole (Laidlaw, 2014). Yet even in these ascetic systems, the disciplined self becomes the locus of virtue, revealing that **ethical transcendence is achieved through self-formation**, not self-erasure.

Ethnographic studies further demonstrate that moral ideals are performed through bodily practices: fasting, confession, exchange, or caregiving (Csordas, 1994). These actions are socially coded expressions of self-love, insofar as they align personal emotion with cultural expectation. To love oneself rightly is to act in accordance with symbolic order.

Comparative Cultural Models of the Self

The anthropology of the self reveals profound cross-cultural variability in how societies imagine interiority and moral agency (Carrithers et al., 1985). In Western modernity, the self is conceived as bounded, reflexive, and autonomous — a precondition for moral accountability. By contrast, many non-Western traditions treat the self as **partible or relational**, constituted by kinship, ancestors, or spirits (Strathern, 1988). This ontological difference reconfigures what counts as egoism or altruism.

Among Indigenous communities in the Amazon, the self is porous and continuous with the environment; generosity toward humans and nonhumans alike maintains cosmic equilibrium (Descola, 2013). In such worlds, self-love entails ecological reciprocity — caring for oneself means caring for the relational field that sustains existence.

These comparative insights highlight that **self-love is culturally encoded** as the capacity to maintain right relations. Whether through social conformity, spiritual balance, or personal discipline, self-love mediates between egoism and altruism by situating the self within a moral ecology.

Neuro-anthropology and the Moral Mind

Recent developments in neuro-anthropology bridge the biological and cultural dimensions of moral behaviour. Research on empathy and prosocial decision-making suggests that altruistic actions activate reward circuits similar to those involved in self-gratification (Lopez-Persem et al., 2020). This neurocomputational overlap supports the anthropological argument that helping others can be both emotionally fulfilling and socially advantageous — a cultural adaptation inscribed in neural plasticity.

However, neuroscience alone cannot explain moral diversity. Cultural norms determine which emotions are amplified or inhibited by moral education. As Wexler (1981) proposed, human altruism is biological in potential but **cultural in form**. Moral cognition arises from the interaction of embodied habits, symbolic training, and affective resonance. The moral self is thus a neuro-cultural construct — a dynamic integration of brain, body, and meaning system.

By connecting self-love to cognitive coherence, this framework challenges the reduction of altruism to self-denial. The capacity for moral empathy presupposes a stable sense of self-worth; without self-love, altruism becomes pathological. In this respect, anthropology converges with psychology in affirming that **healthy selfishness** (Kaufman & Jauk, 2020) sustains ethical participation.

Ethical Synthesis: The Sanctity of Self-Love

The synthesis of egoism and altruism through the sanctity of self-love reflects a universal anthropological pattern: moral systems strive to align individual flourishing with collective good. Mauss's (1950/1990) theory of the gift already captured this paradox. Giving generates obligation, reinforcing both autonomy and dependence. To give is to affirm the self through others, transforming egoistic action into social exchange.

In late modernity, this equilibrium faces disruption. The neoliberal ethos transforms self-love into productivity, commodifying care and empathy (Illouz, 2007). Simultaneously, global humanitarianism institutionalizes altruism through bureaucratic morality. Both trends strip ethical life of its consecrated dimension. Yet anthropology can recover this dimension by tracing how **ritual, narrative, and embodiment sacralise the self** as an ethical centre. The sanctity of self-love does not signify self-worship but the recognition that moral responsibility begins with internal coherence.

From Foucault's (1988) "technologies of the self" to Bourdieu's (1977) habitus, the moral subject emerges through disciplined self-cultivation. Across cultures, rituals of purification, meditation, or self-restraint mark transitions from egoistic impulse to ethical consciousness. These practices reaffirm that self-love is a ritualized investment in moral equilibrium — a revered balance between freedom and belonging.

Reframing Egoism and Altruism in a Global Context

In the twenty-first century, globalization and digital connectivity reshape moral imagination. Online activism, consumer ethics, and wellness industries merge altruism and egoism in novel forms. The act of donating, volunteering, or advocating becomes simultaneously self-expressive and socially performative. This phenomenon exemplifies what anthropologist Marcel Hénaff (2010) calls the *economy of recognition* — the circulation of moral value through symbolic exchange rather than material gain.

Cultural anthropology must thus move beyond the moral binary to theorize how **moral emotions are mediated by technology, media, and globalization**. The emergence of "networked virtue" — where self-care and compassion are publicized — reintroduces the sacred under secular guises. Even as late modern societies proclaim moral individualism, they reproduce collective rituals of validation through likes, followers, and digital solidarity. Egoism and altruism persist but refracted through symbolic economies of attention.

Conclusion

The anthropology of egoism, altruism, and self-love demonstrates that moral life is not a natural order but a symbolic and cognitive construction. Across cultures, moral systems encode self-interest and selflessness as complementary forces that sustain social cohesion. Self-love, reframed anthropologically, functions as the ethical hinge that reconciles autonomy with obligation.

This synthesis challenges both psychological reductionism and moral absolutism. Egoism without self-love becomes destructive; altruism without self-love becomes self-erasing. The sanctity of self-love, as a cultural ideal, protects the integrity of both individual and community. It renders morality sustainable by grounding empathy in self-respect and self-restraint.

In an age of moral fragmentation and global interdependence, anthropology's task is to trace how diverse societies continue to ritualize this balance — how they teach, through symbol and practice, that caring for the self is the foundation for caring for others. Through this lens, self-love ceases to be a private sentiment and becomes a shared human achievement: the moral art of maintaining harmony between self and world.

Bibliography

- Aristotle. (1984). *Nicomachean ethics* (J. Barnes, Trans.). Princeton University Press.
(Original work published ca. 350 B.C.E.)
- Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking safety in an insecure world*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Boyer, P. (2001). *Religion explained: The evolutionary origins of religious thought*. Basic Books.
- Carrithers, M., Collins, S., & Lukes, S. (Eds.). (1985). *The category of the person: Anthropology, philosophy, history*. Cambridge University Press.
- Comte, A. (1851). *Système de politique positive*. L. Mathias.
- Csordas, T. (1994). *The sacred self: A cultural phenomenology of charisma*. University of California Press.
- D'Andrade, R. (1995). *The development of cognitive anthropology*. Cambridge University Press.
- Den Uyl, D. J., & Rasmussen, D. B. (1984). Making room for business ethics: Rights as meta-norms for market morality. *Philosophy and Literature*, 8(2), 263–277.
- Descartes, R. (1641). *Meditations on first philosophy* (J. Cottingham, Trans.). Cambridge University Press.
- Descola, P. (2013). *Beyond nature and culture*. University of Chicago Press.

- Foucault, M. (1988). Technologies of the self. In L. H. Martin, H. Gutman, & P. H. Hutton (Eds.), *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (pp. 16–49). University of Massachusetts Press.
- Fromm, E. (1956). *The art of loving*. Harper & Row.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
- Gotthelf, A., & Salmieri, G. (2016). *A companion to Ayn Rand*. Wiley-Blackwell.
- Han, B.-C. (2017). *Psychopolitics: Neoliberalism and new power techniques*. Verso Books.
- Held, V. (2006). *The ethics of care: Personal, political, and global*. Oxford University Press.
- Hénaff, M. (2010). *The price of truth: Gift, money, and philosophy*. Stanford University Press.
- Hobbes, T. (1968). *Leviathan*. Penguin Books. (Original work published 1651)
- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Polity Press.
- Illouz, E. (2007). *Cold intimacies: The making of emotional capitalism*. Polity Press.
- Illouz, E. (2018). *The end of love: A sociology of negative relations*. Oxford University Press.
- Kaufman, S. B., & Jauk, E. (2020). Healthy selfishness and pathological altruism: Measuring two paradoxical forms of selfishness. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 574. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00574>
- Laidlaw, J. (2014). *The subject of virtue: An anthropology of ethics and freedom*. Cambridge University Press.
- Lasch, C. (1979). *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. W. W. Norton & Company.
- Lopez-Persem, A., Domenech, P., & Pessiglione, M. (2020). How the brain balances reward and moral values during decision-making. *Neuron*, 107(4), 717–729.
- Mandeville, B. (1714). *The fable of the bees: Or, private vices, publick benefits*. J. Roberts.
- Mauss, M. (1990). *The gift: The form and reason for exchange in archaic societies* (W. D. Halls, Trans.). Routledge. (Original work published 1950)
- Mbiti, J. (1969). *African religions and philosophy*. Heinemann.
- Menkiti, I. A. (1984). Person and community in African traditional thought. In R. A. Wright (Ed.), *African philosophy: An introduction* (pp. 171–181). University Press of America.
- Metz, T. (2011). Ubuntu as a moral theory and human rights in South Africa. *African Human Rights Law Journal*, 11(2), 532–559.
- Nietzsche, F. (2004). *On the genealogy of morals* (C. Diethe, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1887)
- Nussbaum, B. (2003). African culture and Ubuntu: Reflections of a South African in America. *Reflections*, 4(4), 21–26.
- Peikoff, L. (1991). *Objectivism: The philosophy of Ayn Rand*. Dutton.
- Ramose, M. B. (1999). *African philosophy through Ubuntu*. Mond Books.
- Rand, A. (1964). *The virtue of selfishness: A new concept of egoism*. Penguin Books.

- Rousseau, J.-J. (1755). *Discourse on the origin and foundations of inequality among men*. Marc-Michel Rey.
- Sahlins, M. (1972). *Stone age economics*. Aldine.
- Shaftesbury, A. A. C. (1711). *Characteristics of men, manners, opinions, times*. John Darby.
- Strathern, M. (1988). *The gender of the gift: Problems with women and problems with society in Melanesia*. University of California Press.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the self: The making of the modern identity*. Harvard University Press.
- Taylor, C. (2007). *A secular age*. Harvard University Press.
- Tutu, D. (1999). *No future without forgiveness*. Doubleday.
- Wexler, B. (1981). The biology of human altruism. *Science, Technology, & Human Values*, 6(35), 3–13.
- Wiredu, K. (2008). *Philosophy and an African culture*. Cambridge University Press.
- Wong, D. B. (2019). Confucian conceptions of self and society. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Fall 2019 ed.).
<https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/confucian-self/>
- Zigon, J. (2007). Moral breakdown and the ethical demand: A theoretical framework for an anthropology of moralities. *Anthropological Theory*, 7(2), 131–150.

Gândirea stereotipică în mediul de afaceri și societate: reconsiderarea spectrului de gen și sex pentru o dezvoltare incluzivă

Stereotype Thoughts in Business and Society: Rethinking Gender and Sex Spectrum for Inclusive Development

Tapas Pal¹, Dumitru Mihăilă², Prakash Ray³, Nguyen Anh Tru⁴,
Ayagoz Aubakirova⁵, Nurgul Musaeva⁶, Le Quang Tuan⁷,
Karesha Faith C. Cañetan⁸, Teotima E. Gorres-Abato⁹

Abstract: Social development is not only dependent upon the economy or the developmental projects. But social perception, social thinking, social demands, and especially social education are the four pillars of social development. The development of society relies on our cognitive knowledge, which is rooted in our actual education. Our humanity, freedom, rights, and thinking form the foundation of our actual education. Society has two hands mainly, i.e., men and

¹ *Corresponding author*, Assistant Professor, Department of Geography, Raiganj University, Raiganj, West Bengal, India, E-mail: geo.drtpaspal.in@gmail.com (ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4648-9028>)

² Associate Professor, Stefan cel Mare, University of Suceava, Romania. E-mail: dumitrum@atlas.usv.ro

³ Assistant Professor, Department of Geography, Syamsundar College, West Bengal, India.
Email: prakashray2014@gmail.com. ORCID ID: 0009-0009-3691-3905

⁴ Assoc. Prof., Department of Marketing, Faculty of Accounting and Business Management, Vietnam National University of Agriculture, Viet Nam, E-mail: nguyenanhtru@gmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0615-1419>

⁵ PhD scholar, Dept of Sociology, Al-frabi Kazakh National University, Kazakhstan.
Email: ayagoz080890@gmail.com

⁶ Associate Professor of Department Social Work and Practical Psychology, Bishkek State University, Kazakhstan, Email: musaeva_nurgul@mail.ru

⁷ Deputy Head, Department of Science, Technology and International Cooperation, Thuyloi University. Viet Nam. Email: ico@tlu.edu.vn

⁸ Internationalization Unit Head of Davao de Oro State College, Philippines.
Email: kareshafaith.canetan@ddosc.edu.ph

⁹ Agusan del Sur State University, Bunawan, Agusan del Sur, Philippines. Email: teotimaabato@gmail.com

women. History and civilization had given more importance to its right hand and demarcated it as male in most cases and less importance to the left hand, which had been demarcated as female. So, a gender gap has been raised, and a developmental gap has emerged. Now we belong at the door of neo-development, i.e., the development is nourished and flourishes by ICT. Thus, the development will not be confined to a pocket, like a pocket development in a part of society. Neo-development is a form of globalized development, and it is the path of the applied development concept. Applied development means your development and the thought of development can be used for others, and here the neo-development concept can be channelled with the help of modern information and communication technology. For global awareness about the actual meaning of and the perception about gender and sex, this paper is highly important and relevant to decrease the gender bias and sex-related crimes and to amplify the social development. Social development is not only dependent upon the economy or the developmental projects. But social perception, social thinking, social demands and especially social education are the four pillars of social development. The development of society relies on our cognitive knowledge, which is rooted in our actual education. Our humanity, freedom, rights, and thinking form the foundation of our actual education. Society has two hands mainly, i.e., men and women. History and civilisation had given more importance to its right hand and demarcated it as male in most cases and less importance to the left hand, which had been demarcated as female. So, a gender gap has been raised, and a developmental gap has emerged. Now we are belonging at the door of neo-development, i.e., the development is nourished and flourished by ICT. Thus, the development will not be confined into a pocket like a pocket development in a part of society. Neo-development is a form of globalised development, and it is the path of the applied development concept. Applied development means your development and the thought of development can be used for others, and here the neo-development concept can be channelled with the help of modern information and communication technology. For global awareness about the actual meaning of and the perception about gender and sex, this paper is highly important and relevant to decrease the gender bias and sex-related crimes to amplify the social development.

Keywords: *Gender, Global Awareness, ICT, Neo-Development, Sex, Social Development.*

1. Introduction

Confusion between gender and sex (Fausto-Sterling, 2000) is present in society. Sex defines biological and physiological identity, which demarcates male and female, whereas gender defines socially recognized perception & thinking for an individual (Open Maricopa, 2025). The concept of gender is framed by social thinking, customs, traditions, media, family, and education. Historically, the unequal power, freedom, and opportunity distribution in society and business give birth to gender disparity and stereotypes. Again, gender stereotypes create inequality in

different sectors of society, such as decision-making, education, political thoughts, wages, healthcare, employment, and mobility. Actually, social development cannot be measured only by economic growth. But the gap of equality and inequality in social justice, thinking, and awareness raised gender stereotypes. When gender stereotypes are higher, inclusive development will be low. Gender discrimination is a global issue. In India, the dowry system in marriage ceremonies (Pasha, 2015), the preference for sons rather than daughters, the restriction in women's freedom, gender bias in the business sector, unequal domestic activities for females, and bias in responsibility distribution among families are the integral parts of stereotype perception. Even in Afghanistan, Japan, and African countries, women, girls, and females are facing gender stereotypes in their society, health, education, business, and family life. Afghanistan women are facing educational restrictions (Al Jazeera, 2024), Japanese women face inequality in the workplace (Kyodo News, 2026), and African countries are facing early marriage issues (Asante Africa Foundation, 2025). In Afghanistan, due to poverty, a father can sell only a daughter rather than a male because a male can earn money. So gender stereotypes (Wood & England, 2021) are present almost everywhere. Recently AI-formed beautiful woman Vrutica Patel's photo was posted on Instagram and has more than one lakh followers (MoneyControl, 2026) & earns Rs. 1,19,700 lakh per month (fig.1). It is proven that humans' minds are full of gender stereotypes, and without any judgment of reality, people accept physical beauty only. In Bihar an incident is recorded that a matured male licking the women's photo (Asianet News, 2026) which is painting on truck's back (fig. 2). Even in Afghanistan, so many poor fathers are compelled to sell their girl children to fight against poverty. For example, recently an Afghan father, Afdur Rasid, wanted to sell any one of his seven-year-old daughters, Rokia and Rohila (twins) (fig.3), to survive four more years (Times of India, 2026).

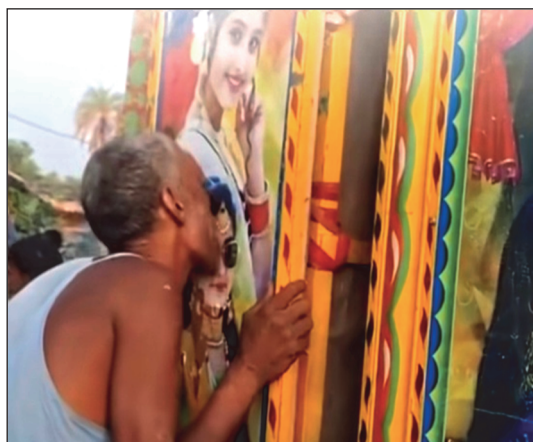

Fig.1 Bihar Man licking the painting of beautiful women on parked truck
([shethepeopletv](https://www.shethepeople.tv), 2026, May 24)

Fig.2 AI formed Vrutika Patel's photo in Instagram (Economic Times, 2026, May 21)

Fig.3 Afghan father is crying to tell the truth of poverty and the story of selling of own daughter (Boishakhi Tv News, 2026).

2. Database and Methods

This research is qualitative and descriptive (to explain concepts of gender and sex, e.g., gender roles in Indian families); analytical (to analyse social thinking and stereotypes, e.g., workplace discrimination); a case study method (to examine specific social practices, e.g., polyandry in Himachal Pradesh); content analysis (to analyse media and cultural narratives, e.g., advertisements and films); policy analysis (e.g., the Women Reservation Bill); and comparative (e.g., Nordic countries vs South Asia) to focus on gender stereotypes in society and business. For research, database researchers used the World Economic Forum (Global Gender Gap Report, 2025); UN Women (2025); UNESCO (2025); the World Bank (2025); the Census of India (Ministry of Statistics and Programme Implementation, 2011); ActionAid reports (2025); PRS Legislative Research (2023); academic journals (Scopus, Google Scholar, and JSTOR); media reports and newspapers; and NGO and human rights reports. For comparative gender analysis (ScienceDirect, 2023), researchers used selective indicators like education gap in Afghanistan (Princeton School of Public and International Affairs, 2026), wage gap in Japan (Kyodo News, 2026), political participation in Rwanda (Intelpoint, 2024), health & safety issues in India (World Health Organization, 2020), social freedom in Sweden (Government of Sweden, 2025), legal rights in Canada (Government of Canada, 2024), digital inclusion in Estonia (Nordregio, 2024), polyandry practices in Nepal & Tibet border areas (Sapkota, 2011), women in garment industries in Bangladesh, the '#MeToo' movement in the United States (Fig.14), and employment participation in Saudi Arabia.

3. Results and Discussion

The issues related to gender and sex is the criteria of social development. Gender is the thinking of the family, grandmother, nurses and, of course, our society (Connell, 2002). Sex is biological; it can't be changed. Universality is the same and related by birth. Though recently, yet with the help of the sexual transmission method, the biological organ can be changed. But gender is the thinking of parents, family and society about the cultural behaviour, social construction, dress, hairstyle, food habits, ideas and beliefs of boys and girls or males and females. A very common story is seen in Indian socialization like "A child was born just a minute ago. The nurse comes to inform the family, 'Best wishes! A boy has come to your family.' All the family members expressed their uncontrollable happiness by laughing, cheering the time, giving the maximum rupees to those nurses, buying sweets and distributing them among the friends. Parallel to this, another child is born at the same time, and the same nurse has moved to another family and told them, 'A baby has come into your family.' After hearing this news the expression has damped; their eyes are searching the tension of the future for the baby's marriage ceremony's cost. They don't buy any sweets, and the grandmother is very angry at his son's wife." A few questions are formed from these above-stated circumstances. They are: how the nurse is differentiating whether the child is a 'baby' or 'boy' (Ram, 2014). The answer is very simple on the basis of the biological organ, which is called sex. On the other hand, how have that nurse and the family members told us what the genders of those two children are? The answer is very simple. Due to the birth of the 'baby child', the society used to fall into tension; however, on the other side, for the 'baby boy', the family happily spent lots of money. This is the gender, i.e., the thinking of the family, the grandmother, the nurses and, of course, our society. In most of the cases we are unable to find out the differences between sex and gender. Sex is biological; it can't be changed. Universality is the same and related by birth. Though recently, yet with the help of the sexual transmission method, the biological organ can be changed. But gender is the thinking of parents, family and society about the cultural behaviour, social construction, dress, hairstyle, food habits, ideas and beliefs of boys and girls or males and females. Now we are giving some examples by which we can find out the root of the gender differences concept (Kimmel, 2019). It has started from the very first second of birth. When after identifying the sex, people make a non-visible line between boys and girls. Like, the boy will be the male one and earn money for the family, protect their family and be the '*chirag* of the family' (UNICEF, 2020). Whenever a just one-month-old boy would cry, parents told him, 'Boys don't cry.' When he failed to achieve any goal and cried again, parents told him, 'Boys don't cry' (Leaper & Friedman, 2007). A seed of muscular power had been planted in the heart of the history of the society, where

males can do anything except the birth of the child (Vanderveren, et. al. 2022). But females can't do most of the things except the birth of the child. This is the concept of gender biasness which the pockets of societies are bearing. We have taught our boys not to cry. Is it true and correct? The actual truth is: boys also cry but not in front of the biased society. They cry in their mind and heart with one or two eye drops. So, why plant the philosophy of the view 'boys don't cry'?

So, my question is if menstruation is sin or untouched philosophy, then why do millions of people worship the goddess who menstruates in the *Kamakhya* temple (Fig.6) (one of the 51 '*peethas*', also known as '*Yoni-Peetha*') in Assam (Kakati, 2024) and maintain a unique festival called '*Ambubachi*' (Times of India, 2025, June 21) when, it is believed, the goddess menstruates? (Chakraborty, 2026). Don't forget it's the quality of a woman's creativity. This type of concept makes a bias about gender. Gender is your historical thought, and to be a scientist, it has to be curtailed. The society is being changed now; for example, we have made the cinema '*Padman*' (Shah, 2026, May 10) to make the mass people aware, and Madhuri Dixit has played a role in the best ad ever related to the caption 'Men should be taught not to get girls to cry, (Fig. 4) and we need to teach boys 'not to hurt others' instead of 'not to cry' (Campaign India, 2014, October 28). This expression of the society indicates that we are the followers of gender discrepancies. If not, why do we need to make such types of cinema or advertisements? The term '*Manglik*' [considered a '*dosh*' (fault) in the birth chart of a person in whom Mars is located in (some) specific house] is for the lady. Why is it not for males? If the lady is that, then at first her marriage is done with a specific material object, like a banana tree (Bhoi, 2025) (Fig.8) or even a dog (Fig.7), to purify her, and then the marriage with the male is done. It is not related to the economic status of the family. India's one of the richest educated families. *Amitabh Bachchan* also followed this gender issue during the marriage of *Aishwarya* and *Abhishek Bachchan* because *Aishwarya* was *manglik* (Times of India, 2025, August 13). *Aishwarya* (reportedly a *manglik*) had symbolically married a peepal tree (Hindustan Times, 2006) before tying the knot with *Abhishek*. All this was an astrological solution to nullify the bad luck of being *manglik* (News18, 2024). A girl has to do family work; her duty is to prepare food for her father before marriage and for her husband after marriage. Her duty is to wash the whole family's used cloth per day, and males do not do it ever (Ali, 2024). Just tell me why these types of gender differences are found. Girls wear the bangles. If any people told a boy to 'wear the bangles of ladies', and then it is very prestigious to that marked boy. But don't forget now it has become the fashion that almost every boy uses the *kara* or *bala* or type of bangle (DTF Books, 2024). So, it's not relevant to demarcate the gender.

At home we want the female cook and demand the mother or wife to serve it. Why do we demand it? When we move to the restaurant, could we ever ask the

manager if 'the cook of your restaurant is the female? The answer is no. We never do that. Henceforth, during that time we are not gender biased. Moreover, almost all the TV food show hosts are males (Feedspot, 2025), e.g., Ranveer Brar, Ritu Dalmia, and Hari Nayak. Saransh Goila Manish Mehrotra Sanjeev Kapoor, Vikas Khanna, and Atul Kochhar in India (Mehra, 2025); it is even the same abroad, like Loyd Grossman, Jamie Oliver, Nigel Slater, Roger Moore, Alton Brown, etc. (Matwick, 2018). This is an incident of gender in cookery and cooking. In respect of the job in various departments like police, judiciary (World Economic Forum, 2020, February 17), legislation, medicine, parliament (Times of India, 2025, March 7), and engineering, even in the army, ladies are a very small percentage compared with the males. The question is why? They have the same two eyes, two legs, hands, and even the same blood group. During the marriage the father-in-law likes the female's job, but it is restricted in some fields like teaching. Why? Because the father-in-law and the husband think that after returning home, the female can serve her family very easily. Here also the same thing about gender. It's actually none other than the thinking. Again, when a secondary education-passed girl wishes to select the arts subjects, why not science? Not only the cause of the choice of the candidate but also the choice of the parents, because our gender-biased society teaches our girls from their childhood that home science, education, Bengali, English, and sociology are for them (Chanana, 2012), but even geography is not for you. Because it is a practical-based subject and needs fieldwork. Stereotype society thinks that females can't do that. Moreover, more movements and more fieldwork can break your virginity. For these, cycling, gymnastics, parades, NCC, basketball, cricket, football, etc. are not allowed for girls. Before marriage virginity is considered supreme for them (Maharashtra Government, 2023) and after marriage the capacity of child reproduction is the identity of her appropriate biological organ or an identity of mother only. This is the human thinking which is called gender stereotypes and the reflection of social discrimination. A boy is called the light or *chirag* of the generation or family. You can experience this when Diwali (the lighting festival) comes in our culture (Sharma, 2013), and your grandmother will give you a light lamp to place on the banana tree to recall the previous generation. It's actually to demarcate the male, as they are the main factors of the progress of generation. The question is how can a male progress his generation without the help of a female's ovary? Is the only sperm enough for the progress of the generation? This is the societal thinking or the concept of gender. The terms 'Sati', 'virgin', 'sober', 'obedient', 'familiar', 'adjustable', and 'cooperative' (Sivakumar, 2021) are all tagged with the name of a female. A report was published in the Times of India on June 1, 2016, and the caption was 'Nasik man ends marriage after wife fails 'virginity test' (Tembhekar, 2016).' This is the thinking about gender. If virginity is the only thing to identify a

lady, then please give the answer to what should be said about *Drapadi*, who had five husbands? If the *Satyayug* (Yogapedia, 2023) had accepted this no-virginity concept, then why do we not? Now the time has changed; a lady can also ask her would-be husband. That was the thinking about gender in the time of Mahabharata. Such types of practices are still prevailing in some Tibetan tribes who reside in the Tibet-Nepal border area, the Toda tribe of Nilgiri, the *Manala* tribe in Himachal Pradesh, the Nairs, the Kammalans artisan castes of Kerala, and the Jaunsar-Bawar in Uttarakhand (Pal, 2018), who follow polyandry. It's also the view of gender among these mentioned tribal or community groups. "The people at farms on the mountainsides divide the property among their sons, who further divide it among their sons. Dividing the property among several heirs would give each son very little to feed their respective families. This system of polyandry exists on the basis of practicality and not 'love' necessarily. The main reasons why polyandry still exists in the Himalayan region are economic benefits and, to a certain extent, population control" (FAO, 2024). So their gender thinking depends on the economic and population factors. So virginity is not only the identity of a single woman or for women.

Before marriage the family is worried and concerned about '*Shadi... Shadi... Shadi...*' Her education is only for her marriage, i.e., without at least a Graduate pass, they won't be able to find a good gentleman, though the salary of the man demarcated him as a 'gentleman'. All over the country, you can't find out a single case where a woman had gone through an abortion with the fetus of a boy. Society has followed the view like, 'Are you having a boy or an abortion?' (Rogers, 2019). Just you think that's why the female ratio in India is 940 out of 1000 males (Census, 2011). On the basis of the issue of gender analysis, it is not only the muscular bias; rather, the presentation of a girl must be different from the boy. Society has two eyes, so they are properly using these two for two groups, i.e., male and female. You are a boy, so you have a special permit or licence to do anything. But if you are a girl, then you have to follow a '*Lakshman Rekha*' (Wikipedia contributors, 2003), i.e., your dress, way of food taking, posturing, language, hairstyle, accessibility of the time and space – everything has to follow the male's wishes. Why is the term 'character' or '*Charitra*' for the girls? A guy can engage with more than one lady. Is it not character? In all other countries girls maintain their long hair. Just think that our history had made the differences between boy and girl on the basis of hair length. Even if a lady makes his hair a very short length, then she is called a 'boys cut' hair maintainer. We can love that 'boys cut' hair, girl, but when the time comes for marriage, we prefer only long-haired ladies. Why do we do it? The answer is our gender bias and the thinking which divides the good character and bad character. Again, there are some adjectives that have been added with the male, like 'manly', 'breadwinner', 'wild', (Valsecchi, 2023)

'handsome', 'sexually active', 'angry' (Matud, 2019). Females also like sacrificing, caring, cheerful, quiet, sympathetic, adjustable, easy-carrying, etc. Why could it not be opposite? When a husband stays in the wife's home, then he is called 'gharjamai' (Sushil et. al. 2011). Why has this term been pasted at the back of male? If a boy wants money from his parents, then they give more, but not for a girl child. Why these discrepancies? Sometimes parents tell their girl child not to waste the money because of her marriage they have to expend a huge amount (Barcellos, et. al, 2010). Do you know why most of the girls are very calculative about the expenditure in their daily life? Because in our society even parents had planted a seed of thinking that 'a girl in a family means she is the burden of her family (United Nations, 2014, July 21), and the expenditure on her up to marriage is not for her own family, because she's for another family (United Nations Population Fund, 2014). So why will we invest, which will not provide any future feedback?' This is the thinking about gender. Brothers always try to control the movement, even thinking about personal space. Brother has the girlfriend, but when he saw the same for his sister, he couldn't accept it. Even some brothers check the mobile phone of his sister (Ma-Grande-Taille, 2026, April 26). This is the reflection of the gender of the society. If the wife is IAS (Indian Administrative Service) and the husband has no job (Sarkar, 2019), then again you may see the gender issue. Love has made their family, but thinking has divided their psychological bonding. Why? When that jobless husband is walking on the street, some people are discussing (France 24 Observers, 2016), 'Oh! Just see, that is the jobless husband of an IAS wife.' Again, the thinking about the gender is in front of you. We have forgotten that sex is only in between the legs (Deb, 2015), but gender is between your ears. In a family almost every decision is decided by a male. If a girl wants a motorbike from his father, the proposal must be cancelled. Hardly can they allow the 'Scotty-pep' two-wheeler. Moreover, if a lady is passing on the road while riding a Royal Enfield bike, an age-old person may discuss the line 'Our society has demolished; a girl is riding a bike, OMG!' (Roberts, 2015). Again, gender is changed with time and space. Like, if you are in Santiniketan, then *Pyjama-Panjami* is suitable Santiniketan Cultural Trust, 2022, March 15); if you are in Manhattan, then jeans, hot pants, sleeveless tops, or anything else you can wear. This is the freedom culture of American society; their eyes have been habituated (Jolley, 2016), but we, the Indian people, have not updated our thinking on the perspective of gender analysis.

Gender is your thinking and the expression related to that. Sometimes if one guy is talking with two ladies, that would not be the matter of discussion. But if one lady is talking with two guys simultaneously, that may reflect some other meaning to our society. It's an example of thinking related to gender. Thus a concept of a gender gap (McRaney, 2023) has been developed in our surroundings, i.e., a disproportionate difference or disparity between the male and female. From the

root of this gender gap, we can estimate lots of things, like the pay gap (Morin,2025), education gap (Evans, et. al. 2020), political gap (Jones,2004), psychological gap (Spencer, et. al. 1999), gap of human rights (Canetto, 2018), gap of prestige, rate of negligence, level of dominance, motto of the society, future of the society, future development of the country, right to wealth, right of decision, etc. The Global Gender Gap Report was first published in 2006 by the World Economic Forum (World Economic Forum, 2017). Now the thinking is: why do we need this report? Because the thinking of the society demands it, we need to find out the proper problems related to sex decimations. The report's Gender Gap (World Economic Forum, 2023) Index ranks countries. According to the calculation, the gender gap is between women and men in four key areas: health, education, economy and politics, to gauge the state of gender equality in a country. The gender gap of Norway is 0.830, the United Kingdom is 0.770, the USA is 0.718, India is 0.669 and Pakistan is 0.546 in 2017 (World Economic Forum, 2017). Just so you know, one of the richest countries in the world, Qatar (\$124,930/capita), has a gender gap value of 0.626, whereas the USA has the 12th rank (\$59,500/capita) in the world's richest country list, but the gender gap value is 0.718. Again, India (Global Finance, 2025) belongs to the 126th rank, and its gender gap value is 0.669 . It proves that economy is not the vital factor to reduce the sexual disparities. Can the law reduce this gap? No and never. Law can make fear to some extent. We need to change the thinking, and this is the centre of formation of the gender gap (World Economic Forum, 2023). The Women's Reservation Bill, or the Constitutional (108th Amendment) Bill, 2008, is a lapsed bill in the Parliament of India (PRS Legislative Research, 2026, June 2) which proposed to amend the Constitution of India to reserve 33% of all seats in the Lower House of Parliament of India, the *Lok Sabha* (PRS Legislative Research,2025), and in all state legislative assemblies for women. The seats were proposed to be reserved in rotation and would have been determined by a draw of lots in such a way that a seat would be reserved only once in three consecutive general elections (Times of India, 2013). The Rajya Sabha passed the bill on 9 March 2010. However, the Lok Sabha never voted on the bill. The bill lapsed after the dissolution of the 15th Lok Sabha in 2014 (PRS Legislative Research, 2008). Now the question is: why is this bill not finalised and passed? There are some male ministers who may know this: if it is passed, then the total seats of them must be reduced. This is the thinking and the perception about gender.

This is an example of gender thinking in our society, where only sons can be allowed to burn their father's dead body. The question is why? When the quality is discussed all over the world, then the gender discrimination (Mishra, 2021) is not acceptable in our society. The matter of the security of women is a big issue to birth the gender thinking. A girl goes to private tuition with her father and again comes

back with him. But about boys, it's not maintained continuously or regularly. This is mainly due to feelings of insecurity. The question is which is the factor of insecurity? The actual answer is the thinking of the giants of our society; those are mentally sick (Malhotra, A., et al. 2014) and have no respect for women. Thus the concept of gender insecurity is associated here. According to a study carried out by the British NGO ActionAid, 79% of Indian women have already experienced violence or sexual harassment while out and about in the streets (ActionAid India, 2018). The question is: why can't women walk freely on roads at night?; because of the gender differences based on sex determination. But India is improving, and some states have already proved their openness and safeness. Gujarat is one of them. Ahmedabad and Gandhinagar have been leading the surveys as the safest places for women to work and live in with good reason (India Today, 1999). So our concept of gender is moving to a real meaning. Polyandry in India refers to the practice of polyandry (Vishnu IAS, 2025), whereby a woman has two or more husbands at the same time, either historically on the Indian subcontinent or currently in the country of India. An early example can be found in the Hindu epic *Mahabharata*, in which Draupadi (Fig.9) , daughter of the king of *Panchala*, is married to five brothers. Polyandry (Kerr & Kerr, 1966) was mainly prevalent in the *Kinnaur* Region, (Fig.12) a part of Himachal in India which is close to Tibet or currently the Indo-China border. Now one thing can be discussed here, i.e., if polyandry is trying to apply in our region, then it will not be accepted in respect of global education and population-resource ratio. But when we move to *Kinnaur* district (Raha & Coomar, 1987) their traditional society follow it still now and their gender concept is related with their traditional culture. *Bimala Devi* has two husbands, and they are residing in the same house. The thinking of the people of *Kinnaur* (Rahimzadeh, 2020) is controlled by their climate, population and resources. The recent word 'women empowerment' is the historical result (identity) of the historical society, like, women can't go to the funeral ground and can't be a pallbearer for the mortal remains (Fig.13). This is also the sex differentiation and reflection of gender discrimination, but it has no logic, and it's just a thinking of patriarchy. In traditional Hindu families, women are not allowed to attend any funerals (The Times of India, 2025, October 4). Smriti Irani has done remarkable work when she lends a shoulder to the mortal remains of Surendra Singh, ex-village head of Barauli, Ameti, Uttar Pradesh (NDTV, 2019, May 26).

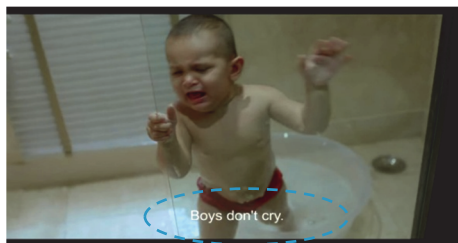

Fig. 4 The best advertisement ever of Madhuri Dikshit to represent the thinking on gender (The Telegraph, 2007, January 31).

Fig.5 Menstruating women are not allowed in the Ayyappa temple in Sabarimala, Kerala (BBC News, 2018).

Fig.6 'Yoni-Peetha' of Kamakhya temple (Chalohoppo, 2025)

Fig.7 18 years rural Girl marries a stray dog from her village in India to lift 'curse' in Jharkhand (Wheaton, 2014)

Fig.8 Marrying a Tree to Break the Curse (American Weddings Blog, 2025)

Fig.9 From the Mahabharata: *Draupadi* with her five husbands (Banarjee, June 24, 2014)

Fig.10 Rajo Verma, who lives in *Malang* village near Dehradun with her baby son and her five husbands (Geography zone, 6 May 2020).

Fig.11 Four daughters have carried their father's dead body towards the buried land in the *Rager* colony of *Bundi* district, Rajasthan (Sen, 2018).

Fig.12 Dr Tapas Pal is getting information from *Bimala Devi*, an age-old woman of *Chitkul* village (India's last village at the India-Tibet border) in Himachal Pradesh, about the '*Draupadi* tradition' of their society. It is actually the polyandry culture.

Fig.13 A women has lends a shoulder to mortal remains of male (ANI, May 26, 2019, India Times Article)

4. Recommendations & Strategic policy

The education sector must incorporate a gender-sensitive curriculum and gender studies at the school level, as Sweden has already begun to do. To encourage girls in science and technology, we should start equal STEM opportunities like Sweden and Canada (IKLE & Smith, 2023). A community-based gender sensitization awareness campaign on social media must be implemented, and the Indian government started it. Gender-inclusive pedagogy in teacher training courses will be beneficial to reduce gender stereotypes, and Finland already started it. Digital literacy cum ICT-based education access for girls must be available in every state, like Rwanda (Rwanda Ministry of Gender and Family Promotion, 2023). Actually, gender awareness starts from primary-level education, and school textbooks should be framed to promote non-stereotypical thinking

among students (Ghosh & Chakravarti, 2024). The community workshop and women scientists to women politicians will all be helpful to reduce gender-stereotyped (Nandi, et. al. 2024) views. In the context of legal aspects, so many strategies should be implemented as per gender-stereotype-managed countries' models, like the equal pay legislation model of Iceland to reduce the wage gap (Public Services International, 2018, March 8); strict anti-harassment laws, the model of the United States, to improve workplace safety (U.S. Department of Labor, 2025); women's reservation policies, the model of Rwanda (Rwanda Ministry of Justice, 2022), to increase political participation; domestic violence laws, the model of Spain (Baker, 2003), to protect women's rights; and the inheritance equality model of India (Hindu Succession Amendment Act) for economic empowerment (Gupta & Kishor, 2016). Fast-track courts against gender violence (Centre for Law & Policy Research, 2018), women's anti-harassment cells in universities, anti-ragging cells in universities, and property rights of women are equally important to reduce gender stereotypes (Nandi, et. al. 2024) from society and business. To reduce the gender stereotype concept in economic and business sectors (Kumar & Singh, 2024), some strategies can be used which have already been followed by different countries, such as the microfinance support model of Bangladesh (Grament Model) for women's entrepreneurship (Bangladesh Microfinance Supervisory Authority, 2023), skill development programmes of India to increase employment opportunities (Government of India, 2023), the flexible workplace policies model of Norway for work-life balance (Government of Norway, 2022), the paid parental leave model of Sweden to share family responsibility (Swedish Social Insurance Agency, 2023), and the rural self-help groups model of Nepal for economic inclusion. Banking, digital finance, equal employment opportunities, women's entrepreneurship and childcare facilities at workplaces all must be applied to reduce gender stereotypes (Sk & Williams, 2023). To reduce the gender stereotypes in society, the socio-cultural transformation is needed, and to do that, we need to follow some strategy models of different countries. Like the media sensitization model of the UK to reduce stereotypes in media (UK Department for Culture, Media and Sport, 2023), the gender-neutral parenting model of the Netherlands to equalize upbringing practices (Government of the Netherlands, 2022), the public safety reforms model of Japan to develop women-friendly public spaces (Japan Ministry of Health, Labour and Welfare, 2023), the menstrual awareness campaigns model of India to remove taboos in societies (Government of India, 2022), and the community gender dialogues model of South Africa to change social perception (South African Department of Women, Youth and Persons with Disabilities, 2023). Through digital inclusion policies, the gender stereotypes can be removed from society and business. People can adopt the online education platform model of Kenya to improve girls' education; the women's digital entrepreneurship model of

India for financial independence; the cyber safety laws model of Australia to protect from online harassment; the social media campaigns model of the USA (#MeToo) for awareness generation (Usser & Johnson, 2023); and the rural internet access model of Estonia to reduce the digital gender divide. But recently Norway, Italy, Iceland, Sweden, and Finland have overcome gender stereotypes (Eagly & Matud, 2022) in society and business with the help of governmental policy, political representation as women, an inclusive education system, and parental leave reform in government jobs. One best examples from Malda Rail station of West Bengal it is seen that women are selling foods and other required items for railway passengers and they have taken their seats on road symmetrically, interesting things is all are from Muslim family and no male sellers are there (fig.). So it is proved that stereotype thinking is changing in India also. ICT, globalization, digital awareness, media, online education, entrepreneurship development, 'startup', 'education for all', 'Beti Podao Beti Bachao' (Fig.15) (Government of India, 2014) (fig.), 'Kanyasri' (Government of West Bengal, 2023) (fig.17), 'Rupasri' (Government of West Bengal, 2022), 'Sabuj Sathi' (Government of West Bengal, 2023) (fig.18), 'Lakshmi Bhandar' (Murmu, et. al. 2026) (fig.19) project or Annapurna Bhandar (fig.20) project of West Bengal government are the factors of reducing gender stereotypes (Nandi, et. al. 2024) in West Bengal of India. The '#MeToo' (Sharma, 2025) (fig.) digital movement of the USA has reached India. Canada started a gender-inclusive education policy (Alberta Government, 2026), and Rwanda started reforms in educational opportunity for women (Kuchah, et.al. 2024). To reduce gender stereotypes, we need social structural reforms, gender-neutral educational opportunities, a legal atmosphere, alteration of social thinking and neo-development model of gender thoughts (Fig. 21).

Fig.14 #MeeToo movement in USA

Fig.15 'Beti Padoo, Beti Banchao' policy of Govt. of India

Fig.16 Shree Annapurna Rasoi Yojna of Govt. of Rajasthan

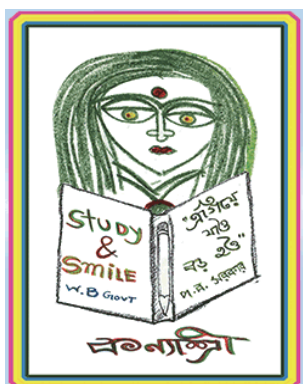

Fig.17 Kanyasri Policy of Govt. of West Bengal

Fig.18 Sabuj Sathi scheme of Govt. of West Bengal

Fig.19 Lakshmi Bhandar scheme of Govt. of West Bengal

Fig.20 Annapurna Bhandar of Govt of West Bengal

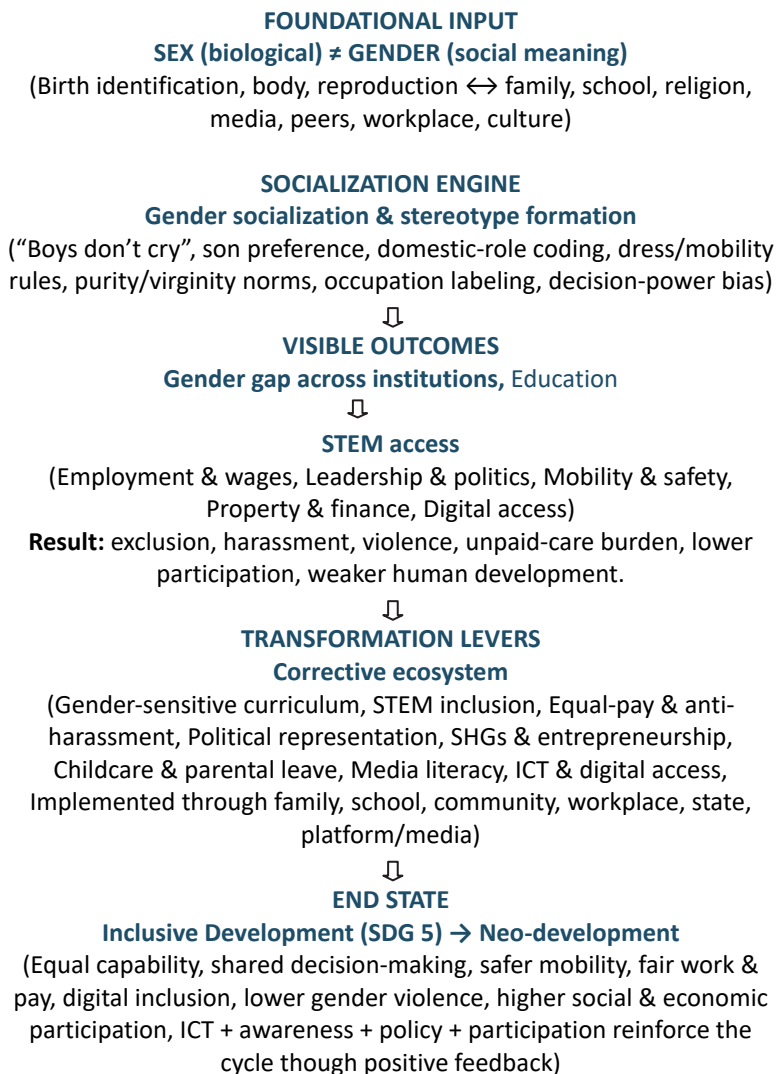

Fig.21 Steps of Neo-development of Gender Thoughts

Fig.22 Campaigning on 'Gender Equality' at 11000 feet of Chitkul village of Himachal Pradesh by Dr. Tapas Pal and his students.

5. Conclusions

In ancient India, two men were fighting on knowledge sastra, and a woman, Uvay Bharati, was the judge. Kalidas's wife, Bidyuttama, always provoked her husband, and finally Kalidas started tapasya to be educated. Around 20 Hindu sastra-known women like Gargi, Apala, Moitri, etc. were highly educated, but Marks & Mackey promoted the false narrative that women were uneducated and lacked the right to education (Ankita, 2024). Recently women have been participating in the economic development of most of the nations. Not only literate women but also illiterate women are engaged in different micro-businesses. Due to the forwarding of the steps of women in different small businesses (World Bank, 2024), the gender stereotypes thought in society are breaking now. A very interesting picture is recorded by the author where a total of nine illiterate women are selling some food items, plastic covers, and water bottles just at the entrance of the Malda

Railway junction (Pal, 2026) (Fig. 23) in West Bengal, which is making gender contributions to street economy development. Despite the initiation of various activities, schemes, and plans to reduce gender-stereotyped thinking in society, humans' greedy minds remain susceptible to seeking undue profits. Some fraudulent men are withdrawing from women's development schemes like 'Lakshmir Bhandar' in West Bengal and using the financial assistance of Rs 1500 per month; this includes 173 male beneficiaries in the Krishnanagar-II CD block of Nadia district (The Telegraph, 2026, June 2), as confirmed by the Government of West Bengal in 2026. Again, Chief Minister of West Bengal Sri Suwendu Adhikari alleges 3,000 men are receiving these benefits in the Jangipur subdivision of the Murshidabad district (TV9 Bangla, 2026, May 27). Rakibul Sheikh received Lakshmir Bhandar money from 2023 and withdrew it for personal use; he registered it in 22 fake accounts. So the concept is "gender laundering," where the account is held by a male in the bank but receives money from the women's development scheme. In China, a robot of the International Cultural Industries Fair in Shenzhen, China, welcomed delegates with its gender identity, "I'm a boy," but when the whole world is trying to reduce the gender stereotypes, then this kind of identification of machinery robots in the name of gender may not be good. People's duty is to reduce gender identification (fig. 24). Again, the West Bengal government started the free cost of transportation for females in government buses since June 1st, 2026 (NDTV, 2026, May 23) (fig. 25), which may start to increase the women's mobility, but the question may arise: the women who have the capacity to pay, why will they be free, or a male who has no capacity to pay the bus fare, should he take the opportunity of the free bus fare? So, though the government of West Bengal is trying to develop gender empowerment, the free fare for women in government buses accelerates gender bias again.

Fig.23 Total nine street shops are present within railways periphery and the entire street shops are conducting by women

Fig.24 A robot of the International Cultural Industries Fair in Shenzhen, China, on 21 May 2026, welcoming delegates with its gender identity, "I'm a boy."

Fig.25 The first historical free journey by women of West Bengal is on June 1, 2026, in a state government bus.

Fig.26 Surabaya in Indonesia

Fig. 27 Why 'Adarsha Bahu' (ideal wife) course is developing in this sustainable environment? Is it right ? Can we start a course on 'Adarsha Swami'?

Sustainable development is not only dependent upon the economy or the developmental projects but also depends on Integrated Neo-Development Model for Gender-Stereotype Transformation (fig.28). But sustainable perception, sustainable thinking, sustainable demands, and especially sustainable education (UNESCO, 2020) are the four pillars of sustainable development. With the establishment of gender equality the SDG-5 can be fulfilled (Aplin & Hearn, 2023). The development of society is hidden in our cognitive knowledge based on our actual education. The actual education again is based on our humanity, freedom, rights, and thinking. Society has two hands mainly, i.e., men and women. History and civilization had given more importance to its right hand and demarcated it as male in most cases and less importance to the left hand, which had been demarcated as female. So, a gender gap has been raised and a developmental gap has emerged. Now we belong at the door of Neo-development, i.e., the development is nourished and flourished by ICT (Carigi & Costantino, 2021). Thus, the development will not be confined to a pocket, like a pocket development in a part of society. Neo-development is a form of globalized development, and it is the path of the applied development concept. Applied development means your development and the thought of development can be used for others, and here the neo-development concept can be channelized with the help of modern information and communication technology. For global awareness about the actual meaning of and the perception about gender and sex, this paper is highly important and relevant to decreasing the gender bias (World Health Organization, 2023) and sex-related crimes to amplify the sustainable development.

Fig.28 Integrated Neo-Development Model for Gender-Stereotype Transformation

References

- ActionAid India. (2018, July 1). Four in five women experience harassment and violence in their cities. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.actionaidindia.org/press-release/four-in-five-women-experience-harassment-and-violence/>
- ActionAid India. (2025). Annual Report 2024-2025. <https://www.actionaidindia.org/wp-content/uploads/2026/01/AAA%20Annual%20Report%202024-25.pdf>
- Al Jazeera. (2024, August 15). Taliban 'deliberately deprived' 1.4 million girls of schooling: UN. <https://www.aljazeera.com/news/2024/8/15/taliban-deliberately-deprived-1-4-million-girls-of-schooling-un>
- Alberta Government. (2026). Inclusive education policies in Canada [Scribd Document]. <https://www.scribd.com/document/837086968/Inclusive-Education-in-Canada>

- Ali, B. (2024). Indian women do domestic chores 10x than men. The New Indian Express. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.newindianexpress.com/cities/delhi/2024/Mar/24/indian-women-do-domestic-chores-10x-than-men>
- American Weddings Blog. (2025, September 22). Marrying a tree to escape a curse? A unique Vedic wedding tradition: the Manglik Dosha. Retrieved November 2, 2025, from <https://theamm.org/articles/2602-marrying-a-tree-to-escape-a-curse-a-unique-vedic-wedding-tradition-the-manglik-d>
- Aplin, G., & Hearn, J. (2023). Gender equality as a tool for sustainable development. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 35(1), 45–62. <https://ijtle.com/issue-alldetail/gender-equality-as-a-tool-for-sustainable-development>
- Asante Africa Foundation. (2025). Gender disparity in Africa: Every girl deserves education. <https://asanteafrica.org/why-every-girl-deserves-an-education-addressing-gender-disparity-in-africa/>
- Asianet News. (2026, May 21). WATCH: Bihar man caught licking women posters on truck, viral video sparks massive outrage. Newsable. <https://newsable.asianetnews.com/india/watch-bihar-man-caught-licking-women-posters-on-truck-viral-video-sparks-massive-outrage>
- Ankita, A. (2024). Education and empowerment of women in ancient India: Exploring a glorious past. *Shodh Sari: An International Multidisciplinary Journal*, 3(3), 347–362. <https://doi.org/10.59231/sari7738>
- Baker McKenzie. (2003). Legal provisions: Spain fighting domestic violence. Baker McKenzie Resource Hub. <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/fighting-domestic-violence/europe/spain/topics/1legal-provisions>
- Banarjee, G. (June 24, 2014). Secret love story of Mahabharata. Retrieved November 2, 2025, from <https://kiboli.wordpress.com/tag/draupadi/>
- Bangladesh Microfinance Supervisory Authority. (2023). Grameen Model: Women's entrepreneurship and microfinance impact. Grameen Bank.
- Barcellos, S. H., Carvalho, L., & Lleras-Muney, A. (2010). Child gender and parental investments in India: Are boys and girls treated differently? University of California, Riverside. <https://www.economics.uci.edu/files/docs/micro/s10/llerasm.pdf>
- BBC News. (2018, September 27). Sabarimala temple: India's top court revokes ban on women. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-45652182>
- Bhoi, C. (2025). Sociology of tree marriages: Patriarchy, purity, and protection in customary law. *International Journal of Multidisciplinary Approach Research and Science*, 3(03), 860–870. <https://doi.org/10.59653/ijmars.v3i03.1866>
- Boishakhi Tv News. (2026). পেটের দায়ে নিজ সন্তান বিক্রি করে দিচ্ছেন আফগান বাবারা [Video] [Facebook reel]. Facebook. <https://www.facebook.com/reel/918049437921519>
- Campaign India. (2014, October 28). #VogueEmpower plays on 'Boys Don't Cry' adage, urges early start to gender sensitisation. Campaign India. <https://www.campaignindia.in>

- Canetto, S. S. (2018). Women and human rights: Concepts, debates, progress, and implications. In C. B. Travis, J. W. White, A. Rutherford, W. S. Williams, S. L. Cook, & K. F. Wyche (Eds.), *APA Handbook of the psychology of women: Perspectives on women's private and public lives*, Vol. 2 (pp. 521–543). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/00000060-028>
- Carigi, L., & Costantino, F. (2021). ICT for sustainable development: Global challenges and opportunities. *Sustainability*, 13(15), 8345. <https://doi.org/10.3390/su13158345>
- Centre for Law & Policy Research. (2018, September 20). Fast track only in name. CLPR Blog. <https://clpr.org.in/blog/fast-track-only-in-name/>
- Chakraborty, P. (2026). From celebration to stigma: The dual facets of menstruation in India. *International Journal of Fresh Research and Management*, 2026. <https://www.ijfmr.com/research-paper.php?id=69453>
- Chalohoppo. (2025, September 4). Kamakhya Temple, Assam: Myth & History. Retrieved November 2, 2025, from <https://chalohoppo.com/exploring-kamakhya-temple-in-assam-history-mythology-what-makes-it-unique/>
- Chanana, K. (2012). Gendered access and participation. In K. Chanana (ed.), *Unequal subject choices: Educational inequalities in India* (pp. 245–268). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003030362-20/gendered-access-participation-karuna-chanana>
- Connell, R. (2002). *Gender: In world perspective*. Polity Press.
- Deb, S. (2015). Gender roles in family decision making: Results from Indian states. *AgEcon Search*. <https://ageconsearch.umn.edu/record/332635/>
- DTF Books. (2024, November 13). The Sikh Kara: A symbol of faith, unity, and discipline. Retrieved November 2, 2025, from <https://dtfbooks.com/the-sikh-kara-a-symbol-of-faith-unity-and-discipline/>
- Eagly, A. H., & Matud, M. P. (2022). Gender stereotypes in the 21st century: Persistence and change. *Psychology of Women Quarterly*, 46(1), 1–18. <https://doi.org/10.1177/03616843211067890>
- Economic Times. (2026, May 21). Vrutika Patel AI: This Insta woman looks real, posts daily, has a lakh followers and earns ₹1 lakh a month, but she is not real. *Economic Times*. <https://economictimes.com/news/new-updates/vrutika-patel-ai-this-insta-woman-looks-real-posts-daily-has-a-lakh-followers-and-ear...>
- Evans, D. K., Akmal, M., & Jakiela, P. (2020). Gender gaps in education: The long view (CGD Working Paper 523). Center for Global Development. <https://ideas.repec.org/r/cgd/wpaper/523.html>
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body: Gender politics and the construction of sexuality*. Basic Books.
- Feedspot. (2025, October 13). Top 90 Indian Food Influencers in 2025. Retrieved November 2, 2025, from https://influencers.feedspot.com/indian_food_instagram_influencers/
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2024). Livestock composition in the Himalayan mountain. In *Mountain Agriculture in the Hindu Kush-Himalayan Region* (pp. 22-35). Retrieved November 2, 2025, from <https://www.fao.org/4/x5862e/x5862e02.htm>

- France 24 Observers. (2016, December 23). Indian women fight for the right to walk alone at night without fear. Retrieved November 2, 2025, from <http://observers.france24.com/en/20161223-indian-women-fight-right-walk-alone-night-without-fear>
- Geography zone (2020, 6 May). Description or first 20 words of the post here [Photo attached]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=3057372487659149&id=2446812342048503&set=a.2860753537321046>
- Ghosh, R., & Chakravarti, S. (2024). Analysing gender bias in school textbooks in India. Center for Global Development. <https://www.cgdev.org/blog/analysing-gender-bias-school-textbooks-india>
- Global Finance. (2025, September 10). Richest countries in the world in 2025. Global Finance. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/richest-countries-in-the-world?page=12>
- Government of Canada. (2024). Legal instruments of gender equality. Women and Gender Equality Canada. <https://www.canada.ca/en/women-gender-equality/transparency/laws-regulations/legal-instruments.html>
- Government of India. (2014). Beti Bachao Beti Padhao: National mission report. Ministry of Women and Child Development. <https://wcd.nic.in/betibachaoBetipadha>
- Government of India. (2022). Menstrual awareness campaigns: Breaking taboos. Ministry of Health and Family Welfare.
- Government of India. (2023). National Skill Development Programme: Women's employment outcomes. Ministry of Skill Development and Entrepreneurship. <https://msde.gov.in>
- Government of Norway. (2022). Flexible workplace policies and work-life balance: National report. Labour and Welfare Administration.
- Government of Sweden. (2025). Strategy for gender equality and women's and girls' freedom and empowerment 2025–2028. <https://www.government.se/international-development-cooperation-strategies/2025/06/strategy-for-gender-equality-and-womens-and-g/>
- Government of the Netherlands. (2022). Gender-neutral parenting: National guidelines and outcomes. Ministry of Health, Welfare and Sport.
- Government of West Bengal. (2022). Rupashri Scheme: Financial assistance for married girls. Department of Women Development and Social Welfare.
- Government of West Bengal. (2023). Kanyashree Prakalpa: Annual report 2022-23. Department of Women Development and Social Welfare. <https://wddsw.gov.in>
- Government of West Bengal. (2023). Sabuj Sathi: Bicycle distribution programme for students. Department of Education, West Bengal.
- Gupta, K., & Kishor, S. (2016). Gender equality and women's empowerment in India (Working Paper No. 11086). Economic Services Institute. <https://ideas.repec.org/p/ess/wpaper/id11086.html>
- Hindustan Times. (2006, November 28). Ash to marry tree first. Hindustan Times. <https://www.hindustantimes.com/india/ash-to-marry-tree-first/story9IAyRZhe8l2btiq3Bx3jO.html>

- Ikle, M., & Smith, J. (2023). Gender-neutral education in Sweden: Early implementation and outcomes. *Journal of Educational Policy*, 38(4), 512–530. <https://doi.org/10.1080/02680939.2022.2098765>
- India Today. (1999, November 30). India Today survey on best cities of the country: Gandhinagar. India Today. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.indiatoday.in/magazine/cover-story/story/20130304-india-today-survey-on-best-cities-of-country-gandhinagar-762200-1999-11-30>
- Intelpoint. (2024). 63.8% of Rwanda's parliament are women as of 2024—highest in the world. <https://intelpoint.co.in/insights/63-8-of-rwandas-parliament-are-women-as-of-2024-highest-in-the-world/>
- Japan Ministry of Health, Labour and Welfare. (2023). Public safety reforms for women-friendly spaces. Government of Japan.
- Jolley, R. (2016). The censor's new clothes: Freedom is not about the amount of clothing you put on or take off, but about having the choice to do so. *Index on Censorship*, 45(4), 1. <https://doi.org/10.1177/0306422016685961>
- Jones, Joan (2004). Gender and political participation. (2004). Equal Opportunities Commission. http://image.guardian.co.uk/sys-files/Politics/documents/2004/04/29/Gender_report.pdf
- Kakati, N. (2024). Ritualizing menstruation blood: An exploration of Kamakhya, the Goddess who is "Happy to Bleed". *Antrocom Journal of Anthropology*, 20(1), 441–450. <http://www.antrocom.net>
- Kapadia, K. M. (1955). Marriage and family in India. Oxford University Press.
- Kerr, M. E., & Kerr, M. B. (1966). One couple and many selves: Polyandry in the Himalayas. *Man in India*, 46, 1–28.
- Kimmel, M. S. (2019). The gendered society (6th ed.). Oxford University Press.
- Kuchah, K., Dowd, A. J., & MINEDUC. (2024). Understanding and addressing gendered learning and teaching in Rwanda. Compare: A Journal of Comparative and International Education. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0305764X.2025.2534347>
- Kumar, R., & Singh, A. (2024). Empowering women in the digital age: Leveraging AI for economic empowerment. *Indian Journal of Management*, 17(4), 112–125. <https://www.indianjournalofmanagement.com/index.php/aijer/article/view/174047>
- Kyodo News. (2026, March 6). Japan's gender pay gap progress slows in 2024, female managers still rare. English Kyodo News. <https://english.kyodonews.net/articles/-/71804>
- Kyodo News. (2026, March 6). Japan's gender pay gap progress slows in 2024, female managers still rare. English Kyodo News. <https://english.kyodonews.net/articles/-/71804>
- Leaper, C., & Friedman, C. K. (2007). The socialization of gender. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 561–587). Guilford Press.

- Ma-Grande-Taille. (2026, April 26). Why do some brothers seek to control their sister's love life? <https://www.ma-grande-taille.com/en/sexo/vie-amoureuse/why-do-some-brothers-try-to-control-their-sisters-love-life-437979>
- Maharashtra Government. (2023). Maharashtra to outlaw virginity testing [News release]. The Swaddle. <https://www.theswaddle.com/maharashtra-to-outlaw-virginity-testing>
- Malhotra, A., et al. (2014). Gender socialization: Differences between male and female youth in India and associations with mental health. *Population Studies/related journal article*. <https://doi.org/10.1155/2014/357145>
- Matud, M. P. (2019). Masculine/instrumental and feminine/expressive traits and men's health and psychological well-being. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 7(1), 10-20. <https://doi.org/10.1234/ijpbs.2019.xxxxx>
- Matwick, K. (2018). Cooking Class: Gender on the Food Network. National Communication Association. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.natcom.org/publications-library/cooking-class-gender-food-network/>
- McRaney, K., Bridley, A., & Daffin, L. (2023). Module 6: Gender through a cognitive psychology lens. In *The psychology of gender* (3rd ed.). Washington State University. <https://opentext.wsu.edu/psychology-of-gender/chapter/module-6-gender-through-a-cognitive-psychology-lens/>
- Mehra, A. (2025, January 27). Famous Chefs in India: History and Contributions. Shiksha. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.shiksha.com/hospitality-travel/articles/famous-chefs-in-india-history-and-contributions-blogId-188874>
- Ministry of Statistics and Programme Implementation (MoSPI). (2011). Census of India 2011: Women and Men in India. Government of India. <https://mospi.gov.in>
- Mishra, A., & S. (2021). Discrimination at home and women's mental health. *PLOS ONE*, 16(3), e0247065. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247065>
- MoneyControl. (2026, April 20). This Instagram 'influencer' earns over Rs 1 lakh a month without even being real: Meet Vrutika Patel. <https://www.moneycontrol.com/news/trends/this-instagram-influencer-earns-over-rs-1-lakh-a-month-without-even-being-real-meet-vru>
- Morin, Stacey L. (2025). The gender pay gap: A persistent socioeconomic challenge. *Journal of Socioeconomic Studies*. <https://doaj.org/article/c01633269b404c1ab776aea720e79cb9>
- Murmu, U., Datta, S. K., Pal, K., & Roy, P. (2026). Lakshmi Bhandar as a gendered welfare scheme: An analytical case study in Purulia district. *The Social Science Review: A Multidisciplinary Journal*, 4(2), 57–63. [https://doi.org/\[DOI needed\]](https://doi.org/[DOI needed])
- Nandi, A., Halder, T., & Das, T. (2024). Gender stereotypes and bias in imagery depiction of textbooks prescribed by West Bengal Board of Primary Education, India. *Journal of Innovation and Research in Primary Education*, 3(2), 53–63. <https://doi.org/10.56916/jirpe.v3i2.755>
- Nandi, A., Halder, T., & Das, T. (2024). Gender stereotypes and bias in imagery depiction of textbooks prescribed by West Bengal Board of Primary Education, India. *Journal of Innovation and Research in Primary Education*, 3(2), 53–63. <https://doi.org/10.56916/jirpe.v3i2.755>

- Nandi, A., Halder, T., & Das, T. (2024). Gender stereotypes and bias in imagery depiction of textbooks prescribed by West Bengal Board of Primary Education, India. *Journal of Innovation and Research in Primary Education*, 3(2), 53–63. <https://doi.org/10.56916/jirpe.v3i2.755>
- NDTV. (2019, May 26). Smriti Irani says may move top court in aide's murder. <https://www.ndtv.com/india-news/smriti-irani-says-will-move-top-court-if-needed-to-see-death-sentence-against-killers-in-aide-s->
- NDTV. (2026, May 23). Women to travel free on all state-run buses in West Bengal from June 1. <https://www.ndtv.com/india-news/women-to-travel-free-on-all-state-run-buses-in-west-bengal-from-june-1-11539410>
- Nepal Ministry of Women, Children and Senior Citizens. (2023). Rural self-help groups: Economic inclusion of women. Government of Nepal.
- News18. (2024, September 27). When Amitabh Bachchan reacted to Aishwarya Rai's Manglik rumours: 'Jis ghar mein jayegi uska father-in-law...'. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.news18.com/movies/when-amitabh-bachchan-slammed-aishwarya-rai-manglik-rumours-jis-ghar-mein-jayegi-uska-father-in-law-9066886.html>
- Nordregio. (2024). National digital inclusion initiatives in the Nordic and Baltic countries (R-2024-3). <https://pub.nordregio.org/r-2024-3-national-digital-inclusion-initiatives-in-the-nordic-and-baltic-countries/r-2024-3-national-d>
- Open Maricopa. (2025). Sex and gender – Culture and psychology. <https://open.maricopa.edu/culturepsychology/chapter/632/>
- Pal, T. (2018). *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*. (2018). Such types of practices in Tibetan tribes and other communities. *JETIR*, 5(8). Retrieved November 2, 2025, from <https://www.jetir.org/papers/JETIR1808077.pdf>
- Pal, T. (2026). Field observation at Malda Railway junction, West Bengal [Unpublished field note].
- Pasha, S.Ameer. (2015). Gender-based discrimination and disparities in India. *JETIR*, 2(1), ISSN-2349-5162. <http://www.jetir.org/papers/JETIR1701C26.pdf>
- Pew Research Center. (2022). How Indians view gender roles in families and society. <https://www.pewresearch.org/religion/2022/03/02/how-indians-view-gender-roles-in-families-and-society/>
- Princeton School of Public and International Affairs. (2026). Empowering Afghan girls and women. <https://spia.princeton.edu/sites/default/files/2026-02/Empower%20Afghan%20Girls%20and%20Women.pdf>
- PRS Legislative Research. (2008, September 23). The Constitution (One Hundred and Eighth Amendment) Bill, 2008. PRS India. Retrieved November 2, 2025, from <https://prsindia.org/billtrack/womens-reservation-bill-the-constitution-108th-amendment-bill-2008-45>
- PRS Legislative Research. (2023). Bill Summary: Women's Reservation Bill, 2023. https://prsindia.org/files/bills_acts/bills_parliament/2023/Bill_Summary-Womens_Reservation_Bill_2023.pdf
- PRS Legislative Research. (2025, October 31). Women's Reservation Bill [The Constitution (108th Amendment) Bill, 2008]. Retrieved November 2, 2025, from <https://prsindia.org/billtrack/womens-reservation-bill-the-constitution-108th-amendment-bill-2008-45>

- PRS Legislative Research. (2026, June 2). Women's Reservation Bill [The Constitution (108th Amendment) Bill, 2008].
- Public Services International. (2018, March 8). Iceland becomes first country to legalise equal pay. PSI International. <https://publicservices.international/resources/news/iceland-becomes-first-country-to-legalise-equal-pay?id=7913&lang=en>
- Raha, M. K., & Coomar, P. (1987). Polyandry in India: The Himalayas and other regions.
- Rahimzadeh, A. (2020). Fraternal polyandry and land ownership in Kinnaur, Western Himalaya. *Human Ecology*, 48(5), 573–584.
- Ram, F., Singh, A., & McCormick, D. (2014). Gender socialization in India: Evidence from the Youth in India: Situation and Needs Study. International Institute for Population Sciences & Population Council.
- Rizvi, S. H. (2021). Gender socialization and cultural differences in the construct of gender. In *An introduction to gender issues* (Block 4, Unit 4, pp. 81–91). eGyanKosh, Indira Gandhi National Open University. <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/84915/1/Unit-4.pdf>
- Roberts, E. L. (2015). Women, cycling, and the public sphere: How discursive and community practices affect engagement (Master's thesis, Michigan Technological University). <https://doi.org/10.37099/mtu.dc.etds/915>
- Rogers, C. (2019). Abortion in Nepal: perspectives of a cross-section of sexual and reproductive health and rights professionals. *BMC Women's Health*, 19 (44). <https://doi.org/10.1186/s12905-019-0736-7>
- Rwanda Ministry of Gender and Family Promotion. (2023). National strategy for gender equality and women's empowerment in ICT. RHB Publishing.
- Santiniketan Cultural Trust. (2022, March 15). Traditional dress practices in Bolpur-Santiniketan. Santiniketan Cultural Trust. <https://www.santiniketan-culturaltrust.org/traditional-dress>
- Sapkota, T. (2011). The polyandry transition: A study of Nepalese-Tibetan frontier zone [Master's thesis, Erasmus University Rotterdam]. https://thesis.eur.nl/pub/13544/Sapkota_ThePolyandryTransition_PD2001.pdf
- Sarkar, A. (2019). Gender equity in Indian civil services: A study of All India Services. *Journal of Public Administration and Governance*, 9(3), 45–62. <https://www.macrothink.org/journal/index.php/jpag/article/view/10947>
- ScienceDirect. (2023). Gender inequities in the workplace: A holistic review of gender stereotypes and workplace bias. *Social Science & Medicine*, 318, 115633. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053482223000190>
- Segarra, L. M. (2017, November 17). These are the richest countries in the world. *Fortune*. Retrieved November 2, 2025, from <http://fortune.com/2017/11/17/richest-country-in-the-world/>
- Sen, S. (2018, July 30). 'It's a crime to carry the death fathered by four daughters.' Pratidin Bengali Newspaper. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.uitvconnect.com/newspaper/marrying-tree-break-cursegive>

- Shah, K. (2026, May 10). Toxic narratives: Patriarchal menstrual discourse in Bollywood's Pad Man. GENDER.ED Blog. <https://www.gender.ed.ac.uk>
- Sharma, A. (2025). Me Too movement: Impact in India. Scribd Document. <https://www.scribd.com/document/542513819/What-actually-mee-too-movement-is>
- Sharma, H. (2013, October 13). Challenging old ideas: Women's voices in Diwali rituals. Reflections. Retrieved November 2, 2025, from <https://reflections.live/articles/2085/challenging-old-ideas-womens-voices-in-diwali-rituals-article-by-hridya-sharma-18536-m2x9tre0.html>
- shethepeopletv. (2026, May 24). Bihar man licking the painting of beautiful women on parked truck [Video] [Instagram reel]. Instagram. <https://www.instagram.com/reel/DYt-g3FTUXf/>
- Sivakumar, I. (2021). Masculinity and challenges for women in Indian culture. Journal of International Women's Studies, 22(5). Retrieved November 2, 2025, from <https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2461&context=jiws>
- Sk buggy, N., & Williams, J. (2023). Reducing gender stereotypes through social structural reforms. Social Science Quarterly, 104(3), 456–472. <https://doi.org/10.1111/ssqu.13123>
- South African Department of Women, Youth and Persons with Disabilities. (2023). Community gender dialogues: Changing social perception. Government of South Africa.
- Spencer, S. J., Steele, C. M., & Quinn, D. M. (1999). Stereotype threat and women's math performance. Journal of Experimental Social Psychology, 35(1), 3–22. <https://doi.org/10.1006/jesp.1998.1373>
- Sushil Hembram & Anr v. Satya Marandi & Ors. (2011, February 21). Judgment by 5th Additional District Judge, Fast Track Court, Jamtara. The suit discussed the customary marriage "gharjamai." Available at <https://www.casemine.com/judgement/in/56e66ad2607dba6b53436ccf>
- Swedish Social Insurance Agency. (2023). Paid parental leave: Sharing family responsibility. Försäkringskassan.
- Tembhekar, Chittaranjan. (2016, June 1). Nasik man ends marriage after wife fails 'virginity test'. The Times of India. Timesof India. Retrieved November 2, 2025, from <https://timesofindia.indiatimes.com/city/mumbai/nashik-man-ends-marriage-after-wife-fails-virginity-test/articleshow/52528468.cms>
- The Telegraph. (2007, January 31). Film star faces lawsuit after 'marrying' a tree. The Telegraph. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1541309/Film-star-faces-lawsuit-after-marrying-a-tree.html>
- The Telegraph. (2026, June 2). Lakshmi largesse for 173 men: Tip of iceberg? One Nadia block has scores of illegal recipients. <https://www.telegraphindia.com/west-bengal/lakshmi-largesse-for-173-men-tip-of-iceberg-one-nadia-block-has-scores-of-illegal>
- The Times of India. (2025, October 4). Can Hindu women perform the last rites of their loved ones?
- Times of India. (2013, March 9). Lok Sabha Speaker Meira Kumar calls for women's empowerment. Retrieved December 3, 2013, from <https://timesofindia.indiatimes.com/india/lok-sabha-speaker-meira-kumar-calls-for-womens-empowerment/article-show/18872066.cms>

- Times of India. (2025, August 13). What role does Manglik Dosha play in Aishwarya Rai's marriage to Abhishek Bachchan? Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/astrology/others/the-impact-of-manglik-dosha-on-aishwarya-rai-and-abhishek-bachchans-marriage>
- Times of India. (2025, March 7). Parliamentary gender gap narrowed over the past 30 years. Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/chandigarh/parliamentary-gender-gap-narrowed-over-the-past-30-years/>
- Times of India. (2026, May 19). As hunger ravages Afghanistan, families 'sell' young daughters for food. <https://timesofindia.indiatimes.com/world/rest-of-world/as-hunger-ravages-afghanistan-families-sell-young-daughters-for-food/articleshow/12345678.cms>
- Times of India. (2026, May 31). West Bengal govt orders SIT probe into Lakshmir Bhandar scheme. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/kolkata/30-lakh-fake-accounts-bengal-govt-orders-sit-probe-into-lakshmir-bhandar-scheme>
- Times of India. (2025, June 21). Ambubachi Mela 2025: Dates, rituals, and cultural significance. Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com>
- TV9 Bangla. (2026, May 27). Lakshmir Bhandar: Male beneficiary found in Lakshmir Bhandar scheme, fake applicant arrested in Murshidabad. <https://tv9bangla.com/west-bengal/murshidabad/male-beneficiary-found-in-lakshmir-bhandar-scheme-fake-applicant-arrested-in-mursh>
- U.S. Department of Labor. (2025). Discrimination, harassment, and retaliation. USAGov. <https://www.usa.gov/job-discrimination-harassment>
- UK Department for Culture, Media and Sport. (2023). Media sensitization and gender stereotype reduction: National campaign report. Government of United Kingdom.
- UN Women. (2025). Women's Empowerment Index and Global Gender Parity Index 2024. <https://www.unwomen.org/en>
- UNESCO. (2020). Education for Sustainable Development: A roadmap. UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2025). Global Education Monitoring Report 2025: Gender Report: Women Lead for Learning. <https://www.unesco.org/gem-report/en/2025genderreport>
- UNICEF. (2020). Gender socialization begins at birth [Discussion paper]. UNICEF Office of Research – Innocenti. <https://www.unicef-irc.org>
- United Nations Population Fund. (2014). Son preference and daughter neglect in India. UNFPA. <https://www.unfpa.org/resources/son-preference-and-daughter-neglect-india>
- United Nations. (2014, July 21). Girl child being seen as a burden in India, says UN Report. Business Standard. https://www.business-standard.com/article/pti-stories/girl-child-being-seen-as-a-burden-in-india-says-un-report-114072200936_1.html
- Usser, L., & Johnson, M. (2023). #MeToo movement: Global impact on gender awareness and workplace reform. *Gender & Society*, 37(2), 189–215. <https://doi.org/10.1177/08912432231156789>
- Valsecchi, G. (2023). Men's gender norms and gender-hierarchy-legitimizing ideologies. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.xxxxxx>

- Vanderveren, E., Divetty, J., & Hermans, D. (2022). Gender differences in emotion expression in children. *Emotion Review*, 4(2), 142–153. <https://doi.org/10.1177/1754073911421430>
- Vishnu IAS. (2025, July 24). Polyandrous marriages in India: Tribal traditions and cultural significance. Retrieved November 2, 2025, from <https://vishnuias.com/polyandrous-marriages-in-india/>
- Wheaton, O. (2014, September 3). Girl, 18, marries a stray dog from her village in India to lift a curse. *Metro*. Retrieved November 2, 2025, from <https://metro.co.uk/2014/09/03/girl-18-marries-a-stray-dog-from-her-village-in-india-to-lift-curse-4855359/?ito=cbsshare>
- Wikipedia contributors. (2003, November 19). Lakshmana rekha. Wikipedia. Retrieved November 2, 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Lakshmana_rekha
- Wood, E., & England, P. (2021). Gendered stereotypes and norms: A systematic review of the contribution to gender inequality. *PubMed Central*, PMC8066375. <https://doi.org/10.1007/s11199-021-01234-x>
- World Bank. (2024). Women, business and the law 2024. <https://wbl.worldbank.org/>
- World Bank. (2025). Gender Data Portal. <https://genderdata.worldbank.org/en/home>
- World Economic Forum. (2017). Global Gender Gap Report 2017. Retrieved May 11, 2018, from http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf
- World Economic Forum. (2017). The Global Gender Gap Report 2017. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf
- World Economic Forum. (2020, February 17). Court ruling gives women in India's army equal roles to men. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2020/02/india-court-equal-roles-women-army-gender-equality/>
- World Economic Forum. (2023). Global gender gap report 2023: Benchmarking gender gaps in 2023. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/>
- World Economic Forum. (2025). The Global Gender Gap Report 2025. https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf
- World Health Organization. (2020). Violence against women. <https://www.who.int/health-topics/violence-against-women>
- World Health Organization. (2023). Ending violence against women: A global priority. WHO. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- World Health Organization. (2026). Gender and common mental disorders: A perspective from India. *PMC article*. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12836237/>
- Yogapedia. (2023, December 20). What is Satya Yuga? - Definition from Yogapedia. Retrieved November 2, 2025, from <https://www.yogapedia.com/definition/6634/satya-yuga>

Funding: The research was not funded by any authority.

Potential conflicts of interest: On behalf of all authors, the corresponding author states that there is no conflict of interest.

Informed Consent: Informed consent was obtained from all individual participants included in the study.

Data availability statement: The datasets during and/or analyzed during the current study available from the corresponding author on reasonable request.

AI Discloser The author did not follow any AI-generated data or explanation.

Photography Source and Acknowledgements: Photographs 12, 22 & 24 were clicked by the corresponding author in 2026. The rest of the photographs have been taken from different secondary sources, and authors are acknowledged for them and mentioned in all sources in references.

Liceul West Central
Impactul scutirilor de la examenele finale
asupra rezultatelor și motivației (2024-2025)

West Central High School
Impact of Final Exam Exemptions
on Achievement and Motivation (2024-2025)

Natalie Bowman¹

Introduction

West Central High School is located in rural Alberta, Canada. Since the pandemic, the school has struggled with attendance and apathy, impacting achievement. The pilot's goal in exam exemption is to demonstrate that, with exam exemption (a costless extrinsic motivational tool) as a reward, student achievement will improve.

The concept

Students who are awarded a class mark above the exemption achievement threshold (80% for -1 and 75% for -2) in non-Diploma Social Studies courses could opt out of writing the final exam and keep their class-awarded mark as their final mark. For this purpose, marks were not rounded (ie. a 79% does not become an 80%). However, students were permitted to resubmit some (not all) assignments. Students who still wanted to write the final exam for practice were allowed to - with the understanding that it would not lower their mark. If it improved their mark, it could be included in the final grade calculation. This ensured that the students who opted into the exam were not penalized. Students who finished *all* their work before the exam review and passed the threshold received early notification of exemption. They were permitted to work in alternate settings on other coursework during exam

¹ BA, BEd, MEd.

review. Students who did not complete all their work did not receive notifications until either all their work was completed or until after the last day that work was being accepted. Students and parents received written notification of exemption at the end of the semester.

The stakeholders

Students, parents, staff, and administrators are all stakeholders in this pilot. Administrators were consulted about the idea in June of 2024 and permission was granted to do a trial run during the 2024-2025 school year with my classes. Other staff were informed that this would be happening in my courses at the opening staff PD in August of 2024; two staff members expressed interest in trying the idea as well. Students were introduced to the concept on their first day of classes and reminded frequently throughout the course. Parents were emailed at the beginning of the term(s) to inform them, and there were questions about whether the students could still write, but no objections.

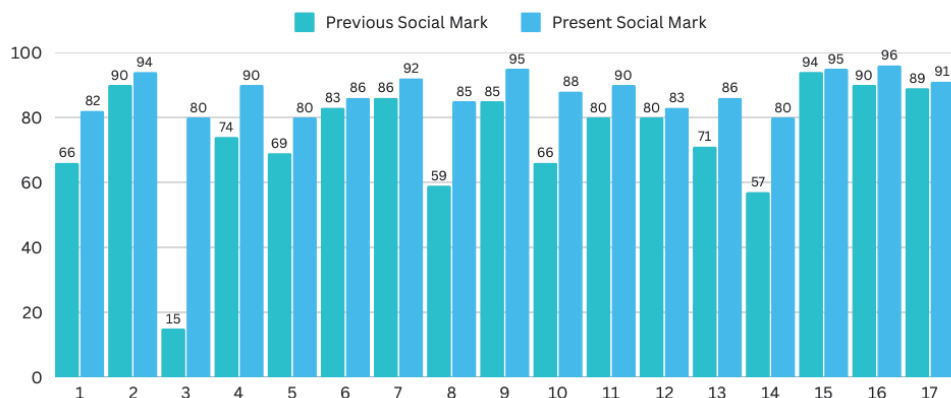
The measure of success

At this point, the primary focus was achievement. Attendance was not factored in, but could be in future data collection. The determination of achievement will include the number of students meeting the threshold, the comparison of the previous year's scores to this year's scores, and anecdotes from the students who participated.

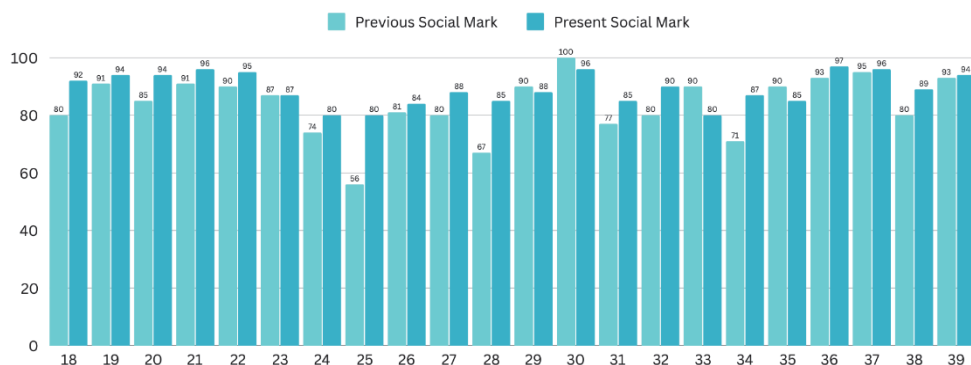
The data

Below is the data related to achievement compared to previous years, as well as conclusions drawn from the data. Students whose previous year's data was not available, those coming from a different stream, and students who stopped attending school within the first month of the course were excluded. 81 students met the criteria for inclusion. Students were given participant numbers so that they could remain anonymous. Percentages are rounded to the nearest whole number. Having a different teacher, curriculum, and home life were variables to consider.

Fall 2024 Social Studies 10-1: 100% of students were exempted. 100% of students saw an improvement in their present score over their previous year's mark. Notably, student 3 saw a 65% increase in their mark. The average improvement over the previous year's mark was 14%. Coming out of grade 9, which has a no-holding-back policy, could be a variable to consider here.

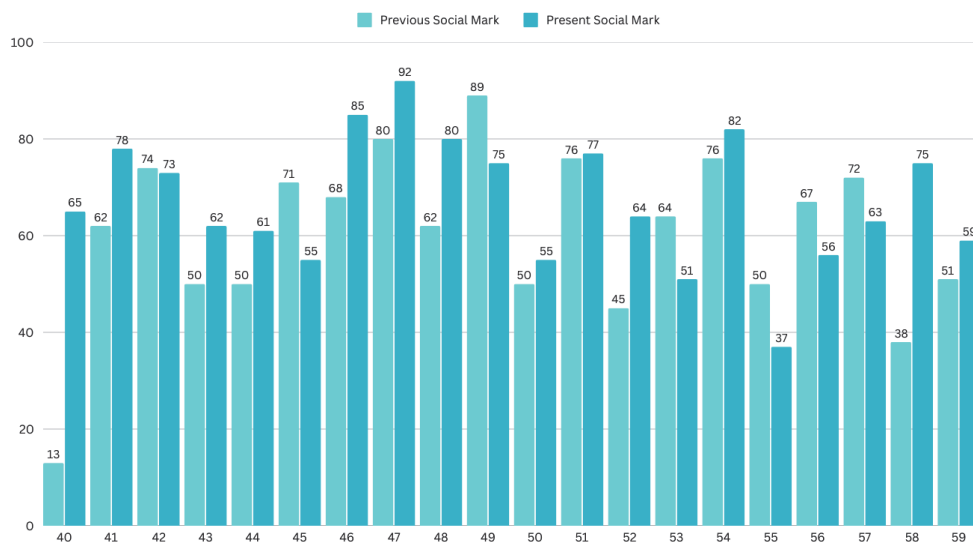

Fall 2024 Social Studies 20-1: 100% of students were exempted. 77% of students saw an improvement in their present score over their previous year's mark. 5% saw no change. 18% had a lower mark than the previous year. Notably, student 25 saw a 24% increase in their mark. The average improvement over the previous year's mark was 6%.

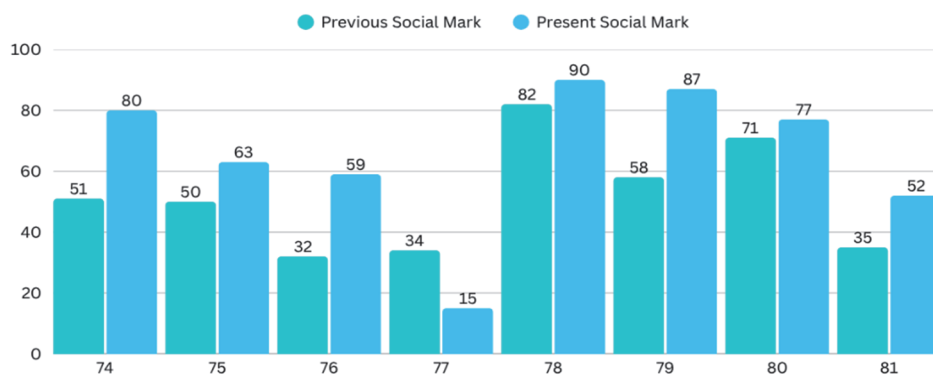

Fall 2024 Social Studies 20-2: 33% of students were exempted. 65% of students saw an improvement in their present score over their previous year's mark. 35% had a lower mark than the previous year. Notably, student 40 saw a 52% increase in their mark, and student 58 saw a 37% increase. The average improvement over the previous year's mark was 7%.

Noi tendințe în psihologia contemporană. Minte, cogniție, informație

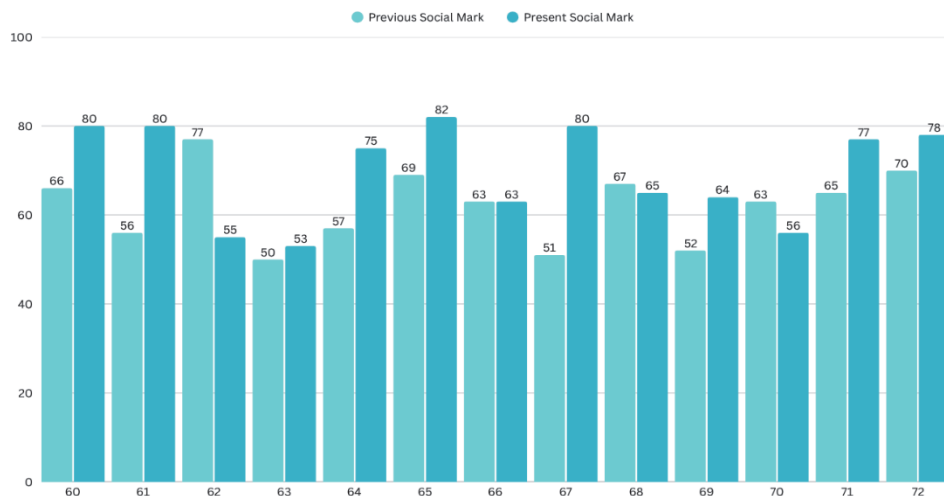

Spring 2025 Social Studies 10-2: 50% of students were exempted. 88% of students saw an improvement in their present score over their previous year's mark. 12% had a lower mark than the previous year. Notably, students 74 and 79 saw a 29% increase in their marks. The average improvement over the previous year's mark was 14%.

Spring 2025 Social Studies 20-2: 54% of students were exempted. 69% of students saw an improvement in their present score over their previous year's mark. 23% had a lower mark than the previous year. Notably, student 67 saw a 39% increase in their mark, and student 64 saw a 28% increase. The average improvement over the previous year's mark was 9%.

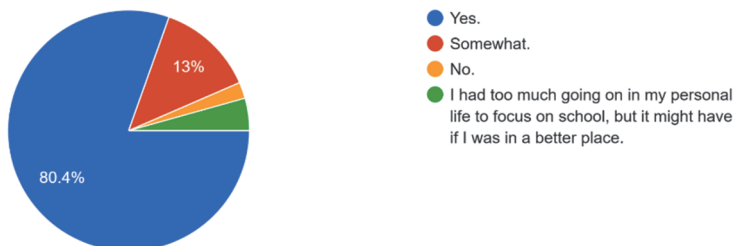
The feedback

At the end of each semester, students were surveyed to determine their impressions of exam exemptions. Below are the results from those who responded.

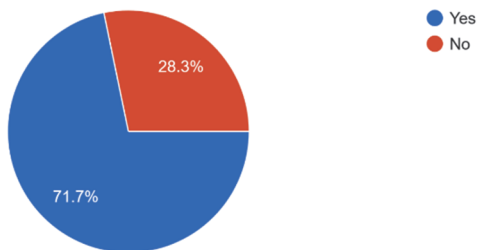
Did having the opportunity to be exempt from the final exam motivate you to keep your marks up and hand things in?

46 responses

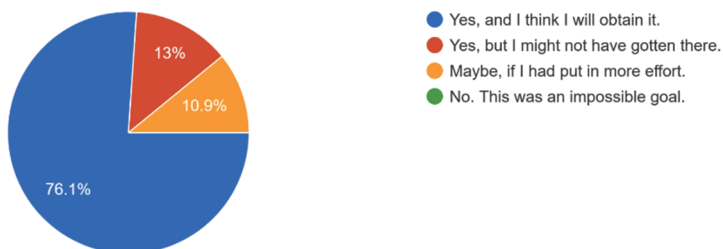
Did your parents or guardians encourage you to try for the exemption at home at any point during the course?

46 responses

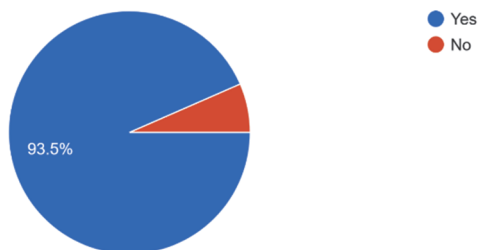
Do you think the mark required for an exemption was obtainable?

46 responses

Should final exam exemption opportunities be offered to future non-diploma courses?

46 responses

Students were also provided the opportunity on the questionnaire to provide feedback that was not addressed by the questions or other commentary. Below are the responses of those who chose to respond:

“Are there any other thoughts you would like to share about the opportunity to be exempt from finals?”

- I think all teachers should do this. As a student, it motivated me to get above 80 so I can get a exemption.*
- It makes it much easier on a person cause then if they have a good mark and they dont have to do the final exam, they have less to worry about.*
- You need to like the teacher to pass or that was with me i didnt like my teacher and i almost didnt pass the class but now that i like the teacher im passing it by a lot more.*
- Finals become the most stressful thing for students at school, having an exemption from finals could give students a massive boost of motivation to complete assignments in time, and to pay attention in school, I personally love this implementation of the exemption of finals.*
- It was a great motivator to do well as well as produce good grades towards getting less stress of a final.*
- I think it is definitely motivating.*
- It definitely encouraged me to work harder on just the regular assignments so that i could achieve a higher grade and it also take some of the stress off of the final.*
- If you have the options for being exempt from some kind of exam, do your best to do great on assiments to get your grade up and be able to be exempt.*
- I think that it really shows a teacher the students that want to be here and the ones who dont, it always helps make students what to be here which is a bonus.*

- *I think that the chance to be able to be exempt from the final was really easing and took the stress away from it, it pushed me to keep my grade up all year and I ended up being more confident in my school work and grades.*
- *Its best we still stay familiar with exams since it reviews all of social.*
- *Exemptions are nice but it takes away practice for the diploma exams.*
- *I think it is a good idea.*
- *Gives time to do other things schoolwork or fun.*
- *Yes it was very helpful, and motivated me.*
- *I believe this was a good idea for getting marks up.*
- *On my answer for the previous question, I think it really depends on the class and teacher for if exemptions should be provided.*
- *However, on my own thoughts about the subject: I personally did not feel motivated to raise my mark in order to get an exemption, for I actually prefer a test to a large assignment. And I do unfortunately tend to rely on tests as a "mark booster" in order to pass classes with a decent mark.*
- *I liked having the exam exemption, it was very helpful.*
- *I think it is good.*
- *I like the idea of getting exempted from a final because they can bring stress.*
- *Thanks.*
- *It was really good and it allowed those who understand the material to not have the excess stress on the final.*
- *I think it was really good and kept me motivated to actually try on my work*
- *This didn't encourage me as I can obtain the grades needed for the exemption naturally.*
- *I thought the exemptions were a very good idea encouraging those with low marks to boost their grade not just to pass the course but to succeed and possibly graduate with honors.*
- *I think that there is some ways to help the student to earn the exemption.*
- *This is a very good idea to encourage students to get good grades.*
- *I like it because if I am exempt from doing the final I will have more time to study for other finals.*
- *It is less stressful to not worry about final exams.*
- *I really thank you.*
- *It was a very good opportunity."*

Anecdotaly

Unfortunately, there was some confusion among staff members, with some expressing doubt about the prospects this pilot offers. The doubts I heard (both first and second-hand) related to the feeling that the students who received exemptions would be unpracticed for their Diploma exams. This was addressed by modeling their unit tests after the style of Diploma Exams and doing practice exams in 30-level courses. Some confusion could be traced to how the word “exam” is used in Alberta, meaning both a unit test and a final exam. This dual use of the term is unique to Alberta and, being from Nova Scotia, is not how I use the term. Therefore, a few staff members thought it meant all tests. As well, students were putting pressure on other staff members (who were not participating in the program), with a few staff having rude encounters with those disgruntled at not being offered the same opportunity as all teachers.

In the -1 courses (and to some degree -2), as students were receiving early notification of exemption (during the last week of classes- because they had all their work completed), the students who had not received notification felt pressured by peers and parents to complete their missing work. Especially as parents were talking to each other and finding out that another student received notice, but they had not. This unexpected peer pressure made the handful of students in the -1 and -2 courses increase their effort in the last days and get everything in, or revise the assignments they were permitted to resubmit. As a result of this external pressure and the desire to fit in, 100% of -1 students in two classes were exempt by the end of the first semester.

In the first semester, all students who previously failed the course saw significant improvements in their marks. 66% of semester two students who had previously failed the course saw greater success.

As parents received the exemption notifications, the feedback from the ones who wrote back was entirely positive. Many expressed gratitude for the pilot and pride in their kids for achieving a goal. Three parents asked if their kids could still write if they wanted to, and they were satisfied in knowing the option to write was still available for exempt students. Students who had to write a final exam did not question the fairness of the policy. No exempt student opted to write.

As a teacher, I found this project reduced the typical end-of-semester pressure for me and many of my students. With fewer exams to administer, early exemptions freed up end-of-semester class time to focus on the students who needed help the most. Also, with fewer exams to mark, this relieved some of the pressure to get what would have been 81 exams with essays or long answers marked in a short period and provided me with a more comfortable prep time for the next semester of students. Several students told me that this relieved their stress, as well, because

their exemptions allowed them to focus on other courses or allowed them time to decompress.

Conclusion

The -1 students were quicker to embrace the concept, while the -2 students demonstrated noteworthy improvements as well. Though the -2 results were more mixed, their effort increased as the semester progressed. The numbers indicate that offering a potential final exam exemption does extrinsically motivate most students at the high school level with zero added operational cost.

ISBN 978-606-37-3084-9